

EZBERLERİ BOZMAK

TÜRK SİYASİ AKLI, İSLÂMCILIK VE JÖNKÜRTLER

~ Ayda Bir Merhaba ~

Otuz küsur yıldır silahlı mücadele yürüten PKK'nın silah bırakmasına dönük görüşmelerin tekrar gündeme geldiği bir vasatta, Türkiye'de yaşayan insanları bir arada tutan şeyin ne olduğu hususu daha açık bir biçimde tartışılmaya başlandı. Bu konuda en anlamlı cevabın İslâm, dolayısıyla Müslümanlık olduğunu kabul etmek istemeyen liberal çevreler bu konunun/hakikatin dile getirilmesinden büyük rahatsızlık duymaktadırlar. İslâm'ın hatırlanması sürecinde gündeme gelen kardeşlik kavramı aynı şekilde BDP çevrelerince de kötülenmekte, bu kavramın içerimlerine dudak bükülmekte, hatta aşağılanmaktadır. Bunlar, "Diyanet" başta olmak üzere Müslümanların, Kürt haklarına karşı bir kandırma politikası güttüklerini savunuyorlar.

Bugün tarihsel ve sosyolojik olarak Türklerle Kürtlerin en ortak bağı Müslümanlıktır. Osmanlı döneminde ve hatta yakın zamana gelinceye kadar da bu böyle idi. Her iki etnisitenin ortak hafızasında İslâmi değerler bulunurlar. Dolayısıyla çatışmayı durduracak ortak dili buradan üretmek gerekir ve yegane imkan da bu görünmektedir. Bütün dünyaya dikkatli bir nazarla bakıldığında da görülecektir ki İslâm, sınırları unutarak düşündüğümüzde, geniş Müslüman coğrafyanın yegâne hakikati olduğunu her geçen gün daha güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Peki, Kemalizm, Sosyalizm, Liberalizm, Zerdüştlük, Muhafazakârlık, Kavmiyetçilik, Laiklik yaşadığımız ülkede böyle bir güce sahip mi?

Türkiye Cumhuriyeti resmi düzlemde bütün kurumlarıyla bir ulus devlettir. Bu tartışma götürmez ölçüde açıktır. Fakat popülasyonu dolayısıyla, içinde yaşayan halkları dolayısıyla ulus devleti aşar. Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî ideolojisinin Türkiye'deki halkları "etnisize" ettiği açıktır. Türkiye uzun bir zamandır ikinci bir etnisizasyon dalgası yaşıyor: Kürt Milliyetçiliği hareketi bunun en önemli dışavurumu. Bu hareket bir yönüyle itiraz ettiği Türk Milliyetçiliği'nin jönlüğünü miras almıştır. Öyle ki sevinçler bile "politik" gösteriye, "etnikleştirme" seremonilerine, "uluslaşma" pratiklerine dönüştürülmektedir. İttihat ve Terakki'nin "Türkçülük" ideolojisinin Osmanlı'nın parçasını oluşturan pek çok halkı "etnisize" ettiği doğrudur; günümüzde bir başka cihetten yaşanan etnikleşme halinden çıkış için önerilen yaklaşımlar içerisinde önemli ve kurucu bir yeri olan Müslümanlık, dolayısıyla İslâmcılık bu mesele özelinde vurgu yaptığı kardeşlik vurgusundan dolayı sıklıkla eleştiriye tabii tutuluyor. Oysa bu siyasete yön veren temel düstur sadece belli siyasal yapıların çekinik olarak dile getirdiklerinin çok ötesinde ve onlardan çok daha anlamlıdır. Siyasal partiler kendilerini önemli görebilirler ama ortak tasavvuru biçimlendiren önemli kavramlardan kardeşlik her şeyden çok daha önemlidir, önceliklidir.

Elbette son yıllarda yaşanan Uludere gibi trajediler karşısında sessiz kalamaz. Zulümlerle hesaplaşmayı deneyenler bu gibi konularda velev ki siyasal iktidarı aşan boyutlar olduğunu düşünseler de "refleksif" olmalıdır. Refleksif olmak, düşüncenin dünyayı ve insanı anlarken kullandığı yöntemi, yaklaşımı veya bakış açısını kendisine çevirmesidir. Dolayısıyla yeni Türkiye'nin oluşumu sürecinde Türkiye Cumhuriyeti ve onun politik elitleri, memleketin ve insanların selâmeti için, ortaya çıkan *de facto* hadiseleri de çözme kararlılığını göstermelidirler. Siyasilerin bütün bunları değerlendirip, şu tarihsel ortamda sorumluluk hissederek, farklı siyasi ve toplumsal kesimleri sorunu çözmeye dahil ederek ve siyasetin imkanlarından yararlanarak risk alacak yaratıcı çözümler bulması şarttır.

Şiddet, savaş, öldürme, birilerinin işine yaradığı ve varlık sebepleri olduğu müddetçe bitmez. Çözüm, konuşmaktır, silahların susmasındadır. Ancak konuşanların ortak bir dili, ortak bir inancı, ortak idealleri bulunmalıdır. Bu dil, bu inanç, bu idealler Zerdüştlük, Sosyalizm veya Kemalizm'de var mıdır? Hayır, bu insanların ortak dili, ortak inancı, ortak idealleri İslâm kardeşliğindedir; mayası bundan başkasında değildir. Kültürel, dini, siyasi arka planları dikkate alarak bu sayımızda Kürt meselesini çeşitli boyutlarıyla ele almaya çalıştık.

Yeni sayımızda buluşmak dileğiyle...

Umran

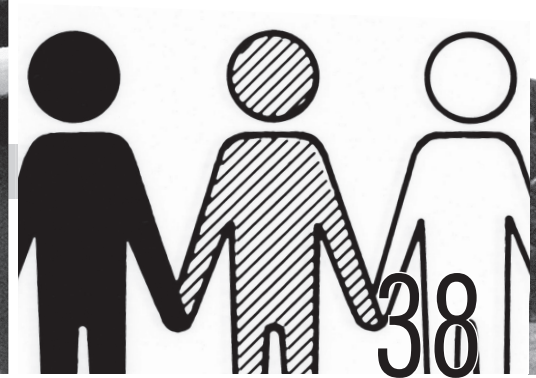
İçindekiler OCAK

[gündem]

[dosya]

4

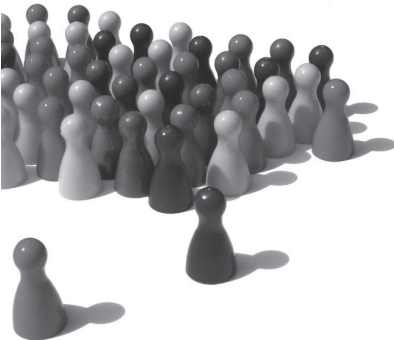
ORTADOĞUDAN

10

AK Parti ile On Yıl-2: Çürüyen Bir Sistemin Meşruiyet Arayışı
BURHANETTİN CAN

24

Bir Sosyo Ekonomik Model Olarak Sosyal Devlet Projesi
İLHAN AKKURT

28

Müslümanlığın Etnisite ile İmtihanı
-Bu İşe Dini Karıştırmak Lazım-
MUSTAFA TEKİN

34

Kürdistan ya da Türkistan
Yeni Bir Toplama Kampı mı?
M. ÖNAL MENGÜŞOĞLU

38

Türk Siyasi Aklı ve Kürt Meselesi
FATMA ÜNSAL

42

Kürt Sorununda
Yeni Bir Akıl Tutulması mı?
SİBĞATULLAH KAYA

48

Kürdistan Meselesi ve Sol
Hayalcilik
DİLAVER DEMİRAĞ

54

Kürt Siyaseti ve
BDP'yi Anlamak
ADEM PALABİYİK

Sahibi

Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş. Adına
İlhan Gündoğdu

Genel Yayın Yönetmeni

Şemseddin Özdemir

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Metin Çıgırkıcı

İdare Merkezi

Halicılar Cad. Kocaoğlu Ap. No: 38/1 Kat: 4
Fatih/İstanbul
Tel: (0212) 631 12 50
Fax: (0212) 631 16 21
www.umrandergisi.com
umran@umrandergisi.com
abone@umrandergisi.com

Temsilcilikler

Ankara: (0312) 418 12 77
İzmit: (0542) 250 75 77
Trabzon: (0462) 321 95 44
İsparta: (0246) 223 24 87

Nasıl Abone Olabilirsiniz?

1. Abone olmak için bir telefon açmanız yeterli. Umrân Dergisi'ne abone olmak ve aboneliğinizi yenilemek için **0212 631 12 50** nolu telefon numarasını arayabilirsiniz.
2. **abone@umrandergisi.com** adresine isim, adres ve telefon bilgilerinizi bildirmek suretiyle de abone olabilirsiniz.

Abone Ücretleri

Yurt içi abone ücreti (1 yıllık): 75 TL (KDV dahil)
Yurt dışı abone ücreti (12 sayı, 1 yıllık):
Avrupa 60 EURO

ABD: 80 USD, Avustralya: 85 AUD

Abone Ücretini Nasıl Ödeyebilirsiniz?

- 1- Kredi kartı numaranızı telefon ile bize bildirerek.
 - 2- Bir PTT şubesine giderek POSTA ÇEKİ hesabımıza ücreti yatırarak. (Lütfen posta çeki üzerine abone adını yazmayı unutmayınız.)
- POSTA ÇEKİ HESAP NO:** 654482
- ALICI ADI: PINAR YAYINLARI TİC. VE SAN. A.Ş.
- 3- Ayrıca aşağıdaki BANKA HESAP numaralarına da abone ücretinizi ödeyebilirsiniz.

BANKA HESAP NUMARASI

Garanti Bankası
Çemberlitaş Şb. TL Hesabı Ş. Kodu: 44
Hesap No: 6298359 (Pınar Yayınları Tic. ve San. A.Ş.)
IBAN : TR95 0006 2000 0440 0006 2983 59
Fiyatı: 6 TL

Görsel Yönetmen

Tekin Öztürk
www.tekinozturk.com.tr

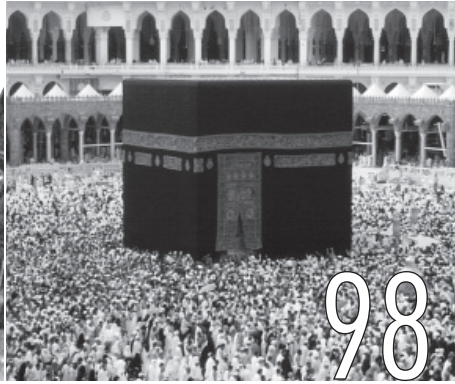
Baskı: Şan Ofset Matbaacılık

Cendere Yolu No: 23 Ayazağa Şişli/İstanbul
Tel: (212) 289 24 24 Pbx Faks: 289 07 87
Yaygın, Süreli. Ayda bir yayımlanır.
Ocak 2013 Sayı: 221

Yayımlanan ilanların ve yazıların sorumluluğu sahiplerine aittir.
Bu dergi basın meslek ilkelerine uymayı taahhüt eder.

[kritik]

[kültür-sanat]

60

Ali Şeriatî'nin Hayatında,
Tefekküründe ve
İmgeleminde Kadın
CİHAN AKTAŞ

82

Muhammed İkbâl:
'Sentezci' Filozof ve
'Aşık' Şair
M. KÜRŞAD ATALAR

91

"Bir Kelepir Darbe-i Hükümet"
ÖNER BUÇUKCU

98

Hac Notları
CEVHER ŞULUL

100

ABBAS PİRİMOĞLU:
"Çatışmanın Gerçek Özneleri
Romanın Kahramanları..."

105

Kayıp Hayatlar
NACİ CEPE

110

Arşın Gölgesine
Varıncaya Dek

112

KİTAPLIK

ORTADOĞUDAN
DÜNYAYA

Arapça yayımlanan yayın organlarında yazan farklı eğilimdeki gazetecilerin yazılarından seçtiklerimizi her ay 'Ortadoğu'dan başlıyla yayımlıyoruz. Yayımladığımız yazılarda ortaya konulan tüm analizlerin doğru olduğu veya bunların tümüne katıldığımız söylenemez. Yayınlamaktaki amacımız olayların yorumlanmasında ortaya konulan bakış açısı farklılıklarını görünür kılarak meseleler karşısında ortaya konulan analizlerin hangi argümanlardan hareketle yapıldığını okurlarımızın dikkatine sunmaktır. Yazıların/yorumların bu perspektifle okunmasının Ortadoğu'daki, dünyadaki gelişmeleri kavrama sürecine önemli katkılarının olacağını düşünüyoruz. Yazılar Harun Ersoy tarafından çevrilmiştir. (Umran)

SELEFİLERİN PİRAMİTLERİ YIKMA APTALLIĞI

Fehmi Hüveydi

İçinde bulunduğumuz bu aptallık nedir? Piramitlerin, Sfenks ve Firavun tapınaklarının yıkılmasının tarihe geçmek için ayağa kalkmak isteyen bir ülkede tartışma konusu olması akıl kârı mı? Bir tane ahmak 'iktidara gelince piramitleri yıkacakları' yollu bu sözleri söyledi ve sevmeyen şeylerin yeryüzünden silinmesi gerektiğine ikna oldu. Peki akıllı ve olgun insanların bu adamın sözlerini ciddiye alması akıl kârı mı? İçlerinden biri bu sözlerin sahibini ruh ve sinir hastalıkları hastanesine götürülmesi önerisinde bulunmak ve bu durumu ele alabilecek usta bir doktor bize göstermek yerine bizler medya kürsülerinde bu sözlerin tekrarlandığını ve insanlar arasında yaygınlaştırıldığını gördük. Aydınlar bu sözlerle yönelik kınamalarını ifade ediyorlar ve kanıtlar sunuyorlar. Bu adamın hasta olduğu ve tedaviye ihtiyaç duyması bu kanıtlardan. Ancak ülkede yayılan dindarlaşma iklimi bu düşünceleri gündeme getirdi ve sahiplerini açıkça dile getirmelerine teşvik etti.

Buradan hareketle sorun bu adamın zihninde, zihni ve psikolojik halinin bozulmasında değil. Sorun deforme olmuş ümmetin bilincindedir. Bu bilinç bu tür düşüncelerin büyümeye hazır hale geldi ve akıl insanların bu duruma işaret etmesi gerekli.

Bir televizyon programının çıkardığı ve bu sözlerle kulaklarımızı kirletmesi için bize sunduğu bu kişi hakkında konuşuyorum. Bizleri, Firavun medeniyetinin kafir bir medeniyet olduğunu, piramitler, Sfenks ve benzeri eserlerin Hz. İbrahim'in ve Hz. Muhammed'in Kureyş'in kurduğu putlara karşı yaptığı gibi yıkılması gereken putlar olduğuna ikna etmeye çalıştı. Sadece bununla da yetinmedi. Bu adam televizyon kameraları önünde neyi var neyi yok hepsini boşalttı, kendisini değerli bir av ve 'özel' televizyon 'başarısı' olarak gören program sunucusunun ağırlaması teşvik etti. Kendisinin ve cemaatinin bunlarla yetinmeyeceğini Piramit caddesinde bulunan bütün ahlaksız kulüpleri yıka- cağını, bozulma, fuhuş ve cümbüş görüntülerini ortadan kaldıracağını ilave etti. Rahatlayınca da hastalıklı geçmişinden bahsetti. Taliban lideri Molla Ömer'in emir vermesi sonrası kendisi ve arkadaşlarının Afganistan'daki Buda heykellerinin yıkılmasına katıldığını belirtti. Molla Ömer o vakit putları yıkmakta geciktiği için Allah'tan özür dilemek üzere 100 inek kesmiş.

Bu adama önem atfeden medya yayınından mezkur şahsın cihatçı Selefi düşüncesinden olduğunu, kendisi ve cemaatinin hepsi de lider 50 nefer olduğunu, hiçbir üslerinin olmadığını, Afganistan, Irak, Çeçenistan ve başka yerlerde Haçlılar ve kafirlere karşı savaştıklarını öğrendik. Ormanlarda, mağaralarda ve sığınaklarda en az yirmi yıl

geçirmişler. Ruh ve sinir hastalıkları merkezlerine yerleştirilebilecek bu elli isim, Mısır toplumunun, sapkınlık ve putperestlik görüntülerinden, azgınlık ve fuhuş mekanlarından temizlenmesi için kendilerini feda etmişler. İnsanlara faydalı olacak bir şeyler inşa etmek gündemlerinde bile yok.

Peki bu adam yanlış mı yaptı? Yanlış yapmadığını söylemekte tereddüt etmiyorum. Zira Kahire caddelerinden geçenler bu adam gibi birçok kişiyle karşılaşır. Bir kısmı yıpranmış derviş kıyafetleri içinde, bir kısmı da gazoz kapaklarını göğüslerine çivilemişlerdir ve kedilerini başkent caddelerinde yürüten ordulara komuta eden 'generaller' olarak görmektedir. Hepsisi de rolleri gereği sakallıdır ve insanları küçümserler. Tora Bora dağlarından gelen bu arkadaşımızın tekrarlayıp durduklarından çok farklı olmayan ifadelerle bağırma ve çağırmayı bırakmazlar. Ancak akıllı toplum onlardan uzak dururlar ve kendi hallerine bırakırlar. Bazı çocuklar onların peşine gidiyorlar ve kavga ediyorlar. Hatta onları alaya alıp taşıyorlar.

Akıllı toplumumuz onları yıldız olarak görmedi ve onları sıcak karşılamadı ancak medya kürsülerimiz dindar kesimler arasında bu adamların benzerlerini bulmaya çalıştı ve Selefi aşırı çevrelerde yollarını buldular. Bu aşırı Selefler tuhaf olaylar isteyen medyaya malzeme verdiler. Bu tuhaf olaylar medyanın büyük gürültü ve karışıklıklara yol açan patlamaları körüklemeye ve rekabet etme hırslarını doyuruyor. Medya bu olayların bilinçleri kirletme ve insanların küçük meselelerle uğraşmasına yol açmasıyla ilgilenmemektedir.

Konu piramitlerin ve Sfenks'in yıkılması çağrısı yapan, pusuda bekleyen, kınama ve korkutmaya hazır 'aydınları' seferber eden arkadaşla sınırlı değil. Bazı medya organlarının konuşturmakta ve kutlamakta rekabet ettiği başka benzerlerine de rastladık. İçlerinden bazıları bizleri cariye ve esirler zamanına dönmeye çağırdı. İçlerinden bazıları köleliğin meşruiyetinden bahsetti ciddi ciddi. Bazıları dokuz yaşındaki kızların evlendirilmesi çağrısını benimsedi.

Bence bu tür insanlar şefkat ve ilgiye muhtaçlar. Akıl hastanelerinden birine tedavi için sevk edilmeleri onlara, topluma ve İslâm'a yapılacak en büyük hizmettir. Ancak bu sorunu çözmez. Sorunun bir başka yönü daha var. O da bu tür insanları arayıp seçenler, lider diye medyaya çıkaranlardır. Bu medyaçıların tutumunu daha önce birkaç yazıda eleştirdim ancak davranışlarından hiçbir şey değiştirmediler. İşaret edilen akıl hastanesinde onlara da bir yer ayrılmasını öneriyorum ancak tedavilerinin başarılı geçeceğinden emin değilim. (Mısır gazetesi Şuruk, 14 Kasım 2012)

TUNUS'TAN MISIR'A ANAYASA DERSLERİ

Dr. Vahid Abdülmecid

Tunus İslâmcı Nahda Hareketi lideri Raşid Gannuşi, Mısır'daki anayasa tablosunun Tunus'ta tekrarlanmayacağını altını çizirken kendinden emindi. Zira Gannuşi, kurucu ulusal meclisin yaklaşık bir yıldır taslağını oluşturmaya çalıştığı anayasa konusunda bir çekişme yaşanmasından endişe etmiyor. Şu an bu anayasa taslağı etrafındaki anlaşmazlıkların -bir kısım gürültü ve patırtıdan yoksun olmayan sıcak tartışmaları körüklese de- uzlaşmacı şekilde çözüleceğini biliyor.

Kendisi ve Nahda hareketi yönetimindeki arkadaşları, başından beri uzlaşmacı bir yöntem izlemeseydi ve bazı kesimlerin iktidarı tekeline alması yönündeki baskılarına rağmen bu yöntemi muhafaza etmeseydi ülkesinin anayasa sürecinin geleceğinden emin olamazdı. Bu yüzden anayasa hazırlarken Tunus deneyimi özel bir ilgiyi hak ediyor. Arap Baharı kıvılcımı Tunus'tan başladı. Bir sonraki durağı Mısır'a geçti. Hali hazırda deneyimi içinde üzerinde düşünmemiz ve kavramaya çalışmamız gerekli birçok ders var. Bu derslerin başında ulusal uzlaşma, toplumsal diyalog ve İslâm şeriatı konularıyla ilgili üç temel ders geliyor.

Tunus anayasa yazımındaki deneyimine, İslâmcı, liberal ve solcu belli başlı ulusal güçler arasındaki uzlaşma gölgesindeki öncü devrimiyle başladı. Bu uzlaşma Ekim 2011'de seçilen kurucu ulusal mecliste anayasa taslağının belirlenmesi ve aynı zamanda bir yıl süreyle parlamento görevi görmesi için uygun bir ortam oluşturdu. Bu yüzden Nahda hareketinin, kurucu ulusal meclis sandalyelerinin çoğunluğunu (yüzde 41) elde etmesine yönelik bir endişesi olmadı. Oysa Nahda hareketinin devlet yetkileri ve anayasa yazımı üzerinde hegemonya kurmak için küçük partilerden biriyle ve bazı bağımsızlarla ittifak yapma imkânı vardı. Nahda hareketi üç eğilimli ulusal uzlaşmayı inşa etmekte kararlılık gösterirken ve başbakanlıkla yetinirken cumhurbaşkanlığını ve kurucu meclis başkanlığını biri liberal diğeri solcu iki partiye verdi.

Mısır'daki seviyeye gelmeyen siyasi ve sosyal tikanıklığa rağmen anayasa taslağını belirlemek suretiyle bu ulusal uzlaşma, büyük ölçüde rahatlatıcı bir hava oluşturdu. Bu uzlaşma kurucu meclisi bazıları liberal, bazıları Selefi başka parti ve güçlerinin yaptığı baskı ve saldırılarından korudu. Bu değerli ders her yeni demokrasi açısından özellikle de anayasa yapımı düzleminde ulusal uzlaşmanın önemini teyit ediyor.

Bu uzlaşmaya dayanarak Tunus'taki kurucu meclis, sadece kendi içinde tartışılması için değil, aynı zamanda anayasa taslağını tanıttırma amaçlı ulusal kampanya

başlığı altında toplumsal diyaloga yeterli fırsatı verecek şekilde çalışması için rahat bir zaman takvimi belirleyebildi. Bu meclis toplumsal diyalogu mümkün olduğunca teminat altına alma işinin süresini uzatmakta kararlılık gösterdi. Bu diyalog ve sonuçlarını ciddi şekilde ele aldı, yaptıklarını süslü göstermek için hiçbir şekil veya dekor kullanmadı.

Bu yüzden bu meclisin işi rahat görülüyor. Ne zamanla yarış var ne de büyük ulusal görevi sonlandırma telaşı. Dolayısıyla meclis geçen Ekim ayında bu çalışma için belirlenen süre sona erince cumhurbaşkanından bu sürenin bir altı ay daha uzatılmasını istedi. Bu çalışmanın sonlandırılması için geçici anayasa bir yıl süre belirlemişti. Meclise saldırı ve baskı olmadı. Zira ulusal uzlaşma meclise halk desteği sağlamış, kendisini siyasi dokunulmaz kılan bir güç vermişti. Meclis hiçbir şekilde doğal olmayan bir dokunulmazlığa gerek duymuyor. Halkların tarihinde geçiş dönemlerine damgasını vuran zor şartlarda ulusal çalışma için gerekli dinamikleri sağlayan uzlaşmanın değeri bu işte.

Bu uzlaşma yönündeki genel eğilim gölgesinde büyük ideolojik anlaşmazlıkları aşmak ve karşılıklı hoşgörü içinde ele almak kolay oldu. Bu yüzden kurucu mecliste din ile devlet arasındaki ilişki sorunu bir anlaşmazlık oluşturmadı. Nahda hareketi bu sorunla sahil İslâm'ın ruhuyla muamele etti, Selefi ve aşırı grupların tutumlarıyla sürtüşmelere rağmen bu sorunun şeriatın bir seçim propagandasına veya siyasi ticarete dönüşmesinden daha büyük olduğunu vurguladı.

Bu yüzden anayasa taslağı devletin kimliğini tanımlarken birinci maddede 'Tunus özgür ve bağımsız bir devlettir, dini İslâm, dili Arapça ve sistemi cumhuriyet'tir' ifadesiyle sınırlı kaldı. Dördüncü maddede 'devlet dinin koruyucusu, inanç özgürlüğünün ve dini ritüellerin yapılmasının garantisi, kutsalların koruyucusu, ibadetin parti propagandasına tarafsızlığının garantörüdür' dedi. Taslak, haklar ve özgürlüklerle ilgili kısımda inanç özgürlüğünü ve dini ritüellerin yapılmasını vurguluyor.

İslâm şeriatının bu yüce anlamı gölgesinde taslak, hukuk ve özgürlükler konusunda muhteşem metinler içeriyor. Çoğunluğu İslâmcı olan taslağı hazırlayanlar kültürel çeşitliliği ve her vatandaşın çeşitlilik hakkını teminat altına alınmasını unutmamışlar. Yerleşen krizimiz gölgesinde bu Tunus derslerini düşünmemiz ne de yararlı olur. Bugün olmasa da yarın bize destek olur.

(Mısır gazetesi *el-Ehram*, 11 Aralık 2012)

HAMAS İLE FİLİSTİN YÖNETİMİ ARASINDA MISIR

Hasan Nafia

Titiz her araştırmacı Mısır'ın Filistin davasına desteğinin bütün dönemlerde Mısır dış politikasının en önemli değişmezlerden birini oluşturduğunu bilir. Bütün dönemlerde bu politika Mısır'ın ulusal çıkarlarını ifade etti. Bu tutum Filistin davasının insani boyutunun önemine rağmen zalim kötü bir güç tarafından hakları çiğnenen zayıf bir halkın yanında yer alma amaçlı insani bir eğilimin ifadesi değildi. Yahut dini boyutunun önemine rağmen 'vaat edilmiş' topraklardan bahseden dini mitolojiler adıyla dini ve uygarlık kimliği çiğnenen Müslüman bir halkın yanında yer alma amaçlı dini bir eğilimin göstergesi değildi. Ayrıca bu tutum Filistin davasının milli boyutunun önemine rağmen Arap dünyasının doğusunu batısından ayıran bir engel oluşturması istenen devletin inşa edilmesi için toprakları gasp edilen Arap halkının yanında durma amaçlı milli bir eğilimin de yansıması değildi. Bu tutum sadece Mısır'ın milli çıkarlarına dokunan Mısır çıkarlarının ifadesiydi.

Mısır'ın ulusalcı politikacıları Siyonist projenin hayata geçirilmesinden itibaren Mısır'ın doğu sınırlarında bir Yahudi devletinin kurulmasının Mısır'ın ulusal güvenliği için büyük tehdit oluşturduğunu anladılar. Özellikle de bu yeni devlet Batının klasik ve yeni emperyalist çıkarlarıyla organik ve sürekli olarak irtibatlıyken ve şu an bölgedeki nükleer silaha sahip olmayı tekeline almışken. Sedat'ın 1979'da İsrail'le 'barışanlaşması' imzalamasına rağmen İsrail'in sonraki davranışları Mısır halkının bu yayılmacı ırkçı devletin ulusal çıkarlar üzerinde taşıdığı tehlikeye yönelik kanaatini arttırdı. Bu bağlamda Mısır ulusal çıkarlarının Filistin ulusal çıkarlarıyla uyuşması, ortak düşmanla mücadelede ön cepheyi oluşturmasından hareketle Mısır'ın daimi olarak Filistin halkının direnişini birleştirmeye çabalaması doğaldır. Bu yüzden Mısır kesinlikle 'destekçisi Filistinli gruplar' oyununa başvurmadı, daima Filistin meşruiyetini temsil eden ve Filistin halkının ulusal taleplerini ifade eden tarafın yanında yer aldı.

Yalnız çıkarlardaki ve stratejik hedeflerdeki uyum her zaman politikalarda da tam bir örtüşme anlamına gelmemektedir. Cemal Abdunnasır'ın 1970'te Yaser Arafat'ın reddettiği Rogers girişimini kabul ettiği zaman yaşandığı gibi taktiksel sebeplerden ötürü bu politikalar belirli aralıklarla farklılık gösterebiliyor.

İki adam arasındaki anlaşmazlığın Kahire'deki Filistin medya organlarının kapatılması noktasına kadar çıkmasına rağmen Filistin ulusal çıkarlarını koruma kararlılığı, Abdunnasır'ın vefatından sonra dahi devam etti, Mısır ve Filistin ulusal çıkarları arasında bir çatlak baş göstermedi. Yalnız Sedat'ın Kudüs ziyareti ve İsrail'le tek taraflı çözüm anlaşması imzalama kararı sonrası durum değişti. Bununla birlikte tarafların çıkarlarını birbirinden ayıran çizgilere ve karşılıklı çıkarlara saygı hep gösterildi. Ta ki Filistin yönetimi ile Hamas arasındaki derin bölünmüşlük yaşanana ve Hamas'ın Gazze şeridinin idaresini tek başına eline almasına kadar.

Hiç kimse önceki Mısır rejiminin bütününü Filistin yönetimi yanında yer alması ve aralarında uzlaşa sağlamakta kararlı olduğu yönündeki iddiasına rağmen Hamas'a düşmanca bir tutum sergilemesi konusunu tartışamaz. Bu düşmanlık öyle bir noktaya geldi ki Mübarek rejimi 2008 sonu ve 2009 başında Gazze şeridine yönelik savaşında İsrail'e gizli destek vermişti. Şimdi durum tersine döndü ve Mısır Hamas'ın tutumuna daha yakın, Filistin yönetiminin tutumuna daha temkinli. Hali hazırdaki Mısır cumhurbaşkanının siyasi ve ideolojik olarak Hamas'ın bir parçası ve uzantısı sayıldığı evrensel bir örgüte liderlik eden bir cemaatin (İhvan) kimliğini taşıması sebebiyle Mısır ulusal çıkarları ile Filistin ulusal çıkarları arasındaki ilişkilerin yapısının belirlenmesiyle ilgili bir paradoksun yaşanması doğaldır.

Mısır siyasi güçlerinin İhvan cemaatine yönelik düşmanlıklarından hareketle Mısır'ın son Gazze saldırısındaki tutumunu, Mısır'ın ulusal çıkarlarından çok İhvan tutumu olarak açıklamak için bu durumu kullanmaya çalışması gayet doğal. Çizgilerin iç içe geçmesine rağmen ben şahsen Mursi'nin Gazze'ye yönelik İsrail saldırısına karşı aldığı tutumunun 2009 saldırısında önceki rejimin tutumundan daha fazla Mısır ulusal çıkarlarıyla örtüştüğünü düşünüyorum.

Bununla birlikte Mısır'ın kapsamlı Filistin uzlaşının sağlanması için bütün araçlarla derhal baskıda bulunması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca Mısır'ın önümüzdeki dönemde barış girişimi ve Filistin soruna yönelik tutumunu kapsamlı ulusal diyalog sonrası gözden geçirmesi gerektiğine inanıyorum.

(Mısır gazetesi *Mısır el-Yevm*, 20 Kasım 2012)

MURSI YENİ HUMEYİNİ'YE DÖNÜŞÜR MÜ?

Emir Taheri

Mısır Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin tartışmalı anayasa kararnamesine yönelik yorumlara göre bir hüküm verecek olursak Mısır'ın yeni diktatörlüğe boyun eğdiğini söyleyebiliriz. Bir yorumcu Mursi'nin Arap Baharı'nı öldürdüğünü belirtirken bir diğeri Mısır'ın 'İslâmcı kışına' girdiğine ve bir üçüncü yorumcu da işi abartarak Mursi'nin 'bir başka Humeyni' olmak istediğine işaret etti.

Tahrir Meydanı'nın neredeyse günü birlik yaşadığı protestolar Mursi'nin kararının oldukça duyarlı hassas bir noktaya dokunduğu hususunda şüpheye mahal bırakmıyor. Bununla birlikte Mursi'nin attığı adıma tepkinin uygun olması da önemli. Ki böylelikle Mısır cumhurbaşkanının adımını haklı çıkarma gereği duymadan anlamaya çalışabilelim.

Olan biteni ele alırsak Mursi'nin anayasa kararnamesinin düşündüğümüz şekilde bir endişe yaratmadığını anlarız. Mısır şu an geçiş döneminden geçtiği için yürütme kararlarını alma ve doğruluğunu soruşturma şekli henüz net değil. Aslında bu anayasa kararnamesi yanlış anlamaya kapıları ardına kadar açacak bir şekilde çıkarılsa da sorunla ilişki kurma girişimi sayılmaktadır. Mursi parlamenter değil, başkanlık sistemi gölgesinde seçildi. Başkanlık sisteminde cumhurbaşkanı devlet başkanı ve hükümette yürütme erkinin başıdır. Bu tür sistemlerde cumhurbaşkanının yasama erkinin önceden onayını almaksızın bir dizi kararlar alma ve uygulama hakkı bulunuyor.

Sözelimi ABD'de başkan Kongre'nin onayını almaksızın bakanlar kurulu düzeyinde olmayan birçok yetkiliyi atama yetkisine sahiptir. Ayrıca başkanlık kararnameleri kanalıyla bir dizi önlem alma hakkı da bulunuyor. Kongre toplanmadığı zaman başkan bakanlar kurulu düzeyinde dahi yeni atamalarla ilgili kararname çıkarabiliyor. Önceki ABD Başkanı George Bush'un John Bolton'u ABD'nin BM elçiliğine ataması bunun en iyi örneği. Demokratların çoğunlukta olduğu Senato, atamayı geciktirecek engelleyici sebeplere başvurmakla tehdit ettiği için Bush bu adımı atmıştı.

Hatta savaşa girmek gibi çok hassas konularla ilgili olarak başkan 90 güne kadar varan devasa yetkilere sahip. Söz gelimi Libya'daki Amerikan müdahalesi gibi bazı durumlarda savaş yetkileri yasasını açacak şekilde başkanlık kararı çıkarılabiliyor. Başkanlık sistemini uygulayan Fransa'da cumhurbaşkanı daha büyük yetkilerden besleniyor. ABD'deki durumun aksine Fransa cumhurbaşkanı bakanlar kurulunu parlamentonun inceleme ve onayına tabi tutmak zorunda değil. Ayrıca

cumhurbaşkanı parlamentoda devletin yıllık durumuyla ilgili konuşma yapmak zorunda da değil. ABD ve Fransız sistemleri neredeyse bütün başkanlık kararnamelerine Yüksek Mahkeme veya Anayasa Konseyi tarafından yapılacak yasal itiraza izin veriyor. Ayrıca her iki ülkedeki her vatandaşın başkanlık kararnamelerine itiraz etme hakkı bulunuyor. Mursi'nin yapmaya çalıştığı ABD ve Fransa'daki başkanlık kararnamelerine benzer bir mekanizma getirmek.

Alınan veya alınacak kararname bir yana Mursi'nin yasama erkinin yokluğunda bir mekanizma oluşturması hakkıdır. Ki böylelikle Anayasa Mahkemesi'nin alacağı iptal kararlarına karşı kararname çıkarma yetkisini koruyabilsin. Yeni anayasa hazırlanmadığı için de bu mahkemenin özel konumunun kesinlik kazanmaması işi daha da çözümsüzleştiriyor. Mısır'ın hukukun egemenliği yönünde yürümesi gerektiği kuşkusuz ancak hukukun egemenliği avukatların hukuku demek değildir.

Mursi'nin çıkardığı anayasa kararnamesi kendisine milli güvenlik ve egemenlik konularında daha fazla alan açmıştır. Bununla birlikte Mursi'nin şahsi olarak düşündüğünün aksine hiçbir kararı hukuki itirazlara karşı güvenli olmayacaktır. Zira Mısır sivil ve ceza yasalarında hiçbir kişinin veya grubun yargı karşısına çıkarılmasını engelleyen bir düzenleme yoktur. Dolayısıyla Mısır ve uluslar arası yasalarca kabul edilen dokunulmazlığı derinleştiren ilke gereği Mursi kendisine izin verilenden fazlasını elde edemez.

Mursi'nin yeni Humeyni'ye dönüşeceği ve Mısır hayatını yıkacağı yaklaşımlarına şüpheyle yaklaşıyorum. Zira Humeyni korkutma ve şiddet kanalıyla iktidara geldi ve iktidara özgür seçimlerle gelen Mursi'nin aksine kendisi veya arkadaşları özgür ve nezih seçimlere girmedii. Daha da önemlisi Mursi Mısırlıların çoğunluğu gibi Humeyni'nin İran'a getirdiği felaketin boyutunun farkında. Hem Mısır'da ve bir başka yerde böyle bir yönetim isteyen akıllı hiç kimse yoktur. Mısır'ın yeni diktatörlük altına girmesini engellemek isteyenlerin böyle bir hakkı vardır. Hatta görevleri daima uyanık olmalıdır.

Bununla birlikte siyaset üretme şekillerinden birine yoğunlaşmak en iyi şartlarda yararsız olacak ve demokrasinin kurallarını yerleştirmeyi hedefleyen Mısır umutlarına zarar verecektir. Şu an istenen, çoğunluğuna şiddetli gerileme ve sapmanın damgasını vurduğu Mursi'nin politikalarının içeriğine yoğunlaşmaktadır ancak Mursi'ye muhalefet etmek cumhurbaşkanlığı dönemini ifsat etme girişimi anlamına gelmemeli.

(Şarkulevsat gazetesi, 30 Kasım 2012)

MISIR TÜRKİYE'DEN NE ÖĞRENEBİLİR?

Hişam İzzularab

İki yıldır yaşadığım Türkiye'de 'yavaş yavaş' şeklinde yaygın bir ifade vardır. Genelde bu ifade Türkiye'deki siyasi geçiş etrafında diyalog için kullanılıyor. Siyasi geçişin geçen yüzyıl zarfında etkisi korkunç ve beklenmedik oldu. Tıpkı şu an Mısır'da olduğu gibi.

Halk seçimi Müslüman Kardeşler cemaatine bağlı Hürriyet ve Adalet Partisi'nin parlamenter çoğunluğu temsil etmesine ve Selefi hareketin beklenmedik başarısına götürdü. Ardından cumhurbaşkanlığını Muhammed Mursi'nin kazanması sonrası liberal eğilimli Mısırlıları endişelendirdi. Kıptilerin haklarına ne olacak? Bireysel özgürlükler? Bireysel dindarlaşma ile kolektif İslâm kimliği arasında bir dengelemeyi nasıl oluşturacağız?

Türkiye'de kaldığım sıralar bizlerin bu tür sorularla karşılaşan ilk halk olmadığımız benim açımdan netleşti. Seçimlerde İslâmcı başarı karşısında ilk kez liberaller endişelenmiyor. O halde Türk deneyiminden istifade edebiliriz. AKP Türkiye'de 2002 yılında demokrasi yoluyla iktidara geldi. Batı ve Türkiye'deki laik elit yeni liderlerin Türkiye'yi laik tarihinden uzaklaştırma ihtimali karşısında endişelendi. Bu laiklik Kemal Atatürk tarafından 1920'li yıllarda güç yoluyla dayatılmıştı. Atatürk hilafeti, dini lakapları kaldırdı, kamu binalarında başörtüyü ve dini sembollerini yasakladı.

Türk vatandaşlar laik devletin dindar halkın bünyesinde bir yankısı olmadığını ilan ederek AKP'yi seçtiklerinde 2002 yılına kadar devletin dayattığı bu laiklik parlak bir dönem yaşadı. AKP sert Atatürk laikliğinin nasıl çoğu kimsenin nefretini kazandığını ve öfkeliendirdiğini görmüştü. Dindarlaşmaya sürpriz dönüşün aynı sonuca götüreceğini ve uzun vadede kendi etkisini bitireceğini gördü. Bunun yanı sıra AKP üyelerinin deneyimsizliğinin hiç kuşkusuz hatalara götüreceğini anladı. Üyeleri partinin ilkelerini sadece dini temeller üzerine belirleseydi diğer taraf bu hataların günahını haksız yere İslâm'a yükler ve anlayış gösterilecek hatalar olarak görmezdi.

İktidarının yaşadığı 10 yıl zarfında parti iktidarını güçlendirdi, Türkiye'de demokrasiyi koruma ısrarında dürüst kaldı. Başbakan ve AKP Başkanı Recep Tayyip Erdoğan 'ben Müslüman'ım ancak laik bir ülkenin başbakanıyım. Laik sistemde bireyler dindarlaşma veya dindarlaşmama özgürlüğüne sahiptir' dedi. Erdoğan kamusal hayatta bireylerin önüne alan açmaya çalıştı ve kendisini dini yasaları güç yoluyla dayatmak yerine örnek alınabilecek dindarlaşmanın örneği kıldı. Bunun yanı sıra parti nezdinde ticaret ve çalışma, politikalarına ılımlılık sıfatı kazandırdı.

Müslüman Kardeşler liderlerinin Türk AKP'den bu partiyi okumaları ve yakından tanımaları sonrası istifade ede-

cek dersin bilincinde olmalarını diliyorum. Bunu engelleyecek bir sebep göremiyorum. Bu liderler işadamlarından oluşuyor. İhvan platformu, cemaatin liderlerinden Hasan Malik'in Reuters'e yaptığı İhvan'ın 'yabancı yatırımlardan mümkün olan oranda ülkeye çekmek' istediği şeklindeki açıklaması gibi dengeli, devamlı ve kapsamlı ekonomik kalkınma çağrısı yapıyor.

Zaman geçtikçe deneyimlerinin AKP deneyimlerine benzemesini diliyorum. Bu parti devletin yönetiminin, ekonomik kalkınma ve büyüme gerçekleştirme eğiliminin öngördüğü pratik zorunluluklardan dolayı ılımlı yapı kazanan dini inançlara sahip. Selefi grup ve partilerin, kendilerinin İslâm'ın sesi olduğunu iddia ederlerse hatalarının günahının İslâm'a yükleneceğini anlamalarını umuyorum.

İhvan anayasa komisyonu üyelerinin seçimini kapsamlı bir hale getirmekte başarısız kaldı ve önerileri başkalarınca reddedildi. AKP ise anayasa komisyonunun yüzde 90'ının parlamento dışından seçilmesi için harcanan çabaya önderlik etti, oranları az olsa da Müslüman olmayan Türk nüfusu çevrelerinin temsilcileriyle görüştü. İhvan'ın AKP'nin siyasi girişimine kamuoyu desteğini almak için izlediği kapsamlı yöntemden ders çıkarması gerektiğini düşünüyorum.

Kanımcı İhvan liderleri Türk deneyiminden dört temel ders alabilirler. Birinci ders ideolojilerini aşırı şekilde hayata geçirmemeleri. Mısır kitleleri Türkiye kitleleri gibi farklı inançlara sahip. Bu kitleler liberal veya dini yeni bir siyasi sistem dayatma girişimini kabul etmezler.

İkincisi güven yokluğu gölgesinde büyük değişimler gerçekleştirilmesi mümkün değil. Türk toplumunu etkileme girişi öncesi AKP ekonomik kalkınma ve bölgedeki Türk varlığını en yakışır üslupla göstererek güven inşa etmeye çalıştı. Üçüncüsü Mısır'daki liderlerin AKP'nin verdiği sözleri yerine getirerek ve yolsuzluğa son vererek ortaya koyduğu yöntemden ders alma imkanı var. İhvan haklarında açıklamalarına göre değil, politikaları ve yolsuzluğa nokta koyma çabalarına göre bir hüküm verileceğini bilmeliler. Esas olan dürüstlüktür.

Son olarak kesinlikle en önemli ders 'yavaş yavaş' dersidir. Zira üstten dikte edilen sosyal değişim Nasır, Sedat ve Atatürk örneğinde görüldüğü gibi nefret ve hatta aşırılık doğurur. İhvan iktidara yükseldi. Türkiye'de AKP'nin sunduğu örnekten ders alabilir ve aynı hataya düşmezden sakınabilirler.

(Mısır gazetesi *Mısır el-Yevm*, 20 Kasım 2012)

SURİYELİ LAİKLER İLE İSLÂMCILAR ARASINDA İLİŞKİ İKİLEMİ

Yasin Hac Salih

Devrimin 20 ayı ışığında Suriyeli laik muhalefet kendisini İslâmcılarla ilişkilerde bir ikilem içinde buldu. Bir bütün olarak siyasi bir çerçeve içinde İslâmcılara katıldıkları zaman İslâmcıların egemen olduğu siyasi bir oluşumda ikinci sırada yer almaları muhtemel. İslâmcılara katılmayı reddedip rejime kaçarlarsa muhalefetin ve bir bütün olarak Suriye toplumunun herkese zulmeden ve aynı zaman zarfında muhalif saflarını bölmeye, bölünmüşlüklerini beslemeye çalışan ve bundan çokça istifade eden despot bir rejim karşısında muhalefetin zayıflatılmasına katkıda bulunmuş olacaktı.

Sorun gerçekçi ve bir benzeri bugün Tunus ve Mısır'da da gündemde. Bilgilendirme bağlamında bu ikilem her iki ülkede devrimler sırasında tezahür etmedi. Sebep ise devrimlerin kısa sürmesiydi. Sorunun derin düşünmeye dayalı bir çözümü yok. Hali hazırdaki kurulu şartları belirleyen pratik çözümleri var sadece. Hali hazırdaki şartlarımız içinde barbar zalim bir rejime yönelik bir devrim var ve rejimin devrilmesi, akımlar arasındaki ideolojik farklılıklara öncelik kazanan toparlayıcı bir hedefi oluşturuyor. Haddi zatında böyle bir durumda hiçbir tarafın kendi özel görüşünü bırakması veya atlatılamaz etkin bölgesel bir güç olarak kendisini göstermeye çalışması gerekmiyor. Bu seçeneğin geçen yıl sonbaharda oluşturulan Suriye Ulusa Konseyi'nde somutlaştığı malum.

Ancak İslâmcılarla ittifak sorunun çözümü iken sorunlarında kaynağı oldu. Bu sorunlardan biri bizlerin hem oluşumu hem de siyaset ve kamusal hayattan uzun süre uzak olması sebebiyle hegemonya kurma amaçlı bir hareket karşısında olmamız. Bir diğer sorun birkaç yıl önce Suriye deneyimimizin yaşadığı üzere İslâmcılarla ilişkinin siyasi düzlemde bile kafa karıştırıcı olması. 2005'teki 'Suriye Deklarasyonu'na katılmalarından birkaç ay sonra Müslüman Kardeşler potansiyel müttefiklerinden hiçbirleriyle işbirlik etmeksizin 2006 yılı başında Abdulhalim Haddam'la ittifak yaptı. Suriye devriminin patlak vermesi sonrası ancak bu ittifakı bıraktılar.

İslâmcılarla işbirliği yapmanın sorunlarından biri de devrimin seyrinin konumlarını güçlendirmesi ve ilkesel açıdan İslâmcılarla siyasi işbirliğine karşı olmayan laikler devrim rüzgarının İslâmcıların istediği yönde estiğini görürler. Suriye Ulusal Konseyi'nin (SUK) sorunu silahlı direnişin başladığı günlerde kurulması. SUK laikler ile İslâmcılar arasında bir denge formülüne daha yakındı. Kurulmasının üzerinden bir yıldan fazla bir süre geçmesi sonrası SUK'un dengesi İslâmcıların ağırlığının artması ve diğerlerinin ağırlığının yerinde sayması veya gerilmesiyle bozuluyordu. Yeni Suriye Ulusal Koalisyonu'nun bu konseyin sorununa çözüm bulup bulmayacağı net değil.

Laiklerin İslâmcılarla ilişki ikilemine yönelik sıkıntısının kökeninde İslâmcıların silahlı direnişe katılmaları sebebiyle ağırlıklarının artması var. Ancak bu sıkıntının bir diğer sebebi de Suriyeli laik çevrelerdeki derin parçalanmışlık ve bazı oluşumlarının rejimden ayrı düşmemesi. Kırk yıllık Esed yönetimi boyunca muhalif laik gruplar arasındaki husumetin rejime karşı olması gereken kolektif husumetlerinin üstünde olduğu yönünde bilgiler geldi. Aynı durum bugün de gerçekleşiyor.

Kendi sorunumuza dönecek olursak aklını İslâmcıların yükselişle mücadeleyle iştigal edenler Suriye Demokratik Platformu grubunun durumunda görüldü üzere kendilerini aynı devrimin bir tarafında bulurlar. Bu kimseler SUK'la mücadelede büyük bir uğraş ortaya koydular. Hatta SUK Suriye Ulusal Koalisyonu'nun bir parçası haline gelmesi sonrası dahi bu tutumları sürdürdü. Siyasi kimlikleri bu mücadeleyle oluştu. Uğraşları neredeyse SUK ile sınırlı kaldı. Her iki durumda da rejimle mücadelede net bir siyaset koymakta aciz kalındı. Rejimin devrilmesi hedefini seslendiren laikler ise İslâmcıların güçlenmesine katkıda bulundukları için kendilerini uygun olmayan bir konumda buldular.

Gerçekten büyük bir ikilem. Devrime ve gelişimine yakın olmanız sizi endişe verici İslâmlaşma görüntülerini etkilemede zayıf bir konuma koyuyor. İslâmcıların yükselişle meşgul olursanız da kendinizi devrimden uzak bulacaksınız. Peki bu ikilemle mücadelede baz alınacak tarihi misaller var mı? Bu konuda elimizde iki tarihi referans var. İlki solcuların, liberallerin ve İslâmcıların katıldığı, İslâmcıların herkesi 'yeme-iyle' son bulan İran devrimi. İslâmcı-laik ittifakının yararı konusunda şüphe oluşturan bu referans bugün Suriyeli laik muhalefetin İslâmcılarla işbirliğini engelliyor.

Diğer tarihi referansı ise otuz yıldan fazla süre önceki Suriye deneyimimiz. Laikler ile İslâmcılar arasında ortak bir siyasi çerçeve olmadı ve her bir taraf diğerinden bağımsız şekilde çalıştı. 1980 yazında Komünist Partisi'nin muhtemel senaryolardan biri olarak İslâm-demokrasi ittifakının herkesi vuran akıbeti değiştireceği kesin değildi. İslâmcıların rakipleri de dahil hepsi de ezildiler. Sadece rejimin yandaşları kurtuldu. Ancak gerçekten kurtuldular mı? Belki de herkesten daha çok onlar ezildiler.

Gerçekten de bizler her zaman ve farklı şekillerde çatışma içine girmeme yönündeki bitirici tavsiyeyi düşünmüyoruz. Bugün İslâmcılar sebebiyle kendilerini devrimden uzak tutanlar, kendilerini Esed sonrası Suriye'sinde en zayıf konuma koymaktadır. Buna karşın devrime fiili katılım Suriye'nin en az yarım asırdır gördüğü en büyük tarihi değişim olup yeni Suriye'de katılımcılara mevziler verecektir.

(el-Hayat gazetesi, 18 Kasım 2012)

AK Parti ile On Yıl-2:

Çürüyen Bir Sistemin Meşruiyet Arayışı

“Onlar, senin kendilerine yaranıp-onlarla uzlaşmanı arzu ettiler;
o zaman onlar da sana yaranıp uzlaşacaklardı.” (68 Kalem/9)

Burhanettin CAN

Giriş

Umran'ın iki sayı öncesinde¹, “AK Parti ile On Yıl” başlığı altında bir yazı serisi başlattığımızı ifade ederek ilkyazının başlığını “AK Parti ile On Yıl-1: Ak Partiyi Doğuran Şartlar” koymuştuk. O sayıda bu yazı serisinin bir aile içi değerlendirme olduğunu ve bu tür değerlendirmeler her zaman sorunlu olabileceğini belirtmiştik. Değerlendirmelerde kullanılacak dil, ne kadar önemli ise, muhatapların yazılıp söylenenlerle ilgili tutum, tavır ve davranışları da o kadar önemlidir. “AK Parti ile On Yıl” yazı serisinde, olumluların

yanı sıra olumsuzluklardan bahsettiğimizde de, benzer bir tehlikenin var olabileceğini düşünmekteyiz. *Bunu bilerek bu yazı serisini kaleme almamız, İslâm’a, milletimize ve ümmetimize karşı olan sorumluluk duygusunun bir sonucudur. Bugün kızanlar ya da küsenler, yarın amacımızın ve niyetimizin ne olduğunu daha iyi anlayacaklardır.*

On yıl boyunca Müslüman hareketler, ne kazandılar ve ne kaybettiler? Buna karşılık Sistem, ne kazandı ve ne kaybetti? Bu karşılaştırmanın yapılması, tarihi bir zorunluluk olup aynı zamanda da gelecek nesillere karşı tarihi bir

görevdir. Bazıları hoşumuza gidecek bazıları da hoşumuza gitmeyecektir. Önemli olan, hoşumuza gidenlerle kendimizi avutma yerine, hoşumuza gitmeyenlerin niçin, neden ve nasıl meydana geldiğini sorgulayıp gerekli dersleri çıkarabilmek ve oradan doğru çözümler üretebilmektir.

Sonuç itibarıyla AK Parti ile on yıl bizim hikâyemizdir. Eğer bir yerlerde ters giden bir şey varsa, bir şeyler yanlış yapılıyor, sadece sorumlu ya da suçlu olan AK Parti yöneticileri olmayıp topyekûn Müslüman bir camiadır. Çünkü yapılması gerekeni, gerektiği zamanda, gerektiği şekilde ve gerektiği üslupta ve gerektiği yerde ortaya koymamış olmalarıdır.

AK Parti’yi doğuran şartlara baktığımızda, bir tarafta, Sistemin halk indinde meşruiyetini kaybetmesinin; diğer tarafta, Milli Görüş hareketinin, sistem tarafından gayrı meşru ilan edilmesinin var olduğunu görmekteyiz. Sistemin içine girdiği meşruiyet krizini aşmak isteği ile Milli Görüş hareketinin Sistem tarafından gayrı meşru ilan edilmesi arasında ki fay hattından yararlanmak isteyen

AK Parti yöneticileri, kendilerine bir meşruiyet alanı açmaya çalışmışlardır. “Muhafazakâr demokratlık” bu arayışın ürünüdür.

Bu makalede, Sistemin meşruiyet arayışı üzerinde durulacaktır.

Lozan’da Kurulan Yeni Türkiye Sistemi

Osmanlı yüzlerce yıl içinde farklı dil, din, mezhep ve etnik yapıları bir potada eriterek bir üst kimlik inşa etmiştir. Anadolu coğrafyasında varolanların tümü, saf kan Türk değillerdi. Türklerden çok önce Anadolu’da Kürtler vardı ve de Türklerden çok önce Müslüman olmuşlardı. Diğer taraftan Birinci Cihan Savaşı öncesi ve sonrasında Balkanlardan ve Kafkaslardan Türk olmayan ve fakat Müslüman olan halklardan yığınla göçmen Anadolu’ya gelip yerleşmiştir. Milli mücadele sonrasında Anadolu topraklarında oluşan sosyal doku, *toplumsal yapı, Osmanlı’daki gibi çok dinli, çok mezhepli, çok kavimli ve çok dilli idi.*

Lozan’da birbiri ile kaynaşmış bu toplumsal yapıyı parçalamak için Avrupa delegasyonu, “Hristiyanlara, Musevilere ve Kürtlere azınlık statüsünün tanınmasını” istemiştir. Türkiye’deki Birinci Meclis, İslâm hukukunu referans alıp ‘azınlıkları gayrimüslimler olarak tanımlayıp’, (Osmanlıdaki zimmiler), Kürtlerin asli unsur olduğunu gerekçe göstererek Kürtlere, azınlık statüsü

verilmesine karşı çıkmıştır(1).

Lozan sürecinde Türkiye’ye dayatılan sistemi sezen Birinci Meclis, Lozan Antlaşması’nı reddetmiştir. Ancak bu süreç, Birinci Meclis’te ayrılmaya neden olmuş, yer altında süren gizli kavgayı su yüzüne çıkarmıştır. Lozan’a karşı olan, *örgütsüz ve fakat çoğunlukta olan* Birinci Meclis üyeleri, *örgütlü*

AK Parti’yi doğuran şartlara baktığımızda, bir tarafta, Sistemin halk indinde meşruiyetini kaybetmesinin; diğer tarafta, Milli Görüş hareketinin, sistem tarafından gayri meşru ilan edilmesinin var olduğunu görmekteyiz. Sistemin içine girdiği meşruiyet krizini aşmak isteği ile Milli Görüş hareketinin Sistem tarafından gayri meşru ilan edilmesi arasındaki fay hattından yararlanmak isteyen AK Parti yöneticileri, kendilerine bir meşruiyet alanı açmaya çalışmışlardır. “Muhafazakâr demokratlık” bu arayışın ürünüdür.

bir azınlık tarafından ayak oyunu ile Meclis kapatılmak suretiyle tasfiye edilmiştir.

Cumhuriyet’in ilk başbakanlarından Rauf Orbay’a ve Kadir Mısıroğlu’na göre Lozan’da İnönü, Hahambaşı Haim Naum ve Lord Gurzon arasında *hilafetin, saltanatın, İslâmiyet’in İslâmi temsil rolünün kaldırılması konusunda* gizli bir anlaşma yapılmıştır(1, 2).

Lozan Antlaşması’ndan sonra, İngiltere Avam Kamarası’nda, Lozan Antlaşması ile ilgili yapılan tartışmalarda, Lord Gurzon’un yaptığı konuşma, bu gizli anlaşmanın varlığını teyit etmektedir(2).

Lozan’la ilgili yayınlanmış belgeleri göz önüne aldığımızda, (gizli maddelerde ne olduğunu şimdilik bilmiyoruz), Lozan’da, kimlik üzerinden kirli bir pazarlığın yapıldığı ve Türkiye’de kurulan sistemle ilgili bazı konularda, Avrupa’ya güvence verildiği, belki de Avrupa’nın garantörlüğünün kabul edildiği söylenebilir.

Lozan Antlaşması’ndan ortaya çıkan ana sonuç, Türkiye, **İslâm’la her türlü bağımlı kesecektir. Bağlamda:**

- Laikliği kabullenip garanti altına alacaktır.
- Halifeliği kaldıracaktır.
- **İslâm** coğrafyası ile her türlü ilişkiyi kesip ümmetçilikten vaz geçecektir.
- Batı Kültür ve medeniyeti değerleri ekseninde bir sistem, bir devlet ve yeni bir ulus inşa edilecektir.
- Siyasi, Ekonomik, Sosyal, Eğitim - Öğretim ve Hukuki yapı, Batı değerlerine göre yapılandırılacaktır.
- Alfabe değiştirilecektir.
- **İslâm** Tarihi ile ilgili tüm bağlar koparılıp Osmanlı ve Selçuklu reddedilecektir.
- Saltanata son verilip Osmanlı Oğulları sürgüne gönderilecektir.

“

1990'lı yılların dünyasında İslâm coğrafyası, Batı destekli diktatörler tarafından yöneltilmektedir. Açlık, sefalet, ayrımcılık ve zulüm tırmanmaktadır. Buna karşı bu ülkelerde, devrimci İslâmi hareketler yükselmektedir. Anti-Amerikancılık ve batı düşmanlığı artmaktadır. Irak ve Filistin'de kan akmaya devam etmektedir. NATO konsept değişikliği yapmış ve Büyük Ortadoğu coğrafyasında konumlanmak istemektedir. Tüketime dayalı Batı ekonomileri yeni pazarlar aramaktadır. Dünyanın en münbit ve stratejik alanı İslâm coğrafyasıdır. Büyük Ortadoğu coğrafyası, ABD-Batının kontrol edemediği bir bölge olup yeniden paylaşılması düşünülmektedir. ABD bu coğrafyaya kolayca, bedel ödmeden girme çareleri aramaktadır. Bunun için de bölgesel güçlerin yardımına ihtiyaç duymaktadır.

İki Farklı Ağırlık Merkezi

Lozan'da verilen bu ve buna benzer pek çok garanti sonucunda, Türkiye'de, halka rağmen, kanunen ve cebren Batı kültür-medeniyet değerleri ekseninde bir sistem ve bir devlet kurulmuştur. Yeni yapının yerleşip kökleşmesi için seri halde devrim adını verdikleri yığınla operasyon yapılmıştır. Yöneten-yönetilen ilişkileri fevkalade bozulmuş, devleti yönetenler, kendi halkına yabancılaşmış; halkı, tehlikeli hatta ehilleştirilmesi gereken kaba, vahşi bir varlık olarak görmeye başlamışlardır. Yapılan devrimler, Halkla sistemi-devleti karşı karşıya getirmiştir. Bunun sonucu olarak *iki ayrı yapı ve iki ayrı ağırlık merkezi meydana gelmiştir. Bir tarafta milletin değer sisteminin olduğu merkez; diğer tarafta sistemin değerlerinin oluşturduğu merkez. Bu merkezler, bugüne kadar*

örtüşmemiştir. Örtüşme olmadığı için de gerçek anlamda bir huzur ülkeye hâkim olamamıştır. Bu sistemde, devlet millet için değil; millet devlet için vardır.

Milli mücadeleyi yürüten kadronun İttihat Terakki'ci kanadı, Birinci Meclis'in tasfiyesi ile birlikte devlet üzerinde tam bir hakiyet kurmuştur. Cumhuriyet tarihinin ilk partisi, 9 Eylül 1923 tarihinde, Mustafa Kemal tarafından kurulan "Cumhuriyet Halk Fırkası'dır"(CHF). CHF, Milli mücadeleyi yürüten "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti"nin devamı olup, 9 Mayıs 1935'te "Cumhuriyet Halk Partisi"(CHP) adını almıştır. 1950 yılına kadar tek başına iktidar olarak kalmıştır.

CHP o yıllar itibarıyla Sistemi, hatta devleti temsil etmekteydi ve sivil-askeri bürokrasi ile bütünleşmişti. Merkezi iktidarın zulmünden bıkan halk, CHP dışı siyasi

oluşumların tümünü, mahiyeti ne olursa olsun ve kim tarafından kurulursa/kurdurulursa kurulsun/kurdurulsun desteklemiştir. Nitekim *Serbest Fırka'yı kuranlar ve kurduranlar, Cumhuriyet Halk Partisi kadroları içinden çıkmış olmasına rağmen, halk onları büyük bir kurtarıcı olarak karşılamıştır.* Serbest Fırka'nın İzmir mitinginde, izdihamdan dolayı oğlu ezilerek ölen bir babanın; "İşte ilk şehidimiz, gerekirse daha çoklarını verimiz; yeter ki sen bizi Ankara'daki zalimlerden kurtar!" demiş olması, iki merkez arasındaki farklılaşma ve kamplaşmanın şiddeti konusunda çok önemli bir gösterge idi.

Serbest Fırka gibi partilerin her türlü komplo ve iftira kampanyası ile kapatılması, İstiklal Mahkemeleri'nin uygulamaları, art arda birçok devrimin yapılması, yöneten ve yönetilenler arasındaki fay hattının daha da derinleşmesine ve enerji ile yüklenmesine sebebiyet vermiştir. Halk içine kapanırken, kendilerini Sistemin ve devletin sahibi olarak görenler, Lozan'da "yaratılan"(!) sisteme/devlete bir ulus "yaratmak"(!) için kolları sıvamışlardır. *Bütün farklılıkları yok eden, tek tip insana dayalı bir ulus inşa etme işi, hem iç hem de dış güçlerin ortak paydası idi.* Hedef İslâm'ın bütün izlerinin silinmesi idi. Onuncu Yıl Marşı'nda yer alan "On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan" ifadesi, bu arzu ve hedefin beyanından başka bir şey değildi. Cumhuriyet tarihinin 1950'ye kadarki döneminde, bütün halkçılık söylemlerine karşılık yöne-

timde halk yoktu. Türkiye'deki tek parti diktatörlüğü, O günkü Avrupa'daki siyasi yapıya uygundu. Diktatörlerin baskısı altındaki Avrupa, yeni bir dünya savaşına doğru sürüklenmekteydi.

Sistemin Ağırlık Merkezinin Bölünmesi:

Devletçi, Özel Sektörcü Kanatlar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki hem güç merkezleri hem de siyasi yapılanış değişmiştir. Dünya ABD patronluğundaki Kapitalist blokla, Sovyet patronluğundaki Komünist blok arasında Moskova, Qubeec, Tahran ve Yalta antlaşmaları çerçevesinde parsellenmiştir. Bu paylaşımda Türkiye, kapitalist bloğun nüfuz alanına bırakılmıştır. Savaş sonrası Batıda kurulan çok partili yapı, genellikle özel sektör yanlısı iken, Sovyetler Birliği'nde devletçi tek parti diktatörlüğü hâkimdir.

Dış dünyadaki bu yapısal değişim ve Türkiye'nin içinde isyan boyutuna varacak olan iç gerilim, Türkiye'deki siyasi yapının değişmesine sebebiyet vermiştir. Bu ikili baskının sonucunda Türkiye, 1946'da çok partili sisteme geçmek zorunda kalmıştır. Kurulan partiler, sistem karşıtı olmayıp sistem içi partilerdi.

İlk kez çok partili seçim, 1946 yılında yapılabildi. 1946 seçimlerine, CHP'nin dışında, çok partili siyasal yaşamın ilk partisi olan ve 18 Temmuz 1945 tarihinde Nuri Demirağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi (MKP) ile 7 Ocak 1946 yılında, Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad

Tablo-1: 1950-1977 Dönemi Milletvekili Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı(%)*

YILLAR	1950	1954	1957	1961	1965	1969	1973	1977
PARTİLER								
CHP	39,6	35,1	41,4	36,7	28,7	27,4	33,3	41,4
DP	55,2	58,4	48,6	-	-	-	-	-
Millet Partisi	4,6	-	-	-	6,3	3,2	0,6	-
CMP	-	5,3	6,5	-	-	-	-	-
KP	-	0,6	-	-	-	-	-	-
Hürriyet Partisi	-	-	3,5	-	-	-	-	-
TİP	-	0,0	-	-	3,0	2,7	-	0,1
AP	-	-	-	34,8	52,9	46,6	29,8	36,9
CKMP	-	-	-	14,0	2,2	-	-	-
YTP	-	-	0,0	13,7	3,7	2,2	-	-
CGP	-	-	-	-	-	6,6	5,3	1,9
MHP	-	-	-	-	-	3,0	3,4	6,4
TBP	-	-	-	-	-	2,8	1,1	0,4
MSP	-	-	-	-	-	-	11,8	8,6
Demokratik Parti	-	-	-	-	-	-	11,9	1,8
BAĞMZ	0,6	0,6	0,0	0,8	3,2	5,6	2,8	2,5

* Tablolar, TÜİK verileri göz önüne alınarak hazırlanmıştır.

Köprülü ve Refik Koraltan tarafından kurulan Demokrat Parti(DP) de katılmıştır. Ancak meclise CHP, DP girebilmiştir. CHP kadrolarını içerisinde çıkmış bir ekibin, DP'yi kurması ile başlayan süreç, sistemin ağırlık merkezini devletçi ve özel sektörcü kanatlar olarak ikiye bölmüştür.

Sivil ve asker bürokrasi, sistemin aydınları, bilim adamları ve küresel sermayenin yerli işbirlikçisi sermaye güçleri, CHP safında yer alarak *sistemin ağırlık merkezinin Devlet sektörcü kanadının* etkinliğini ve gücünü kuvvetlendirmişlerdir. DP'nin ortaya çıkışı ile birlikte sivil ve askeri bürokrasi

içerisinde cuntalaşma faaliyetleri başlamıştır.

DP, sistemin değerlerinden farklı değerler savunmuyor; ancak, halkın değerlerine kıymet verip saygı gösteriyordu. Hem sosyal patlamaya mani olmak, hem de oy almak için bunu yapmak zorundaydı. CHP'nin devlet sektörcü tutumuna karşı DP, özel sektörcü idi. DP hareketinde sistemi asıl temsil eden güç, Menderes'den ziyade Bayar'dı ve "Mustafa Kemal'i sevmeyi ibadet" kabul etmekteydi.

1950'ye kadar, sistemin tek olan ağırlık merkezi(CHP), ülke yönetiminde tek hakim ve tek

vücuttur. Halkın ağırlık merkezinin, yönetimde herhangi bir etkisi yoktur. 1946-1950 dönemi çok partili sisteme geçmek için bir geçiş, hazırlık dönemi olarak değerlendirilebilir. Sistemin ağırlık merkezinde bulunan partiler arasında asıl kavga, 1950 yılından sonra başlayacaktır. 1950 seçimlerine CHP, DP, Millet Partisi katılmış her üç partide meclise girmiştir.

Sistemin ağırlık merkezinde devletçi ve özel sektörcü bir kamplaşma, seçimlerde oy alarak güçlerini koruma politikalarına etki etmiş; özel sektörcü merkez, her geçen gün halka daha yakın politikalar izlemek zorunda kalarak, halkın değer sisteminin daha görünür hale gelmesini sağlamıştır. Bunun karşılığında oylarını artırmıştır. Tablo-1, Tablo-2'de, 1950 yılından itibaren kurulan partilerin yıllara bağlı olarak aldıkları oylar görülmektedir. DP'nin aldığı oy oranlarının yüksekliği, halkın CHP'nin şahsında mevcut sisteme olan tepkisinin bir ölçüsüydü. Her darbeden sonra, CHP karşıtı partilerin aldığı oyların yüksekliği, benzer tepkinin

farklı zaman dilimlerinde dışa vurması idi (Tablo-1, Tablo-2).

Milletin İslâm kültür ve medeniyetinin inşası istikametindeki baskısı ve DP'nin buna cevap vererek milletin önünü açması, Lozan'da kurulu sistemin ağırlık merkezinde bulunan iç ve dış güç odaklarını son derece rahatsız etmiştir. DP'nin Sovyetlere yaklaşma politikası, iç ve dış güç odakları arasında ikinci bir güçlü ortak paydanın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda DP, 27 Mayıs 1960 darbesi ile tasfiye edilmiştir.

1960 ihtilali sonrasında halkın iradesinin, sistemin iradesi istikametinde tezahür etmeyeceği ön görülerek oluşacak parlamentonun hareket alanını kısıtlamak ve hatta işlemez duruma getirebilmek için bir yığın yasal düzenleme yapılmıştır. Ayrıca, DP tabanının CHP karşısında bir partide bütünlüşmemesi için Cunta önderliğinde kontrol altında partilerin kurulmasına ön ayak olunmuştur. Tehdit ve ayak oyunları sonucu, CHP, 1961 seçimlerinden birinci parti olarak çıkmıştır (Tablo-1). 1965 seçimlerine 6 parti (AP, CHP,

CKMP, MİLLET PARTİSİ, TİP, YTP) katılmış, 6 parti de (AP, CHP, CKMP, Millet Partisi, TİP, YTP) meclise girmiştir (Tablo-3).

Sistemin merkezinde bulunan CHP'nin 1950'ye kadar yaptığı zulümden korkan kitleler, AP'yi bir *güvenlik kuşağı* olarak görüp desteklemişlerdir. Bunun sonucu olarak 1965 seçimlerinde AP, baskın bir oy oranı ile birinci parti olarak çıkarken CHP ciddi bir oy kaybına uğramıştır.

1965 seçim sonuçlarının en önemli özelliği, sistem karşıtı iki partinin [TİP (%3) ve Millet Partisi (%6,3)] meclise girmiş olmasıdır. Millet Partisi'nin Sistem karşıtlığı TİP gibi belirgin olmasa bile, AP ve CHP göz önüne alındığında Sistemden rahatsız olan bir parti hüviyetindedir.

27 Mayıs 1960 darbesinin AP yöneticileri üzerindeki psikolojik baskısı, AP döneminde, milliyetçi, muhafazakârlara karşı bir kıyım hareketine sebebiyet vermiştir. Bu kıyımlar, Sistemin özel sektörcü ağırlık merkezine karşı halkın tepkisine neden olmuş, halkın değerlerine daha çok sahip çıkan, Sistem karşıtı parti arayışları, parlamento dışında yoğunlaşmıştır. 1969 seçimlerine gelirken CHP ve AP kıskacından milleti kurtarabilmek için çalışılmalar hızlanmıştır. Bu çalışmalar sürecinde, bir taraf milli değerleri; diğer tarafta İslâmi değerleri öne çekerek ve merkeze alarak Türkiye'nin yeniden yapılandırılmasını isteyen iki ana damar olarak Milliyetçi Hareket ile Milli Görüş hareketi öne çıkmaya başlamıştır.

1969 seçimlerine 8 parti (AP, Birlik Partisi, CHP, GP, Millet

Partisi, MHP, TİP, YTP) katılmış ve 8 parti de(AP, Birlik Partisi, CHP, GP, Millet Partisi, MHP, TİP, YTP) meclise girmeye hakk kazanmıştır. Bu seçimlerde, hem CHP hem de AP oy kaybına uğramıştır. Alevi merkezli bir partinin ortaya çıkması, sistemin ağırlık merkezi için ciddi bir yara olmuştur. Aralarında nüanslar olmakla beraber, CHP, CGP, AP, YTP, TBP Sistem merkezli partilerdir. Çok açık olmakla beraber Millet Partisi ile MHP Sistem karşıtı partiler olarak parlamentoda var olmuşlardır. Parlamento dışında Sistem karşıtı yeni bir parti olarak Milli Nizam Partisi(MNP) kurulmuştur.

AP ve CHP içerisinde meydana gelen fikri tartışmalar, her iki parti içerisinde iç kavgayı derinleştirip hızlandırmıştır. AP'nin dış politikasında Sovyetlere yaklaşma girişi ve ABD'nin bir kısım isteklerine AP yönetiminin direnmesi ve Cumhurbaşkanlığı seçimi, 12 Mart Muhtırası'na sebebiyet vermiştir. 12 Mart sürecinde oluşan koalisyon hükümetleri zamanında, parlamentonun hareket alanı daha da kısıtlanarak Parlamento dışı güçlerin Türkiye yönetiminde ağırlığı daha da artırılmıştır. 12 Mart Muhtıra süreci, AP'nin bölünmesini sağlarken, CHP içerisinde Ecevit hareketinin önünü açmıştır. Milli Görüş hareketinin partisi Milli Nizam Partisi kapatılmıştır.

1973 seçimlerinde bunun etkisi, Sistemin merkez partisi olan devletçi CHP'nin kuvvetlenmesi, özel sektörcü sistem partisi AP'nin zayıflaması şeklinde ortaya çıkmıştır. Seçimlere 8 parti katılmış(AP, CHP, CGP,

Tablo-2: 1983-2011 Dönemi Milletvekili Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı(%)

YILLAR	1983	1987	1991	1995	1999	2002	2007	2011
PARTİLER								
CHP	-	-	-	10,7	8,7	19,4	20,9	26,0
DP	-	-	-	-	0,3	-	5,4	0,7
Millet Partisi	-	-	-	0,5	0,3	0,2	-	0,1
MHP/MÇP	-	2,9	-	8,2	18,0	8,4	14,3	13,0
ANAP	45,1	36,3	24,0	19,6	13,2	5,1	-	-
HP	30,5	-	-	-	-	-	-	-
MDP	23,3	-	-	-	-	-	-	-
DSP	-	8,5	10,8	14,6	22,2	1,2	-	0,3
DYP	-	19,1	27,0	19,2	12,0	9,5	-	0,2
İDP	-	0,8	-	-	-	-	-	-
RP/FP/Saadet Partisi	-	7,2	16,9	21,4	15,4	2,5	2,3	1,3
SHP	-	24,8	20,8	-	-	-	-	-
SP	-	-	0,4	-	-	2,5	2,3	1,3
HADEP	-	-	-	4,2	4,7	-	-	-
İP	-	-	-	0,2	0,2	0,5	0,4	-
YDH	-	-	-	0,5	-	-	-	-
YTP	-	-	-	0,3	0,1	-	-	-
Yeni Parti	-	-	-	0,1	-	-	-	-
BBP	-	-	-	-	1,5	1,0	-	0,8
BP	-	-	-	-	0,2	-	-	-
DBP	-	-	-	-	0,1	-	-	-

Demokratik Parti, Millet Partisi, MHP, MSP, TBP) 7 tanesi ise(AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP, TBP) meclise girmiştir.

Bu seçimin en ciddi sonucu, Milli Görüş hareketinin partisi MSP, meclise 48 milletvekili ile girmiş olmasıdır. Sistem karşıtı gözüken Ecevit ile Sistem dışı ilan edilmiş olan Erbakan, koalisyon kurarak kendilerine bir meşruiyet alanı açmışlardır. MSP, İslamcı hareketin bütününe temsil etme-

miş olmasına rağmen, İslâmî duyarlılığı yüksek ve sisteme karşı bir parti olarak, mecliste İslâmî camianın isteklerini seslendirmiş, Anadolu sermayesinin kuvvetlenmesi ve Milletin değerlerinin korunması için mücadele etmiştir. Ecevit'in Kıbrıs Harekâtı'ndan sonra koalisyonu bozması ile AP+MSP+MHP Milliyetçi Cephe hükümeti kurulmuştur. Bu koalisyonun önemli bir özelliği, Sistem

karşısı iki parti olan MSP ve MHP'nin hükümet ortağı olmuş olmalarıdır.

1977 seçimlerine 8 parti(AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP, TBP, TİP) katılmış, 6 parti ise(AP, CHP, CGP, MHP, MSP, Demokratik Parti) meclise girmiştir. 1977 seçimlerinde Ecevit'in başkanlığında ki CHP'de oy patlaması olurken, Demokratik Parti'nin tasfiye edilmesi ve MSP'nin kan kaybetmesi ile AP seçimden kuvvetlenerek çıkmıştır.

Ecevit'in başkanlığındaki bir CHP, batı için güvenilir değildir. Ecevit, söylemleri ve izlediği politikalar itibarıyla ABD için sıkıntı oluşturmaya başlamıştır. Diğer taraftan MSP ve MHP'nin kuvvetlenmesi, hem iç hem de dış güçleri rahatsız etmiştir. İran İslâm Devrimi'nin olması ve Türkiye'de gerek gençlik ve gerekse halk bazında Batı karşıtı İslâmcı, milliyetçi ve solcu hareketlerin kuvvetlenmesi, Türkiye'nin Batıya daha entegre bir yapıya kavuşturulması sorununu ortaya çıkarmıştır. Sovyetlerin güneye yayılmasını engellemek için ABD tarafından 'Yeşil Kuşak Projesi' uygulamaya sokulmak istenmiştir. Ayrıca Türkiye'deki devletçi yapının daha özel sektörcü bir yapıya dönüştürülmesi öngörülmüştür.

Değişen dünya konjonktürüne uygun olarak Türkiye'nin Küresel Güçler tarafından yeniden formatlanmak istendiği bir dönemde 1980 darbesinin yapılması, tesadüf değildir. 1980 darbe sürecinde yapılanlar, Türkiye'yi batıya daha da entegre hale getirmeyi, Sistemden kopmaya başlayan

millleti yeniden Sisteme entegre etmeyi ve halk bazında yükselen İslâmi hareketleri mecraından saptırmayı hedeflemiştir. 24 Ocak kararları uygulanarak ekonomik yapı, Küresel Ekonomik Sisteme entegre olacak şekle sokulmuş ve Sistem karşıtı bütün güçler tasfiye edilirken, Sistemi temsil eden ve fakat imaj kaybına uğramış, yıpranmış partiler, kişiler ve kurumlar da tasfiye edilmiştir. Sistemin yüzüne taktığı yeni maske "*Türk-İslâm sentezi*"dir. Türkçe hapis yataarken, onun düşüncesi iktidar olarak sunulmaya çalışılmıştır. Halk indinde tükenen sisteme 1980 darbesi ile "*Türk-İslâm Sentezi*" havucu ile suni teneffüs yaptırılarak hayata döndürülmeye çalışılmıştır.

MSP'nin İzmir senatör adayı Turgut Özal'ın darbe döneminde bakan olması, mantığa aykırı bir durumdu. İran İslâm Devrimi'nin İslâm coğrafyasının her tarafında meydana getirdiği deprem, başta ABD olmak üzere tüm NATO ülkelerini son derece rahatsız etmişti. İslâm coğrafyasında yükselen bu yeni akımın mecrasından saptırılması, stratejik bir hedefti. "*Türk-İslâm Sentezi*" tezi bunun için bayrak edinilmişti. İhtilalin lideri devlet başkanı Kenan Evren'in seçim sathı maulinde Özal'ın aleyhine konuşması, tesadüf olmayıp planın bir parçası idi. Askere öfke duyan bir halkın oylarını, Özal'ın partisine doğru akıtmaktı amaç. Bizzat Konsey tarafından kendisine parti kurdu- rulan Turgut Sunalp, yine Konsey tarafından harcanmıştı.

1983 seçimleri, yıpran-

mamış isimlerle ve yeni partilerle sistemin güçlenmesini sağlamıştır(Tablo-2). ANAP, HP ve MDP her üç parti de Sistemin partisidir. Sadece renkleri birbirinden farklıdır; aralarında ton farkı vardır. ANAP, AP'ye nazaran daha özel sektörcü ve daha Amerikancıdır. Katı Ortodoks mantığı ile şekillendirilmiş devlet sistemini, özel sektör ağırlıklı bir yapıya kavuşturmak, dış politika- kada daha girişimci olmak şeklinde bir politika benimsemiştir. Sistem dışı ve karşıtı olabilecek hiçbir partiye imkân tanınmamıştır. Ancak bu, parlamento dışında çok yoğun bir siyasi hareketliliği beraberinde getirmiştir.

1987 seçimleri, Sistem partilerinin parçalanması sürecini beraberinde getirmiştir. 7 parti(ANAP, DYP, SHP, DSP, RP, IDP, MÇP) seçime katılmış, fakat meclise üç parti (ANAP, DYP, SHP) girebilmiştir(Tablo-3). Seçime giren partilere bakıldığı zaman, ANAP ve DYP Sistemin özel sektörcü sağ kanadını, SHP ve DSP sistemin devletçi sol kanadını ve RP, MÇP ve IDP milli ve İslâmi değerleri savunan sistem karşıtı bir kanadı temsil ettikleri görülmektedir. 1987 seçimleri, Sistemin hem devletçi hem de özel sektörcü merkezlerinin bölünmesi ile sonuçlanmıştır. Bu tarihten itibaren Sistem merkezli partiler arasında iç kavga, gittikçe derinleşecektir. Sistemin ağırlık merkezinde derinleşen kavga, Sistem karşıtı olan milli ve İslâmi değerleri savunan partilerin gittikçe kuvvetlenmesini sağlayacaktır. 1987 seçimleri ile birlikte ANAP

gittikçe eriyecek ve bir daha toparlanamayacaktır(Tablo-2).

1991 seçimlerinde ANAP'tan DYP'ye oy kayması meydana gelecek seçimden DYP birinci parti olarak çıkmıştır. SHP'den DSP'ye oyun kayması ile SHP zayıflamıştır. Fakat asıl dikkat çekici olan, sistem karşıtı ve iki kez partisi kapatılmış olan Milli Görüş hareketinin partisi RP'nin, %16,9 gibi bir oy patlaması yapmış olmasıdır. 1991 seçimlerine 6 parti(ANAP, DYP, RP, DSP, SHP, SP) katılmış, meclise 5 parti(ANAP, DYP, DSP, SHP, RP) girebilmiştir(Tablo-3). Sistem merkezindeki devletçi ve özel sektörcü partilerin iç bölünmeleri, bu seçimde de devam etmiştir. Ancak toplam oy oranında ciddi bir değişiklik söz konusu değildir.1991 seçimlerinin önemli özelliği, sistem karşıtı olan RP'nin ciddi bir oy alarak meclise girmiş olmasıdır.

1995 seçimlerine 12 parti (ANAP, DYP, CHP, DSP, HADEP, Millet Partisi, MHP, RP, Yeni Parti, YDH, YDP, İP) katılmış, 5 parti (ANAP, DYP, CHP, DSP, RP) meclise girebilmiştir. 1995 seçimleri, aşağıdaki ciddi sonuçları doğurmuştur:

- Sistem merkezinin sağ kanat partisi DYP erime dönemine girmiştir. Bu seçimlerden sonra bir daha kendisini toparlayamamıştır.
- Sistem karşıtı İslâmi değerleri savunan bir parti olarak RP birinci parti olmuştur.
- RP'nin birinci parti olması ile birlikte Türkiye etkisi uzun yıllar sürecek yeni bir darbe dönemine girmiştir. Refah-Yol

Tablo-2: 1983-2011 Dönemi Milletvekili Seçimlerinde Partilerin Oy Dağılımı(Devam) (%)

YILLAR	1983	1987	1991	1995	1999	2002	2007	2011
PARTİLER								
DEPAR	-	-	-	-	0,1	-	-	-
DTP	-	-	-	-	0,6	-	-	-
EMEP	-	-	-	-	0,2 -	-	0,1	0,1
LDP	-	-	-	-	0,4	0,3	0,1	0,0
ÖDP	-	-	-	-	0,8	0,3	0,2	-
SİP	-	-	-	-	0,1	-	-	-
AKP	-	-	-	-	-	34,3	46,6	49,8
BTP	-	-	-	-	-	0,5	0,5	-
DEHAP	-	-	-	-	-	6,2	-	-
Genç Parti	-	-	-	-	-	7,2	3,0	-
Saadet Partisi	-	-	-	-	-	2,5	2,3	1,3
TKP	-	-	-	-	-	0,2	0,2	0,1
YP	-	-	-	-	-	0,9	-	-
YTP	-	-	-	-	-	1,2	-	-
ATP	-	-	-	-	-	-	0,3	-
HYP	-	-	-	-	-	-	-	0,5
HEPAR	-	-	-	-	-	-	-	0,3
HAS	-	-	-	-	-	-	-	0,8
MMP	-	-	-	-	-	-	-	0,1
BAĞMZ	1,1	0,4	0,1	0,5	0,9	1,0	5,2	6,6

Hükümeti, ABD destekli 28 Şubat post modern darbesi ile düşürülmüştür. Eğer Refah-Yol hükümeti devam etmiş olsaydı, ABD raporlarına göre, ilk genel seçimde RP %30 civarında rey alacaktı. Erbakan yönetiminde ki bir Türkiye'nin Batı ekseninden kopacağı korkusu hakimdir.

- Milli değerleri savunan sistem karşıtı bir parti olarak MHP ciddi bir oy almıştır.
- Sistem karşıtı olan ve Kürt mil-

liyetçiliğini esas alan HADEP meclise girememiş olmasına rağmen ciddi bir oy alarak varlığını ortaya koymuştur.

- 12 partinin seçimlere katılmış olması, Türkiye'de ki cari sistemin insanları tatmin etmediği, insanlar zihinsel olarak ayrıştığı anlamına gelmektedir.
- Sistemin sağ kanadında yer alan ANAP ve DYP arasında ki kavga kan davasına dönüşmüştür. Birinin var olması, diğerinin yok olması olarak

Tablo-3: Seçime Katılan/Parlamentoya Giren Partilerin Yıllara Göre Dağılımı

SEÇİM TARİHİ	SEÇİME GİREN PARTİLER		PARLAMENTOYA GİREN PARTİLER	
	Sayı	Parti Adı	Sayı	Parti Adı
1923-1943	1	CHP	1	CHP
1946	3	CHP, DP, MKP	2	CHP, DP
1950	3	CHP, DP, MİLLET PAR.	3	CHP, DP, MİLLET PAR.
1954	5	CHP, CMP, DP, İP, KP	3	CHP, CMP, DP
1957	5	CHP, CMP, DP, Hürriyet Partisi, VP	4	CHP, CMP, DP, Hürriyet Partisi
1961	4	AP, CHP, CKMP, YTP	4	AP, CHP, CKMP, YTP
1965	6	AP, CHP, CKMP, Millet Partisi, TİP, YTP	6	AP, CHP, CKMP, Millet Partisi, TİP, YTP
1969	8	AP, Birlik Partisi, CHP, GP, Millet Partisi, MHP, TİP, YTP	8	AP, Birlik Partisi, CHP, GP, Millet Partisi, MHP, TİP, YTP
1973	8	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, Millet Partisi, MHP, MSP, TBP	7	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP, TBP
1977	8	AP, CHP, CGP, Demokratik Parti, MHP, MSP, TBP, TİP	6	AP, CHP, CGP, MHP, MSP, Demokratik Parti,
1983	3	ANAP, HP, MDP	3	ANAP, HP, MDP
1987	7	ANAP, DSP, DYP, IDP, MÇP, RP, SHP	3	ANAP, DYP, SHP
1991	6	ANAP, RP, SP, DYP, DSP, SHP	5	ANAP, RP, DYP, DSP, SHP
1995	12	ANAP, CHP, DSP, DYP, HADEP, İP, Millet Partisi, MHP, RP, Yeni Parti, YDH, YDP	5	ANAP, CHP, DYP, DSP, RP
1999	20	ANAP, BP, BBP, CHP, DP, DBP, DEPAR, DSP, DTP, DYP, EMEP, FP, HADEP, İP, LDP, Millet Partisi, MHP, ÖDP, SİP, YDP	5	ANAP, DSP, DYP, FP, MHP
2002	18	AK PARTİ, ANAP, BBP, BTP, CHP, DEHAP, DSP, DYP, Genç Parti, İP, LDP, Millet Partisi, MHP, ÖDP, Saadet Partisi, TKP, YP, YTP	2	AK PARTİ, CHP
2007	14	AK PARTİ, ATP, BTP, CHP, DP, EMEP, Genç Parti, HYP, İP, LDP, MHP, ÖDP, Saadet Partisi, TKP	3	AK PARTİ, CHP, MHP
2011	15	AK PARTİ, BBP, CHP, DP, DSP, DYP, EMEP, HEPAR, HAS PARTİ, LDP, MHP, MMP, Millet Partisi, SAADET PAR., TKP	3	AK PARTİ, CHP, MHP

telakki edilmeye başlanmış ve birbirlerini eriterek yok olmuşlardır.

- Sol kanat partileri toplamda oy kaybına uğrayarak zayıflamıştır. SHP/CHP oy kaybına uğrarken DSP oy kazanmıştır.

1999 seçim sürecine Türkiye yığınla operasyona maruz bırakılarak sokulmuştur. Mecliste 4. parti olan Ecevit'e azınlık hükü-

meti kurdurulmuştur. Kendisine, "Apo'yu bana niçin teslim ettiler anlayamadım" dediyecek bir operasyonla, Abdullah Öcalan paketlenerek Ecevit'e teslim edilmiştir.

Türkiye, bombaların patladığı bir döneme sokulmuştur. Bu iki olay DSP ile MHP'nin işine yaramıştır.

İslâm coğrafyası, Batı destekli diktatörler tarafından yönetilmektedir. Açlık, sefalet, ayrımcılık

ve zulüm tırmanmaktadır. Buna karşı bu ülkelerde devrimci İslâmi hareketler yükselmektedir. Anti-Amerikancılık ve batı düşmanlığı artmaktadır. Irak ve Filistin'de kan akmaya devam etmektedir.

1999 seçimlerine 20 parti(ANAP, DYP, DP, CHP, DSP, FP, MHP, BBP, Millet Partisi, HADEP, İP, LDP, ÖDP, SİP, BP, YDP, DBP, DEPAR, DTP, EMEP) katılmış, ancak 5 parti(ANAP, DYP,

DSP, FP, MHP) meclise girebilmiştir. 1999 seçimleri, aşağıdaki ciddi sonuçları doğurmuştur:

- DSP birinci parti olarak seçimleri kazanmıştır. Ecevit'in, tatarlarla ilişkilerini artırmaya çalışması, söylemlerinde milli motifleri öne çekmesi, klasik CHP zihniyetinden koptuğunun mesajını vermesi ile reylerinde artış olmuştur. Bunu halkın ağırlık merkezinin belirleyiciliğinin bir ölçütü olarak değerlendirebiliriz.
- Sistem karşıtı bir parti olarak MHP'de çok büyük bir oy patlaması olmuştur. MHP ile, Milli Görüş hareketinin önü kesilmek istenmiştir.
- Milli Görüş hareketinin partisi olan RP kapatılmış, hareketin üzerine devlet bütün imkânları ile saldırmış, buna rağmen Milli Görüş hareketinin yeni partisi FP, %15,4 gibi yüksek bir oy almıştır. Bu olay, Milli Görüş hareketinin sağlam bir tabana sahip olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, hem iç hem de dış güçleri daha çok rahatsız etmiştir. Türkiye'de bir taraftan parlamento dışında yükselen İslami dalga, diğer taraftan bütün baskılara rağmen milli görüş hareketinin %15,4 gibi bir oy alarak meclise girmiş olması, RP iktidarı döneminde kurulmuş olan iç ve dış ittifakın baskıyı daha da artırmasına sebebiyet vermiştir. Bu baskı, Milli görüş kadrolarında ciddi görüş ayrılığı meydana getirmiştir. Hiçbir anlamlı hukuki gerekçe ortaya konmadan, sadece görüş ayrılıklarını daha da derinleştir-

mek hatta yolları ayırmak için FP'nin kapatılmıştır. FP'nin kapatılması ile, milli görüş hareketi bölünmüştür.

- Sistem karşıtı olan Kürt milliyetçiliğini savunan HADEP kısmi de olsa oylarını artırarak varlığını muhafaza etmiştir.
- MHP ve FP hemen hemen aynı tabana hitap etmişlerdir. Yönetimleri açısından birinde İslami, diğerinde ise milli duyguların daha öncelikli olduğu ifade edilebilirse de, taban için keskin bir ayırım yoktur. 1990'lı yıllar sürecinde oylar, partilerin performansına bağlı olarak bu iki parti arasında gidip gelmiştir. Tüm seçim sonuçları, il bazında incelendiğinde bu tür bir değiş tokuşun olduğu görülebilir. Aralarında oy kayması olmasına karşılık her ikisinin toplam oyu gittikçe artmıştır. Bütün bu olumsuzluklara karşın dini ve milli kimliği öne çıkarmış olan MHP+RP(FP)'nin oy oranlarının yükselmesi, Sistemin merkezini ciddi rahatsız etmiştir.
- Bir araya gelmesi imkânsız

görülen DSP ile MHP koalisyon ortakları olmuşlardır. Bu koalisyon, MHP'nin formatlanarak, "ehilleştirilerek"(!) Sistem merkezine çekilmesi operasyonu idi.

- 1999 seçimleri, Kürt milliyetçiliğine dayalı, Sistem karşıtı ayrı bir ağırlık merkezi meydana getirmiştir. HADEP'in bütün olumsuz koşullara ve kapatılma istemine karşılık oylarını, %4.2'den %4.7 çıkarması ve 39 belediye başkanlığını kazanması önemli bir olaydır.

Ayrıca HADEP'in Diyarbakır'da %45.5, Batman'da %43.5, Hakkari'de %46.1, Şırnak'ta %24, Van'da %35.7, Iğdır'da %29.8, Mardin'de %25.3, Muş'ta %32, Siirt'te %22.3 gibi yüksek oranda oy alması, anlamlı ve düşündürücü idi.

Sistemin Ağırlık Merkezinin Taze Kan Arayışı ve MHP

MHP, 33 yıla varan siyasi mücadelesinde(1999 yılı itibarıyla

Tablo- 4 : Sistem Partileri ile Sistem Karşıtı Partilerin Yıllara Göre Oy Dağılımı (%)**

YIL	SİSTEM PARTİLERİ			SİSTEM KARŞITI PARTİLER				
	Sağ	Sol+ Ulusalçı	Toplam	İslâmcı	Türk Mill.	Kürt Mill.	Sosyalist Marksist	Toplam
1950	55,2	39,6	94,8		4,6			4,6
1954	58,4	35,1	93,5		5,3		0,6	5,9
1957	48,6	41,4	90		6,5+3,5=10			10
1961	34,8+13,7= 48,5	36,7	85,2		14			14
1965	52,9+3,7=56,6	28,7	85,3		6,3+2,2=8,5		3	9,5
1969	46,6+2,2=48,8	27,4+6,6+2,8 =36,8	85,6		3,2+3=6,2		2,7	8,9
1973	29,8	33,3+5,3+1,1 =39,7	69,5	11,8	0,6+3,4+11,9 =15,9			27,7
1977	36,9	41,4+1,9+0,4 =43,7	83,3	8,6	6,4+1,8= 8,2		0,1	16,9
1983	45,1+23,3=68,4	30,5	98,9					
1987	36,3+19,1=55,4	8,5+24,8=33,3	88,7	7,2+0,8=8	2,9			10,9
1991	24+27 =51	20,8+10,8= 31,6	82,6	16,9			0,4	17,3
1995	19,6+19,2+0,3+0,5 =39,6	10,7+14,6 =25,3	64,9	21,4	8,2+0,5+0,3 =9	4,2	0,2	34,8
1999	0,3+13,2+12+ 0,1 =25,6	8,7+22,2 =30,9	56,5	15,4	0,3+18+1,5+ 0,1 =19,9	4,7	0,2+0,1 =0,3	40,3
2002	5,1+9,5+0,3 = 14,9	19,4+1,2 =20,6	35,5	2,5	0,2+8,4+1+ 7,2+0,3+0,9 =18	6,2	2,5+0,5+0,3+0,2 =3,5	30,2
2002	AKP:34,3							
2007	5,4+0,1=5,5	20,9	26,4	2,3	14,3+0,5+3+ 0,3 =18,1	6,2	2,3+0,4+0,3+0,3 =3,3	29,9
2007	AKP:46,6							
2011	0,7+0,2+0,5 =1,4	26+0,3 =26,3	27,7	1,3+0,8 =2,1	0,1+13+0,8 =13,9	6,5	1,3+0,4 =1,7	24,2
2011	AKP:49,8							

**Not: Küçük Partilerin bir kısmının kimlikleri tam olarak bilinemediğinden dolayı, sınıflandırmalardaki toplam hesaplamada, %2-3 sapma olabilir. Böyle bir hatanın vuku bulma ihtimali söz konusudur.

la), zaman zaman zigzaglar olmuş olmasına rağmen, “*Bedenimiz Türklük, Ruhumuz Müslümanlık*” söylemini hiç terk etmemiştir. Ülkücü gençliğin mücadele hayatında, “*Ya Allah, Bismillah, Allahuekber*” sloganı her zaman var olmuştur. Söylemlerindeki dini tema, bir MSP-RP'deki yoğunlukta olmasa bile her zaman var

olmuştur. Milli söylemleri daha öne çıkmış bir Müslüman kimlik sergilemişlerdir.

RP ile ANAP arasında yapılan koalisyon görüşmelerinde, Mesut Yılmaz, “*Biz RP'yi sisteme entegre ediyoruz, elbetteki taviz verecektir.*” ifadesini kullanmıştır(3). Bu yaklaşım, 1999 seçim sonrasında MHP-DSP koalisyon çalışmaların-

da nirengi noktasıdır ve vuku bulanları açıklar mahiyettedir.

18 Nisan 1999'dan önce, Sistemin güç odakları, Milli Görüş hareketinin etkisini kırmak amacıyla MHP lehine bir tavır almış, bütün medya kanalları MHP'ye açılmıştır. Aydın Doğan koalisyona MHP'yi katma için özel bir çalışma içine gir-

miştir. Ayrıca Demirel, Ecevit ve medya, koalisyona katılması için MHP'yi yoğun baskı altında tutmuşlardır. 18 Nisan seçimlerinde Cumhuriyet gazetesi dahil tüm medyanın Ecevit'i bayrak edinmeleri normaldi. Ancak MHP'yi öne çekmeleri normal değildi. Özellikle seçimden sonra MHP'lilerin beyanlarına rağmen başlatılan “MHP değişti” kampanyası hiç ama hiç normal değildi. Tam bu esnada MHP'nin legal ve illegalliği, mазisinin tartışmaya açılması ve Demirel'in “*uymayanlar uydurulurlar*” diyerek tartışmaya bir de tehdit boyutunu katması tesadüf değildi.

Rahşan Ecevit'in, MHP'nin mазisinin cinayet ve katliamlarla lekeli olduğu iddiası ve kendilerini dolaylı olarak “*katiller*” olarak nitelemesi, medyanın “MHP değişti” kampanyası ile birlikte düşünüldüğünde Sistemin, MHP üzerine ciddi hesaplar yaptığı anlamına gelmekteydi.

Eski Marksist cuntacılar Hasan Cemal'in “*MHP sürekli balans ayarı ister*” ve İlhan Selçuk'un “*MHP irtica ile işbirliği dönemini kapayıp topluma güven vermeli*” tarzında fikir serdetmelerini Rahşan Ecevit'in beyanları ile birlikte değerlendirmek gerekir. Dahası 28 Şubat'ın ateşli savunucularından emekli General Kemal Yavuz'un “*MHP'nin iki bayrağı var; birisi kırmızı, diğeri yeşil. MHP'nin durumu, hangi bayrağı yükselteceğine bağlıdır. MHP yeşil bayrağı bırakmalıdır!*” demesini aynı bağlamda değerlendirmek gerekir. Keza Bülent Ecevit'in “*ben MHP'ye güveniyorum*”, “*her*

görüşmeden sonra güvenim daha da artıyor” tarzındaki hiçbir neza-ket kuralına uymayan açıklamaları genel bir stratejinin ürünüydü.

Bütün bu uğraşlar, MHP'yi Sistem merkezine çekerek “*ehileştirme*”(!) yani Sisteme payanda yapmayı hedefliyordu. Her geçen gün zayıflayan, etkisini kaybeden Sistemin ağırlık merkezi, MHP'nin Sistem merkezine çekilmesi ile sun'i teneffüs yapmak istemiştir. Diğer taraftan halkın değerlerine bağlı, halkın ağırlık merkezinin de böylelikle zayıflatılacağı düşünülmüştür. Bütün politikalar, öncelikle FP ile MHP arasında bütün köprülerin atılmasına, sonra da Sistem merkezine çekilen MHP'nin iğdiş edilerek, “*ehileştirilerek*” fikrinden ve tabanından koparılmasına dönüktü.

28 Şubat sürecinde darbe tehdidi ile RP'ye kabul ettirilmeye çalışılan 28 Şubat kararları; bu dönemde Demirel-Ecevit-Yılmaz ve medya dörtgeninde MHP'ye dikte edilmeye çalışılmıştır. Bu kampanya, başörtü krizinde ilk meyvesini vermiş ve MHP'lilerin Anadolu sathında başörtüsü sorununu çözme vaatlerinden vazgeçmesine neden olmuştur. MHP, kendi başörtülü milletvekilinin başını açtırmakla ve meclisteki yemin töreninde başörtülü milletvekiline sahip çıkmamakla, olay sonrasında verdiği olumsuz mesajlarla sözünün eri olduğuna ilişkin güvenin sarsılmasına neden olmuştur.

Bütün uğraşlara rağmen DSP-MHP koalisyonu isteneni vermemiş, iç ve dış güç odaklarını memnun edememiştir. Sistem, istediği

taze kanı bulamamıştır. Her iki partiye, 2002 seçimlerine giderken çıkarılan(!) ekonomik krizle bedel ödettirilmiştir. DSP derviş eliyle böldürülmüştür. MHP'nin tabanına hitap eden Genç Parti kurdurularak(!), 2002 seçimlerinde MHP baraj altına düşürülmüştür.

1999 Seçim Sonuçları: “Üçe Bölünmüş Bir Türkiye”

18 Nisan 1999 gecesi bir TV kanalında seçim sonuçları ile ilgili yapılan en çarpıcı değerlendirme; “*Türkiye üçe bölündü. Doğu ve Güneydoğu'da milliyetçi Kürt, Orta'da radikal sağ, Batı'da laik güçler seçimi kazandı. İşte bu vahim bir durum!*” şeklindeydi.

18 Nisan 1999 seçim sonuçlarına ilişkin coğrafi harita incelendiğinde, DSP batıda, HADEP Doğu ve Güneydoğu'da, MHP Orta, Kuzey ve Kuzey Doğu Anadolu'da, FP Kuzey, Orta, Doğu Anadolu ile Marmara bölgesinde bulunmaktadır. Trakya hariç Türkiye'nin her tarafından oy alan parti FP gözükmemektedir. *Türkiye'nin doğu ve güneydoğusunda etkin olan partiler, batısında yoklar; batıda etkin olanlar ise, doğuda yoklar. Bu, Türkiye'de toplumsal mutabakat sorununu gündeme getirmiştir. Farklılaşmanın, kamplaşmanın gittikçe kalın çizgilerle belirginleşmekte olduğu anlamına gelmektedir.*

Etnik temelli bir kutuplaşma, Türkiye'nin önünde en ciddi sorundur. Etnik tabanlı bir milliyetçilik duygusunun yaygınlaşması, çatışmayı kaçınılmaz kılar.

Tablo -5: Makalede Geçen Parti İsimleri ve Kısaltmalar

PARTİ ADI	SİMGE	PARTİ ADI	SİMGE
Adalet ve Kalkınma Partisi	AK PARTİ	Halkın Yükselişi Partisi	HYP
Adalet Partisi	AP	Islahatçı Demokrasi Partisi	IDP
Anavatan Partisi	ANAP	İşçi Partisi	İP
Aydınlık Türkiye Partisi	ATP	Köylü Partisi	KP
Bağımsız Türkiye Partisi	BTP	Liberal Demokrat Parti	LDP
Barış Partisi	BP	Millet Partisi	MP
Birlik Partisi	BP	Milli Kalkınma Partisi	MKP
Büyük Birlik Partisi	BBP	Milli Selamet Partisi	MSP
Cumhuriyet Halk Partisi	CHP	Milliyetçi Çalışma Partisi	MÇP
Cumhuriyetçi Güven Partisi	CGP	Milliyetçi Demokrasi Partisi	MDP
Cumhuriyetçi Millet Partisi	CMP	Milliyetçi Hareket Partisi	MHP
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	CKMP	Milliyetçi ve Muhafazakar Parti	MMP
Değişen Türkiye Partisi	DEPAR	Özgürlük ve Dayanışma Partisi	ÖDP
Demokrasi ve Barış Partisi	DBP	Refah Partisi	RP
Demokrat Parti	DP	Saadet Partisi	SP
Demokrat Türkiye Partisi	DTP	Sosyal demokrat Halkçı Parti	SHP
Demokratik Parti	DP	Sosyalist Parti	SP
Demokratik Halk Partisi	DEHAP	Sosyalist iktidar Partisi	SİP
Demokratik Sol Parti	DSP	Türkiye Birlik Partisi	TBP
Doğru Yol Partisi	DYP	Türkiye İşçi Partisi	TİP
Emek Partisi	EMEP	Türkiye Komünist Partisi	TKP
Fazilet Partisi	FP	Vatan Partisi	VP
Genç Parti	GP	Yeni Parti	YP
Güven Partisi	GP	Yeni Demokrasi Hareketi	YDH
Halkçı Parti	HP	Yeni Türkiye Partisi	YTP
Halkın Demokrasi Partisi	HADEP	Yeniden Doğuş Partisi	YDP
Hak ve Eşitlik Partisi	HEPAR	Yurt Partisi	YP
Halkın Sesi Partisi	HAS PARTİ	Bağımsızlar	BĞMZ
Hürriyet Partisi	HP	Bilgi yoktur-	-

Uluslararası arenada böyle bir oluşumu bekleyenler, hatta olması için katalizör görevi üstlenenler az değildir.

1995 seçimlerinde HADEP oylarının RP'ye; keza 1999 seçimlerinde HADEP'in oylarının yerel seçimlere iştirak etmediği bölgelerde genelde FP'ye gitmesi; Kürtlerin İslâm'ı, bir *üst kimlik* olarak görmesindendir. Her iki seçim sonuçları incelendiğinde, Kürt halkının İslâm'a, üst, birleştirici bir kimlik olarak baktığı kolayca anlaşılabilir. Bu, ülke için

bir avantajdır. Önemli bir çıkış noktasıdır da.

Sonuç: 2002 Seçimlerine Giderken Sistem, Kendisini Halkla Buluşturacak Yeni Bir Köroğlu Aramaktadır

Sistem ve devletin derin güçleri, halk indinde meşruiyetin kayboduğunun farkındaydılar. Tablo-4 incelendiğinde, Sistem partilerinin yol boyu kaybettiği; Sistem karşıtı partilerin gittikçe kuvvetlendiği görülmektedir. Sistem felsefesini savunan partiler

cürümüş ve umut olmaktan çıkmıştı. Sistem partilerinin arasında ve içlerinde olan kavga, Sistemin ağırlık merkezini ciddi bir şekilde zayıflatmış ve bu, halkın arayışını daha da hızlandırmıştı.

Türkiye'nin her tarafından rey olarak Türkiye'yi bütünleştirebilecek olan ve İslâm coğrafyasında etkisi olan güç, Milli Görüş hareketi idi. Ancak, hem Türkiye'deki sistem hem de küresel sistem için tehlike ve kayıttıydı. MHP, mazisi ve söylemleri ile hem Kürt halkının hem de İslâm coğrafya-

sının kalbine girememiş ve yakın bir gelecekte de girme imkânı gözükmemekteydi.

Gelinen noktada Türkiye'nin ana sorunu, sadece Sistem meselesi değildi. Bir ülkenin birlik ve beraberliği, var olma ya da yok olma meselesiydi. Türkiye'nin her tarafından rey alabilecek, hem mevcut sistemi hem de küresel sistemi rahatsız etmeyecek bir siyasi yapı yoktu.

Sistem, parlamentonun hareket alanını daha da daraltacak olan üst kurulları, DSP- MHP koalisyonu zamanında, Derviş eliyle hızlı bir şekilde kurarak kendisini koruyacak acil bir tedbir almıştır. Bu tedbirler, Kürt sorunu ile yükselen devrimci İslâm sorununu, Sistem açısından çözememektedir.

Talat Halman'ın Sistem açısından ısrarla üzerinde durduğu tehlike, İslâmiyet'in halkın vazgeçilmez ideolojisi olması ile birlikte kaçınılmaz olarak yapılacak bir hesaplaşmanın varlığıdır. Milyonların hareketi karşısında durabilecek hiçbir gücün olmadığını, bunun için 'dini partiler'in kurularak cephenin parçalanması gerektiğini ısrarla savunmuş, hem iç hem de dış güçleri göreve çağırmıştır.

1990'lı yılların dünyasında İslâm coğrafyası, Batı destekli diktatörler tarafından yöneltilmektedir. Açlık, sefalet, ayrımcılık ve zulüm tırmanmaktadır. Buna karşı bu ülkelerde, devrimci İslâmi hareketler yükselmektedir. Anti-Amerikancılık ve batı düşmanlığı artmaktadır. Irak ve Filistin'de kan akmaya devam

etmektedir. NATO konsept değişikliği yapmış ve Büyük Ortadoğu coğrafyasında konumlanmak istemektedir. Tüketime dayalı Batı ekonomileri yeni pazarlar aramaktadır. Dünyanın en münbit ve stratejik alanı İslâm coğrafyasıdır. Büyük Ortadoğu coğrafyası, ABD-Batının kontrol edemediği bir bölge olup yeniden paylaşılması düşünülmektedir. ABD bu coğrafyaya kolayca, bedel ödmeden girme çareleri aramaktadır. Bunun için de bölgesel güçlerin yardımına ihtiyaç duymaktadır.

İç ve dış şartların bulunduğu noktada, hem Türkiye'deki Sistem için hem de Küresel sistem için en ciddi sorun, halkın geldiği seviye olarak, Sistemden kopan kitleleri kendisine yeniden döndürecek ve bütünleştirecek bir kurtarıcı kim olmalı; bu, nereden ve nasıl bulunmalıdır?

Yeni Kurtarıcı, hem Türkiye'deki sisteme hem de Küresel sisteme güven vermeli-dur. Türkiye'nin Küresel sisteme entegre olmasını kabullenmeli ve Türkiye'deki parçalanmışlığı ve çürümüşlüğü de durdurmalıdır.

Bu yeni kurtarıcı, Menderes, Demirel ve Özal gibi olamazdı. Onlardan çok daha fazla İslâmi özelliklere ve duyarlılığa sahip olmalı, fakat İslâm'ı hayata uygulamaya kalkmamalıdır.

Onların böyle bir hesabı vardı. Allah'ın da bir hesabı vardı.

Şüphesiz ki hesabı en sağlam olan Allah'tı.

Kaynaklar

- 1- Tan A., *Kürt Sorunu*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009, s: 180-210.
- 2- Mısıroğlu, K., *Lozan Zafer mi, Hezimet mi?*, İstanbul, Sebil Yayınları, Cilt 1, 1971, s: 268-277.
- 3- Mesut Yılmaz, *Milliyet*, 28 Şubat Depremi Sürüyor, 23 Haziran 1999 s. 17.

Dipnotlar

- 1 *Umran*'ın iki sayı öncesinde, "AK Parti İle On Yıl" başlığı altında bir yazı serisi başlattığımızı ifade ederek ilk yazının başlığını "AK Parti ile On Yıl-1: AK Partiyi Doğuran Şartlar" koymuştuk. Ancak *Umran*'ın geçen sayısında eşimin vefatı dolayısıyla yazının devamını yazamadık. Bu gecikmeden dolayı kardeşlerimizden özür diliyoruz. Cenaze dolayısıyla taziyede bulunabilen ve bulunamayan, cenazeye katılabilen ve katılamayan tüm kardeşlerimize ailece şükranlarımızı sunar, teşekkür ederiz. Herkesten Allah azı olsun. Hakkınızı helal edin.

Bir Sosyo Ekonomik Model Olarak Sosyal Devlet Projesi

İlhan AKKURT

Günümüzün hâkim ekonomik modeli olan Kapitalizm, ekonomik ilişkilerin temelini kâr ve kazanma üzerine kurmuş bir sistemdir. Kazanma ve büyümenin sınırı yoktur ve hedef en büyük olmaktır. Eğer her yıl büyüme, yani kârlılık artmıyorsa ne kadar kârlı geçen bir yıl da olsa bunu ekonomik bir gelişme saymaz. Bu sistem birey odaklıdır, toplumu ve daha geniş anlamıyla insanlığı kucaklayan bir anlayışa sahip değildir. Bir anlamıyla “ben kurtulayım da diğerleri ne olursa olsun” anlayışındadır.

Daha anlaşılır bir şekilde söylemek gerekirse bireye, diğer insanları geçmesi gereken rakipleri olduğu anlayışını aşılayıp, bireyi onlarla bir mücadele içine sokar. Böylece her bireyi birbirini adeta yok etmesi gereken gizli düşmanı ilan eder. Herkesin birbirini geçmesi gereken rakibi olduğu bir toplumda ve dünyada dayanışma, paylaşma ve bir arada sorunsuz bir yaşamdan söz edilemez. Bu zihniyetin körüklediği doymak bilmez hırslarına kapılanların, dünyayı sömürgeleştirme uğruna sebep oldukları dünya savaşları ile milyonlarca insan katledilmiştir. Bütün bu olumsuzluklar kapitalist ekonomik anlayışın temellerinden olan “İnsan ihtiyaçları sonsuz kaynaklar sınırlıdır” anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlayış tam bir altına hücum sendromudur. İşte “Kaynakların kıt olması” doy-

mak bilmez bu anlayışla birilerinin dünya nimetlerini gasp etmelerinin sonucudur ve kılığı işte bu anlayış yaratmaktadır.

Şimdi kapitalist sistemin insana bakış açısını da görüp toplu bir değerlendirme yapalım. Kapitalizmin en önemli teorisini Adam Smith’in, 1776 yılında yayınladığı “Ulusların Zenginliği” kitabında teorisini hangi temeller üzerine kurmaktadır, birlikte görelim: “Toplum çıkarı peşinde koşan bireylerden oluşur. Bireyin motivasyonu çıkarıdır. Toplumun çıkarını bireyin düşünmesine gerek yoktur. Birey egoist olmalı ve çıkarı peşinde koşmalı çünkü birey yararına olan toplum yararına olacaktır. Ayrıca toplum yararı için ahlaki değerler oluşturmaya gerek yoktur.”

“Kapitalist Egonomi”

Bakmayın siz “bireyin yararı toplum yararına” denildiğine. Bu anlayışta toplumu ve değer yargılarını hiçe sayan, kendi çıkarlarından başka hiçbir şey düşünmeyen insan tipi kutsanmakta ve meşrulaştırılmaktadır. İşte insanlık tarihi boyunca

ca insan problemlerinin temelinde, hiçbir ahlaki ve insani kural tanımayan bu egoist insan anlayışı yatmaktadır. Bu ölçülerden ortaya çıkan sisteme “Kapitalist Egonomi” demek daha uygundur. Ne de olsa “ekonomi” kelimesi insana ve çevreye uygunluk anlamı taşımaktadır. Hal böyle olunca ne kadar aydınlanmadan, medeniyetten, insan haklarından, demokrasiden, eşitlik ve özgürlükten bahsederek bahsedelim, ekonomi ilminin temelini oluşturan bu anlayış var oldukça insanlık daima adaletsizliklerle ve problemlerle boğuşacak olduğu kanaatindeyiz.

Oysa insan sosyal bir varlıktır, birbirine muhtaçtır. Bir arada sorunsuz yaşamak için karşılıklı ilişkilerde birbirini, yok etmesi gereken rakibi değil, dayanışma ve paylaşma üzere birbirine yardımcı olması gereken bir dost olarak görmesi gerekir. Özellikle ekonomik faaliyetlerde insan insana muhtaçtır, insan doğada yaşadığı ve ihtiyaçlarını doğadan temin ettiği için, insan aynı zamanda doğaya da muhtaçtır. Aslında sıradan ortalama bir kazançla insanlar yaşam için gereken ihtiyaçlarını karşılayabilecekken daha fazla kazanmak hırsları ile hem doğanın dengesi hem de diğer insanların hakları gözetilmemektedir.

İnsanın yaşaması için tedarik etmesi gereken ihtiyaçları var-

dır. İşte ekonominin konusu da bu ihtiyaçları temin etmektir. Günümüzün hakim ekonomi anlayışı kapitalizm bu ihtiyaçları teminde, ne ahlaki bir kuralı ne de devlet müdahalesini tanımamaktadır. Sadece bireyi düşünen ve kazanmaya programlanmış böyle bir ekonomik modelden, toplumun birliği ve dirliğini için uyulması gereken ahlaki ve toplumsal kurallar ortaya koyması beklenemez. Bu iş ekonomistlere bırakılamayacak kadar önemli bir iştir ve ekonomistlere terk edildiği için bir sürü problemler ortaya çıkmıştır. Ekonomistlerin işi parayı dağıtmak değil toplamaktır. Birey yerine toplumun menfaatlerini düşünecek düşünce, fikir adamları ve toplumun yine kendisidir. Bu iş bir sosyo-ekonomik bir model oluşturma işidir ve bir sosyal devlet projesidir. Sosyal devlet, liberal kapitalistlerin tenkit ettiği gibi sadece zenginden gasp ettiğini fakire dağıtarak, ekonomiye yük olan liberal kapitalist sosyal devlet uygulamaları değildir. Her türlü ekonomik faaliyetleri tekeline alan sosyalist devletçi bir uygulama da değildir.

Toplumsal sorunları salt ekonomiye indirgeyen bu iki bakış açısından farklı olarak bizce “Sosyal Devlet Anlayışı” aslında salt bir ekonomik politikalarla çok daha geniş kapsamlı toplum politikalarıdır. Bu anlayış doğaya, hayata, insana, ekonomiye bakışı içeren “liberallere alternatif, devlet destekli sosyo-ekonomik bir modeldir” ve dolayısıyla insan faaliyetlerini tanımlayan bir toplumsal sözleşme olup, “Sosyal Devlet” ise, bu anlayış istikametinde politikalar

üreten ve bu anlayışı uygulayan güçtür. Birinci öncelikli konusu ekonomi değil, insan ve toplumun sağlıklı yaşatılmasıdır. Yaşamak için elbette yemeye ihtiyacımız vardır. Ancak insan sadece yemek ve haz için yaşamamalıdır. Ekonomi insan hayatı için bir araçtır, amaç olmalıdır. İnsan ekonomik hayatın

Oysa insan sosyal bir varlıktır, birbirine muhtaçtır. Bir arada sorunsuz yaşamak için karşılıklı ilişkilerde birbirini, yok etmesi gereken rakibi değil, dayanışma ve paylaşma üzere birbirine yardımcı olması gereken bir dost olarak görmesi gerekir. Özellikle ekonomik faaliyetlerde insan insana muhtaçtır, insan doğada yaşadığı ve ihtiyaçlarını doğadan temin ettiği için, insan aynı zamanda doğaya da muhtaçtır. Aslında sıradan ortalama bir kazançla insanlar yaşam için gereken ihtiyaçlarını karşılayabilecekken daha fazla kazanmak hırsı ile hem doğanın dengesi hem de diğer insanların hakları gözetilmemektedir.

bir makinesi gibi görülemez, insan hayatı ve varlığı çözmek gibi yüce hedefleri olan ve ekonomiyi kuran bir varlıktır. İnsanın hakkı serbest piyasa ekonomisinin arz ve talebine terk edilemeyecek kadar kutsaldır. Sosyal devlet anlayışı, işçisiyle-sanayicisiyle, köylüsü-kentlisiyle, yaşlısıyla-genciyle, toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, kaynaştıran, moral değerlerini koruyan, geliştiren ve insanca

yaşanılan bir ülke-çevre politikalarını kapsar. Her türlü ilişkiyi ekonomik ve maddi boyutlara indirgeyen, hayatı hazcılıktan ibaret gören Liberal Kapitalist anlayıştaki bir medeniyetin insani olduğunu savunamayız. Sosyal Devlet anlayışı insani olma iddiasındaki bir medeniyet projesinin önemli bir parçasıdır.

Ekonomik sorunlar öyle, kapitalizmde olduğu gibi insan egosuna, tek hedef “bütün maddi güçleri ele geçirmek ve rakiplerini saf dışı bırakıp en büyük olmak” düsturu pompalanırken, “Müdahale etme her şeyi kendi seyrinde bırak, o kendi dengesini bulur” diyerek, sihirli bir değnek misali, “Gizli Bir Elden” medet ummakla veya Marksist sistemde olduğu gibi, özel mülkiyeti kaldırmakla her şey hallolur, mantığı ile çözülmediği görüldü. Maddi güç, hırs, ve dünyayı talan etme peşinde koşturulanların sebep olduğu sömürge savaşlarıyla son iki asırda 200 milyon insan katledildi. Bu anlayışta herkes birbirinin geçmesi gereken rakibi durumundadır. Yani aslında bir anlamda herkes birbirine düşman durumundadır. Kim önce davranırsa ganimeti kapar. Sömürge savaşlarının altındaki asıl fail bu ekonomik anlayışta aranmalıdır.

Sosyal devlet, değişen şartlara göre, hem ekonomik hem de toplumsal faaliyetlere, belirlenmiş anlayış istikametinde çözümler üreterek, her iki faaliyet alanını da kontrol edip ve yönlendirerek, birini diğerine feda etmez. Dünyada da serbest ticareti, piyasaları izler ve elbette ekonomisini koruyacak önlemleri de alır. Ekonomik faali-

Daha geçen aylarda çağdaş kölelik olan taşeron işçilerinin çalışma haklarını düzenleyecek yasa meclise sunuldu. Peki, yıllardır çalıştırdığı işyerinde binlerce işçiye ekmek vermiş ve milyarlarca lira vergi ödemiş bir işveren ekonomik krizde iflas ederse hali ne oluyor? İlk olarak sosyal sigortasını yatırmadığı için sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılıyor. Ayda işsizlik fonuna brüt maaşından %1 kesilen işçiye işsiz kaldığında işsizlik maaşı ödenirken, işsiz kalan işveren açlığa terk ediliyor. Buna devlet bir şey ödemesin mi, hastalandığında ölsün mü? Çoluk çocuğuna ne yedirecek, canına kıymasını mı bekleyelim? En önemlisi devlet bütün yaptığı bu sosyal hizmetlerden vazgeçip, ekonomiyi ve toplumu, “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” diyerek “Ne haliniz varsa görün” diye aç kurtlar pazarına terk mi etsin?

yetleri denetleyerek haksız rekabete yol açacak gelişmeleri durdurup, teşvik tedbirleri, vergi düzenlemeleri vb. gibi politikalarla yatırımcıyı korur ve ülkedeki bölgesel farklılıkları dengelemeye çalışır. Ekonomik krizlerde üreticiyi piyasa şartlarına terk edip seyretmez, arz ve talebi düzenleyecek tedbirler alır. Gerektiğinde stratejik yatırımlar yapar. Gerekli gördüğü takdirde batan şirketleri kurtarmak isteyebilir. Döviz kurları ve gümrük uygulamalarıyla sanayiciyi koruyarak, zor rekabet şartlarında çeşitli düzenlemeler yapar. Çalışma şartlarını ve ücretlerini insanca yaşam standartlarına yükseltmeye çalışır. Doğayı ve canlı hayatı insan hırslarının merhametine terk etmez. *Böylece Sosyal Devlet insanları, devlete veya birilerine mahkûm olmadan, onuruyla, özgürce ve refah içinde yaşanacak bir ortam yaratma çabası içindedir.*

“Gizli Elin” Merhameti

Gerektiğinde taban veya tavan fiyatlar uygulayarak hem üreticiyi, hem sanayiciyi, hem de tüketiciyi korur. Çalışanları açlık sınırının altında bir asgari ücrete mahkûm etmez. Sözün özü Sosyal Devlet, tam rekabet şartları oluşmamış piyasalara “gerektiğinde” müdahale ederek ekonomiyi canlı tutmaya çalışıp, hem sermayeyi hem de top-

lumu korur. Kötüleşen Pazar şartlarını uzaktan seyrederek o meşhur “Gizli Elin” merhametine terk edip, piyasaları düzenlemesi için oturup beklemesiz. Yani üretici ve tüketiciyi “serbest Pazar ekonomisi”nin vahşi rekabetine terk ederek kurtlar sofrasında yem olmasından kurtarır. Aslında son 2008 ekonomik krizinde liberal kapitalizmin merkezi olan ABD bile benzer politikalar uygulamaya mecbur kalmıştı. 2011 yılında ABD’de nüfusunda açlık sınırında yaşayanlar bir önceki yıla göre artarak %16.1’e yani 50 milyon kişiye ulaşmıştır ve gelir dağılımı en bozuk ülkeler arasındadır. Kapitalist ekonomiler artık gerilemektedir ve düne kadar gölge etmesin dedikleri devletten bugün medet umar hale gelmişlerdir. Fiili sömürge döneminden sonraki post emperyal dönemden sonra başlayan serbest ticaret ortamında sömürge ülkelerinin kendi ekonomilerini geliştirme ve kapitalist ülkelerin kendilerinin pazar durumuna düşmesiyle başlayan ekonomik krizlerden liberal politikalarla kurtulamayacaklarını kendileri de gördü. *Tehlike kendi kapılarını çalınca nedense o meşhur “gizli elin” piyasaları dengelemesini beklemek yerine devletten medet umar hale düştüler.*

Liberal kapitalizm “İdeal piyasa şartları, işin, işçinin, her türlü

malın ve tüketicinin yeterince dengeledi olduğu ve birbirlerine serbestçe ulaşabildiği, her türlü bilginin açık olduğu bir pazardır” der. Haklı olarak, pazar şartları ve fiyatların ancak böyle bir ortamda dengede olacağını savunur. Çok doğru bir tespittir. Her ne kadar böyle söyleseler de, tek hedefleri en yüksek oranda kâr olan sermaye, kâr oranı son derece düşük olan böyle bir pazar yerine, malını dilediği en yüksek kâr oranında satabilecek, tekeli pazar ortamını korumaya çalışır. Bunu sağlamak için de daima rakip şirketler satın alınarak, çok uluslu şirketlerle küresel tekelliliğe doğru gidilmekte ve tam rekabet piyasasının oluşması engellenmektedir. İşte kapitalizmin en önemli sorunu da burada, bir ülkenin Pazar şartları bu dengeye kaç yılda ulaşır, bu dengeye ulaşınca kadar üretici ve tüketiciyi kim korur? Müdahale etme, güçlü ayakta kalsın zayıf yok olsun mantığı ile yeterince iş alanı oluşmamış, işsizliğin yüksek olduğu alanlarda veya tek hedefi kâr olan işverenlerin eline düşmüş çalışanın haklarını veya ters durumda iyi örgütlenmiş kuvvetli bir sendikal ortamda işverenin haklarını kim koruyacak? Tekelci bir pazar yapısının sürmesine seyirci mi kalsın? İşte Liberal Kapitalistlerin devlet müdahalesine

karşı olmalarının gerçek sebeplerinden biri de budur. Her şey dengede iken neden gereksiz yere müdahale edilsin ki? 80 öncesi ülkemizde sendikal haklar diye çalışamaz hale gelmiş devlet ve özel kurumları hepimiz biliriz. Daha sonra da buna tepki olarak işyerleri kanunsuz bir şekilde çağdaş köle olan taşeron işçi ile dolduruldu. Devlet bunları oturup seyretmeli mi?

Daha geçen aylarda çağdaş kölelik olan taşeron işçilerinin çalışma haklarını düzenleyecek yasa meclise sunuldu. Peki, yıllardır çalıştırdığı işyerinde binlerce işçiye ekmek vermiş ve milyarlarca lira vergi ödemiş bir işveren ekonomik krizde iflas ederse hali ne oluyor. İlk olarak sosyal sigortasını yatırmadığı için sağlık hizmetlerinden mahrum bırakılıyor. Ayda işsizlik fonuna brüt maaşından %1 kesilen işçiye işsiz kaldığında işsizlik maaşı ödenirken, işsiz kalan işveren açlığa terk ediliyor. Buna devlet bir şey ödemesin mi, hastalandığında ölsün mü? Çoluk çocuğuna ne yedirecek, canını kıymasını mı bekleyelim? En önemlisi devlet bütün yaptığı bu sosyal hizmetlerden vazgeçip, ekonomiyi ve toplumu, “Bırakınız yapsınlar bırakınız geçsinler” diyerek “Ne haliniz varsa görün” diye aç kurtlar pazarına terk mi etsin? Vahşi doğa kanunu gibi “güçlü olan ayakta kalır” anlayışıyla hareket ederek, deprem, sel gibi felaketlere uğrayanlara ekonomiye yük olacak diye yeni konutlar yapılmasını mı? Çiftçinin borçlarını ertelenmesin mi? İşini kaybedeni açlığa mı terk etsin? Özürlü vatandaşa sahip çıkmayıp doğal seleksiyona mı terk etsin? Üniversitelerde veya TÜBİTAK gibi yüksek teknoloji geliştirecek, ar-ge kuruluşları kurarak hem tarıma, hem sağlığa, hem sanayiye, hem

de savunma sanayi gibi stratejik öneme sahip konularda yeni teknolojiler sunmayıp, demode olmuş üretim biçimleriyle pazarda rekabet şansı kalmamış bir ekonomik yapıyı geliştirmesin mi? Yeni pazarlar oluşturmak için bir uçak dolusu sanayiciyi arkasına takıp dış gezilere götürüp, hazine devlet garantisi vermesin mi?

Şimdi iyi düşünelim; ekonomiyi koruyup gözeten, çeşitli tedbirlerle alıp ekonomik büyüme sağlayan sosyal bir devletin, ele geçen ekonomik kazanç üzerinde hiç mi hakkı yok? Bütün kârı sermaye tek başına mı elde ediyor? Ele geçen kazanç üzerinde çalışanların ve devletin hiç mi hakkı yok? Böyle bir devletin sosyal politikalar için kârdan hakkı olan payı veya vergiyi toplaması hakkı değil mi? “Tavuk piyasa ekonomisi ise, yumurta sosyal devlettir” diyenler, birilerinin tavuğun yumurtasını sosyal politikalarla gasp ettiği imasını yapması, tavuğu piyasaya serbest bırakıp ne yiyip ne içtiği ile ilgilenmeyen ama yumurtasına göz diken liberal kapitalist anlayıştaki sosyal devlet uygulamaları için haklılık payı olabilir. Tavuğu serbest bıraktıktan sonra kurda kuşa yem olmaması için onu gözeten, onu aç kaldığında yemleyen bir anlayış için durum farklıdır. Madem kâr da zarar da ortak bir çaba ile oluşmakta; refah ta, kriz de beraberce paylaşılmalı. Sosyal adalet bunu gerektirir.

Konumuzu, liberal düşünce mensuplarının takipçisi olduğu liberal kapitalizmin teorisyenlerinden Friedrich Hayek’in (1899-1992) görüşleri ile noktalayalım:

“Özgür bir toplumda herkesin ne kadar hak ettiğine ilişkin bir mutabakatın oluşması olanaksız-

dır. Dolayısıyla yeniden dağıtıcı, kimin ne kadar alacağını belirleyen sosyal adalet gerçekleştirilemez bir şey, bir “serap”tır. Hayek’e göre, sosyal adalet anlayışı, “Devlet müdahalesini ve ilk müdahale de yeni müdahale gerekçelerini doğuracak, sonunda totalitarizme varan yol açılmış olacaktır. Bu uygulamalar, hukuk kurallarının herkes için eşit olmasını gerektiren hukuk devleti ve yasa egemenliği anlayışıyla da çatışmaktadır. Vatandaşlar arasında ayrıma giden sosyal adalet, bu yönüyle adaletsizlikten başka bir şey değildir.”*

Sosyal adalet için devlet çaba sarf etmeyecekse, insanlara, açlık sınırının altında bir asgari ücreti reva gören ve herkesin parası kadar konuştuğu, liberal kapitalist ekonomik düzende, Liberal Düşünce’nin olmazsa olmazı olan “Birey Özgürlüğü” nasıl gerçekleşecek, birileri açıklamalıdır? İnsanlara açlık sınırının altında bir asgari ücreti bile çok gören sermayenin merhametine sığınarak insanca yaşanacak bir ücret vermesini mi beklemeli, Sosyal Devlet uygulamaları ile insanları, birilerine el açıp mahkûm olmadan, onuruyla, özgürce ve refah içinde yaşanacak bir ortam mı yaratmak daha mantıklıdır? İşte Sosyal Devlet modelinin esası budur. Yoksa devletin doğrudan ekonomik faaliyetler yapmasını savunmuyoruz. İyi günde devlete “müdahale etme başka ihsan istemez!” diyenler ekonomik krizde sıkılmadan “kurtar bizi devlet” diyebilmektedirler. Bunların özgürlüğü bu kadar savunmalarının ve devlete bu kadar karşı olmalarının arkasında yatan asıl neden, malı tek başlarına götürme ve zenginliği kimse ile paylaşmama istekleri/hırsları yatmaktadır.

* http://www.suleymangungor.net/Hayek_ve_Demokrasiye_Bakisi.pdf

Müslümanlığın Etnisite ile İmtihanı

-Bu İşe Dini Karıştırmak Lazım-

Mustafa TEKİN

Sosyal bilimcinin önüne sorunlar bir vakıa olarak gelirler; o da vakıanın ideografik (=kendine özgü) karakterini de dikkate alarak, kendi kafasında o sorunun ait olduğu üst başlığa doğru bir sıçrayış yapıp, meseleleri hem ait olduğu ve onu besleyen girift ilişkiler ağı içerisinde inceler, hem de çözüm yollarına dair kapsamlı analizler sunmaya çalışır. Bu ikinci dediğim

nokta; aslında yeni sosyal bilimci entelektüellerin yapması gereken bir şeydir. Çünkü hala pozitivist, erken dönem sosyal bilim anlayışına göre sorunlara bir değer ve çözüm koymamak gerekir. Fakat realite olarak işleyen şey; her sosyal bilimcinin kendi dünya görüşünden meseleyi irdelemesidir.

Türkiye'nin uzun yıllar tartıştığı etnisite problemini, önümüzde "Kürt sorunu" diye etiketle-

nen bir isimle bulduk. Kürtler, Kürt aydınları ve entelektüelleri zaviyesinden "sorun"un başına bir "Kürt" kelimesi getirmek, meselenin Kürtler üzerine odaklanarak tartışılmasını sağlamak ve spesifikleştirmek için uygun bir yol olarak görünmüştür. Kürt halkının meseleye "Kürt sorunu" şeklinde bakmasını tolere etmek belki mümkün olabilir; ama en azından aydın ve entelektüel diye nam salan kişilerin düşünce ve çözümler üretirken ve aslında insanlığın kadim sorunu olan "etnik bakış açısı"na yaklaşırken "evrensel"liğe sıçrayış yapmamaları kanaatimizce önemli bir handikapı içerisinde barındırmaktadır. Belki de bazıları, sorunun isminin çok önemli olmadığını düşünebilir; ancak isimlendirmenin meseleye yaklaşım açısı ve evrensel ufku deşifre etmesi bakımından son derece hayatiyet taşıdığını da görmek lazımdır.

Kadim Bir Sorun: Etnik Bakış

Etnik bakış açısını, daha üst bir zaviyeden ve kapsamlı bir şekilde

ele alacak olursak, sorunun özünün insanın meydana gelmesinde herhangi bir dahli (=etkisi) olmayan özelliğinin yüceltilmesi ve insanlar arası ilişkilerde bunun üzerinden hiyerarşi kurulmasına dayandığını söyleyebiliriz. İnsanın göz rengi, derisi, kafa ölçüsü, cinsiyeti, gayr-ı iradi aidiyetleri (ırk, coğrafya vb.) yaratılınca kendisinin dahli olmayan nitelikleridir. Fakat tarih boyunca bu nitelikler seküler ideolojilerin hep ayırt edici ve düzen kurucu ölçütleri olagelmıştır ki, kavga, savaş ve zulümlerin de sebebidir.

Bu konudaki ilk ayrışmayı İblis'in Adem'e Allah'ın (c.c.) emrine rağmen secde etmemesi konusundaki diyalogda görüyoruz. **“Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis): Ben Ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın dedi.”**¹ İblis yaratılış malzemesi olan ateşi, insanın yaratılış malzemesi olan topraktan hiyerarşik olarak üste çıkarıp, bunu ontolojik bir üstünlüğe doğru dönüştürürken, öncelikle elindeki ateşin topraktan üstün olduğuna dair hiçbir delil bulunmamaktadır. İkincisi de, yaratılışında (ki Allah tarafından yaratılmıştır) kendisinin hiçbir dahli olmadığı bir niteliği (ateşten yaratılmayı) öne çıkarmakta ve insana ontolojik üstünlük kurmaya çalışmaktadır. Kur'an-ı Kerim, âdeta bu insanlık sorunu-na baştan dikkat çekmektedir.

Tarih boyunca da dinler ve kadim geleneklerin karşısında bu bakış açısı, ciddi insanlık sorunları ortaya çıkarmıştır. Kur'an-ı Kerim, Firavun'un daha kolay yönetmek için halkını etnik bakış açısıyla böldüğüne dikkat çekmektedir: **“Gerçek şu ki, Firavun yeryü-**

Hiç şüphesiz meselenin bu boyutlara gelmesinin bir diğer sebebi de, bölgeye dair Amerika ve Avrupa'nın hesaplarıdır. Geçmişten bugüne bir Kürt özerk bölgesi oluşturma yolunda politikalar izleyen batılı müttefikler, bu sebeple sadece Türkiye'de değil Ortadoğu'da tüm ayrılıkçı noktaların altını kalın harflerle çizerek vurgulamaktadırlar: Türk, Kürt, Arap, Sünni, Şii, Alevi ve diğerleri. Herkes bilmektedir ki, tüm politikalar batılıların Ortadoğu'yu kontrol etme isteğinin birer parçasıdır ve onlar için karşıdakilerin etnik, dini ve mezhepsel kimliği önemli değildir. Bu sözlerin Türkiye açısından bir karşılığı bulunmaktadır; Türkiye hem bölgede etkinlik bakımından hem de konum bakımından yaşadığı bu sorunu halletmesi ve ayrılıkçı politikalara fırsat vermemesi gerekir.

zünde büyülenmiş ve oranın halkını birtakım fırkalara ayırıp bölmüştü; onlardan bir bölümünü güçten düşürüyor, erkek

çocuklarını boğazlayıp kadınlarını diri bırakıyordu. Çünkü O, bozgunculardandı.”² Doğrusu bu tür ayrıştırma ve bölmeler, özellikle her türden iktidarın daha kolay yönetmek ve idare etmek üzere çoğunlukla başvurduğu yöntemlerdendir. Nitekim günümüzde de, küresel aktörlerin özellikle Ortadoğu'da her türlü etnik, mezhepsel ayrılıkları kışkırttığını bilmekteyiz. Geçmişte Roma'da Ortaçağ ve yakın dönem Batı'sında etnik bakış açıları, özellikle Batı ve diğerleri (West and the Rest) arasında hiyerarşi kurabilmenin enstrümanı olmuştur. Özellikle dünyaya yayılan Fransız İhtilâli'nin sonuçlarından biri olan uluslaşma, aynı zamanda modernizmin temel sacayaklarından biri olarak dünyayı ciddi biçimde etkilemiş; imparatorluklar dağılarak ulus-devlet yapıları kurulmaya başlanmıştır. Ulus-devlet, tek bir etnisiteyi merkeze alarak yapılaşır ve diğer farklılıkları kabul etmez.

Bu bakış açısı erken dönem sosyoloji teorilerinde bile yer bulmuştur. Bazı sosyologlar ciddi ciddi Batı'nın üstün ve medeniyet kurucu bir ırk olduğunu vurgulamışlardır. Nitekim insan ırklarının eşitsizliği varsayımını öne süren Gabineau'ya göre ırklar arasında eşitlik yoktur. Üstün, aşağı ırklar vardır. Birincisi ilerlemeye eğilimli oldukları halde, ikincilerden pek umut yoktur. Uygarlıkları da sadece üstün ırklar meydana getirmiştir. Gabineau'ya göre, insan-

“

Bugün tarihsel ve sosyolojik olarak Türklerle Kürtlerin en ortak bağı Müslümanlıktır. Osmanlı döneminde ve hatta yakın zamana gelinceye kadar da bu böyle idi. Her iki etnisitenin ortak hafızasında cami, peygamber, Muhammed, Kur’ân, İslâmi değerler bulunur. Dolayısıyla çatışmayı durduracak ortak dili buradan üretmek gerekir ve yegane imkan da bu görünmektedir. Aslına bakılırsa, bugünden tarihin derinliklerine adım adım, yavaş yavaş gidilirse, ulusçu ve Marksist bakış açılarının etkilerini yitirdiği ve Müslümanlığa dair kültürel, sosyolojik ve tarihsel ortak hafızanın canlandığına şahit olunacaktır.

lık tarihinin başlangıcında beyaz, sarı, siyah olmak üzere başlıca üç arı insan ırkı vardır. Bütün diğer ırklar bu üç ırkın birbirleriyle karışmasından meydana gelmiştir. Bunlar içinde en yetenekli ve yaratıcı olanı beyaz ırkın özellikle Arya koludur.³

Seküler ideolojiler bu ırkçı, gayr-ı iradi nitelikleri yüceltici, aidiyetçi bakış açılarını öne çıkarmışlardır. Esasen bunun dışında insanı ve toplumu kurabilecek imkanlardan yoksundurlar. Çünkü aşkınlığa her türlü başvuruyu reddeden seküler bakış açılarının, ortaya koydukları düşüncelerinin şu iki noktada maluliyeti aşamadıklarını görmekteyiz. Birincisi, adaletsiz bir gücün hegemonyasına boyun eğme. İkincisi de, insan toplumlarını bir arada tutabilecek üst dil. Dostoyevski, “Tanrı yoksa her şey mübahdır” der. Deist bir Tanrı bile olsa, neticede insanlarla sıcak bir ilişkisi olmayan Tanrı’nın olduğu dünyada insanın hazzı ve güçlünün çıkarları hegemonya kura-

caktır. Çünkü insanı güdüleyebileceğiniz aşkın bir idealiniz yoktur. Bu da pratikte “güçlü”lerin kendi hazları ve iştihaları için hegemonya kurmak üzere kendi niteliklerini (beyaz, batılı, renkli gözlü vb.) belirleyici kriter olarak ortaya koymalarını sonuçlayacaktır. Bununla bağlantılı olarak da birleştirici bir üst dil kuramayacağı gibi, bölünmeleri de meşrulaştıracak ve farklılıkları bir zenginlik olarak görmeyecektir.

Bunun karşısında İslam ise, cinsiyet, ırk, coğrafya vb. farklılıkları birer zenginlik vesilesi olarak görmektedir. Kur’ân, İblis’in kendi niteliklerini yücelten bakış açısını kınadığı gibi, bunu Allah’a rağmen bir iktidar mücadelesi olarak da görür. Söz gelimi; “**Ey İnsanlar ! gerçekten biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız ve tanışmanız için sizi halklar ve kabileler şeklinde kıldık**”⁴ derken tam da böyle bir zenginliğe işaret etmektedir. İnsanlar arasında hiyerarşi kuran ölçüler değer üre-

timi ve performanstır. Yani, insan ancak yapıp ettikleriyle varlığını tekemmül ettirir. “**Allah yanında sizin en değerliniz en takvalı olandır.**”⁵ Takva ise, özünde değer üretimi merkezlidir ve performansa dayalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke’ye ilahi mesajı ilettiği dönemde, insanlar arasında en yaygın olan sorunlardan birisi de, kabileci bakış açısı ve kabile savaşları idi. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bu konudaki mücadelesi hem Mekke’de hem de Medine’de devam etmiştir. Nitekim Medine’de Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki çatışma, Hz. Peygamber’in etnik, dünyevi olmasının dışında bir üst aşkın dili kullanması ile sorunlar aşılabilmiş ve Medine sitesi kurulabilmiştir. Hz. Peygamber insanlığa olan evrensel mesajı olan Veda hutbesinde de, ırkçılık, kabilecilik ve etnik bakış açısını “cahiliye âdetleri” olarak vasıflandırmaktadır.

Bugün: Müslümanlığın Etnisite ile İmtihanı

Uluslaşma süreci, tek bir etnisiteyi merkeze alarak kurumsallaşmaya çalışırken, aslında hayatın her türlü farklılıklarına “kendisi olma” ve “kendisini tanımlama” imkanı da vermemiştir. Yaratmaya çabaladığı prototipin içerik ve niteliklerini; bunların kıvamlarını merkezden sürekli tanımlayarak aynı zamanda gündelik yaşamın sınırlarını da çizmeye çalışmıştır. Bu bağlamda kendisi olan bir İslam/Müslümanlık, ulusçuluk, solculuk vb. gerçekleşmemiş; bir

yandan “bu memlekete komünizm gelecekse, onu da biz getiririz” sözünün deşifre ettiği biçimde kıvamı ayarlanmış, “paketlenmiş ideolojiler” üretilmiş, diğer yandan da farklı teori ve pratiklerden oluşan eklektik öneriler, sürekli kıvama getirici olmak bakımından işlevselleştirilmişlerdir.

Tüm bu uygulamaların, ortaya getirip bıraktığı sorunlar, bugün giderek ağırlaşmaktadır. Bu sorunların başında da etnik bakış açıları, bunun yol açtığı çatışmalar gelmektedir. Türkiye neredeyse özellikle son kırk yılını bu sorunun farklı biçimleri üzerinde uğraşarak geçirmiştir. Türkiye’de Türkler, Kürtler, Lazlar, Çerkezler, Rumlar, Ermeniler gibi farklı etnik yapıdan insanlar yaşamaktadır. Belki bunların dışında başka etnik kökenden insanların bulunması da mümkündür. Zaten Osmanlı gibi bir imparatorluk bakiyesi olan Türkiye’de bu farklı etnik yapıların bulunması gayet doğaldır. Etnik sorunlar ise, özelde Kürtler üzerine yoğunlaştırılarak konuşulmaktadır. Hem ulusçuluk mantığının bakış açısı, hem de Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde (Doğu ve Güneydoğu) bu zamana kadar uygulanan politikalar, oradan karşıt bir ulusçuluğun doğmasını sonuçlamıştır. Türk ve Kürt ulusçulukları bu bağlamda varlıkları birbirine son derece bağlı ve birbirini besleyen (ulusçuluğun karşı ulusçuluğu doğurması) akımlar olarak yerlerini almışlardır.

Son yıllarda bu bölgelerde yapılan kazılar, araştırmalar, gazetelere yansıdığı kadarıyla, kayıp, ölüm şeklinde bölgede sivil insan-

ların yaşadığı dramaları göstermesi açısından önemlidir. Buna karşılık PKK da, gerilla hareketiyle bölgede görev yapan askeri ve şehirdeki terör eylemleri ile sivilleri hedef almakta ve yok etmektedir. Özellikle son otuz yıl içerisinde hem Türk hem de Kürt halkından ciddi sayıda insanlar ölmüşlerdir. Bu bağlamda Türkiye enerjisinin (Türk ve Kürt hepsi birlikte) önemli kısmı buraya harcanmakta; maddi ve manevi ciddi boyutta kayıplar yaşanmaktadır.

Hiç şüphesiz meselenin bu boyutlara gelmesinin bir diğer sebebi de, bölgeye dair Amerika ve Avrupa’nın hesaplarıdır. Geçmişten bugüne bir Kürt özerk bölgesi oluşturma yolunda politikalar izleyen batılı müttefikler, bu sebeple sadece Türkiye’de değil Ortadoğu’da tüm ayrılıkçı noktaların altını kalın harflerle çizerek vurgulamaktadırlar: Türk, Kürt, Arap, Sünni, Şii, Alevi ve diğerleri. Herkes bilmektedir ki, tüm politikalar batıların Ortadoğu’yu kontrol etme isteğinin birer parçasıdır ve onlar için karşıdakilerin etnik, dini ve mezhepsel kimliği önemli değildir. Bu sözlerin Türkiye açısından bir karşılığı bulunmaktadır; Türkiye hem bölgede etkinlik bakımından hem de konum bakımından yaşadığı bu sorunu halletmesi ve ayrılıkçı politikalara fırsat vermesi gerekir. Zaten batılı güçler Ortadoğu’da farklı ülkeler üzerinden özellikle Türkiye’deki çatışmayı körükleyecek düşünsel ve maddi enstrümanları kullanmaktadırlar. Meselenin ekonomik, sosyal, siyasal ve uluslar arası ilişkiler bakımından çok farklı

boyutları bulunmaktadır; fakat biz burada o boyutlara girmeyeceğiz. Bununla birlikte belirtilmelidir ki, Türkiye’nin Türk-Kürt ayrımına ve bölünmesine fırsat vermeden, sorunları çözme gibi bir zorunluluğu vardır. Bundan dolayı, bu ülkede yaşayabilenleri kuşatacak bir üst dilin, tarih ve hafızadan beslenen ve destek alan bir üst dilin oluşturulması, âcil zorunluluklar arasında bulunmaktadır. Biz burada kısaca bu dilin ne olduğuna dair bir tartışma yapmak ve önerilerde bulunmak istiyoruz.

Fakat özellikle bu zamana kadar uygulanan politikalar ve bunların dili üzerine analiz yapmak gerekmektedir. Çünkü bu dillerin katkı ve zafiyetlerini görerek üzerine bir şey söylemek mümkündür. Bu bağlamda ulusçuluk (tek bir etnisiteyi merkeze alan bakış açısı) politikasının, hem Türkiye hükümetlerince hem de Kürt hareketinin liderlerince ortaya çıkarıldığını görmekteyiz. Osmanlı gibi farklı etnik ve dini yapıları bir arada barındıran gövdenin dağılması ve ardından ulusçuluk akımlarının tüm dünya ölçeğinde modernizmle birlikte etkin olması, ulus bakış açısını yaygınlaştırmıştır. Süreç içerisinde Türkçü ve Kürtçü bakış açıları, karşılıklı ulusçuluklarla birlikte beslenmiş ve bir ulusçuluk dili üretilmiştir. (ulus ve ulusçuluk yerine millet ve milliyetçilik kavramlarını özellikle kullanmıyorum. Çünkü millet kavramı, köken anlamına da uygun olarak “Nation” karşılığı değildir. Ben millet ile ulus kavramları arasında böyle operasyonel bir ayrım yapı-

yorum.) Bu sebeple yaşanan problemlerin ilintili olduğu birinci dil “ulusçu dil”dir.

İkincisi ise Marksist dildir. Bu, ulusçu dil ile birbirini besleyen ve süreç içerisinde bir mücadele dili olarak özellikle genç kürt nesli üzerinde etkin görünmektedir. Bilindiği gibi, bölge merkezli olmak üzere Kürt hareketini başlatan iki yapı vardır. Bunlardan birisi PKK ise, diğeri HADEP ve BDP gibi siyasi boyutlu oluşumlar ve bunlar dışındaki sivil yapılarıdır. Özelde PKK ve BDP gibi yapıların kullandığı dilde etkin ve hakim olan iki temel nitelik “kürt ulusçuluğu” ve “Marksizm”dir. Bunların her ikisi de çatışmacı mantığı besleyen ve hareketi çatışma üzerinden kuran dile sahiptirler. Ulusçu söylem hem Türkler hem de Kürtler tarafından kendi etnisitesini merkeze alarak diğelerini “öteki”leştirip asimile etme mantığı kurarken; Marksist söylem Kürtleri bir kategori olarak ezilmişler şeklinde “emekçi”lerin yerine ikame etmekte; Kürtleri topyekün bir harekete çağırırken ulusçulukla Marksizm’i bir araya getirmektedir. Esasen her iki dilden de uygun yönleri bünyesinde toplayarak hareket eden ve söylem üreten bir yapı ortaya çıkmıştır. Özellikle sekülerleşme süreci, gençlerin Marksist zihniyetten devşirmeleri, daha kolay içselleştirmelerini sağlamış; böylece en azından ortak hafızanın en güçlü ögesi olan “din”de silikleştirilmeye çalışılmıştır.

Gerek ulusçu gerekse Marksist söylem, son tahlilde seküler bir zaviyeden konuşmakta ve hareket etmektedir. Bu bağlamda din, ya ulusçulukta olduğu gibi ulusçu mantığı onaylayan işlevsel bir enstrüman ya da Marksizm’de olduğu gibi hayatın ve gerçeğin (yukarı sınıfların aşağı sınıfları sömürmesi gerçeğidir pratikte) üzerini örten bir “afyon” olarak okunmaktadır. Bu zamana kadar kullanılan her iki dil de, meseleyi halletmediği gibi daha da sorunlu hale getirmişlerdir. Çünkü her iki dilin de Türkiye’deki farklılıkları kuşatıcı, projeksiyon geliştirici bir dili de yoktur; aslına bakılırsa böyle bir imkanları da yoktur. Öncelikli olarak yapılması gereken şey, çatışma ve ölümlerin bir an önce durdurulmasıdır. Bunun için de ayrılıkçı değil, kuşatıcı bir dile ihtiyaç vardır.

Bu İşe Dini Karıştırmak Lazım

Konuyla ilgili olarak gazete ve dergilerdeki tartışmalarda sıklıkla dile getirilen bir şey vardır: “Bu meseleye dini karıştırmamak lazım.” Bu sözün en başta din algısının özellikle İslâm söz konusu olduğunda sorunlu olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bu bakış açısına göre din, ekonomi ve siyaset gibi herhangi bir kurum. Ancak İslâm, sadece bir ritualistik öge olmadığı gibi insan hayatına bütüncül bir şekilde projeksiyon geliştirir. İslâm’ın bir din olarak birinci imkan olması sorunlara bu şekilde daha birleştirici bir üst dil kurarak yaklaşabilmesidir. Nitekim, İslâm’a göre insanların cinsiyetleri, renkleri, coğrafyaları,

hasılı gayr-ı iradi tüm aidiyetleri bir farklılık ve zenginliktir. Bunlar üzerinden insanlar arasında ontolojik bir üstünlük kurmaya çalışmak ve diğerini aşağılayarak değersizleştirmek ancak çatışmacı bir zihniyeti besler. Bu açıdan, farklı etnik yapıları bir arada tutacak teorik enstrümanlara sahiptir. Bu bağlamda özelde Türk ve Kürtler arasındaki en önemli bağ İslâm olarak ortaya çıkar. Tam da bu noktada ulusçu dil, diğer ulusları düşman konsepti içerisine dahil ederek konumlandırmakta; aynı şeyi Marksist dil, “alt sınıf” jargonu üzerinden gerçekleştirmektedir. İslâm ise, renkler, diller, sınıfların insan toplumlarının bir gerçeği ve zenginliği olduğu tezin-den hareket ederek etnik ve sınıfsal farklılıkları çatışma konseptinden çıkarmakta; onlar arasındaki ilişkilerde adalet ve dengeyi kurmaya çalışmaktadır. Tabii ki, bu etnik yapılar ve sınıflar arasında bir takım adaletsiz uygulamaların olması mümkündür. Fakat İslâm, bu haksızlıklara “adalet” merkezli yaklaşır yoksa “etnisite” ve “sınıf” merkezli değil.

Belki bu noktada, “peki, etnik farklılıklar dışında dini aidiyet farklılıkları varsa nasıl olacak?” şeklinde bir soru sorulabilir. Öncelikle İslâm’ın, farklılıkları yok edilmesi gereken bir kategori olarak görmediğini; bunun Kur’ân-ı Kerim’in temel felsefesi olduğunu öncelikle belirtelim. İslâm’ın bu konudaki belki üst kurucu dilinin formülasyonu Hz. Ali (r.a.) tarafından güzel ifade edilmiştir: “Müslümanlar bizim dinde, gayr-ı müslimler de yaratı-

lısta kardeşlerimizdir.” Diğer yandan bu mentalitenin sadece tarihin belli bir döneminde söylenip kalmış bir söz olduğu düşünülmemelidir. Çünkü İslâm’ın tarih boyu yorumu ve anlayışına da bu mentalite damgasını vurmuştur. Bu konudaki en önemli örnek Yunus Emre’ye aittir:

“Elif okuduk ötürü
Bazar eyledik götürü
Yaratılanı hoş gördük
Yaratandan ötürü.”

Bu kıta, iki insan arasındaki ilişkiyi yaratıcı üzerinden kurarak, daha metafizik bir boyuta taşımaktadır. Bu ise, şiddete ve çatışmaya dayalı ilişkiyi reddetmek anlamına gelmektedir. S. Hüseyin Nasr’ın da çok güzel belirttiği gibi, “Tanrı’dan kopma, varlığın (being) ezeli dengesinin bozulması anlamında bilfiil şiddet eylemidir.”⁶ Dolayısıyla, Tanrı’dan kopuk bir dilin, en fazla dini araçsallaştıracağını; bunun da sonunda marksizmin ulaşmayacağını düşündüğü güç ve hegemonya ilişkilerini bir başka açıdan üreteceğini söylemek mümkündür. Nihayetinde, ulusçu ve Marksist söylemlerin imkanları, böyle bir metafiziğe yetmemektedir. İslâm’ın teorik söylemi ve tecrübesinde Tanrı, her halükarda üst dilin yegane imkanı olarak ortada durmaktadır.

Sadece teorik olarak değil, tarihsel tecrübeye dayanarak da, bu tezimizi doğrulamamız mümkündür. Bugün tarihsel ve sosyolojik olarak Türklerle Kürtlerin en ortak bağı Müslümanlıktır. Osmanlı döneminde ve hatta yakın zamana ginceye kadar da

bu böyle idi. Her iki etnisitenin ortak hafızasında cami, peygamber, Muhammed, Kur’ân, İslâmi değerler bulunur. Dolayısıyla çatışmayı durduracak ortak dili buradan üretmek gerekir ve zaten yegane imkan da bu görünmektedir. Aslına bakılırsa, bugünden tarihin derinliklerine adım adım, yavaş yavaş gidilirse, ulusçu ve Marksist bakış açılarının etkilerini yitirdiği ve Müslümanlığa dair kültürel, sosyolojik ve tarihsel ortak hafızanın canlandığına şahit olunacaktır.

Tam da bu noktada gerek PKK’nın gerekse BDP’nin zaman zaman dinsel içerikli söylem ve pratiklere müracaat ettikleri de bir vakıadır. Zira ayrı Cuma namazı kılma eylemleri bunun tipik göstergesidir. Son günlerde Abdullah Öcalan’ın öğrencilik yıllarında namaz kıldığı bilgisinin onu tanıyanlarca beyanı, bu topraklarda en azından kültürel bir öge olarak İslâm’ın ne denli kapsayıcı ve etkin bir unsur olduğunu gösteren bir done olarak okunabilir. Söz gelimi, bölgede Marksizm’in yaşam pratikleri üzerinden insanlar üzerinde bir etki uyandırmanın mümkün olmayacağını; bunun en azından kültürel Müslümanlık ve ortak hafıza tarafından reddedileceğini söyleyebiliriz.

Bugün pratik olarak kürt kökenli insanlarımızı, tam da bu noktada iki kategoride inceleyebiliriz. Özellikle 40 yaşın üzerinde kürt vatandaşların kültürel arkeolojisi yapıldığında “İslâm”ın onların belleklerinde merkezi bir yerinin olduğunu söyleyebiliriz. Ama bugün yeni nesil bazı genç kürtlerin ulusçu ve Marksist etki-

lenmelere sahip olduğunu görebilmekteyiz. Fakat yine de bu gençlerde, yetiştikleri topraklara bağlı olarak İslâm’ın kültürel izlerinin onların ruhlarının derinliklerinde etkileri olduğunu düşünüyorum. Tam da böyle bir noktada hiç geç kalınmadan, ortak hafızadan beslenen birlik ve bütünlük temaları çoğaltılabilir, adalet etnik fark ayrılma tesisi edilmek üzere gayret edilebilir; Türk ve Kürt hiç ayırt edilmeden yaratıcının onlara verdikleri hakları garanti altına alınarak. Anayasa değişikliği de bunun temel imkanını oluşturabilir. Üstelik bu haklar ne Türkler ne de Kürtler için bir lütuf olarak verilemezler. Zaten bu hakların her biri, “insan” olarak doğmakla elde edilen haklardır.

Bu zamana değin, bu ülkede yaşayan kahir ekseriyetin ve Müslüman Türklerin bu tür etnik problemler ve yaşanan sorunlarla yakından ilgilenmediğini kabul edebiliriz. Fakat bundan sonra bu ülkede herkesin bu üst dilin “adalet” ve “denge”yi öğütleyen içerikleriyle buluşarak, ulusçu ve Marksist dilin üzerine çıkıp bunların batılı hegemonyanın enstrümanları olduğunu görmeleri önem taşımaktadır. İşte bu “basi-ret”, tüm ayrılıkçı politikaları iflas ettirmeye yetecektir.

Dipnotlar

- 1 7/Araf, 12.
- 2 28/Kasas, 4.
- 3 Nurettin Şazi Kösemihal, *Sosyoloji Tarihi*, 4. baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1982, s. 59.
- 4 49/Hucurat, 13.
- 5 49/Hucurat, 13.
- 6 S. Hüseyin Nasr, “Şiddet, Modernlik ve İslâm”, Mül. ve Çev. Yusuf Kaplan, Umran, sayı: 86, İst., 2001, s. 7.

Kürdistan ya da Türkistan

Yeni Bir Toplama Kampı mı?

M. Önal MENGÜŞOĞLU

Mazlum-Der'in İznik'te düzenlediği ikinci Kürt Forum'u, Türkiyeli Kürt ve Türklerden oluşan, bir de İslâmcı olarak adlandırılan münevverlerin katılımıyla, Kasım 2012 içerisinde gerçekleşti. Konuşmak, insanları bütün öteki yaratıklardan ayıran temel kabiliyetlerden birisi olduğuna göre, aralarındaki sorunları düşünerek ve konuşarak anlamaya ve çözmeye çalışmalarından daha tabii ne olabilir ki? Öyle de yapıldı. Elbet herkes aynı fikirde değildi. Belki de forumun en değerli yanı burasıydı. Kürtler arasında hadisenin artık bir Kürt meselesi değil tamı tamına bir Kürdistan meselesi olduğunu söyleyen de vardı, bölünmenin, insanlar arasına yeni bir sınır çizmenin, yeni ve daha büyük sorunlar yaratacağını söyleyen de.

Ben ne zaman Müslüman dünyadaki herhangi bir ulus devletin lafını işitsem, hatırıma hemen, sevgili arkadaşım Cahit Koytak'ın meşhur *Gazze Risalesi* şiirindeki birkaç mısra gelir. Şair, Gazzeli Yusuf namlı kahramanının şahsında, ona uzun nasihatler vererek, dünya ahvalini tartışır. Gazzelinin çektiği sıkıntıları dinler, anlar ve ona bir yol göstermeye kalkışır. Sonunda şöyle söyler:

*konus ve razı olma daha azına
yeryüzünü iste, yeryüzünün
bütün çocukları adına.*

*konus ve razı olma, Gazzeli
Yusuf, oğlum
kapısına 'Filistin Devleti' yazılı
yeni bir toplama kampına!*

Ulus-devlet Siyasetlerinin Açmazı

Hiç uzağa gitmeye ihtiyaç duymadan, düne kadarki bütün Müslüman âleminin devletlerine teker

teker bakalım. Arap coğrafyasındaki dikta rejimlerinden, Hind kıtasındakilere, oradan Afrika, Ön Asya ve Asya'dakilere; ne görürüz? Çeçenya güya bir devlettir, Tunus da öyle. Sormak gerektir ki Hafız Esed yönetimindeki Suriye'de yaşayan bir Kürt için Suriyeliliğin anlamı nedir? Hürriyetten sosyal refaha, oradan uhrevi kurtuluş imkânlarına kadar etrafıca düşünelim. Başını örttüğü için Adalet Bakanlığı'nda tayin edildiği birimde çalıştırılmayan benim kızım için, Türkiye'nin sınırları ne ifade etmektedir? Onun Türkiye'ye sadakati hakkında ne düşünmelidir?

Şimdi Türkiye sınırları benim devletimin sınırları öyle mi? Türkiye, bana Türk olduğumuzu söyleyen babamdan ötürü, kendini Türk sayan benim için doğrusu yaşadığım bir yurttur. Bu böyledir ama elli yıldan bu yana konuşan, düşünen bir insan sıfatıyla, o sınırları koruduğunu söyleyen kolluk güçlerinden neler çektiğimi siz gelin bana sorun. Kaldı ki ben yurdunu, kendini güya sınır bekçisi olarak görenlerden daha çok sevdiğimi yazdığım şiirler, hikâyelerle defalarca ilan etmiş birisiyim. Bir insanın doğup bü-

yüdüğü topraklara bağlılığını da en iyi anlayanlar arasında sayarım kendimi. Doğan çocuğun göbek bağı doğduğu toprağa gömülür ve çocuk ölünceye kadar o toprakla akraba gibi olur. Herkesin göbeği şöyle veya böyle bir toprağa gömülüdür. Peki, buradaki toprakla başka kıtadaki toprağın birbirinden ne farkı vardır? Hangi toprak, hangi topraktan üstündür?

Şair ne güzel söylemiş Gazzeli Yusuf'a, *yeryüzünü iste* diye. Hele bizim gibi Müslüman kimseler için uydurma sınırların nasıl bir anlamı olabilir ki? Bütün yeryüzü bize mes-cit kılınmış iken; bütün yeryüzünün temiz nimetleri bize sunulmuş iken?

Bizi Kuşatan Zulüm Çemberi

Bazı Kürt arkadaşlar, bizim tuzumuzun kuru olduğunu zanneder, kendi adımıza böyle konuşmanın kolay olduğunu söylerler. Onları bu hususta çok haksız saymam. Eğer sahiden büyük şehirlerde sigortasız ve güvenliksiz çalışanların yüzde 92'si Kürt gençleri ise. Bunun suçlusu hasbel kader Türk olduğu söylenen ben olabilir miyim, diye düşünüyorum. Oysa ben de kendimi bil-dim bileli, sınırların sahibi olduğunu her vesileyle suratıma şamar gibi çarpan ceberut devletin, her zaman mağduruydum. Benim Kürtlerden ne farkım vardı ki? Hepimizi bence aynı miktarda kuşatan bir zulüm çemberinin (sınırlarının) içerisindeydik. Evet, aramızda bir dil farkı vardı ve bu bence bir hayli önemliydi.

Dilini resmen konuşamayan, öğrenemeyen Kürtler karşısında, benim dilimi rahatlıkla konuşup öğreniyor olmam, eğer bir avantaj sayılıyorsa, bunu kabul ederim. Bu bakımdan kendimi Kürtlere nazaran bir adım önde sayarım. Kaldı ki bu hususta da benim ayrı bir sorunum vardır. Tarihin bir-sinde Kemalist darbeler bütün bir toplumun harflerini değiştirerek, hafızaları sıfırlamıştı. Kaç sayıdaki

Hepimizi bence aynı miktarda kuşatan bir zulüm çemberinin (sınırlarının) içerisindeydik. Evet, aramızda bir dil farkı vardı ve bu bence bir hayli önemliydi. Dilini resmen konuşamayan, öğrenemeyen Kürtler karşısında, benim dilimi rahatlıkla konuşup öğreniyor olmam, eğer bir avantaj sayılıyorsa, bunu kabul ederim. Bu bakımdan kendimi Kürtlere nazaran bir adım önde sayarım. Kaldı ki bu hususta da benim ayrı bir sorunum vardır. Tarihin bir-sinde Kemalist darbeler bütün bir toplumun harflerini değiştirerek, hafızaları.

Türkiyeli Türk harf devrimini gönülden benimsemişti?

Biliyoruz ki Kemalist ulusalcı politikalar temelde geniş çaplı bir asimilasyona dayanmaktadır. Bu politikanın, ulusalcı yönü elbette görmezden gelinemez. Ne var ki asıl hedefi, bütün bir toplumu

İslâm asgari müştereginden kopartarak, batılı/ batıcı asgari müştereklere entegre etmekte. Yoksa herkes bilmektedir ki bu ülkede, Müslüman olmak kaydıyla, bütün kavimlerin maddi manevi her hususta müşterekleri, ayrıldıklarından daima daha çoktu. Yüzyıllar boyunca bu ülke Müslüman halklarının benimsediği İslâmî bilinç, bu gün göveren ulusal bilinçlerden çok etkin, hayır, tek etkin hassasiyetti.

Ahlaki bakımdan Kürtler ile Türkler arasında bir fark var mı dersenez o zaman bunu bir sosyologdan dinleyelim. Süleyman Seyfi Ögün, kavim ayrımı yapmaksızın bakın ne söylüyor bu toplumun bugünü hakkında: *Bu ülkenin insanları söz verirler, tutmazlar. Bu çok olağan bir şeydir, kimse de hesap sormaz. Her şeyi çok aşırılaştırmayı severiz. Bizde müzakere yoktur. Müzakere olmayınca da sözleşme doğmuyor. Bizde tam tersine her adımda bir fırsat değerlendirme, azami fayda elde etme kültürü var.* Sizce sıfatları anılan toplum üyeleri Kürtler midir yoksa Türkler mi? Bence her ikisi de. Yani bu toplumun kavim ayırmadan rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Müslüman olduğunu söyleyen bütün kesimlerinin kusur, kabahat, cürüm, bid'at ve hurafeleri bile aynıdır. Benzer kanaatleri başka sosyolog ve psikologların tanıklıklarında bulmak da mümkün. Ancak yine Süleyman Seyfi Ögün'ün bu sözlerin arkasından yaptığı asıl önemli tespit üzerinde bütün Müslüman kavimlerin dikkatle

“

Şimdi ister Kürt isterse Kürdistan meselesi denilsin, bugünkü kanlı akıbete varması öncesinde hareket, Türkiye’de solun, sosyalist cereyanların yaygınlaşması akabinde başladı. Öncelikle solcu terörist yahut kendi ifadeleriyle devrimci bir ayaklanma iken, her nasılsa giderek etnik talepler öne çıkmaya başladı. Artık bir terör örgütüne dönüşen PKK’nın bugünkü boyutlarda büyümüş olmasını, kendi kabiliyetine bağlamak zordur. Neticede dar imkânlarla dağlarda dolaşan bir örgüttü PKK. Evet, belki kimi destekleri vardı. Ayrıca düzenli orduların gerilla savaşçılarıyla baş etmesi, her zaman büyük müşkülâtlar taşır. Örgütün mevcut boyutta büyüyüp etkinleşmesini asıl sağlayan, onunla mücadele eden sivil ve askeri bürokrasinin ciddi, hatta bağışlanamaz hata ve çokça zulümleridir.

durup düşünmesi gerekmektedir. Hoca şöyle bağlıyor sözü: *Bu coğrafyada eğer Müslümanınız “Selamün Aleyküm” lafıyla taa Çin’e kadar gidersiniz. Bütün kapıları açar o size. Sınırlar sanaldır.* (Altını elbette ben çizdim.)

Görüldüğü gibi şair ile sosyolog aynı noktada buluşmaktadır. Bizim de görüşümüz odur ki, her yeni sınır çekme çabası, özellikle de Müslüman coğrafya bakımından, asla bir hürriyet artırımı olmayacak, tam aksine yeni bir hürriyet kısıtlamasına yol açacaktır. Gerçi bu hususta, Kürtlerin en üst dilini kullananlarla da aynı düşüncedeyiz. Nitekim BDP Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş’ın Fadime Özkan’a verdiği röportajında söylediklerini her kesimin önemsemesi gerekir; diyordu ki: *Ayrı bir millet olarak tanımlanmam demiyor Kürtler; dilimizle, kültürümüzle T.C. vatandaşı olarak var olalım diyor. Bugün-yarın*

Diyarbakır’da “hadi bölünüyoruz” deseniz, arkanızdan üç kişi dahi yürümez. Tamam da yine bir asgari müşteriye ihtiyaç duyulacaktır. O nedir? Eğer demokrasi, özgürlük, insan hakları gibi altı da üstü de bomboş kavramlara sığınacaksanız, en azından Anadolu Müslüman halkları bakımından, asla böyle bir sonuca erişemezsiniz. Sözü ettiğim halklar bugün buluşmuş, birleşmiş değildir ki. Yüzyıllar boyunca aynı topraklarda bir arada hem de beklenmedik oranda sıkı sıkıya, sırt sırta yaşamışlardır. Ne güzel söylemişti Diyarbakirli şair Sezai Karakoç: *yağmurlar sırtıyla sırtımın arasındadır.* Bu sözde bir hilaf var mıdır? Bütün halkların arasını ülfet eden tek bağ İslâm değil miydi? Oysa şimdi T.C. dahil BDP, PKK, KDK gibi oluşumlardan hiçbirisi İslâm’a yanaşmayacaktır. Ne olacak bu halkların ahvali; öldürüşmeye devam mı?

Yalnızca İslâm demenin, İslâm’a çağrının yetmediğini, yaşadığım zamanlarda verdiğim mücadele bana ayan beyan göstermiştir; onu da bilirim. Çünkü bu ülkede tek bir İslâm anlayışı mevcut değil. Kürt bölgesinde de elbet durum farksızdır. Bu hususta da Orhan Miroğlu sağlam tespitler yapmaktadır, yine Fadime Özkan’a verdiği röportajında diyor ki: *İslâm’ın bölgedeki varlığı yekpare değil. devlet İslâm’ı var, sufilîğe dayalı İslâm var, radikal İslâm var, Hizbullah ve benzeri örgütler, AKP’nin temsil ettiği dindar kesim var, bir de kültürel taleplerle varolan Gülen cemaati var ki geçmişi Nakşilîğe dayanır.* Kanaatimce Miroğlu’nun sözündeki hakikat payı üzerinde her kesimin uzun boylu düşünmesi gerekmektedir. Ben kendi hesabıma bu asli bölünmüşlükle kendimi bildim bileli mücadele edenler arasındayım.

Geniş Müslüman Coğrafyanın Yegâne Hakikati

Şimdi ister Kürt isterse Kürdistan meselesi denilsin, bugünkü kanlı akıbete varması öncesinde hareket, Türkiye’de solun, sosyalist cereyanların yaygınlaşması akabinde başladı. Öncelikle solcu terörist yahut kendi ifadeleriyle devrimci bir ayaklanma iken, her nasılsa giderek etnik talepler öne çıkmaya başladı. Artık bir terör örgütüne dönüşen PKK’nın bugünkü boyutlarda büyümüş olmasını, kendi kabiliyetine bağlamak zordur. Neticede dar imkânlarla dağlarda dolaşan bir örgüttü PKK. Evet, belki kimi destekleri vardı.

Ayrıca düzenli orduların gerilla savaşçılarıyla baş etmesi, her zaman büyük müşkülâtlar taşır. Örgütün mevcut boyutta büyüyüp etkinleşmesini asıl sağlayan, onunla mücadele eden sivil ve askeri bürokrasinin ciddi, hatta bağışlanamaz hata ve çokça zulümleridir. Mesela Kürt forumunda benim dikkatimi çeken üç husus bu iddianın belgesi niteliğini taşımaktadır. Kürtler özellikle son dönemlerdeki üç hadise üzerinde ısrarla durdular. Roboski katliamı, Pozantı'da taş atan çocuklara cezaevinde reva görülen, zulüm ve geçmişte Diyarbakır cezaevinde mahkûmlara yaşatılan zulümler. Oruçlu insanlara insan pisliği yedirmelerden tutun da hayale gelmeyecek kadar şiddetli işkenceler.

Çoğu kere düşünmüşümdür. Bahsi geçen zulümleri işleyenler Türk müdür diye. Fakülte yıllarında birkaç arkadaş aralarında konuşuyor ve doğrusu Kürtleri aşağılayan, Türkleri de yücelten sözler söylüyorlardı. Sıra bana gelince sağımdan başlayarak konuşanların nereli olduklarını sorguladım. Gördüm ki kimi Zaza, kimi Arnavut, kimi Laz, kimi Boşnak'tı. Aralarında üç beş nesil önceye kadar Türk olduğu bilinen tek kişi bendim. Ve yalnız ben kavmiyetçi bir dil kullanmıyordum. O gün çok utanmıştım. Türkiye'nin bir de böyle bir sorunu vardır ki bu tamamıyla bir ahlak sorunudur.

Prof. Doğu Ergil acı bir şey söylüyor: *toprakta değil ama gönüllerde Türkiye zaten bölünmüş*. Ne var ki şiirleriyle ünlenen Bejan Matur'un tanıklığıyla karşılaştırlınca acıyı dindirecek minik bir

ferahlama sarıyor yürekleri. O da şöyle söylüyor: *Dağdakinin evi burası, ailesi burada, başka yeri yok, buraya dönecek, bütün aidiyet bağı burası. Öldüğünü bildiği halde teslim almadığı için bir gün gelecek duygusuyla bahçe kapısını açık bırakan insanlar var*. Şu yürek parçalayıcı ifadeleri okuyunca devletin değil, kendilerini şehit anaları diye tanıyan ve tanıtan annelerin, kendilerini öteki annelerin de yerine koyarak bir kere daha düşünmesini ne kadar isterdim. Lakin sanki en zor istek buymuş gibi geliyor bana. Öyle zor ki kendini İslâmcı medya diye tanıtan şaşkınlara, dağdaki Kürt çocukları için *gebersinler* ifadesini spot yaptığını okuduktan sonra, çok zor.

Şiddet, savaş, öldürme, zayıf olanın işine yaradığı müddetçe, bitmez. Çözüm elbette insanca konuşmaktır. Ancak konuşanların ortak bir lisansı, ortak bir inancı bulunmalıdır. Sizce bu dil Zerdüştlük, Sosyalizm veya Kemalizm'in dili olabilir mi? Benim İslâm diyeceğimi okuyucum elbette anlamıştır. Ancak Orhan Miroğlu'nu okuduk; hangi İslâm? Diyorum ki mezhep ve meşreplerin tamamını unutarak, İlahî Vahy'in önerdiği sahil İslâm. Bütün dünyaya dikkatli bir nazarla bakıldığında da görülecektir ki İslâm, sınırları unutarak düşündüğümüzde, geniş Müslüman coğrafyanın yegâne hakikati olduğunu her geçen gün daha güçlü bir şekilde ortaya koymaktadır. Peki, Kemalizm, Sosyalizm, Protestanlık, Liberalizm, Zerdüştlük, Muhafazakârlık, Kavmiyetçilik, Laiklik, Devletçi İdeolojiler, ya-

şadığımız ülkede böyle bir güce sahip mi?

Uydurma hadislerle peygambere övdürtülen Türk kavmi ve yine asılsız, delilsiz iddialarla peygamberin yanında beş yüz tane Kürt sahabe vardı gibi ucuz sığınmalar, fayda vermez. Yok, Türkiye'de otuz beş milyon Kürt var, efendim Alparslan ile Anadolu'ya giren yirmi beş bin askerin on beş bini Kürt'tü gibi savunmalar, kimseyi bir yere vardırmayacaktır. Mesele bu kadar basite indirgenmemelidir. İnsan sayısı diyelim ki söylendiği gibidir; peki, insan kalitesinden söz eder misiniz bana, o hangi kırattadır? Ahlaken bu coğrafyanın bütün kavimleri, genel anlamda, Süleyman Seyfi Ögün hocanın söylediği mafiyöz tipi temayüllerin içinde midir, değil midir? Trafığe çıkan Türk veya Kürt orada bir canavara dönüşüyorlarsa, onların sınırları belli bir devleti hatta onu da söyleyelim üç renkli bir bayrağı vardır diye, faziletlerinden söz edilebilir mi?

Ailemde Arap, Ermeni, Kürt ve Türk bulunmasına rağmen, bugüne kadar kendimi Türk sanan veya sayan birisi sıfatıyla, hiçbir kavmi irtibatımı bana şeref veren bir bağ olarak görmedim ve görmem de. Varsa beni şerefli kılacak olan güzel ahlakımdır. Bir de var ki her zaman söylerim, kişi yanında ihtiyarlayan babası veya anasına bakmakla fazilet sahibi olmaz. Çünkü bu, onun vazifesidir. Fazilet, kendi ebeveyni ile beraber komşusununkine de bakmakla gerçekleşen bir değerdir.

Türk Siyasi Aklı ve Kürt Meselesi

Fatma ÜNSAL

Türkiye'nin hem uluslararası ilişkiler açısından hem de ülke içindeki en önemli gündemi "Kürt Meselesi"dir. Binlerce seçilmiş BDP'li siyasetçinin hapsedildiği ve on binden fazla BDP'linin hapiste bulunduğu, özellikle de 600'den fazla siyasi mahkûmun 12 Eylül 2012'de süresiz açlık grevine başlaması nedeni ile kritik aşamaya geldiği bugünün artan şiddet ortamında pek çok sivil ve savaştı kayıplarının olduğu bu ortamda ülke içindeki en önemli gündem maddemiz şüphesiz "Kürt Meselesi"dir.

Uluslararası alanda da bir seneyi aşkın süredir devam eden ve on binlerce insanın ölmesine yüz binlerce insanın komşu ülkelere sığınmacı olarak gitmek zorunda olduğu Suriye krizi de güçlü bir şekilde "Kürt" meselesi

ile ilişkilendirilerek anlaşılmaktadır. İşte hem ülke içinde hem de uluslararası alanda birinci gündem maddesi olan Kürt meselesi ile ilgili Türkiye'nin en önemli çıkması bu probleme ilişkin siyasi aklın yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de yürürlükte olan siyasi aklın Kürt meselesine bakışı ile ilgili söyleyebileceğimiz en önemli özellik, bu meselenin sadece Türkiye'de ortaya çıkmış gibi görüldüğü, bu yüzden başka toplumların tecrübelerinden faydalanma gereği duyulmadığı, sorunun çözümü için siyasi ve toplumsal çözümler üzerinde durulmamasıdır. Bu siyasi akıl, Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi'nin bu konudaki birikimlerini göz ardı etmiş, sadece öldürmeye dayanan askeri çözümler uzun süre tek seçenek olarak karşımıza çıkmış,

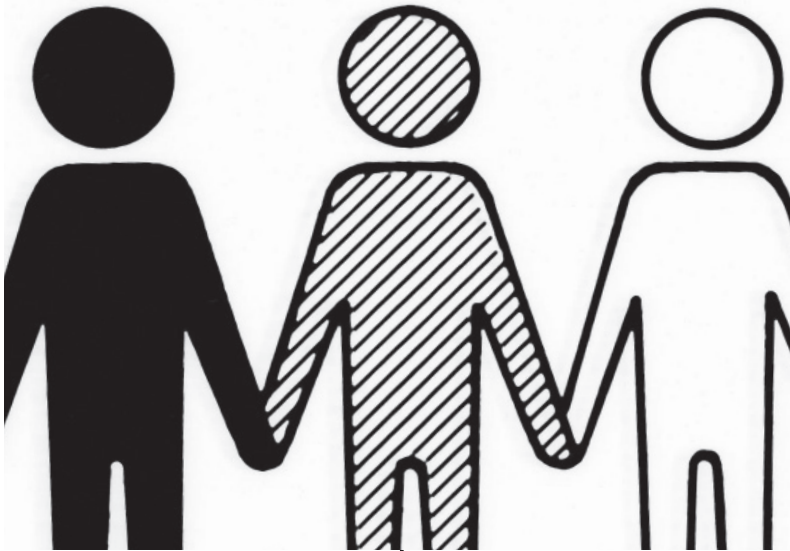
yaratıcı siyasi çözümler güçlü bir şekilde varlık bulamamıştır.

Etnik Ayrışmalara Yaklaşımlar

Günümüzde demokratik Batı Dünyası, Üçüncü Dünya ve eski Komünist Blok'a ait devletlerde geniş ölçüde etik çatışma görülmektedir. Bir görüşe göre dünyada 70 civarında sıcak etnik çatışma ve 270 civarında da etnik ayrımcılığa uğradığını düşünen etnik grup vardır.

Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi literatüründe etnik çatışmalara belli başlı dört farklı şekilde yaklaşım söz konusudur.

Kötümser, özcü yaklaşım, etnik çatışmayı toplumda farklı etnik aidiyetler olmasının neredeyse otomatik sonucu olarak görür. Bu yaklaşıma göre çok etnikli toplumlar istikrarsız olur, bu yüzden bu tür toplumlar ancak yabancı güçlerle yönetilirse istikrar sağlanır. XVII. ve XVIII. yüzyıllardaki sömürge yönetimleri döneminde köleliğin meşrulaştırılmasına benzer şekilde -Batılı dünya dışındaki insanların insan sayılamayacağı ve beyaz adamın medenileştirci misyonu olduğu için kölelik gereklidir gibi- bu tür çok etnikli toplumların ancak yabancı güçler eliyle istikrar bulacağı bile iddia edilmiştir. Çok açık şekilde kolonyalist dönemin sömürgeci devletlerin çıkarlarını meşrulaştı-

ran bu yaklaşım endüstri devrimi öncesi dünya tecrübesi ve binlerce yıllık İslam tarihi uygulamalarına ters olduğu halde şaşırtıcı şekilde yakın dönem “Türk siyasi aklı”nı etkileyen en önemli yaklaşım olmuştur. Bu yaklaşımdan çok etkilenen James Mill, farklı etnik grupların bulunduğu toplumlarda demokrasinin dayanağı olan “genel bir irade” (*united public opinion*) olamayacağı için demokratik yönetimlerde olması gerektiği gibi, yönetimin, bu genel iradeye dayanmayacağı için orduya dayanacağını iddia etmişti. Çok basit, indirgemeci olan bu yaklaşım, siyasetin esasen çok sayıda çatışan çıkar grupları arasında gelişen yönünü ihmal eden ve çağımız farklı çıkarları birbiriyle çelişen gruplar arasındaki siyasi yarışmayı açıklayamayan arkaik bir yaklaşımdır. Fakat ne yazık ki uzun süre Türkiye’de geçerli olan anlayış bu olmuştur. Türkiye’de rejimi koruyacak asıl gücün “asker” olduğu inancı uzun süre hem askeri hem de sivil yöneticiler nezdinde yaygın bir meşruiyet bulmuş ve bu ortamda sadece askeri çözümlerin dolaşımında olmuştur. Çok etnikli imparatorluk bakiyesi bir toplumda farklı etnik aidiyetler etnik çatışmaya sebep olacak bir tehdit olarak görülmüş ve rejimi koruyacak askerlerin bu tehlide karşı buldukları askeri çözümler uzun süre tek çözüm yolu olarak görülmüştür.

İkinci yaklaşım yönetici elitlerin, *etnik kimlik çatışmalarında* hatta *etnik kimlik oluşumunda* elitlerin önemini fark eder ve etnisiteyi, gücü eline geçirmek isteyen

elitin bir aparatı olarak görür. Bu görüşe göre, etnik aidiyet, insanları harekete geçirmede ekonomik veya ideolojik unsurlardan çok daha elverişlidir, etnik çatışmalar veya etnik aidiyetler elitler tarafından vurgulanır, hatta bazen yaratılır. Bu yaklaşım etnik çatışmaları önlenemez trajediler olarak görmez, istikrarlı ve demokratik çok etnikli toplumların olabileceğini

Türkiye’de yürürlükte olan siyasi aklın Kürt meselesine bakışı ile ilgili söyleyebileceğimiz en önemli özellik, bu meselenin sadece Türkiye’de ortaya çıkmış gibi görüldüğü, bu yüzden başka toplumların tecrübelerinden faydalanma gereği duyulmadığı, sorunun çözümü için siyasi ve toplumsal çözümler üzerinde durulmamasıdır. Bu siyasi akıl, Karşılaştırmalı Siyaset Bilimi’nin bu konudaki birikimlerini göz ardı etmiş, sadece öldürmeye dayanan askeri çözümler uzun süre tek seçenek olarak karşımıza çıkmış, yaratıcı siyasi çözümler güçlü bir şekilde varlık bulamamıştır.

varsayar, elitlerin bu çatışmaları dönüşü olmayan noktaya kadar taşımadıkça genel halkın devletlerini parçalamak istemeyeceğini iddia eder. Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi’nde görevli Abdurreşid Moten’e göre Pakistan’ın bir devlet olarak yaratılması da elitin etnik çatışmalarını başlatması ve kötüleştirmesine

çok iyi bir örnektir. Ona göre Hindistan’da Hindularla yarışamayacakları için Hindu olmayan elitler, yönetimde güç sahibi olacakları bir devlet istemişler ve İslam’ı Müslüman halkı harekete geçirmek için kullanmışlar ve yeni bir devlet (Pakistan) kurmak için bir dil (Urduca) bile yaratmışlardır. Bu yaklaşım esasen hem Türk milliyetçiliğini hem de PKK lideri Abdullah Öcalan ve ekibi etrafında Kürt etnik milliyetçiliğinin temayüz etmesini bir ölçüde açıklamaktadır.

Üçüncü yaklaşım ise etnik prototipleri özsel farklılıklardan ziyade modern iletişim tekniklerinin bir sonucu olarak gören “sosyal yapısalci” yaklaşımdır. En meşhur teorisyeni Benedict Anderson, “*Imagined Nations*” kitabında “etnisite” ve “millet”i inşa edilmiş bir şey olarak gördüğü için etnik gruplar arasında kaçınılmaz çatışmalar öngörmez. Bu anlamda bugünkü anlamıyla ulusların tarihin son iki üç yüzyılın ürünü olduğu ve “ulus”ların ve “ulus devlet”in Batılı toplumların ekonomik ve siyasi gelişiminde çok önemli işlevi olduğunu hatırlamamız gerekiyor. Bilindiği gibi endüstri devriminin başlaması kitlesel üretim ve tüketimi gerekli kılmış bu da o zamanın Avrupa’sındaki küçük küçük derebeylikler yerine daha geniş pazarların olduğu “ulus devletler”in oluşmasını gerekli kılmıştı. Yani “ulus devletler” Batı için siyasi varlıkların ve pazarın genişlemesi anlamına geliyordu. Nitekim iletişim ve üretim şartları ulus devletlerin sınırlarını da anlamsız hale getirince Batı dünyası “ulus devletler”i ve ulus dev-

“

Esasen bir taraftan resmi diskurda Türkiye’de etnik farklılıkların olmadığı söylenirken diğer yandan dar bir çevrede bu problemle uğraşacak ana yapı olarak görülen ordunun tam zıt uçta, “Kürt” etnisitesini tehdit olarak, devamlı isyan çıkartan grup olarak gördüğü için adeta teyakkuz halinde olduğu bir ortamda yani iki zıt görüşün aynı anda geçerli olduğu bir ortamda tutarlı bir politikanın oluşturulması da mümkün olamazdı.

letin en önemli unsuru olan “sınırları” da normal olarak tartışmaya açmış ve sınırları anlamsızlaştırmıştır. Doğal gelişim seyri içinde kendi sosyal ve siyasi tekâmülünü geliştiremeyen bizde ise “ulus devlet” pazarımızı ve siyasi varlığımızı küçülten bir işleve sahip olmuştur.

Institutionalism denen dördüncü yaklaşım diğer yaklaşımları dikkate alan, etnik farklılıkların önemini kavrayan, elitlerin ve modern iletişim tekniklerinin gücünü kabul eden ve siyasi kurumların etnik problemlere etkisine önem veren bir yaklaşımdır. Siyasi kurumlara ve siyasi elitlere siyasi süreçleri yönlendirme imkanı veren bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım kültürel farklılıkları çatışmanın tek sebebi olarak görmez, kaçınılmaz olmayan pek çok sebep ve siyasi ve toplumsal alanlarda konumlanmış insanların aldıkları kararların önemine vurgu yapar. Apartheid sonrası Güney Afrika tecrübesi siyasi elitin başarılı siyasi mühendisliğinin örneklerinden biridir.

Türkiye’nin “Kürt meselesi”ne Yaklaşımı

Bu teorik çerçeve ile Türkiye’nin “Kürt meselesi”ne

yaklaşımını değerlendirecek olursak, uzun süre bu soruna birinci yaklaşımda ifade edildiği gibi, sorunu farklı etnik gruplar olmanın otomatik sonucu olarak gören ve sorunu çözmek için demokratik olmamayı normal gören bir havanın hakim olduğunu görürüz.

Türkiye Cumhuriyeti’nin bağımsızlık sonrasındaki yönetici eliti, sabık Osmanlı imparatorluğunun küçülmesi acı tecrübesiyle ayrılık çıkarma ihtimali olacak her şeye karşı savaş açtı. Resmi söylemde Türk’ten başka bir millet olmadığına inanılmış ve savunulmuş, en yetkili ağızlardan Kürt diye bir şey olmadığı Kürtlerin esasen dağlık bölgelerde yürürken çıkarılan “Kart-kurt” sesleri nedeni ile böyle adlandırılan dağ Türkleri olduğu gibi komik iddialar bile ileri sürülebilmiştir.

Yeni kurulan Cumhuriyet’in seçkinleri, siyasi hakimiyetleri için Osmanlı’nın dayandığı meşruiyet kaynağı olan “**din u devlet**” yerine “**laikliği**” geçirmiş ve bunu siyasi meşruiyet kaynağı olarak düşündükleri için Batı’da tamamen değişik meselelerin halli için ortaya çıkmış laikliği bambaşka biçimde anlamış ve uygulamışlar-

dı. Ayrıca dönemin geçer akçesi olan uluslararası ırkçı eğilimler Osmanlı acı tecrübesi ile birleşince I. Meclis’in kısa dönem süren çoğulcu aidiyet anlayış kısa sürede dönüşüme uğramış, yeni siyasi varlığa tek aidiyet referansı, sadece varsayılan “Türk kimliği”ne indirgenmiştir. Bu dönemde Hitler Almanyasını hatırlatan şekilde kafatası ölçümleri, kan grupları incelemeleri yapılarak dönemin hakim modasına uyulmuş, “vatandaş Türkçe konuş” kampanyaları, tehcir, tenkil ve tedip politikaları varsayılan kimlikten tabii olarak farklı olan gruplar için zaten sıkıntı çıkarmaya başlamış olan özel “laiklik” uygulamalarının sonucundaki yabancılaşmayı arttırmıştır.

Ayrıca idari olarak Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayan merkezileşmeye, geleneksel toplumsal yapısı itibarıyla farklı bir statüde bulunmaları nedeniyle direnmekte olan Kürt bölgesinde Cumhuriyet’le birlikte artan merkezileşme neticesinde huzursuzluk artmıştı. Bu huzursuzluğa İslam’ın politik ve sosyal hayattan dışlandığı aşırı laiklik uygulamaları eklendiğinde dini duyarlıkları Kürt hareketlenmeleri ortaya çıkmıştır. Bu hareketliliklere o kadar şedit tepki verilmiştir ki yakın dönemde Başbakan’ın resmi olarak özür dilediği Dersim Katliamı gibi pek çok katliam yaşanmıştır. Kürtler zorunlu göçlere tabi tutulmuş, on binlerce farklı dildeki köy, ilçe ve il ismi değiştirilmiş, Kürtçe yasaklanmış, Kürtçe konuşanlar cezalandırılmış, 1980 askeri darbesi, memleketin 40.000 evladının ölümüne ve binlercesinin dağa çıkmasına yol açan bir şiddet ortamı doğurmuştur.

Esasen bir taraftan resmi diskurda Türkiye’de etnik farklılıkların olmadığı söylenirken diğer yandan dar bir çevrede bu problemle uğraşacak ana yapı olarak görülen ordunun tam zıt uçta, “Kürt” etnisitesini tehdit olarak, devamlı isyan çıkartan grup olarak gördüğü için adeta teyakkuz halinde olunduğu bir ortamda yani iki zıt görüşün aynı anda geçerli olduğu bir ortamda tutarlı bir politikanın oluşturulması da mümkün olamazdı. Gerçekten de sonuçta siyasi elitler ve kurumlar hiç bir şekilde inisiyatif alamamış, sorun kemikleşmiş ve “Türk siyasi” aklı, 100 yıl gibi kısa bir sürede Kerkük ile ilgili resmi görüşünü tam zıddına dönüştürmesinde açıkça görüleceği gibi başarısız olduğu tescillenmiştir. Hatırlanabileceği gibi, Lozan görüşmeleri sırasında Türkiye’nin resmi tezi, “Kürtlerle Türkler bu savaş döneminde birlikte hareket ettiler, Kerkük de bir Kürt kenti olduğu için Türkiye içinde olması gerekir, bu yüzden referandum yapılması gerekir”di. Bugün gelinen noktada ise Türkiye, kendi Kürtleriyle ve Kuzey Irak’takilerle kavgalı bir Türkiye resmi verdiği için bu bölgede yapılacak referanduma şiddetle karşı çıkıyor. Kendi tarihsel tezleriyle zıtlık içinde olan bir Türkiye’nin “siyasi aklı”nı yeniden oluşturması gereği açıktır.

Gerçekten de bizzat yürütücüleri tarafından bile bu siyasi akıl eleştirilmektedir. Bu bağlamda “Kürtçe” yi sokakta bile yasaklayan Kenan Evren’in şimdi bu yasağın doğru olmadığı, hatta o bölgede çalışacak kamu görevlilerinin Kürtçe bilip konuşması gerektiğini belirten sözleri anlam-

lıdır. Yine o gün inisiyatif sahibi en üst düzey askeri yöneticilerinden Aytaç Yalman, “en küçük sosyal taleplerin bile yıkıcı örgüt eylemleri olarak görüldüğü”nü söylemektedir. Ne yazık ki bu tür cılız özeleştirileri “Türk siyasi aklı” yeterince değerlendirememiş ve sorunu algılamakta “kötümser” bakış aşılamamıştır. Bu sırada uluslararası gelişmeler, mesela, Irak-İran arasındaki savaş boyunca Kuzey Irak’ta ve Türkiye ile sınır problemleri olan Suriye’de PKK’nın nisbeten rahat bir zeminde bulunması ve Kuzey Irak’ta devlet benzeri Kürt yapılanması “Türk siyasi aklı”nı gittikçe sıkıştırmış fakat farklı siyasi aktör ve kurumların inisiyatif alacağı bir siyasi çözüme ulaşamamıştır.

Bugün sadece rutin AB müzakereleri çerçevesinde yapılması gerekenler dışında bir şey yapılamamış, sorunun askıdaki karakteri değerlendirilememiş, sorun sürüncemede bırakılmış, zıt yönlerdeki çeşitli tutum ve davranışlarla sorunları çözecek gruplar arasında güven bir türlü tesis edilememiştir. Olumlu bir adım olarak partilerin kapatılması yasaklanmaya çalışılmış, ama aynı zamanda on binlerce Kürt siyasetçi ve binlerce Kürt seçilmiş hapsedilmiştir. O yüzden “partileri kapatmama” şeklinde özgürlükçü adım anlaşılabilir şekilde Kürt muhataplar tarafından takdir edil(e)memiştir. Üç-dört yıl önce *Sabah* gazetesi “Diyarbakır’ın ismi Amed olabilir” diye manşet atarken bu geçen dört yılda hiçbir şehrin orijinal ismine geri dönülmemiş hatta Diyarbakır yerine Amed dediği için hapse atılan ve belki de hâlâ davası süren kişilerin durumu göz ardı edilmiş, hukuki bir kazanıma

yol açmamıştır. Bir taraftan kapalı kapılar ardında müzakereler yapılırken diğer tarafta eski hakim söylemin propagandasına devam edilmesi müzakere süreçlerini provokasyonlara açık halde bırakmış, neticede müzakereler başarılı olamamıştır. Farklı siyasi, ekonomik ve toplum grupları konunun çözümüne dahil eden bir vasatta müzakere yürütülmediği için zıt söylemler kullanılmaya devam edebilmiş, kapalı kapılar ardında başka kamuoyu önünde başka dil kullanma neticesinde Sünnetullah’ın da bize söylediği gibi esasen başarılı olamamıştır.

Aynı şekilde bugün normal sayılan bazı talepler için hapsedilen ve orada korkunç işken- ce, tacize maruz kalan ve neticede dağa çıkan insanların akıbeti gündeme hiç gelmemiştir. Son dönemlerde o dönemde inisiyatif sahibi olmuş kişilerin öz eleştirileri, hata yaptık demeleri, bu hata nedeniyle belki de başka hatalara yönelmiş insanlar için onların da kabul edeceği bir çıkış yolu gösterilmesine yol açmayacaksa hiçbir anlamı olmayan sözlerden ibaret olacaktır.

Siyasilerin bütün bunları değerlendirip, öz eleştiri yapan böyle bir askeri grubun desteğinin olduğu ve özellikle AK Parti’nin büyük bir çoğunlukla iktidar olduğu, Türklerin ve Kürtlerin kendisine büyük güven duyduklarını gösterdikleri şu tarihsel ortamda siyaset, sorumluluk hissederek, farklı siyasi ve toplumsal kesimlerin sorunu çözmeye dahil ederek, siyasetin imkanlarından yararlanarak risk alacak yaratıcı çözümler bulması gerekir.

Kürt Sorununda Yeni Bir Akıl Tutulması mı?

Sıbğatullah KAYA

Sorunun Tarihçesi

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en dramatik sorunu olan “Kürt sorunu” makul bir zeminde çözüme kavuşturulmadığı için acı vermeye devam ediyor. Sorunun kökü derinlerdedir. Bilindiği gibi, Osmanlı toprakları üzerinde bir Türk-Ulus devleti kurma fikri, aslında bir Jön-Türk projesiydi. Jön-Türk kadrolar, fırsatını bulduklarında 1915'teki “Ermeni Tehciri”ni bu amaçla gerçekleştirmişlerdi. Kafalarında tek dinli ve tek milletli bir ülke vardı. Bu hayali ülkenin sınırları uzak diyarlardaki Türk topraklarına kadar uzanıyordu. Cumhuriyet kadroları bu hayali ülkeyi revize edip

realize ettiler. Önce Misâk-ı Milli sınırları belirlendi. Sonraları bundan da biraz taviz verilerek, Musul ve Kerkük dışındaki Türkiye toprakları üzerinde bir ulus devlet kurulmuş oldu. Sınırlar realize edilmişti ama tek din ve tek millet sevdası devam ediyordu. Bu amaçla ülke “Gayrimüslim” azınlıklardan temizlenmeye çalışıldı. Tek mezhepli olmasa da tek dinli ülke aşağı yukarı sağlanmıştı. Geriye tek uluslu ülkeyi oluşturmak kalıyordu. Bu amaçla Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan herkes “Türk” kabul edildi. Eğitim-öğretim Türkçe yapılacak, zamanla her kes zaten Türkleşecekti.

Kağıt üzerinde her şey kolay ve mükemmel görünüyordu. Asimile olmaya nüfus gücü bakımından doğal direniş gösteremeyen kavimler, zamanla Türkleştiler. Türkleşmeyenlerin de pek sesleri çıkmadı. Bu proje Kürtler üzerinde başarısız oldu. Kürtler nüfus bakımından asimile edilemeyecek kadar fazla idiler. Doğal yollarla asimile edilmeye karşı refleks gösterdiler. Sanılanın aksine kendi dillerini konuşmaktan mutsuzluk duymuyorlar, kendi dillerini kullanmaya devam ediyorlardı. Kürtler azınlık/yabancı psikolojisi içinde değillerdi. Kendi topraklarının kadim sakinleriydiler. Dolayısıyla “tavattun etmek için boyun eğmek” gibi bir sığıntı psikolojisi yaşamadılar. Devletin kendi projesinin doğruluğuna olan inancı ve onu sürdürmedeki inadı, zamanla sorunlara yol açacaktı. Devletin Şeyh Said ve Dersim isyanlarını bastırmak ve isyanların ardından etrafa çeki düzen vermek için kullandığı sert yöntemler, bölge halkında devlete karşı derin bir gocunmaya dönüştü. Bu sert yöntemler 40'lı yıllarda eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması ve Kürtçe konuşma

Şeyh Said İsyanı

yasağı üzerinden devam etti. 12 Eylül Darbecileri 1980-83 yıllarında Kürtçe yasağı üzerinden benzeri sertlikleri sürdürdüler. 90'lı yıllarda terörle mücadele adı altında yapılan sert müdahalelerin sivillere kadar uzanması, bu derin gocunmayı hep canlı tuttu. Devletin kuruluşundan itibaren sınırları kapatması ve uluslar arası ticarete izin vermemesi, tarihi boyunca zenginlik ve refah bölgesi olan bölgeyi üretim ve ticaretten yoksun bırakan önemli bir darbe oldu. Ortadoğu'nun tamamıyla yüz yıllar boyunca iç içe bir ekonomik yaşam sürdüren bölge halkı basit tarım ve hayvancılığa mahkum edilmiş, gittikçe derinleşecek bir sorun olarak fakirlik, işsizlik ve açlık başlamıştı. Devletin Türkçe eğitim-öğretim vermedeki kararlılığı, ekonomik imkansızlıklarla birleşince tam bir fiyaskoya yol açtı. Ne anadil eğitimi verilen, ne de doğru dürüst Türkçe öğretilen milyonlarca çocuk ve kadın cahillikle karşı karşıya kaldılar. Türkiye'de Kürt olmanın başınıza getireceği sorun ve sıkıntılar böyle başladı ve giderek derinleşti. Devletin inatçı dedik tutumu, özellikle 12 Eylül askeri yönetiminin katı tutumu ülke içi sorunların çözümüne soyunmayı sivillere kapalı tuttuğu için, yurt dışında üslenen ve giderek güçlenen silahlı örgüt PKK'yı neredeyse Kürt halkının tek mümessili durumuna getirecekti. Biz bu gelişmelerin toplamına kısaca "Kürt sorunu" adını veriyoruz.

Yeri gelmişken, peşinen belirtelim ki, "Kürt sorunu" ifadesini, Kürd'ün sorunlu olduğunu çağrıştıran hastalıklı bir anlamda kullanmıyoruz. Kürd'ün anadilini kullanma sorunu, Kürd'ün kültürel hak ve hürriyetlerini kullanma sorunu, Kürd'ün işsizlik-açlık sorunu, Kürd'ün kendi ülkesinde

Aradan geçen zaman bize şunu öğretti: Çözüm sürecini tıkayan faktörler, sorundan daha fazla sorun teşkil etmeye başladılar. 90'lı yıllar boyunca çözümün devletin derin güçleri tarafından baltalandığını, devletin dinamik güçlerinin çözümü engellediğini sonradan öğrendik. Derin yapıların tasfiye edilmesi nedeniyle, artık devletin kafasına koyduğunu yapma iradesi göstereceğinden pek kuşku duyulmuyor. Günümüzde çözümü zorlaştıran asıl faktör, artık devlet içi dinamikler değil, karşı dinamiklerdir.

insan hak ve haysiyetine yarasır şekilde yaşaması sorunu gibi tüm sorunları kısaca "Kürt sorunu" başlığı altında ifade ediyoruz. Eskiden bu sorunlar, resmi düzeyde "Güneydoğu sorunu" olarak ifade edilir, "Kürt" kelimesi asla kullanılmazdı. Bu bakımdan günümüzde resmi ağızlardan da "Kürt sorunu" sözcüklerinin dökülmesi, eleştirilmesi değil, desteklenmesi gereken bir konudur, diye düşünüyoruz.

Çözümü Engelleyen Faktörler

Kürt sorunu neden makul ve hukuki zeminde çözülemiyor? Yukarıda çizdiğimiz tabloya göre sorunun aslında devletin hatalı uygulamalarıyla başlayan bir sorun olduğunu ve çözüme ilişkin iradeyi yine devletin ortaya koyması gerektiğini rahatlıkla anlarız. Sorun ne kadar büyük görünürse görünsün, devletin kendi rıza ve iradesiyle çözemeyeceği zorlukta değildir. Zaten devletin bu güne kadar attığı olumlu adımlar, sorunun çözülmek üzere olduğunu sinyallerini de yeterince veriyor. Sorun bizzat çözülemeyecek derinlikte değilse nedir?

Aradan geçen zaman bize şunu öğretti: Çözüm sürecini tıkayan faktörler, sorundan daha fazla sorun teşkil etmeye başladılar. 90'lı yıllar boyunca çözümün devletin derin güçleri tarafından baltalandığını, devletin dinamik güçlerinin çözümü engellediğini sonradan öğrendik. Derin yapıların tasfiye edilmesi nedeniyle, artık devletin kafasına koyduğunu yapma iradesi göstereceğinden pek kuşku duyulmuyor. Günümüzde çözümü zorlaştıran asıl faktör, artık devlet içi dinamikler değil, karşı dinamiklerdir.

Karşı dinamikler derken PKK-KCK-BDP üçgenini kastediyoruz. Çözümün parçası olması gereken, tabiri caizse çözüm için delirmesi gereken taraf çözümü her şekilde sabote ediyor. Açılımları sabote ediyor. Anayasa ve diğer yasa değişikliklerini sabote ediyor. Değişimleri sabote ediyor.

“

BDP ve diğer Kürt milliyetçileri ölen Kürt gençlerinden kendilerini zerrece sorumlu tutmuyorlar. PKK'yı silahsızlandırma mücadelesi verip demokratik sahada devleşeceklerine, gerçekleşen ölümler üzerinden yaptıkları mağduriyet edebiyatını köy muhtarı kurnazlığıyla sürdürüyorlar. Müzakere isteyip onu sürekli baltalıyorlar. Irkçı ve hatta kafatasçı bir yapılanma üzerinden diğer insanları ırkçılık yapmakla suçluyorlar. Ateist bir yapılanma üzerinden diğer insanları İslâm kardeşliğine riayet etmemekle suçluyorlar. Faşist ve dayatmacı bir yapılanma üzerinden diğer insanları demokratik davranmamakla suçluyorlar. Sözü hak, muradı batıl olmak bu değil de nedir? Bu garabet dolu yapılanmayı sürdürürken farklı taktikler uygulamaktan da geri kalmıyorlar.

Devletin attığı adımlar her defasında boşa çıkarılıyor. Hak arama yöntemi olarak çoktan demode olmuş silahlı bir örgüt, Kürt halkı üzerinde oluşturduğu despotizmi devam ettirmeye çalışıyor. KCK yapılanması hem sivilleri hem de Partiyi PKK'nın güdümünde tutma faaliyeti veriyor, öte yandan örgüte militan sağlamaya devam ediyor. Ailesiyle sorun yaşayan, psikolojik sorunları olan, ekonomik bunalım yaşayan 15-21 yaş arası Kürt gençleri örgüt simsarlarının eliyle örgüte militan olarak kazandırılıyor. Bu sorunlu yapı, Kürt halkının üzerinde yıllardır her türlü tasallutu sürdürüyor. Bölge aydınlarının muhalif ses vermesi bile yasak. Korku ve sindirme politikası alabildiğine devam ediyor. Kan ve gözyaşı üzerinden iktidar mücadelesi. Ama her şey Kürtler için. Muhalif sesler Kürt düşmanı.

BDP ve diğer Kürt milliyetçileri ölen Kürt gençlerinden kendilerini zerrece sorumlu tutmuyorlar. PKK'yı silahsızlandırma mücadelesi verip demokratik sahada devleşeceklerine, gerçekleşen ölümler üzerinden yaptıkları mağduriyet edebiyatını köy muhtarı kurnazlığıyla sürdürüyorlar. Müzakere isteyip onu sürekli baltalıyorlar. Irkçı ve hatta kafatasçı bir yapılanma üzerinden diğer insanları ırkçılık yapmakla suçluyorlar. Ateist bir yapılanma üzerinden diğer insanları İslâm kardeşliğine riayet etmemekle suçluyorlar. Faşist ve dayatmacı bir yapılanma üzerinden diğer insanları demokratik davranmamakla suçluyorlar. Sözü hak, muradı batıl olmak bu değil de nedir? Bu garabet dolu yapılanmayı sürdürürken farklı taktikler uygulamaktan da geri kalmıyorlar.

Dindar Kürtler BDP'ye mi Yaklaşıyorlar?

Dindar Kürtler BDP'ye gerçekten yaklaşıyorlar mı? Son zamanlarda gündeme düşen ve yeni bir taktik olduğundan kuşkulandığımız konulardan biri de budur. Başta Mazlum-Der olmak üzere bazı Müslüman Kürt aydınlarının AK Parti'ye yönelik eleştirileri bu şekilde okunmuş. Gazete köşelerinde bununla ilgili yazılar, söyleşiler... Bunun bir akıl tutulması mı, boş bir taktik mi olduğunu zaman gösterecek. Ancak biz, bunun şimdilik kaydıyla bir propagandadan ibaret olduğunu düşünüyoruz. Çünkü PKK-KCK-BDP üçgeni bunu hep yapıyor. Etnik milliyetçiliğin kifayetsiz geldiği durumlarda dini argümanlara uzunca bir süredir baş vuruyor. Bilindiği gibi PKK 1978 yılı sonlarında Marksist-Leninist bir örgüt olarak ortaya çıkmıştı. Amacı Kürt halkı üzerinden Marksist-Leninist bir devrim gerçekleştirmekti. Sovyet bloğunun çökmesinin ardından 1993'ten itibaren klasik sosyalizmi temel hedefi olmaktan çıkarıldı. Etnik milliyetçiliğe yöneldi ve dine bakışını biraz değiştirdi. Din adamlarından destekçiler toplamaya, farklı dini platformlar oluşturmaya başladı. Yine de 2011'e kadar çok ses getirici bir dini söylemle karşılaşmadık. Bu yapılanmanın dine ve dini değerlere hiç olmadığı kadar yoğun atıflarda bulunması, içinde bulunduğumuz şu son zamanlara denk geliyor.

Merkezinde kadim dostumuz Altan Tan'ın olduğunu tahmin ettiğimiz bazı BDP'liler kamuoyu-

na, “Bizi din üzerinden kandırma-ya çalışıyorlar.” iddiasını aktardılar. Bu, sistemli ve programlı bir çalışma mıydı, bilmiyoruz. Ama biz, kişisel gayretimizle yaptığımız izlemelerde, bu iddianın BDP’ye gönül vermiş çevreler tarafından yoğun olarak sürdürüldüğüne şahit olduk. Bunlar, “Diyanet” başta olmak üzere Müslümanların Kürt haklarına karşı bir kandırma politikası güttüklerini savunuyorlardı. Altan Tan, öteden beri yazılarında buna benzer iddialarını çeşitli şekillerde ifade ediyor, dindarların Kürt sorununa karşı bigane kaldığından yakınıyordu. Peki, bu iddialar politik düzlemde neye karşılık geliyordu? Bunu anlamak için son yıllarda cereyan eden bazı olaylara panoramik olarak göz atmakta yarar görüyoruz.

İtiş-Kakış

AK Parti hükümetinin KÖYDES ve BELDES projeleriyle Doğu ve Güneydoğu’ya verdiği hizmeti, yaptığı diğer tüm yardım faaliyetlerini AK Partililer “Kürtler kardeşimizdir” sloganıyla ifade ediyorlardı. 2007 seçimlerinde AK Parti, bunun karşılığını tam olarak aldı. Diyarbakır’daki oy dağılımı 220 bine karşı 191 bin civarındaydı. Makas kapanmış, BDP paniklemişti. Bu süreçten sonra BDP ve ona gönül veren çevreler, kardeşliğin bir kandırmaca olduğunu, bu yapılanların zaten devletin doğal görevi olduğunu savundular. Bunda nispeten başarılı da oldular. 2011 seçimlerinde makas BDP lehine yine açılmıştı.

23 Ekim 2011 tarihinde Van’da meydana gelen deprem faciası

“Kardeşlik” kavramını yine gündeme getirmişti. Türkiye yekvücut olmuş yardıma koşuyor, kardeşlik sloganları havada uçuyordu. AK Parti hükümeti, olağanüstü bir yardım ve seferberlik organizasyonu ile Van’ın imdadına koşuyor ve şu mesajı veriyordu: “Kürtler kardeşimizdir.” Kardeşliğin trendi yükseliyor, AK Parti takdir ediliyordu. BDP yine bunun bir kandırmaca olduğunu savunuyordu.

28 Aralık 2011’de Şırnak-Uludere Roboski köyünde meydana gelen facia, AK Parti hükümetini kardeşlik mefhumu açısından köşeye sıkıştırıyordu. Olayda PKK ile ilgisi olmayan masum siviller can vermişti. Erdoğan hükümeti bunun bir istihbarat hatasından kaynaklandığını, olayın soruşturulacağını, ailelere baş sağlığı dileğini, üzgün olduğunu, devletin bu hatasına bedel tazminat ödeyeceğini ve diğer hukuki sonuçlara göre hareket edeceğini tekrar tekrar açıkladı. Ama BDP’nin eline pekişmek üzere olan kardeşlik zırhını aşındırmaya fırsat geçmişti. Bu olayın üstüne gitti. Gösteriler, yürüyüşler, protestolar, anma toplantıları ve açıklamalarla olay canlı tutuldu. Kullanılan tek slogan: “Özür dile!” Bu olay hâlâ sıcak tutuluyor. Bildiğimiz kadarıyla, Hükümetin resmi olarak özür dilemesi, “Benim askerim, bilerek ve isteyerek bir grup sivil Kürdü katletti.” anlamına gelecek. Erdoğan hükümeti, olayın soruşturulması sonrasında, asker içindeki kirli bir yapının buna bilerek neden olduğunu tespit eder ve olayı kamuoyuna açıklayıp bunları adaletle teslim ederse, ancak o zaman özür diler. Aksi takdirde

bu mümkün değil. BDP de bunu biliyor. Ama yine de “Bizi dinle- imanla, kardeşlik sloganlarıyla kandırma; özür dile!” söylemini sürdürüyor. Bu konuda aydınlardan ve STK’lardan da destek buluyor. İnsan hakları kuruluşlarının çalışmaları da bu konuda BDP’nin elini güçlendiriyor. AK Parti’nin bu konuda eli-kolu bağlı.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen AK Parti hükümeti başta Van depremzedeleri olmak üzere Doğu ve Güneydoğu’ya gerek insani projeler gerekse de alt yapı ve yatırım projeleri bazında olağanüstü kaynaklar aktarmaya, imar ve ıslah çalışmalarına olanca enerjisiyle devam etti. Hükümet Van depremi için 5 milyar TL’nin üstünde harcama yapıp ivedilikle konutların devir teslimini gerçekleştirmek istiyordu. Hedefi depremin birinci yıl dönümünde açılışı gerçekleştirmek idi. Bunu başardı da. BDP ve onun gönül çevreleri bunun göz boyama ve kandırmaca olduğunda yine ısrar ediyorlardı.

Yukarıda, kardeşlik kavramının nasıl basit bir politik itiş-kakış malzemesi olarak kullanıldığını gösterdik. Ancak hiçbir itiş-kakış Altan Tan’ın Mayıs ve Haziran aylarında *Taraf* gazetesinde yayınladığı açık mektuplar kadar gündemi sarsmamıştı. Tan, bu mektuplarında başta Hayrettin Karaman hoca ve Ali Bulaç olmak üzere İslâmi çevrelerin bazı sorulara fıkıh çerçevesinde cevap vermelerini istiyordu. Sorduğu sorular şunlardı: “İslâm hukuku çerçevesinde Kürtlerin; (1) Kürtçe anadilde eğitim talepleri meşru mudur? (2) Kürtçe tıpkı

Boşnakça, Arnavutça, Kazakça, Özbekçe, Farsça ve Azerice gibi kamusal alanda da (belediyede, vilayette, hastane, postane ve mahkemede) kullanılabilir mi? Bunun önünde dinen bir engel var mıdır? (3) Türklerin kavim olarak Kürtlerden ayrı ve fazla bir hakları mevcut mudur? (4) Adem-i merkeziyetçi yönetim şekli ile ilgili fıkhen bir yasaklama mevcut mudur?”

Okuduğumuz kadarıyla, tüm bu sorulara başta Hayrettin Karaman ve Ali Bulaç olmak üzere İslâm fıkhen bilen tüm Müslümanlar olumlu cevaplar verdiler. Cevap şuydu: “Kürtlerin anadil talebi meşrudur. Kürtçenin kamusal alanda kullanılmasında dini bir engel yoktur. Türklerin kavim olarak Kürtlerden herhangi bir üstünlükleri yoktur. Bir ülkenin yönetim şekli adil olmak kaydıyla dinen serbesttir.” Biz de kendi adımıza buna içtenlikle katılmış, takdir etmiştik. Hâlâ da fikrimiz değişmiş değil. Değişmez de. Hatta, hak söze çomak sokmamak adına her hangi bir niyet okuyuculuğuna soyunmamış, bu

atraksiyonların nasıl bir mühendislik hesabı olabileceği yönünde analiz yapmaya bile gerek duymamıştık.

Ancak son zamanlarda tartışmanın geldiği nokta, olayı basit bir fıkhi değerlendirme olmaktan çıkardı. Tartışmanın şimdi geldiği ve bizim vahim gördüğümüz nokta, “Kardeşlik kavramının aşındığı”, “Kürtlerin din üzerinden kandırıldığı”, “Türk ve Kürt dindarlarının da artık birbirinden ayrılmak üzere oldukları” ve nihayetinde “Dindar Kürtlerin BDP’ye yaklaştığı” noktasıdır. Biz böyle bir akıl tutulması yaşanmayacağını, bunun BDP’nin yıllardan beridir, yapmakta olduğu bir propagandadan ibaret olduğunu düşünüyoruz.

İslâmi Bilinç Sorgulayıcıdır

Neden böyle düşündüğümüze gelince: Kardeşlik mefhumunun ortadan kalktığını düşünmek ya İslâm kardeşliği iflas etmiştir; artık Müslümanların hiçbir ihtilafını çözmeye yetmiyor, diye düşünmek olur. Ya da ben bu konuda etnik milliyetçiliği İslâm’a rağmen

tercih ediyorum, diye düşünmek olur. Çünkü bir Müslüman’ın Kürt haklarını sonuna kadar inancısı gereği savunup desteklemesi ayrı bir şeydir; etnik milliyetçiliğe kayması ayrı bir şeydir. Bu ikinci durum, Müslüman kalarak mümkün değildir. Kürtlerin din üzerinden kandırıldığı inancı, Kürt etnik milliyetçiliğinin öteden beri karnında tuttuğu bir düşüncedir. Geçmişte eski Ortadoğu dinlerinin, hatta Yezidiliğin nabzını tutmaları bundandır. Bu tutmayınca, bizi dinimiz üzerinden kandırıyorlar; kendi dini kanatlarımızı biz belirleyelim, söylemini başlattılar. Bunun siyasi bir manevra olduğu ve İslâm dinini dönüştürme hamlesi olduğu çok açıktır. Türk ve Kürt dindarlarının yolu gerçekten ayrılıyor mu? Ali Bulaç’ın “üçüncü nesil İslâmcılar” diye isimlendirdiği yeni nesil Müslümanların İslâmi bilgisinin az olduğu, liberal-muhafazakâr bir çizgiye evrildikleri doğrudur. Bir tespit de biz ekleyelim: Müslüman Türklerin kendi milliyetçiliklerini bilinçaltı bir fetvayla İslâmileştirdikleri/akladıkları da doğrudur. Kürt kökenli Müslümanlar, eğer bu konuda bilinçlenmiş ve Kürtlerin tüm meşru haklarını makul zeminde desteklemenin İslâm’a muvafık olduğu noktasına gelmişlerse doğru bir iş yapmışlar demektir. Müslüman Kürtlerin bu konuda dini meşruiyet sınırları içerisinde bilinçlenmelerini içtenlikle destekliyor, temenni ediyoruz. 28 Şubat sürecinde Hizbullah hareketinin tasfiye edilmesine kamu vicdanında meşruiyet sağlamak için bölgedeki her Müslüman’a

nasıl bir utanç bulaştırıldığını hepimiz biliyoruz. Müslüman imajı, adam kaçırmalar, domuz bağları ve cinayetlerle nasıl da lekelenmişti. Fehmi Kuru, bu utancı o zamanlar, “Bunlarla sureta da olsa, fikri akrabalığımdan ötürü başım eğik, utanıyorum.” diye dile getirmişti. Bölgedeki Müslümanların uzun yıllar suskun kaldıkları, imaj tazelemeye çalıştıkları ve etliye sütlüye pek karışmadıkları biliniyor. Şimdi bir bilinç gelişmesi söz konusuysa, bu BDP’ye kitlesel katılım anlamına mı gelecek? Bu iyi bir propaganda, ama ağır bir iddia gibi görünüyor. Çünkü inanç sahibi her Müslüman’ın eninde sonunda bu oluşuma yönelteceği sorular olacaktır. İyisi mi biz bu soruları şimdiden yöneltelim.

Peşinen belirtelim: BDP-KCK düzleminde, “Biz de Müslüman aileden geliyoruz. İnançlara saygılıyız. Ama dini ritüelleri uygulamıyoruz.” diyenler, sorularımıza muhatap değiller. Bu söylemin ne anlama geldiğini hepimiz biliyoruz. Biz sorularımızı başta Altan Tan olmak üzere, onun gibi müminlere yöneltmek istiyoruz. Sorularımız şunlar:

1. İslam’da hak arama yolu olarak silahlı mücadeleye başvurmak, şiddet kullanmak caiz midir? Hak talep ettiğiniz devlet, “ben her türlü hakkınızı veriyorum, geçmişte yapılan haksızlıkları düzeltereğim” diyorsa, şiddet kullanmanın dini bir dayanağı var mıdır? PKK’nın silahsızlandırılması ve şiddet yöntemlerinin artık son bulması konusunda bir projeniz, bize vereceğiniz bir garantiniz var mı?

“

Merkezinde kadim dostumuz Altan Tan’ın olduğunu tahmin ettiğimiz bazı BDP’liler kamuoyuna, “Bizi din üzerinden kandırmaya çalışıyorlar.” iddiasını aktardılar. Bu, sistemli ve programlı bir çalışma mıydı, bilmiyoruz. Ama biz, kişisel gayretimizle yaptığımız izlemelerde, bu iddianın BDP’ye gönül vermiş çevreler tarafından yoğun olarak sürdürüldüğüne şahit olduk. Bunlar, “Diyanet” başta olmak üzere Müslümanların Kürt haklarına karşı bir kandırma politikası güttüklerini savunuyorlardı. Altan Tan, öteden beri yazılarında buna benzer iddialarını çeşitli şekillerde ifade ediyor, dindarların Kürt sorununa karşı bigane kaldığından yakınıyordu.

2. Politik olarak şiddetin sonlandırılması gerektiği çok kere deklare edilmesine rağmen, KCK yapılanmasının hâlâ yoğun bir şekilde çocukları ve gençleri dağıtmasına kazandırdığı bir iftira mı? Bu doğruysa, bunun farkında olan ama engel olmayan her mümin vebal altında kalır mı?

3. Müslüman Kürtlerden oluşumunuza bir katılım gerçekleşirse, kardeşler arasındaki ihtilafı çözmek için temel bir Kur’an prensibi olan, “Müminlerden iki topluluk çarpışacak olursa, aralarını bulup-düzeltilin. Şayet biri diğerine tecavüzde bulunacak olursa, artık tecavüzde bulunanla, Allah’ın emrine dönünceye kadar savaşın; eğer sonunda (Allah’ın emrini kabul edip) dönerse, bu durumda adaletle aralarını bulun ve (her konuda) adil davranın. Şüphesiz Allah, adil olanları sever. Müminler ancak kardeşlerdir. Öyleyse kardeşlerinizin arasını bulup-düzeltilin ve Allah’tan korkup-sakının; umulur ki esirge-

nirsiniz.” (Hucurat, 49/9-10) ayetini hakem olarak kabul edecek misiniz?

4. Yıllardan beridir, Kürt milliyetçiliğinin ateist ve dayatmacı bir yapı arz ettiğine ilişkin net bir kanaat var ki biz de bu kanaati paylaşıyoruz. Bu kanaat yanlış ve haksız bile olsa, olası bölgesel iktidarınızda din ve vicdan hürriyetinin kamusal alandaki sınırlarını ve ifade biçimlerini garanti eden bir deklarasyona ön ayak olur musunuz?

Sorularımız bunlardan ibaret. Muhatap alınıp alınmayacağımızı zaman gösterecek. Sorularımıza cevap beklerken yazımızı kutlu bir sesle bitirmek istiyoruz:

“(İki kardeşten diğeri:) Eğer beni öldürmek için elini bana uzatacak olsan da ben seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim. Çünkü ben, alemlerin Rabbi olan Allah’tan korkarım.” (Maide, 5/28)

Kürdistan¹ Meselesi ve Sol Hayalcilik

Dilaver DEMİRAĞ

Açılım süreciyle başlayan umutlar solduğundan, bölgeye yeniden çatışma iklimi hâkim olmaya başladığından beridir ve Başbakanın zaman zaman MHP'yi aratmayan söylevlerine bakarak umutsuzlananlar şu soruyu soruyor: "Ne olacak böyle, Çiller dönemine mi giriyoruz?" *Tarafa*taki sol demokratlar da dâhil olmak üzere solun neredeyse tamamı şu anda Çiller'den bile daha kötü bir döneme girildiğini düşünüyor.

Radikal sosyalistlere göre AKP "faşist bir parti" olarak Kürdistan'da özel savaş taktiklerine geçmiş durumda; Kürt direnişini şiddet yolu ile bastırarak ırkçı politikalarını yürürlüğe sokuldu. Oysa ki Çiller döneminde PKK hiç muhatap alınmamış, savaş politikaları tüm hızıyla sürerken bireysel haklar düzeyinde en ufak bir adım atılmamıştı. Şu an sertlik yanlısı politikalar gündeme sokulurken, diğer yandan da Kürt kimliğinin tanınması yönünde çalışmalar da -şehit cenazeleri gelmesine rağmen- sürüyor. Hükümetin şu an yaptığı bir yandan "terörle mücadele" sürerken yani silahlı direnişe karşı, konvansiyonel olmayan karşı mücadele pratikleri yürütülürken, diğer yandan da Kürt halkının PKK yanında tamamı ile saf tutmaması için sınırlı çok kültürlülük ve çok kimlikli politikalarına da aşama aşama alan tanımak. Yani bir zamanlar Demirel'in ağzında sakız ettiği "Kürt Realitesi"nin

tanınması söz konusu. Şüphesiz ülkenin batısından cenazeler geldikçe daha ileri adımlar atmak için iklimin çok elverişli olduğu söylenemez. Kısacası hükümet bu konuda geçmiş dönemler oranla hayli ileri adımlar atmış olmakla birlikte, kolektif haklar denilen haklar doğrultusunda adım atmıyor. Savaşın kızışmasının asıl nedeni de bu, yani hükümet KCK operasyonları ile PKK'ya meşru siyaset kanallarını açmıyor, bunun ön koşulunun PKK'nin/PKK'nin² silah bırakması olduğunu söyleyerek örgütün şiddetten vazgeçmesi halinde meşru siyaset için uygun koşulların olacağını söylüyor. Aslında mesele bir karşılıklı güven meselesi, örgüt haklı olarak ciddi kazanımlar elde etmedikçe silah bırakmanın teslimiyet olarak algılanacağını düşünüyor ve bu yüzden elleri tetikten çekmiyor, buna karşılık devlet de aynı oranda -haklı olarak- savaş sürdürükçe ileri demokrasi standartlarının eksiksiz uygulanamayacağını, yani ayrılıkçı bir sivil siyaset zemini olarak PKK'yı meşrulaştırmayacağını belirtiyor. Ancak hükümet bunu söylerken bunun asla olmayacağını belirtmiyor, sadece adıma adım politikası güdüleceğini söylüyor, yani örgüt silah bırakırsa Öcalan için ev hapsinin, dağ kadrosu için bir genel affın mümkün olacağını söylüyor, ancak açılım döneminde olduğu gibi bunun zamana yayılarak uzun bir barış

ikliminin ardından hayata geçeceğini düşünüyor. Örgütle temel anlaşmazlık da burada başlıyor. Hükümet PKK'nin taleplerinin en azından olası olanlarını bile kabul edip hayata geçirme noktasında ayak sürüyor, çünkü ülkede yılladır oluşan savaş psikolojisinden doğan sert iklimden çekiniyor, eğer bu konuda beklentilerin bir bölümünü oluşturan Anayasal güvenceleri verecek olursa bunun bu kez sert bir milliyetçi iklim yaratmasından, pusuda bekleyen eski derin devlet güçlerinin yaratacağı provokasyonların ortamı siyasi açıdan kutup iklimine çevirmesinden korkuyor, hükümetin son derece açık zihinli olmasına, MHP tarzı bir milliyetçiliği hiç benimsememesine rağmen ve Özal kadar kıvrak, esnek bir politik pragmatizm içinde olmasına karşılık, yalpalıyor denecek adımlar atmasının nedeni de bu çekimserlik; bu çekimserlik de sanıldığı gibi kendi tabanından kaynaklanmıyor. CHP ve MHP'nin bu tür adımlar atılması halinde cadı kazanı kaynatacağını çok iyi bildiğinden onların dahil olmayacağı bir şeyi yapmıyor. Kısacası bugün geline nokta Çiller dönemine bir dönüş değil, ama açılım sürecindeki gibi bir bahar iklimi de yok. Sorunun neden çözülemediği ayrı bir yazı olacak cinsten. Özal'ın Avatar'ı olarak AK Parti'nin Kürt Kartını kendi eline almaya dönük düşüncelerini de bu yazıda ele almadım ama bunlar çok önem-

li. Bu makalede esas olarak Sosyalist solun neden PKK'ye yedeklendiği konusunu analiz etmek gerekiyor.

Radikal Sosyalist sol'un bakışı net olarak şu: "Gerici ve faşizan bir iktidar" olarak AK Parti savaşı başlatan taraf olduğundan, silahsız çözüm önerileri Kürt halkını teslim etmeye çağıran öneriler. Bu yüzden sosyalist sol liberal soldan farklı olarak bu dönemde PKK-BDP çizgisi ile birlikte olmayı onunla birlikte hareket etmeyi ezilenlere dayanışma olarak görüyor. Tam da bu nedenle BDP ile Sosyalist solun büyük bölümü söylem birliği içinde. PKK temel stratejisini cepheyi genişletmek olarak görüyor, bir anlamda Dimitrov'un Faşizme Karşı Birleşik³ cephe politikasına benzer biçimde ülkenin batısında da sol taban üzerinden kendine alan açmayı hedefliyor. Bu doğal olarak sosyalist sol içinde silahlı mücadele çizgisini benimseyen TİKKO, TKİB, MLSPB, Dev-Sol gibi illegal sosyalist sol ile eylem birliğini de içine alıyor. Bir anlamda savaşı batıya yayarak ortamı radikalize etme siyasetinde illegal sosyalist sol önemli bir güç. Siyasi noktada ise sosyalist sol PKK'nin müttefiki. Tam da bu yüzden bugünlerde PKK sosyalist bir söylem ile "Sosyalizm Mücadelesini Yükseltmek"ten söz ediyor. Ve

tam da bu yüzden Ertuğrul Kürkçü, Sırrı Süreyya Önder gibi isimler gerilla ile tanışma adıyla onlarla kucaklaşmadan imtina etmediler. Çünkü onlar için de gerilla mücadelesi öz savunma kapsamındaydı ve gerilla direnişi konumundaydı. Sosyalist Enternasyonal'ın PKK'yi FKÖ tarzı bir meşru özgürlük hareketi olarak kabul etmesinde de sol diasporanın etkisi yadsınmaz.

Kısacası sosyalist sol ile PKK arasında sınıf siyaseti dışında tam bir söylem birliği olduğunu söylemek sanırım yanlış bir tespit olmasa gerek. Bunun nedeni ne? Sorusu tam da sosyalistlerin bu tür "Ulusal Kurtuluş Mücadelesi" sınıfına sokulan olaylara nasıl baktığı ile cevap bulacak bir soru.

Radikal Sosyalist sol'un bakışı net olarak şu: "Gerici ve faşizan bir iktidar" olarak AKP savaşı başlatan taraf olduğundan, silahsız çözüm önerileri Kürt halkını teslim etmeye çağıran öneriler. Bu yüzden sosyalist sol liberal soldan farklı olarak bu dönemde PKK-BDP çizgisi ile birlikte olmayı onunla birlikte hareket etmeyi ezilenlere dayanışma olarak görüyor. Tam da bu nedenle BDP ile Sosyalist solun büyük bölümü söylem birliği içinde. PKK temel stratejisini cepheyi genişletmek olarak görüyor, bir anlamda Dimitrov'un Faşizme Karşı Birleşik cephe politikasına benzer biçimde ülkenin batısında da sol taban üzerinden kendine alan açmayı hedefliyor.

Devletler Arası Sömürge Kürdistan ve Fanoncu Şiddet

Kürd Solu olarak telakki edilen PKK ile sosyalist solun devrimci denecek kesimi Lenin ve Fanon'un tezlerinin sentezi denebilecek bir bakışa meseleye İsmail Beşikçi'nin *Devletler Arası Sömürge Kürdistan* tezi ekseninde bakmakta müttefik tir denebilir. İsmail Beşikçi 1971

tarihini Kürtler açısından bir milat olarak görür, buna göre ilk kez Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi ya da yaygın bilinen adıyla Devrimci Doğu Kültür Ocakları ile ilgili yapılan duruşmalar Kürtler için bir ulusal bilinç oluşturma noktasında dönüm noktası olmuştur.

"Bu duruşma boyunca Kürtler kendileri üzerinde düşünme olanağı bulmuşlardır. Kürt insanı, kendi kimliği üzerinde, Kürt halkı, Kürt toplumu, Kürt tarihi, Kürt dili, Kürt kültürü, Kürt edebiyatı, Kürdistan gibi kategoriler üzerinde düşünmeye başlamıştır. Anlama, kavrama ve anlatma süreci, gözaltı-mahkeme-cezaevi sürecinden yaşantısından sonra da hızla devam etmiştir. 197'li yılların ortalarında bu süreç en önemli ürünlerinden birini vermiştir. Kürtlerin, Kürdistan ve Kürt halkıyla ilgili olarak sömürge tezini geliştirmeleri bu süreçle ilgilidir. "Kürdistan bir sömürge dir" "Kürtler sömürge bir ulustur" biçiminde ifade edilen tezler, 1974-1975 yıllarından itibaren, hemen hemen bütün Kürt örgütleri ve Türk kökenli bazı örgütler tarafından benimsenmeye başlanmıştır. Bütün Kürt örgütleri ve Türk kökenli bazı örgütler bu tezlerin geliştirilmesine katkıda bulunmuşlardır. Bu düşünceler Kürt toplumunun geniş kesimlerinde, özellikle genç kesimlerde yankı bulmuş Kürt kimliği bilinçli ve kararlı bir şekilde savunulmaya başlanmıştır."⁴

Beşikçinin milat saydığı bu gelişme bakımından öncü gördüğü DDKO (Devrimci Doğu Kültür Ocakları) Kürt gençleri arasında sosyalist fikirlerin gelişimi bakımından da öncü sayılacak çoğu Türkiye İşçi Partisi'nde örgütlü veya

“

Türkiye solunun genel olarak kendi tarih ve sosyolojilerine bakışlarındaki ideolojik miyopluklar Beşikçi'nin tezlerinde de mevcuttur. Çok değerli sosyolojik ve antropolojik bulgular Beşikçi'nin Marksist-Leninist şablonları elinde heba olmuştur. Türkiye'deki sol metinlerde görülen emprik gerçeklikten kopuk ve ele aldığı konuya Yunan mitolojisiindeki prokrütesin uyguladığı zulmü uygulayan bir yaklaşımla gerçeklikten hareket ederek teori inşa etmek yerine teoriden hareketle gerçekliği kurmak ve bu gerçekliğin uyuşmadığı noktaları ise teoriye uydurmak için aşırı zorlayarak aşırı yorum denilen kötü tevellere dönüştürmek sureti ile ele aldıkları konuya tek kelime ile zulüm uygulamaktalar ve sonuçta yaşanan gerçekliği tam yansıtmayan soyut anlatılara dönüşmekteler.

zamanında onun içinde görev yapmış kurt aydınlarının öncülüğünde kurulmuş oluşumdur. DDKO bir anlamda ayrı örgütlenme, ayrı devlet kurma gibi fikirleri de savunan bir örgüttü. Beşikçi'nin Kürt Meselesine bakışını şekillendiren söylemlerin arka planı da bu harekette biçimlendi. Türk Solu açısından Türkiye emperyalizme bağımlı az gelişmiş bir ülke, bir yarı sömürge konumunda olan ülkedi Kürdistan ise sömürgecinin sömürgesi konumundaydı. Kürt Solu ile Türk Sol'unu birleştiren de bu tez oldu.

Nitekim Beşikçi de tezlerini, bu perspektif üzerine kurar, Kürdistan sömürge bile olmayan bir sömürgeydi. Klasik sömürge sonuçta bir milleti, bir ülkeyi içeriyordu. Mesela Uganda bir sömürge olmakla birlikte Uganda diye bir devletin varlığına dayanmaktaydı. Kürdistan ise bir devlete, onun sınırlarına, tanınmış bir ulusa dayanmadığından klasik anlamda sömürge statüsü taşımayan bir toprak parçasını ifade ediyordu.

“Kürdistan'ın durumu, tam sömürge ve yarı sömürge statülerinden hiçbirine uymamaktadır. “Kürdistan sömürge bile değildir. Kürt halkı sömürge bile olamamıştır. Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun siyasal statüsü sömürgeci denilen çok aşağıda durmaktadır. Kürdistan'ın ve Kürt ulusunun siyasal statüsü sömürgeci denilen çok aşağıda durmaktadır. Kürdistan'ın hiç bir siyasal statüsü, siyasal kişiliği yoktur. Kürtler, köleleştirilmek, kişiliksizleştirilmek, adıyla sanıyla, diliyle, kültürüyle tarihten ve yeryüzünden silinmek istenen bir halktır. Amaç Kürt kimliğini tamamen yok etmektir. Kürt halkı, 20. yüzyılın ilk çeyreğinden beri emperyalist güçlerin ve Ortadoğu'daki işbirlikçilerinin kendilerine dayattığı bu statüyü, daha doğrusu statüsüzlüğü kabul etmekte, özgürlüğü için silahlı mücadele de dahil her yolu denemekte, yürütmektedir... Burada “emperyalist güçler ve işbirlikçileri” ifadeleri üzerinde durmak gerekir. Kürdistan'ı ve Kürt Halkını yok ederek yönetme konusunda emper-

yalist devletlerle işbirliği yapan devletler aynı zamanda işgalcidirler. Çeşitli devletler emperyalist devletlerle bazı konularda işbirliği yapabilirler. Onunla askeri ittifaklar oluşturabilirler. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok devlet ABD ile işbirliği yapmaktadır. Fakat, Türkiye, Irak, İran, Suriye gibi devletlerin işbirlikçiliği aynı zamanda işgalcilik olarak belirmektedir. Bu devletler Kürdistan'ı işgal ve ilhak etmişlerdir.

(...) Kürdistan'ı ortak sömürge olarak kullanan devletler iç ve dış sürgünlerle, katliamlarla, soykırımlarla, Balkan göçmenleri ve Afganistan mültecileri politikalarıyla, Türkleştirme, Araplaştırma ve Farslaştırma çabalarıyla nüfus yapısını değiştirerek, doğal sınırlarda önemli değişiklikler yapmışlardır. Kürtleri sürgüne gönderme ve yerlerine, Türk, Arap, Fars nüfus yerleştirmeye çalışmak, Kürdistan'da en verimli topraklarda Devlet Üretme Çiftlikleri ve askeri garnizonlar kurmak, Kürdistan'ı ortak sömürge olarak kullanan devletlerin ısrarla ve bilinçle uygulamaya koydukları ve uyguladıkları politikalarıdır.”⁵

Türkiye solunun genel olarak kendi tarih ve sosyolojilerine bakışlarındaki ideolojik miyopluklar Beşikçi'nin tezlerinde de mevcuttur. Çok değerli sosyolojik ve antropolojik bulgular Beşikçi'nin Marksist-Leninist şablonları elinde heba olmuştur. Türkiye'deki sol metinlerde görülen emprik gerçeklikten kopuk ve ele aldığı konuya Yunan mitolojisiindeki prokrütesin uyguladığı zulmü uygulayan bir yaklaşımla gerçeklikten hareket ederek teori inşa etmek yerine teoriden hareketle gerçekliği kurmak ve bu gerçekliğin uyuşmadığı noktaları ise teoriye uydurmak için aşırı zorlayarak aşırı yorum denilen kötü

tevellere dönüştürmek sureti ile ele aldıkları konuya tek kelime ile zulüm uygulamaktalar ve sonuçta yaşanan gerçekliği tam yansıtmayan soyut anlatılara dönüşmekte. İsmail Beşikçi'nin ve elbette Kürt solunun da aslında Kemalizm'in ters çevrilmiş bir yansıması olan tezleri Kürt sorunu denilen olguyu yanlış tanımlayan ve sorunu ideoloji içinde berbat eden tezlerdir. Sömürge tezleri de böyledir. Aslında bu tezler Dr. Şirvan'ın Kürt Ulusal tezinin daha Marksizanlaştırılmış hallerinden başka bir şey değildir. Kürdistan sözü edilen sömürgeciğin sömürgeci olmak bir yana tersine özellikle Türkiye'nin Osmanlı uzantısı politikaları içinde ekonomik bir kambur konumunda. Kürdistan sömürgeci olan ülkeler gibi artı değer üretmek bir yana, kaynak tüketen konumunda. Beşikçi'nin tezlerinin yanlışlıkları bu yazıyı aşacağından sadece bu tezlerin kurgulanış biçimindeki sorunlara dikkat çekmekle yetineceğim ve bu tezlerin Türkiye'deki sosyalist solun basbaşağı milliyetçi olan bir sosyal hareketi milliyetçiliği ile ele almak bir yana onu kucaklamasının nedeni olduğunu belirtelim.

Aslında Beşikçi'nin Kürtlere ve Kürt sorununa bakışı Cezayir'de Fransız işgaline karşı mücadelenin dünyaya duyurulmasında önemli bir yeri olan Martinikli Psikolog Frantz Fanon'a dayanır. Onun sömürgecilik olgusuna sömürgeleştirilenler penceresinden bakan ve ezme ezilme ilişkilerini ele alan *Yeryüzünün Lanetlileri* kitabı daha sonra pek çok anti-sömürgeci mücadelede dayanak olmuştur. Beşikçi de Fanon'un tezlerini Kürdistan'a uyarlamıştır. Özellikle Fanon'un "ilk kurşun" kavramı PKK'nin Eruh ve Şemdinli baskınları için kullandığı bir kavramdır. Bununla ne kas-

tedildiğini yine Beşikçi'den alalım:

"Sömürge ülkelerde halkı örgütlendirmek, silahlı mücadele düzeyine getirmek son derece zor bir olaydır. Çünkü bu ülkelerde halk sindirilmiştir. Halk korku ve yılgınlık içindedir. Baskı, zor, zulüm, hakaret, horlama insanlarda ve yığınlarda derin bir ruhsal çöküntü yaratmıştır. Halk kendine güvenemez. Ailesine, aşiretine, köyüne, akrabasına güvenemez. Yarınına güvenemez. Halk, kendini, ailesini, akrabalarını, ulusunu olağanüstü derecede küçük görür. Onlarla hiç bir zaman mücadele edilemeyeceğini düşünür. İnsanlar kendilerine çizilen ve dayatılan kadere razı olmuşlardır. Tevekkül içindedirler, yani işlerini Tanrı'ya bırakmışlardır... Frantz Fanon'a göre ilk kurşun kişinin köle, sinmiş, sindirilmiş, devamlı korkuyu yaşayan ezik kişiliğini öldürüyor, ilk kurşunla birlikte kişi yepyeni bir insan olarak yeniden doğuyor. Kuzey Kürdistan'da, PKK tarafından 14-15 Ağustos 1984'de, Eruh Şemdinli'de başlatılan gerilla eylemleri iki şeyi köklü bir şekilde değiştirdi. Birinci olarak gerilla kendi kendini değiştirdi. Korkuyu, paniği, yılgınlığı attı, mücadelede kararlı, ısrarlı ve bilinçli bir unsur, militan haline geldi. Kararlı, ısrarlı ve bilinçli tutumu onu, mücadelede önemli bir taraf haline getirdi. Bu hem gerillayı hem de mücadeleyi kurumlaştırdı. Bugün mücadelede gerilla hareketi önemli bir taraftır. Kürt halk yığınları, Türk güvenlik güçleri karşısında, ordu ve jandarma karşısında, PKK'yı bir taraf olarak değerlendiriyor. Gerilla eylemleri, ikinci olarak çevredeki halkı değiştirdi. Halkın ruhsal yapısını değiştirdi. Korku içindeki, panik içindeki, yılgınlık içindeki halk, sinmiş sindirilmiş halk, kendine güvenemeyen halk,

dirilmeye, ayağa kalkmaya başladı, hakkını arar oldu"⁶

Eruh ve Şemdinli baskınları ile birlikte başlayan şiddet bir katarsis etkisi yaratmış ve Kürt ulusal bilincini oluşturup, halkın mücadele etmesini sağlamıştır. "İlk kurşunla" sömürgecinin özgürleşme süreci de başlamış olur.

Kürdistan bir sömürge olduğuna ve bir milli mesele olduğundan bu coğrafyanın verdiği özgürlük mücadelesi de bir hak arama, bir adaletsizliği giderme mücadelesi olmaktan çıkıp bir kurtuluş savaşı statüsüne oturur. Ve konuya Lenin'in *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı* çerçevesinde bakılır. Kürtlerin Kürt ulusal bilinci oluşturma yani bir ulusçuluk ideolojisi kurmaları da bu nedenle milliyetçilik olarak değil ezilen ulusun kurtuluş mücadelesinin gerekleri içinde görülür.

"Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı" ve Ulusal Kurtuluş Savaşı

"Bizimkiler" hücrelerinde ve bugün yargı karşısında başları dik, şöyle diyorlar: "Biz, haklı çıkmaktan derin bir üzüntü duyuyoruz; çünkü öngörülerimizin doğrulanmasından en büyük acıyı bizim halkımız çekiyor; yarın Türk halkı da ne yazık ki bu acıyı paylaşıyor. On yıllık AKP iktidarı ülkede bir 'yalan rüzgarı' estirdi. Biz bu 'yalan rüzgarına', az sayıdaki Türkiyeli dostlarımızla birlikte göğüs gerdik. Gerçek ortada: Kürt sorununun çözülmemesi sistem için bile ağır sonuçlara yol açtı: Türkiye AB hedefinden koptu; askeri vesayetini yerini 'polis-yargı vesayeti' aldı; bütün komşularla sıfır problemin yerine, Türkiye hızla bölgesel bir savaşa sürüklenmeye başladı." Ve elindeki silahlar Roboski köylülerini katletmeye yeten, ama ülkeyi sözde savunmaya "yetme-

yen", o nedenle Patriot füzelerine ve Alman, Amerikan, Hollanda "öncü" savaş güçlerine kapılarını açan Türkiye şimdi "bizim gaze-tecilerimizi" hapsedmiş, yargılıyor. Sen klavyeyi zindana at, Patriotları, Amerikan, Alman, Hollanda askerlerini bağrına bas... Sonra Kandil'e bağır: Silahları gömün... Klavyelerin zincire vurulduğu ülkede AKP'nin Patriotlaşmasına karşı "keleşlerin" "yurtseverleşmesi"ni nasıl önleyeceksiniz?"⁷

BDP'nin yayın organı konumundaki *Özgür Gündem* Gazetesinde yazan sosyalist Veysi Sarısözen'in bu satırları onun Kürt Sorunu olarak adlandırılan meseleye bir Ulusal Kurtuluş Savaşı olarak görmesinden kaynaklanıyor, Kürt halkı sömürgeci güç olarak T.C.'ye karşı bir kurtuluş savaşı vermektedirler. Türkiye Kürdistan'da bir işgalci güç olduğundan onu püskürtmek de meşrudur. İlk kurşun söyleminde gördüğümüz silahlı direnişin Kürt ulusunda bilinçlenme yaratacağı tezi -ki Fanon'dan alınma bir tez-kabul gördüğünden Sosyalist Sol PKK aleyhinde söz söylememeye dikkat eder, Beşikçi'ninde uyardığı gibi onun aleyhinde konuşmak T.C. ile aynı paralele düşmek, ezen ulus milliyetçisi olmak anlamına gelir. Bütün bu tezlerin ark planında ise Lenin tarafından geliştirilen *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı* vardır. Bu teori ulusla sorunların varlığını inkar etmek yerine ezilen ulusla dayanışma kurmak üzerine kuruludur. Bu teori bir ulusun kendi bağımsız devletini oluşturma hakkının tanınmasıdır. Lenin'in ifadesi ile "boşanma hakkının tanınmasıdır".

"Kendi kaderini tayin özgürlüğü, yani ayrılma özgürlüğü yandaşlarını, ayrılmakla teşvik etmekle suçlamak, boşanma özgürlüğü yan-

daşlarını, aile birliğini yıkmayı teşvik etmekle suçlamak kadar aptalca ve riyakârcadır. Nasıl burjuva toplumda, burjuva evliliğin üzerinde yükseldiği ayrıcalıkların ve satın alınabilirliğin savunucuları boşanma özgürlüğüne karşı çıkıyorsa, yine o şekilde, kapitalist devlette ulusların kendi kaderini tayin, yani ayrılma özgürlüğünün reddi, sadece, egemen ulusun ayrıcalıklarının ve yönetimde demokratik yöntemlere karşı polis yöntemlerinin savunulması anlamına gelir"⁸

Lenin Marksistlerin prensip olarak daha büyük birimlerden yana olmakla birlikte, ezilen ulusları zorla birlik altında tutmanın buna hizmet etmeyeceğini savunmuştur. Lenin'e göre ezilen uluslar kendi kaderlerini özgürce kendileri tayin etme hakkına sahip olduklarında ayrılmaya daha az meyilli olacaklardır. Ancak bu düşünce gerçeklikle buluşmadı, milliyetçilik temlinde oluşan siyasal hareketler milliyetçiliğin doğal sonucu olarak kendi ulus devletlerini kurdular. Kürt milliyetçiliği de aynı minvalde düşünüyor. Bu hakka sahip olduklarında federatif ya da başka bir biçimde ayrı örgütlenen hatta ayrı devletini kuran bir siyasal statüye sahip olmak yani "Bölünmüş Kürdistan'ı" birleştirip "Bağımsız Kürdistan'ı" inşa etmek istiyorlar. Elbette kimileri KYB ve KDP gibi mevcut koşullarda bunun olanaksız olduğunu bilerek, bunu uygun koşullar oluşuncaya kadar bir ideal, PYD, PJAK ve PKK ise bunun için silahlı mücadele yolu ile bir kurtuluş savaşı sonucu kendi devletlerini kurmak olarak kurguluyorlar. Sosyalistlerin çoğunluğu her halükarda bu talebi meşru bir hak olarak görüyorlar ve bu kapsamda Kürtlerin silahlı ya da siyasi mücadele vermesini meşru görmekteler.

Buraya kadar göstermeye çalıştığım gibi Sosyalistler kendi ideolojik kurguları nedeni ile tersten Kemalizm olarak Kürt siyasal hareketini milliyetçi olarak görmediler ya da ezilen ulus milliyetçiliğinin ezen ulus milliyetçiliği ile aynı kefedeyi görmeyeceğini, bu tür değerlendirmenin ezen ulus milliyetçiliği ile paralel olduğunu söylediler.

Oysa ki Kürt sorunu tam da milliyetçiliğin yarattığı bir sorun olduğundan ve Cumhuriyet'i kuran elitler Osmanlı'nın son zamanlarında ayrılmakla ürettiği sorunları gördüklerinden Kürt kimliğini tanımamaya, onu bastırmaya çaba gösterdi. Ama sonuçta bu baskı milliyetçi uyanışı daha çok körükledi. Bugün Kürt halkının açıkça ortaya koyduğu talep şu, Kürtler ikinci sınıf yurttaşlık değil eşit haklara sahip bir ulus olarak kabul görmek istiyor. Bu kapsamda bu haklara sahip olduğu oranda da bu ülkede refahtan pay almak ve diğer halklar gibi tüketebilmek, yani müreffeh yaşamak istiyor, bu kapsamda onlar da kalkınmak, gelişmek ve zenginleşmek istiyorlar. Kısacası Kürt sorunu, Kürt Solunun ve oradan hareketle Devrimci Sosyalistlerin iddia ettiği gibi bir sömürge sorunu olmadığı gibi, Kürt halkının meşru ve haklı eşitlik talepleri bir ulusal kurtuluş savaşı da değil. Bunu bu şekle sokan Kürt Sol Kemalizm'i. Son zamanlarda oluşan atmosfer içinde bu talebin ötesinde kendi kendilerini yönetme talebi de bunun bir sonucu olarak oluşmuş durumda, ancak bu yine Kürt ulusalcılığının sunduğu gibi ayrı devlet değil kendilerinden yöneticilerin yönetimde yer alması, çünkü bu tür yöneticiler halkla aynı dili konuşacak, halkın psikolojisini daha iyi anlayacaktır. Kürt Sorununu bir ulusal sorun haline sokan Kürt Halkının kendisi değil PKK'dır.

Sosyalistler bugün ideolojik nedenlerden çok artık siyasal olarak iflas noktasında olduklarından kendi üzerlerinden batıda da varolmak isteyen PKK'nin himmeti ile adam yerine konulmanın verdiği duygu ile PKK'ye dönük bir sığın-tı konumundalar. PKK'nin sol'a yanaşmasının tek nedeni sosyalist solun özellikle devrimci kanadının meseleye onların arzu ettiği gibi yaklaşımları, Kürt siyasal hareketinin milliyetçi saiklerinin meşrulaşmasını sağlamaları. Burada bir simbiyosis ilişkisinden söz etmek mümkün. Sosyalist hareket batıda bulamadığı halk desteğine Kürtler sayesinde kavuşuyor ve devrim hayallerinin süregelmesini sağlıyor. Öte yandan her iki tarafta AK Parti'den nefret ettiklerinden AK Parti karşıtlığında birleşememekteler, dahası bu kapsamda AK Parti karşısında tek örgütlü siyasal muhalefet olarak ve sosyalistlere de sempati duyan bu anlamda kendilerini rahat hissettiklerinden ve son olarak sınıfsal bir gerekçe ile PKK en yoksul, en diptekilerin hareketi olduğundan sosyalistler Kürt hareketi ile simbiyosis ilişkisi içinde olmaktan son derece rahat. Tüm bunlara ek olarak Kürdistan'dan yükselen bir sosyalist kalkışma ile batı da da siyasal değişim yakalama umudu da mevcut.

Sonuç olarak bunların tümü Sosyalist hareketin tarihi boyunca olduğu gibi yaşadığı zamandan kopuk bir ham hayal ikliminde olduğunu ortaya koymakta. Ne yazık ki sosyalistler için zaman durmuş durumda ve bu nedenle de süreci yanlış okumaktalar. Oysa ki sosyalist hareket meseleyi daha doğru analiz edip milliyetçiliği meşrulaştırmadan Kürt sorununda adaletin, hakkaniyetin sözcülüğünü yapıp, bu halkın meşru talepleri

“

Kısacası Kürt sorunu, Kürt Solunun ve oradan hareketle Devrimci Sosyalistlerin iddia ettiği gibi bir sömürge sorunu olmadığı gibi, Kürt halkının meşru ve haklı eşitlik talepleri bir ulusal kurtuluş savaşı da değil. Bunu bu şekilde sokan Kürt Sol Kemalizm'i. Son zamanlarda oluşan atmosfer içinde bu talebin ötesinde kendi kendilerini yönetme talebi de bunun bir sonucu olarak oluşmuş durumda, ancak bu yine Kürt ulusalcılığının sunduğu gibi ayrı devlet değil kendilerinden yöneticilerin yönetimde yer alması, çünkü bu tür yöneticiler halkla aynı dili konuşacak, halkın psikolojisini daha iyi anlayacaktır. Kürt Sorununu bir ulusal sorun haline sokan Kürt Halkının kendisi değil PKK'dır.

ile PKK arasında ayrım yapabilsaydı bugün gayet güçlü ve meşru bir barış ve insan hakları hareketimiz olurdu. Böylelikle bu mesele çok daha kolay, çok daha farklı bir biçimde çözüme kavuşabilirdi. Kimbilir belki bir gün bu ülkede sol düşünce yerli bir perspektifle meselelere daha içeriden bakan bir bakış edinebilir, o zaman bu topraklarda da daha ileri bir demokrasinin de, daha adil bir sosyal düzenin de önü açılır. O güne dek ben bu oryantalist ve modernist solun karşısında özgürlükçü bir sol'un sözcülüğünü yapmaya devam edeceğim.

Dipnotlar

- 1 Kürdistan Kürtlerin yaşadığı yer, Kürt yurdu anlamında kullanılmaktadır. Resmi tezlerin inkarına rağmen Kürtlerin yaşadığı yerler Kürtler arasında bu şekilde adlandırılmaktadır ve ben de halkın kendi verdiği bu ismi kullanmakta bir beis görmüyorum.
- 2 Bu ismi bundan sonra kullanırken ismin Kürtçe olması ve Kürtçe de telaffuz ediliş böyle olduğu için PKK'yi ka ka şeklinde Türkçe seslendirme ile kullanmayacağım, kaldı ki bazı dili bilimciler de Türkçedeki büyük küçük ses uyumu gereği ke şeklinde bir okunuşun dilbilim açısından daha doğru bir kullanım olduğunu söylemekte. Ben de hem Kürtçe telaffuz hem de dilbilimsel açıdan ikna

edici bulduğum gerekçeler ile ke şeklinde bir kullanımı benimsemedim. Bunun dışında bir maksat gütmüyorum.

- 3 Bulgaristan Komünist Partisi'nin önemli isimlerinden Georgi Dimitrov tarafından önerilen bu birlik biçimi faşist iktidar döneminde ağırlığını sosyal demokratların oluşturduğu ve faşizme karşı klasik demokrasiyi savunanların bir araya gelerek oluşturduğu bir anti faşist temelde demokrasi güçlerince oluşturulan blogdur. Faşizme karşı birlik cephe de faşizme karşı demokrasi etrafında seferber olan demokratik bir birlik biçimidir. Dimitrov bunu emekçi cephe olarak da tanımlar, şu an sosyalistlerce faşist bir iktidar olduğundan buna karşı emekçi unsurların ağırlıkta olduğu bir demokrat birlik biçimi oluşturulmakta. Halkların Demokratik Kongresi (HDK) adını taşıyan bu birlik T.C.'nin Kürdistan'daki faşist savaş koşullarına karşı sosyalistlerin demokratların bir araya gelerek oluşturduğu Burjuva Demokrasisi'ni savaş politikalarına karşı savunan bir birlik ve bu yönüyle Dimitrov'un Faşizme Karşı Birleşik Cephe önerisini andıran bir birlik.
- 4 İsmail Beşikçi, *Devletler Arası Sömürge Kürdistan*, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1990, s: 9.
- 5 Beşikçi, *a.g.e.*, s: 11.
- 6 *A.g.e.*, s: 46, 52.
- 7 Veysi Sarısözen, Zindan, Dağ Ve Gazete Klavye, Patriot ve 'Keleş', *Özgür Gündem*, 20-12-2012
- 8 V. I. Lenin, *Ulusların Kendi Kaderini Tayin Hakkı*, Çev. Muzafer İlhan Erdost, Sol Yayınları, Ankara, 1992, s: 230.

Kürt Siyaseti ve BDP'yi Anlamak

Adem PALABIYIK

Etyen Mahçupyan TESEV'in, "Değişen Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset" başlıklı çalışmasının sunuş kısmında şu ifadeleri kullanır: "Cumhuriyet'in kuruluşu ile birlikte modernleşmeyi ulusal bir misyon olarak tanımlayan Türkiye'nin en önemli handikapı çağdaşlığı değişmeyen kalıplar içinden algılaması oldu. Hâlâ süregelen bu anlayış, modernliğe uygun olmadığı düşünülen var olma hallerini kamusal alanın dışına iterken devletle toplum arasındaki mesafeyi de açtı. Böylece farklı yaşam biçimlerinin ayrı birer cemaat olarak şekillendiği, bu cemaatler arasında kaçınılmaz bir yabancılaşmanın sürekli beslendiği bir toplum haline geldi. Bir hakemlik kurumu olması gereken laiklik ise, dindarlığın hukuksal bağlamda devlet tarafından tanımlanmasıyla sonuçlandı. Bu durumun en vahim sonucu bizimkine benzemeyen yaşam biçimlerinin birer şablona indirgenerek çoğu zaman kolaylıkla "çağdışı" olarak mahkûm edilebilmesiydi. Böylece toplumun farklı kesimlerinin birbirini

tanıma ve anlama imkânı darılırken, kamusal alan bir çatışma ortamı olarak görülmeye başlanmıştı". Mahçupyan'ın bu ifadeleri aslında bugünü izah etmek için de bir başlangıç sayılabilir, çünkü Türk modernleşmesinin yaşadığı bu darboğazlığı şimdi Kürt modernleşmesi yaşamaktadır. Dönemin modernleşme mimarı olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin yaptığını, şimdi Barış ve Demokrasi Partisi yapmaktadır, sadece bir farkla, o fark da Kürtler ile alakalı karar veren mekanizmalarının birden fazla merkezinin olması...

CHP, Türkiye halkı için tanımış olduğu modernleşme haklarını belli bir şablona indirgenmişti ve kalıplar belliydi, Atatürk'ün yurtdışından ithal

ettiği modernleşme dinamikleri, yerel dinamikleri bir anda ortadan kaldırmış ve böylece batı söylenceleri günlük hayatta yerini almıştı. Yerel direnişler İsmet İnönü'nün başa geçmesine kadar devam etmişti, lakin erken cumhuriyet ile birlikte bu direnişler de son buldu. Türk modernleşmesinde temel gaye devletin bütünlüğüydü, aslında atılan her adım bürokrasi kokmaktaydı, her adımın başı da sonu da devletin bekasıydı. Tabi bu "beka" anlayışı bir yere kadar kendini koruyabildi, her şey Çok Partili hayata geçişle değişiverdi. Bu yıllardan sonraki değişimlerin nasıl olduğunu hemen her okuyucu bilir, bu yüzden biz Kürt modernleşmesinde BDP'nin rolü ve siyasetin modernleşmesinde BDP'nin neler yapabileceği üzerinde durmaya çalışacağız.

BDP'nin Handikabı: Çokmerkezlilik

BDP, kurulduğu günden itibaren tek bir handikaptan kurtulamadı; çok merkezlilik... BDP'nin, kendisine sivil anlamda düşen her sorumlulukta adres

olarak Kandil ya da İmralı'yı göstermesi onun en büyük zaafı olmuştur. Bu zaaf BDP'yi faal durumdan pasif duruma getirmiş, etkinlik olgusunu PKK'ya ya da İmralı'ya kaptırmış ve böylece BDP'nin siyasi arenadaki misyonunun başka mihraklarda aranmasına vesile olmuştur. BDP bunu yaparak hem kendine oy verenleri hayal kırıklığına uğratmış hem de PKK'nın meşrulaştırılması yönünde çaba harcamıştır. Halbuki BDP'ye oy verenler, bu durumun tam aksine, PKK sorununun çözümü için BDP'yi tercih etmiştir, kimse BDP'yi, PKK'nın haklılığını savunması için seçmemiştir, hatta Emek ve Demokrasi Platformu da BDP ile bu açıdan birlikte hareket etmiştir. Çözüm için önemli bir konumu teşkil eden BDP, kendisinden beklentisi olanları da safın dışına itmiştir. Şurası açıktır ki, BDP'ye bölgeden oy veren çoğu seçmenin ailesinden biri şu an dağdadır lakin o aileler dahi artık bu sorunun çözümü için ellerinden geleni yapma peşindedirler. Çünkü PKK'nın son dönemlerde çocukları satın alma girişiminde bulunması bunun göstergesidir, çocuklar artık gönüllü bir biçimde dağa çıkmak istememektedirler. Bölgedeki çeşitli illerden görüştüğüm ailelerden bazılarının bu konuda yaşadığı tedirginlik gözlemlerinden okunmaktadır, PKK'nın

tehdidinin buralarda etkin olduğu açık bir biçimde ortadadır. Lakin bu aileler çocukları için “dağ”ı gelecek olarak görmekten vazgeçmek üzeredirler, bunun

AK Parti'nin bölgede söz sahibi olması ve Kürt sosyolojisinin “dindarlık” ayağını bölgede temsil etmesi, AK Parti'yi önemli hale getirmektedir. Refah Partisi'nden sonra bölgede güçlü bir ivme kazanmış olan AK Parti, bu durumu iyi değerlendirirse çözüme büyük katkılar sunabilir. Özellikle Başbakan Erdoğan'ın “Kürt” kelimesini kullandığı zamanlarda bölge dinamiklerini göz önüne alarak bir ifade tarzı benimsemesi, kendisine duyulan güveni arttıracaktır. Çünkü kritik yerleşim yerlerinde yaşayan ve dağa en yakın olan bölgelerde bile aileler gerçekten çözümden yana tavır sergilemektedirler. Belli dönemlerde yaşanan PKK'nın direktiflerine uymama eylemleri ve tepkileri bunun en bariz göstergeleridir.

için yapılacak en önemli başlangıç ise hükümetin Kürt meselesi adına birkaç önemli adım olacaktır ki bu adımlar sayesinde ailelerin hükümete güvenmesi gerekmektedir.

Bölgenin genel nabızı her ne kadar ideolojik etken de artış gösterse de, ekonominin gelişmesi bölgenin temel dinamiği

olacaktır. Geçim derdi dediğimiz sosyolojik toplumsal gerçeklik, bir süre sonra ideolojik misyonu akıllardan silmektedir. Ekonomik refahın olduğu bir toplumsal düzende, bölgeden olan hiç kimse düzeninin bozulmasından yana olmayacaktır. Çünkü hiç kimse ailesine parçalanmış bir gelecek bırakmak istemez, bu yüzden geleceğin bütüncül anlaşılması, güven açısından büyük bir önem teşkil etmektedir. Kürt halkının, Cumhuriyet'ten beri devlette güvenmemesi de ancak bu şekilde önlenebilir. Kürt halkının yıllardır yaşadığı güvensizlik duygusunu ortadan kaldırıp onlara güvenebileceği bir gelecek vaat edilirse, bölge halkının PKK'ya olan yakınlığında da kırılma yaşanacaktır. Lakin tam tersi durumda bölge halkından başka bir şey beklemek mümkün görünmemektedir. Çünkü PKK legal olmasa da Kürtlere “kimlik” siyasetini devam ettirecektir, böylece de bölge halkının güvenini kaybetme konusunda gecikmeler devam edecektir.

Aslında yeni Anayasa ile kazanımı sağlanabilecek haklar, bölge halkının güvenin kazanmak için ilk adım olabilir. Örneğin, Anayasa'nın 42. maddesinin son fıkrasına göre: “Türkçeden başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez. Eğitim ve öğre-

“

İslâmî anlamda mercisiz kalma güdüsü, dindar Kürtleri “din” yerine “kimlik” olgusallığı etrafında birleştirmiştir. Fakat Menderes döneminde Said Nursi, Özal döneminde Kürtlere olan siyasi yakınlık, Erbakan döneminde “millî görüş”, aralıklarla da olsa “din” olgusunun bölgede etkin olmasına aracılık etmiştir ve AK Parti’nin muhafazakâr kimliği de bu aracılığın uzun bir zaman sonra yeniden bölgede etkin olmasına vesile olmuştur. Bu siyasi yaklaşımların hiçbiri “kimlik” gerçeği ile hareket etmemiş, kimliksel tutum bu açıdan Kürt halkının içinden hayat bulma imkanına sahip olmuştur. “Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur” desturu, “Kürt’ü ancak Kürt anlar” yaklaşımına büründürülerek ortaya çıkan siyaset günümüze kadar devam etmiştir.

tim kurumlarında okutulacak yabancı diller ile yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletler arası anlaşma hükümleri saklıdır.” ifadesi yer almaktadır. Buna ek olarak ya da yeniden revize ederek : “(1) Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından mahrum bırakılamaz. (2) Herkes anadilde eğitim hakkına sahiptir. Devlet, yeterli talep olduğu takdirde, bu hakkın kullanılmasını sağlayacak gerekli kaynakları sağlamakla ve hukuki düzenlemeleri yapmakla yükümlüdür. (3) Eğitim ve öğretim, evrensel bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır.(4) Sekiz yıllık temel eğitim, bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır. (5) Eğitim ve öğretim dili Türkçedir. Türkçeden başka dillerde eğitim ve öğretim yapılması ile ilgili

esaslar, uluslar arası sözleşmelere ve demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olarak kanunla düzenlenir” ifadeleri yer alabilir. Böylesine bir değişikliğin yapılması çok zor değildir, çünkü kanunlar kanunları değil, halkı korumak için mevcuttur. Montesquie’nün *Kanunların Ruhu Üzerine* çalışmasındaki temel vurgu da budur. Kanunlar her şeyi düzenler, onların yaşayan bir ruhu mevcuttur ama aynı kanunlar, halkın güvenliğini ve güvenini sağlayamıyorsa o zaman yaşayan bir ruha sahip olduğu söylenemez. Bu açıdan kanunların yaşayan bir ruha sahip olması ancak ve ancak yeni Anayasa ile sağlanabilir.

AK Parti ve Kürt Halkının Güveni Meselesi

Yukarıda yazdıklarımızla birlikte BDP’nin Kürt aileleri

adına attığı adımların nasıl bir getirisi olacağını anlamak güç ama hükümetin temsil ettiği konum adına atacağı adımların getirisi çok büyük olacaktır. AK Parti’nin bölgede söz sahibi olması ve Kürt sosyolojisinin “dindarlık” ayağını bölgede temsil etmesi, AK Parti’yi önemli hale getirmektedir. Refah Partisi’nden sonra bölgede güçlü bir ivme kazanmış olan AK Parti, bu durumu iyi değerlendirirse çözüme büyük katkılar sunabilir. Özellikle Başbakan Edoğan’ın “Kürt” kelimesini kullandığı zamanlarda bölge dinamiklerini göz önüne alarak bir ifade tarzı benimsemesi, kendisine duyulan güveni arttıracaktır. Çünkü kritik yerleşim yerlerinde yaşayan ve dağa en yakın olan bölgelerde bile aileler gerçekten çözümden yana tavır sergilemektedirler. Belli dönemlerde yaşanan PKK’nın direktiflerine uymama eylemleri ve tepkileri bunun en bariz göstergeleridir. Böylesi bir dönemde AK Parti’nin üslup farkına gitmesi oldukça önemli getirilere vesile olacaktır. AK Parti’nin, BDP’den en önemli farkı karar mekanizmalarındaki tek merkezliliktir, şurası açıktır ki BDP aldığı kararlarda hemen her zaman bazı odaklara danışma gereği duymaktadır. BDP dışında bölgede gelişen yeni Kürt oluşumları da mevcuttur. Özellikle yeni kurulan Hûda Partisi, hem AK Parti için hem de BDP için farklı bir alternatif oluşturmuştur. Devlete güvenmeyen ve PKK’ya

mesafeli bakan dindar Kürtlerin oyuna talip olan Hûda Partisi, bölgenin siyasetinde etkin bir rol oynayacak gibi görünmektedir. Geçmişte PKK ile yaşanan gerginlikleri geride bırakıp sahip olduğu vurgulamalardan kurtulmak ve kendisine siyasette yer aramaya karar vermiş Hûda Partisi'nin, dindar Kürtlere yönelik bir söylem geliştirmesi bekleniyor. Hem BDP hem de Hûda Partisi'nin rejim ile alakalı sorunları mevcuttur, yalnız Hûda Partisi'nin dindar bir kimlik ile ortaya çıkması BDP'nin bir adım önünde olmasına vesile olacaktır. Dini, bir eylem aracı ve taraftar kazanma objesi olarak görmek bu aşamada tabii ki Hûda Partisi'nin işine yarayacaktır.

Dinin, Türkiye'de bir "eylem aracı" olarak ele alınmasının sebebi, dinin, Türkiye halkında önemli bir unsur olarak benimsenmesidir. Aralarında seçim kaybetmiş "laikler" in başta bulunduğu bir kısım politikacılar, din faktörünün daha derin bir düzeyde, laik Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana, Türkiye'de fertlerin kişilik ve kimlik krizlerini halletmekte zorluk çekmiş oldukları açıktır. Bu zorluk ve kimlik krizi de bugünkü siyasi reflekslerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Durkheim'e göre, dini unsurlar, gruplarının birliğini temsil ettikleri taptıklarına için tapıyorlardı. BDP'nin de buna yakın bir olasılık barındırdığı söylenebilir. Gerçi BDP'nin dini unsur olarak

bir birliktelik temsil ettiği pek söylenemez ama Kürt halkının geçmişte yaşadıklarının BDP bünyesinde birleştirici olduğu da çok açık, bu birliktelik ise kimlik anlayışı ile sağlanmaktadır. O halde dindar Kürtlerin BDP'ye oy vermesi sosyolojik bir olgu değil aksine tarihi bir olgudur. Laik düzenin yarattığı tedirginlik korkusu, özellikle de medreselerini kapatan bir zihniyetin devamı olarak görülen bugünkü yönetim anlayışı ister istemez Kürt halkındaki tedirginliği devam ettirebilir, nasıl ki Alevilerle bir türlü güven bağının kurulamaması gibi...

Unutulmamalıdır ki erken cumhuriyet, bu ülkede birleştirici bağ olan halifelige son vermiştir, halifeliğin sonu Müslümanlar arasında derin, trajik ayrılıkları da beraberinde getirmiştir. Vücudun başsız kalması, diğer organların birbirinden habersiz olarak savrulmasına sebep olmuştur, dindar Kürtler de yalnız başına savrulan azalardan biridir. İslâmi anlamda mercisiz kalma güdü-

sü, dindar Kürtleri "din" yerine "kimlik" olgusallığı etrafında birleştirmiştir. Fakat Menderes döneminde Said Nursi, Özal döneminde Kürtlere olan siyasi yakınlık, Erbakan döneminde "milli görüş", aralıklara da olsa "din" olgusunun bölgede etkin olmasına aracılık etmiştir ve AK Parti'nin muhafazakâr kimliği de bu aracılığın uzun bir zaman sonra yeniden bölgede etkin olmasına vesile olmuştur. Ayrıca bu siyasi yaklaşımların hiçbiri "kimlik" gerçeği ile hareket etmemiş, kimliksel tutum bu açıdan Kürt halkının içinden hayat bulma imkanına sahip olmuştur. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" desturu, "Kürt'ü ancak Kürt anlar" yaklaşımına büründürülerek ortaya çıkan siyaset günümüze kadar devam etmiştir. Bugüne bakıldığında AK Parti'nin sosyolojik anlamda Kürtlerin "din" ayağını, BDP'nin de Kürtlerin "milliyetçilik" ayağını temsil etmesinin sebebi de budur. Öcalan'ın bu kimlik perspektifinden yola çıkarak "kimlik" tandanslı anla-

yışı içeren bir görüşle oraya çıkması da bu anlamda tesadüfi değildir, bu ortaya çıkış hem tarihsel hem de kimliksel süreçlerin doğru okunmasının bir sonucudur.

Refah Partisi'nin olduğu yıllarda da PKK'nın olması ama siyasal anlamda etkin olmaması söz konusuysa, şimdi dindar Kürtlerin BDP'ye yakınlık duymasının bir sebebi de Erbakan ve Başbakan'ın sahip olduğu farklı karakterlerdir. Erbakan'ın hoca olarak anılması ve bir yönüyle alim olarak telakki edilebilecek bir niteliğe sahip olması, Kürtlerin şeyh ya da seydalarına duydukları yakınlıkları Erbakan'da da bulabilmeleleri mümkündür. Lakin Başbakan Erdoğan ise tam bir devlet adamı gibi davranmaktadır. Belli zamanlarda "Kürt" kavramı kullanarak yaptığı açıklamalar, kendisinin Kürt halkı nezdindeki güvenirlilik algısını zedelemektedir. Van'da yaptığı konuşmada *Mem u Zin*'in devlet tarafından basılmış olduğunu gururla dile getirip Kürtlerin gönlünü fethettikten sonra, Uludere olayında kendisinden "özür" bekleyen Kürt annelerinden özür dileyememesi, Başbakan'ı maalesef geri dönülemeyecek bir yola sokmuştur. Şimdi bölgede üçlü bir yapı oluşmaktadır, işin kimlik boyutunu BDP, din boyutunu AK Parti temsil etmekteyken, kimlik ve din boyutunu kendinde birleştirmeyi başaran Huda Partisi sarkaç görevini gören yeni bir oluşum başlatmıştır.

BDP'nin dindar Kürtlerden oy almasının tek sebebi de ne Altan Tan ne de başka bir gerçekliktir, geriye kalan tek sebep Kürt kimliğiyle özdeşleştirme leridir. Lakin kimlik kavramını da sınırları içine alan bölgedeki diğer İslâmi hareketlenmeler (Hür Dava Partisi, vb.) bu kısmi desteğin kısa zamanda sonunu getirecek gibi görünmektedir.

BDP'yi Eleştirmenin Dayanılmaz Hafifliği mi?

BDP'yi eleştirmenin dayanılmaz hafifliği tabi ki geçerli bir durum değildir, lakin BDP'nin bulunduğu konum itibarıyla sorumluluğu çok fazladır, hele ki sınırlarımızın yanında yaşananlar göz önüne alındığı vakit bu sorumluluklar daha da artmaktadır. Umutlu olduğumuz Sırrı Süreyya Önder ve Altan Tan'ın, parti ideolojisi içinde eriyip gitmesi ve Aysel Tuğluklaşmaları, BDP'yi bir kere daha çözümün uzağına götürmektedir. Artık bir an evvel, çözüm için adım atmaların kendilerini hissettirmeleri gerektirmektedir, özellikle Leyla Zana'nın, Ahmet Türk'ün, Selahattin Demirtaş'ın ve BDP ile özdeşleşmiş olan Osman Baydemir'in bir şeyler yapmak için çaba harcamalarının zamanı gelmiştir. Eş Başkanlardan biri olan Gülten Kışanak'ın BDP adına herhangi bir pozitif katkı yapmadığı ortadayken, çözüm için bir şeyler yapabileceklerin geri planda kalması ne kadar doğru bir yaklaşım olabilir, asıl bunun sorgulanması gerek-

mektedir. Osman Baydemir'in ömrünü verdiği Diyarbakır'da bu kadar sevilmesinin ve tekrar tekrar kazanmasının sebebi de budur; kendini sorgulayabilmesi ve revize edebilmesi... Bugün BDP'ye baktığımızda Baydemir'in Diyarbakır halkı için yaptıklarının hangisinin BDP tarafından Kürt halkı için yapıldığının karşılığı cevapsızdır. Sosyolojideki genel tabir toplumun değiştiğidir, toplum değiştiği zaman istekler de değişime uğrar, buna karşın siz aynı donanımlarla cevap veremezsiniz, bu mümkün değildir. BDP'nin yapmaya çalıştığı da budur. Bu açıdan BDP kendini revize etmelidir ve açıkçası buna, çözüm için çaba harcayanların önemsenmesi ile başlanabilir.

Herkes farkındadır ki BDP bu haliyle çözüm üretememekte ve seçimlerin en başında aynen CHP gibi tutuklu milletvekillerini aday göstermesi de onu "ideoloji" ekseninden çıkarmaya yetmemektedir. Yapılan eylemlerde de bir türlü istenilen sonuçlara ulaşılamaması da bunun kanıtıdır. BDP'nin sivil Cumalardaki, ışık söndürme eylemlerindeki, okula göndermeme kararı gibi garip tavırlarındaki ve son olarak da açlık grevlerindeki başarısızlığının temel sebebi budur. Bölge halkı BDP'yi arabulucu olarak görmekteyken, BDP milletvekillerinin "canhıraş" (Tuğluk'un ifadesi) bir biçimde tepkili davranmaları hem PKK sorununu hem de Kürt meselesini çözümsüz hale getirmektedir. Artık düşün-

menin vakti gelmiş görünmektedir, işler BDP içinde yolunda gitmiyor yani BDP çözüme hiçbir katkı sunamıyor; bir yerde bir yanlışlık var ama nerde, BDP vekillerinin bunu kendilerine sormalarının zamanı gelmiştir. Mesele çözümsüzlük üzerinden rant sağlamaksa BDP vekillerinin o koltuklarda ömürlerinin sonuna kadar kalacakları açıktır. Yok eğer gerçekten amaçları çözüm üretmekse, bunun için çabalamaksa o zaman BDP kendi içinde revizyona gitmek zorundadır. Tam bu noktada BDP kendisini sınamak zorunda kalacaktır, çünkü ne Öcalan ne de PKK'nın "din" ile yakından ilişkisi mevcut değildir ama BDP vekilleri çok iyi bilmektedirler ki din olgusu Kürt halkı için oldukça önemli bir misyona sahiptir. O zaman neden BDP kadrosuna dindar insanların gelmesine hor gözle bakılmaktadır, bugün Altan Tan'ın BDP içinde yer almasını hazmedemeyen bir Ankara enternasyonal ekibi mevcut değil midir? BDP neden kendisini gerçekten Kürt halkına yakın hale getirememektedir. Enternasyonal desteğin kaybedilmesini göze alamayan mihrakların, BDP üzerindeki etkisini kırarak samimi bir milletvekili yok mudur? Tabii ki vardır, ama daha Oslo görüşmelerinden bile haberi olamayan çoğu BDP vekilinin, yukarıda belirttiğimizi yerine getirebilmeleri ne kadar mümkündür ki? Hele ki açlık grevlerine en sonda katılabilmeyi akıllarına getirebilmişken...

“

Şimdi bölgede üçlü bir yapı oluşmaktadır, işin kimlik boyutunu BDP, din boyutunu AK Parti temsil etmekteyken, kimlik ve din boyutunu kendinde birleştirmeyi başaran Huda Partisi sarkaç görevini gören yeni bir oluşum başlatmıştır. BDP'nin dindar Kürtlerden oy almasının tek sebebi de ne Altan Tan ne de başka bir gerçekliktir, geriye kalan tek sebep Kürt kimliğiyle özdeşleştirmeleridir. Lakin kimlik kavramını da sınırları içine alan bölgedeki diğer İslâmi hareketlenmeler (Hür Dava Partisi, vb.) bu kısmi desteğin kısa zamanda sonunu getirecek gibi görünmektedir.

Sonuç

BDP'nin hükümet kurabilecek kadar milletvekili çıkaramayacağı zaten kesinlikle ortadadır, bu açıdan BDP'nin yapacağı en önemli vazife çözümün bir parçası olabilmektir. Bunun için yapılacak en önemli şey samimi ve dürüst olmaktır. Bu bağlamadan olarak Kürtlerin din anlayışı enternasyonal destek için asla göz ardı edilmemelidir. Bu tavırdan sonraki adım ise çözüm üretebilecek isimlerin ön plana çıkarılmasıdır, bunun için Kürt halkının gerçek anlamda temsili sayılabilecek Zana gibi isimlerden başlamak en isabetli karar olabilir, her ne kadar siyasi yasaklı olsa da... Zana'nın misyonu ya da sözcülüğünün paralel bir tavrı da Ahmet Türk'te görülmektedir. Türk'ün, Kürt halkı nezdinde Tuğluk'tan da Kışanak'tan da fazla itibar gördüğünü hemen herkes bilmektedir. Selahattin Demirtaş'ın ise Diyarbakır valiliği önündeki bakışları hâlâ zihinlerdedir. Halkın vekilinin devletin valisinin binasına gire-

memesinin ayıbını Demirtaş'ın gözlerinde görebiliştik. Bu konuda sonuna kadar haklıdır, çünkü o görüntülerden utanmayan kişinin vicdanı yoktur. BDP'nin eş başkanlarından biri olan Demirtaş'ın, çözüm üretme adına ilk adımı bütün mihraklardan bağımsız olarak atması gerekir, yoksa kimse taşın altına elini koymayacaktır. Hatta evli ve çocuklu olan bireylerin partinin başkanlığına geçmesi en önemli başlangıç sayılabilir, çünkü çocuğu olan hiç kimse, çocuğuna parçalanmış bir gelecek sunmak istemez. BDP'yi düşünürken PKK'yı, İmralı'yı ve Enternasyonal'i düşünmemek mümkün değildir, işte bu yüzden BDP'nin çözüm sunabilme adına mutlak anlamda revizyona ihtiyacı vardır. BDP'nin gerçek anlamıyla barışın ve demokrasinin partisi olmaktan başka çaresi yoktur. Bu sıfatları sözde/göstermelik taşımamalıdır. Bölgenin, hem düşünmeye hem de çözüm üretebilmeye son derece ihtiyacı vardır, bunun gereğinden kimse kaçmamalıdır...

Ali Şeriatî'nin Hayatında, Tefekküründe ve İmgeleminde Kadın*

Cihan AKTAŞ

Giriş

Şeriatî kitapları onlarca yıldır niye ellerimizden düşmüyor? Endişelerinin hayattan yükselen eleştirileri dikkate alması ve “hubut”u yaşayan insan tekinin hakiki ıstırabını oluşturan sebepleri irdelerken hissettirdiği samimiyet, akla gelen ilk sebepler. Müslüman kadınlar açısından ise Şeriatî, tipik cinsiyetçi yaklaşımların ötesinde bir asalet ve durulukla kalem oynatan Müslüman bir mütefekkir olmanın güvenini sağlıyor. “İslâm’da kadın” denildiğinde geleneksel eksik etek/kaşık düşmanı kadın-akıl ve fikir yönüyle üstün erkek ilişkisini nostaljik bir yaklaşımla anmaya ve kaim kılmaya dönük cümleler etrafında dolanan bir yazar olmadığı için de Şeriatî, eserleri ve yaşantısıyla, şahadetinden bu yana geçen yıllar içinde İslâmî bir hayat tarzı kurma çabası içindeki kuşaklarca referans kaynağı olmaya devam ediyor.

Aradan yıllar geçse bile Şeriatî sıkılmadan üşenmeden geri dönüp eserlerinden ve sesinden bir şeyler öğrenebileceğiniz bir yazar. O birikimi ve zengin ufkuyla, eleştiri ve açıklamalarıyla, bütün dünyada maddi uygarlığın baskısı altında kalmaya direnen, aynı zamanda geleneksel tahakküm ilişkilerini de aile değerleri ve iffet adına yüklen-

mesi beklenen mazlum ve yürekli, insan olarak bir kaygı sahibi olan müslüman ve mustazaf kadınlara ufuk sunmaya devam ediyor, tıpkı Aliya İzzetbegoviç gibi. İslâm dünyası gençler ve kadınlar alanındaki sorunlarının çözümü için bu “iki Ali”nin görüşlerini dikkatle okumalı ve tartışmaya açmalı.

Günahı yasakladığı takdirde bile ahlakilikten yoksundur diktatörlük, Aliya İzzetbegoviç böyle düşündü zindan yıllarında. Her türlü etiğin ön şartı, özgürlüktür. Bu tespitlerin Şeriatî tefekkürü için de geçerli olduğunu gösteren sayısız örnek var:

Kadınlarla erkekler arasında insani sorumluluk ve düşünme yeteneği gibi konularda fark gözetmeyen Şeriatî, vesayete dayalı ilişkilerin kadınları zayıf düşürdüğüne inanıyordu. Toplumsal ve dinsel sorumlulukların bir cinse veya sınıfa yüklenmemesi, bütün toplumca paylaşılması gerektiğini savunuyordu. 1969 yılında Tahran’da, Edebiyat Fakültesi’ne bağlı olarak kurulan kitap kulübü-

nün açılışında yaptığı konuşmada, üç önemli konu üzerinde durmuştu: Zengin felsefi ve entelektüel kaynaklara sahip olmaları nedeniyle İranlıların batılıları taklit etmesine gerek yoktu. İkinci olarak da kendi tarihsel mirasında, özellikle de dini kaynaklarında bir kimlik, bir hayat tarzı kılavuzu aramak, mürteci, batıl inançlı ya da ırkçı olmak anlamına gelmiyordu. Şeriatî üçüncü olarak da insanların kendi sosyal varlıklarını şekillendirmedeki rolünün altını çizerek, hayattaki yeri ve durumun ortaya koyduğu sorumluluk gibi konularda Sartre ve varoluşçularla hemfikir olduğunu ortaya koyuyordu. (1)

Erkeklerle ne anlattıysa kadınlarla da onu anlattı Şeriatî. Onları akıl-larını kullanmak suretiyle kendilerine biçilen “tabi” rolünden kurtulmak için bizzat mücadeleye çağırdı. Kadınların eğitim görmesini gerekli bulmayan Müslüman erkekleri ve İslâmî kurumların sorumlularını ise, herhangi bir açıdan gelişmelerini sağlayacak imkânlar sunmadıkları halde aklen yetersiz sayacak bir telakkiyle kadınları toplum hayatının kıyılarına ittikleri için eleştirdi.

Şeriatî’nin dünyasında kadın hakiki olduğu kadar imgesel bir yer tutar ve tevhidi dünya görüşü içinde bir misyonu olan kadın kişilikleriyle test edilirler sürekli.

Metinlerinde öncelikle Şia kültüründe belirleyici bir yere sahip Hz. Fatıma ve Hz. Zeynep'e atıflarla bir sahiplik kazanan kadın tasavvuru, bazen de Sezai Karakoç'un Monna Rosa'sını hatırlatan imgesel bir varlığa dönüşür; yazımın son bölümünde anlatacağım. Fakat düşünürümüzün idealindeki kadın, Monna Rosa misali uzak bahçelerde gezinirken de mesela "Cezayir meselesi" üzerine kafa yormaktan geri durmaz.

Onun kadın meselelerine bakışını ve kadınlara ilişkin tasavvurlarını her açıdan görebilmek için şöyle bir plan yaptım.

I- Annesi Zehra, kızkardeşleri...
Eşi Puran.
Kızları Susen, Sara ve Mona.

II- Hz. Hacer
Hz. Hatice
Hz. Fatıma
Hz. Zeynep

III- Modern kadın
Aydın kadın
Geleneksel kadın

IV- Solange:
Rosas: Sufi'nin Gülü
Chapelle (ve Chandel)

Bu dört grup dışında, ek olarak ele aldığım "Mahbube Mutahedin" örneğinde öğrencileri...

Şeriatî'nin Dünyasındaki Hakiki Kadınlar

I- Annesi Zehra

Muhammed Taki ile Zehra'nın ilk çocukları olan Ali, 24 Kasım 1933'de Sebzivar yakınlarında küçük bir köy olan Kahak'ta dünyaya geldi. Zehra'nın ailesi Kahak'ta

oturuyordu. Ali'nin doğumu da anneannesiyle dedesinin evinde gerçekleşti. Üç kız kardeşinin isimleri Tahire, Tayyibe ve Betül (Efsane)'dir. Zehra küçük bir çiftçi ailesine mensup, kendisini ailesine adanmış mütebedeyyin bir kadındı. Şeriatî'nin evine gidip gelen kimi arkadaşlarının onu bir kez olsun görmediği söylenir. Tahsili olmayan Zehra örnek davranışlarıyla çocuklarının terbiyesinde etkinleşiyordu. Babalarının bulunmadığı zamanlarda Zehra'nın ortaya çıkan boşluğu otoritesi ile doldurmaya çalışması nedeniyle tartışmalar yaşanıyordu evde bazen. Bunun dışında anne-oğul arasında büyük bir sevgi olduğu tahmin edilebilir. Evin biricik oğlu ve ilk çocuğu olan Ali, aynı nedenle annesine çok düşkündür. Kendisinin olumlu pek çok özelliğinin terbiye ya da genetik yoluyla annesinden geçtiğini dile getirir. Kişiliğinin annesine bağladığı bir özelliğini, "şiddet, tahammül ve şefkatle karışık esrarlı hassasiyet" diye tanımlar. Dar gelirli ailenin koşullarını katlanılır kılan tahammül gücünü, Zehra'nın canla başla sürdürdüğü fedakarlığa bağlar düşünürümüz. İlkokul yıllarında arkadaşları tarafından eski giysileriyle hatırlanan Ali, lise yıllarında ise babasıyla aynı kıyafetleri giyermiş. Bu biraz abartılmış olabilir, çünkü babası Meşhed'in muteber okullarında son derece saygı gören bir öğretmen olarak görev yapıyordu. Zehra'nın Meşhed'te her şeyi en ucuza alabileceği alışveriş mekanlarına gitmek için uzun zaman yürümeyi göze aldığı da kaydediliyor gerçi.

Eşi Puran

11 Şubat 2008 tarihinde, saat 20.30 civarında Türkiye'den gelen

gazeteci Adem Özköse ile birlikte Puran Rezevi Şeriatî Hanım'ın evine gidecek kafiye katıldım. Yıllardır tanımaya çalıştığım, fakat türlü nedenlerle ulaşamadığım bir isim, *Puran Rezevi Şeriatî*. Zaman zaman ortak tanıdıklara kendisiyle ya da kızı sosyolog Susen Şeriatî ile görüşme talebimi iletmiş olsam da, gazeteci ve yazarlarla görüşme konusunda isteksiz oldukları izlenimini edindiğim için, ısrarlı davranmaktan kaçınmışımdır. Tasarladığım görüşmeyi geniş zamana itelememde, Puran Hanım'ın ne zaman istersem görüşme imkânını bulabileceğim kadar yakınımda yaşadığını düşünmemin de payı var.

Tecrîş Meydanı yakınlarında bir cadde üzerinde bulunan evin bize kapıyı açan yetmiş yaşlarındaki sahibesi, iki gün önce oğlu İhsan Şeriatî'nin Paris'te Heidegger üzerine verdiği bir konferanstan dönmenin yorgunluğunu taşıyordu üzerinde. Yine de evine ayak bastığımız andan itibaren geleneksel İran konukseverliğini yansıtan hizmetleri şahsen yerine getirmekten geri durmadı.

Şeriatî ile Tahran'a taşındıkları sırada paylaştığı ev değil bu. Düşünürün kendini bir çıkmazda hissettiği anlarda yürüyüş yapmak için dışarı attığı, Lale Oteli yakınlarında, Fatıma caddesi üzerindeki o ev, halihazırda müzeye çevrilmiş bulunuyor.

Zeki bakışlı, yaşına karşılık çevikliğini koruyan bir kadın Puran Hanım. "Konferanslarının kaydedildiği kasetlerdeki sesinin tonu" üzerine dahi tez hazırlanan karizmatik bir adamın gölgesinde kalan eşi gibi görünmüyor hiç. Giden adamın hayatının bilinmeyenlerine dair sorulara muhatap olmanın,

geriye kalan ömründe ortak çocuklarını yetiştirme çabasıyla birlikte o adamın sürdürdüğü hayat, onunla sürdürdüğü hayat üzerine açıklamalar yapma misyonunu yüklenmenin kaygısını taşımaya devam ettiği söylenebilir; bu konuda -hali hazırda ikincisi 4. baskısının ardından yasaklanmış olan- iki kitap yazmış olduğu halde. Açık ki bu gibi sebeplerle siyasetten soğumuş. Sıklıkla siyasi bağlamdaki yorumlarının röportajda yer almaması için ricada bulunuyor, bu nedenle yazımda yer vermeyeceğim yaptığı siyasal yorumlara.

Ali Şeriatî Tahran'ın gündelik hayatı içinde kuzeyden güneye uzayan geniş Şeriatî Caddesi ve bu caddenin Mir Damad Bulvarı'na yakın bir noktasında yer alan görkemli kültür merkezi Hüseyinî-i İrşad'la birlikte hatırlanıyor. İsmiyle öyle bir büyüğü var ki, pratikte onun görüşleri veya eserlerinin ortada bulunmasından pek de hoşlanmayan kimi muhafazakârlar bile, konu açıldığında bu isme ve hayatına saygı duyduklarını dile getirirler. Ünlü düşünürden hiç hoşlanmayan bir camianın oylarıyla Cumhurbaşkanlığı seçimlerini kazanan Ahmedinejat yeri geldiğinde, gençlik yıllarında Şeriatî'nin fikirlerinden ne kadar etkilendiğini söylemekten geri durmaz. Geniş bir kesim açısından ise Şeriatî, gerek siyaset gerekse de din alanında farklı ufuklara işaret eden bir özgürlük savaşçısı, sadık bir yol arkadaşı gibi algılanmaktadır. "Gördüğünüz tabloyu İran'ın güney şehirlerinden genç bir kız yolladı; Destful'dan", diyor Puran Hanım, bir hat çalışmasını işaret ederek. "Bu tür sayısız tablo ulaşıyor elime; hepsini de duvarlara asamıyorum. İran'ın

her köşesinden insanlar duygularını ifade eden tablolar gönderiyorlar, bu şekilde. Doğum gününde çiçek buketleri gönderiyorlar. Hiç bir yerde onunla ilgili resmi bağlamda özel bir program yapılmadığı halde gençlerin sevgisini sürekli hissediyorum çevremde. Türkiye'den de bu şehre gelenler bir şekilde bana ulaşıyorlar, halimi hatırlamı sormak için."

Türkiye, Fransa dönüşlerinde eşi Ali ile boydan boya kat ettiği bir ülke; İstanbul rüya gibi hatırlanan mavi-yeşil bir şehir. Boğaz. Vapurlar. Haydarpaşa garı... "Erzurum civarında bir yerde çay istemiştik, semaver getirmişlerdi." Sonu sınırdaki tutuklamayla, arabada bulunan kitaplarla ilgili soruşturmaları da kapsayan günler sürecektir huzursuz bekleyişlerle noktalanacak olan bir yolculuktur bu. Genç Puran, Ali ile çıktığı hayat yolculuğunun hiç kolay olmadığını bilincindedir gerçi.

Puran Hanım, Şeriatî'nin *Yalnızlık Sözleri* gibi iç dökme olarak adlandırılacak eserlerinin pek çok sayfasında örtük veya açık

olarak yer alan isim. Yazar olarak sırtını yasladığı kadın, aynı zamanda fikriyatına koyduğu mesafeyle ona üzüntüler yaşatan, kendisini anlamadığını dile getirerek sitemler yolladığı hayat arkadaşı.

1934 doğumlu Puran adıyla tanınan Bibi Fatıma Şeriat-Rezavi, aslen Horasanlı olmakla birlikte Tahran'da yaşayan tüccar bir ailenin, Şeriatî'nin aile çevresinde yetişen genç kızlara göre daha "modern", daha "serbest düşünceli ve bağımsız" yetiştirilmiş kızıdır. Fakat görünüşte benzer olduğu akranlarından farklı olarak, siyasetle ilgili bir ailedir mensup olduğu. Altı erkek bir kız kardeşi vardır. Bu kadar çok erkek arasında yetişmenin Puran'ın karakterini etkilediği kanısını dile getiriyor, Şeriatî'nin biyografisinin yazarı Ali Rahnama. Serbest düşünceli ve kararlı bir mizacı vardır Puran'ın. Erkek kardeşlerinden Tufan adıyla da tanınan Ali Asgar 1941'de Sovyetler'in Azerbaycan'ı işgali sırasında İran'ı savunurken cephede ölmüştür. Bir diğer erkek kardeşi Azer ise, 1953'te ABD Başkan Yardımcısı Nixon'un İran gezisi sırasında düzenlenen bir protesto gösterisinde, askerlerin açtığı ateşle hayatını yitiren üç öğrenciden biridir. Puran'ın bu ölümlerden, özellikle ikincisinden çok etkilendiği biliniyor. Zira Azer onun sadece kardeşi değil akıl hocasıdır da.

Dolayısıyla Puran, siyasetle yakından ilgili bir genç kızdır ve zaten, Meşhed'de Edebiyat Fakültesi'nde öğrenciyken, sınıf arkadaşı Şeriatî'nin dikkatini öncelikle protest, muhalif tavırlarıyla çekmiştir.

Üniversite öğrenimini babasının isteği üzerine Meşhed'te Edebiyat Fakültesi'nde sürdüren Puran, bu

şehrin kapalı, muhafazakâr bulduğu ortamında bunalır zaman zaman. İmam Rıza külliyesinin bulunduğu Meşhed’in halkı genellikle dindardır, kadınlar da çoğunlukla çador ya da başörtüsü örterler. Ancak Puran başörtüsüne Ali ile evlendikten sonra zaman zaman çenesinin altına bağlayacak ölçüde yakınlaşabilir ancak. Uzun boylu, zayıf, saçları dökülmeye başlamış olan Ali derslerde yaptığı esprilerle ve edebiyat öğretmenlerinin övgüleri üzerine dikkatini çekiyor Puran’ın önce. İki genç fakültenin Edebiyat ve Sanat Cemiyeti’nde giderek daha fazla birbirlerini görmeye başlıyorlar. Puran bu cemiyetin müdavimlerindendir, bir toplantıda Hafız’dan bir gazel okumuştur. Bir başka toplantıda ise Ali, Ebu Zerr üzerine yeni yayımlanan kitabını imzalayarak ona verecektir. Sosyopolitik eserin aralarındaki duygusal bağlılıkta oluşturduğu rol, Ali’nin ilgisinin karakterini de işaretler. Puran, sosyal duyarlık sahibi bir genç kızdır.

Ailesinin muhalefetine rağmen Ali’nin Puran’a ilgi göstermeye devam etmesi, onda kendisine çok yakın gelen özellikler bulduğu ve cazibesine kapıldığının göstergesi. Bu kapılmada etkili olan iki olaydan söz ediliyor: İlkinde Puran henüz lise öğrencisidir. Ağabeyi Azer’in ölüm haberini okul çıkışında aldığı anda son derece üzülerken hükümete ve Şah’a hakaretler eder, onları kasaplıkla, katil olmakla suçlar. Tesadüfen o civarda bulunan Ali, Puran’ın cesaretinden çok etkilenecektir. İkinci olay ise Ali ile Puran Edebiyat Fakültesi’ndeyken gerçekleşmiştir. Kendisinin bulunmadığı bir derste okunan Şah’ı öven bir şiire karşı Puran şiddetli tepki gösterdiğinde, o sırada kampüs çevre-

sinde arkadaşıyla gezinmekte olan Şeriatî yine olanları öğreniyor ve Puran’ın özgüvenini yansıtan cesareti karşısında hayranlık duyuyor. (2)

Şeriatî, güçlü kişiliğinin cazibesine kapılarak evlenmeye karar verdiği Puran’ı bu evlilik fikrine ikna için çok uğraşır. Eğitimini tamamlamak istediğini öne süren Puran’a, onu destekleyeceğini, zaten tahsilli bir eş istediğini söylüyor. Çift, Ali’nin ailesi pek de onaylamadığı halde 1958 yılında Meşhed’te evleniyorlar. Puran’ın hatıralarında yazdığına göre ise düğün törenine, bazen derslerine ve konferanslarına giderken de yaptığı gibi gecikerek geliyor Ali.

Aralarında bir aşk yaşandığı muhakkak; biyografisinin yazarı Ali Rahnama, Şeriatî’nin Meşhed’de üniversite öğrencisiyken tanıştığı genç kızla evlenme konusunda ailesini ve Puran’ı ikna için iki yıl harcadığını yazıyor. Sonuçta Şeriatî dindar bir aileden geliyordu, babasının medrese eğitimi görmüş ve İslâmi Hakikatleri Yayma Merkezi’nin kurucusu Muhammed Taki Şeriatî olması, evleneceği kızın kimliğine dikkat etmesini gerektiriyordu. O genç kızın tesettürlü olması, çok tabii bir beklentiydi. Üstelik kuzenlerinden bir genç kızı çoktandır onun için uygun bir eş adayı olarak görüyordu aile çevresi. Puran’ın ailesi ise Şah rejimine karşı muhalif konumda bulunan, bu nedenle oğullarından birini yitirmiş, görece sol görüşlü “modern” bir aileydi. İranlı kadınların geleneksel örtüsü olan çadrayı kullanan bir annenin oğlu olan Şeriatî’nin, aile ve arkadaş çevresine başörtüsüz bir gelini kabullendirme konusunda ne denli güçlük çektiği tahmin edilebi-

li. *Yalnızlık Sözleri*’nde örtük olan bu sitemleri Puran Hanım *Eşim Şeriatî*’de açık bir dille aktarıyor.

Şeriatî ise eşinin kişiliğinin, kendisine sunacağı destek, geldiği ailenin mücadeleci yapısı gibi özellikleri dikkate alınmadan sadece başörtüsü üzerinden yargılanması karşısında duyduğu üzüntüyü Meşhed yılları arkadaşlarından Dr. Mehdi Mümeğin’e yazdığı mektupta dile getirmiştir. (3)

Bununla birlikte Puran, aileye kendisini sevdirmek için çaba göstermiş olmalı. Eşinin ailesine ayak uydurmaya çalışırken bir yandan da özel alanını ve ilkelerini korumakta ısrarlı davrandığı söylenebilir. Kendisine has kişisel ve sosyal özelliklerinin süreç içinde Ali’nin annesinin samimiyet ve köylülük sadeliğiyle karıştığını ve hızla evlilik öncesi tüm karmaşanın üstesinden geldiğini yazıyor kitabında. (4) Şeriatî’nin küçük kızkardeşi Betül de benzeri açıklamalarda bulunuyor. Puran’ın düğün günü rahatsız olduğu için törenlere katılamayan kayınvalidesi kendisini gelinlikle görsün diye nikah salonundan dosdoğru onu ziyarete gelmesi, o dönemlerde çocuk olan Betül’ü etkilemiştir. Yengesinin daha ilk andan itibaren sanki içlerinde büyümüş gibi davrandığını, kendilerinin de onu aileden biri gibi benimsediğini, tesettür ihtilafına karşılık annesinin yanında gelininin her zaman özel bir konumu olduğunu dile getiriyor Betül. (5)

Yukarıda belirttiğim gibi Puran evlendikten sonra zaman zaman yarım başörtüsü kullansa da başını örtmedi; albümlerin bize gösterdiğine göre. *Fatıma Fatıma*’dır’ın yazarı, eşinden tesettürlü aydın bir kadın örneği olmasını beklemiş miydi

Puran Şeriatî

acaba?... *Yalnızlık Sözleri*'ndeki serzenişleri dikkate alırsak bu bize pek mümkün gibi geliyor.

Şeriatî düşünen, bireysel varoluşu ve toplumsal konularda kafa yoran, yaşadığı dünya ve sahip olduğu, kendisine bağışlanmış hayat konusunda sorumluluk sahibi bir müslüman kadın tasarlar ve bu tasarısında da Şia kültürünün büyük önem atfettiği Hz. Fatıma ve Hz. Zeynep'e atıflarda bulunur. Açık ki müslüman kadının geleneksel konumundan memnun değildir, ama onun için ideal olanın Batılı kadının hayat tarzını iktibas etmek olduğunu da düşünmemiştir.

Kadınla erkeğin eşit fakat farklı insan cinsleri olduğunu tıpkı Aliya'nın İslâm *Deklarasyonu*'nda dile getirdiği bir yaklaşımla kaydederken Şeriatî, aynı zamanda erkeğin akıl kadının ise duygu ile temsil edildiği tanımlama alışkanlıklarına kuşkuyla yaklaştığını belli eden yorumlar yapmaktan geri durmaz. Öyle ki Hüseyiye-i İrşad'da ders verdiği yıllarda bu alandaki düşünceleri, Ensariye Zencani gibi bazı tutucu mollalar tarafından büyük tepki görecektir.

Dini bir aydın ve eş olarak Şeriatî'yi döneminin Müslüman aydınlarından az çok ayıran yönü, eşini bir yol, bir mücadele arkadaşı olarak tasarlamış olmasıdır. Puran'da söyleşebileceği kişiyi bulduğuna inandığı için de bu evliliğin

gerçekleşmesi konusunda belirttiği anlaşılıyor. "Evlenme teklifinde bulunduğunda, ama ben doktora yapacağım daha, demiştim. O da, 'Ben zaten eşimin doktora yapmasını isterim', diye cevap vermişti. Ev işlerine fazla daldığımda, 'Bunları bırak, önemli değil bu işler, kitap oku, doktora için çalış, makyaj, giyim-kuşam için de vaktini harcama', derdi", diye anlatıyor Puran Hanım.

Paris'ten yazdığı bir mektupta, döndüğünde Puran'a mutfakta yardım edeceğini, yemek yapmayı, sofrayı kurmayı ve süslemeyi ona öğreteceğini dile getiriyor. (6)

Şu var ki erkek yazar, düşünür ve sanatçıların aile hayatında, hele bir de çocuklar varsa, aile hayatının aksatmaya gelmeyecek sorumluluklarının kadın tarafından üstlenilmesi adeta kendiliğinden gerçekleşir.

Şeriatiler'de de ev düzeni ve çocukların bakımı konusunda sorumluluğu üstlenen kişinin Puran Hanım olduğu açık. Kendisiyle yaptığım görüşmelerde eşinin evin barın, çocukların meselelerinin ne denli uzağında olduğunu gösteren çeşitli örnekler dinledim Puran Hanım'dan. Yine de o denli tutarsız değildir Şeriatî, eşiyle ilişkilerinde. Ona, "Senden güzel sofralar kurmanı beklemiyorum, öteki kadınlar gibi sık giyinmek için zaman harcamanı da istemiyorum. Sadece oku, kendini yetiştir" derken, beklentilerindeki samimiyetini Paris yıllarında kanıtlamış, ilk çocukları İhsan'ın bakımıyla ilgilenerek eşinin doktora yapmasını sağlamıştır.

Hiçbir zaman şer'i haklar açısından ve kocalık hakları bağlamında suistimalde bulunmadığını, özgürlüğünü ve haklarını sınırlamaya çalışmadığını yazıyor Puran Hanım.

Giyiniş tarzına, ilişkilerine, dışarıdaki işlerine müdahalede bulunmazdı eşinin. Ancak bu sorumsuz olduğu anlamına da gelmiyor, hoşuna gitmeyen bir duruma ya da tutuma kinaye ile ve daha çok da espri ile muhalefetini bildirmekten geri durmuyordu.

Puran'a verdiği önem, belki de yayımlanması düşüncesiyle yazmamış olabileceği *Yalnızlık Sözleri*'nde onunla ilgili olarak yaşadığı hayal kırıklığını anlatan cümlelerden taşıyor. O kitapların, o metinlerin nasıl yazıldığının en yakın tanığı elbette Puran Hanım'dır. Konferanslarıyla ünlendiği yıllarda, tasarladığı kitapları yazabilmek için anlaşılamamaktan yakınlıkla yalnızlıkta bir sığınak bulmayı umuyordu Şeriatî. Puran ise, somut hayatın içinde olmaya devam etmeliydi, onun gece gündüz bilmeyen konferanslarını, yazı çalışmalarını sürdürmesini sağlayabilecek bir ortamı koruyabilmesi için... Yine de Şeriatî bazen "yazma nöbeti"ne tutulduğunda, düşünceleri ve metni herhangi bir dış ses tarafından kesintiye uğramasın diye kızkardeşinin evine sığınuyordu. Oğlu İhsan'a ve öteki çocuklarına çok düşkün olduğu açık. Ancak yazma nöbeti tuttuğunda etrafından kopuyor, zamanı ve mekânı unutuyor.

Şeriatî'nin bir yazıma da konu ettiğim yalnızlık duygusu çok daha eskilere, kendisini babasının arkadaşısı gibi duyduğu ve sokaklarda oynayan akranlarının yanından ayrılmış bir yetişkin gibi geçip gittiği çocukluk günlerine uzanıyor. Fiziki olarak sürekli olmasa bile genellikle Puran'ın yanbaşındadır, hapiste olmadığı yıllar boyunca. Yine de onca önemseddiği eşinden ayrı bir dünyası olduğu açık; gide-

rek daha çok içine çekileceği “ütopyanın veya davanın dünyası”dır bu. Onun herkesin içinde ayrı bir yerde duruşunu belgeleyen bir fotoğraftan söz ediyor Rahnema. 1961’de Paris’te öğrenci olarak bulunduğu sırada, o tarihten sekiz yıl önce ordu tarafından vurulmuş olan Musaddık yanlısı üç öğrenci için İran sefaletinin karşısında İranlı öğrenciler bir toplantı düzenleniyor. Bu sembolik toplantının onur konuğu, şehitlerden birinin kızkardeşi olan Puran’dır... Toplantı sırasında çekilen toplu fotoğrafta Şeriatî’nin ön sırada, kendisine bir buket sunulan karısının yanında durmak yerine her zamanki gibi ayrı bir yerde durduğu görülüyor. Düşünceli silueti, kalabalığın ortasında bir yerde zorlukla fark ediliyor.

Bununla birlikte Puran, konferanslar verirken ya da yazılar yazarken, “orada”, çocuklarının yanında, evinin merkezinde bulunmaya devam ettiğine ilişkin güven duymaya, destek ummaya devam ettiği hayat arkadaşı. Tahran’dan Meşhed’e yazdığı mektuplarda, kitaplarının basımı için para bulmasını beklediği kişi de, herhangi bir kimse değil, Puran oluyor.

İran’a dönüşlerinin ardından geçen yıllar içinde Puran kocası konferanslarıyla bütün ülkede ün kazanırken, dört çocuğuyla birlikte bir yerleşme düzeni kurmanın telaşına düşüyor. Şeriatî ise her zamanki kadar esinlerinin ve konferans takviminin düzeneğine göre yaşamayı sürdürüyor. Ailesine karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getiremediği için sürekli huzursuzluk duyduğu, bu nedenle kendini suçladığı ve acı çektiği de bir gerçek.

Hem devlet, hem de dini topluluklar tarafından baskı altına alınan, kendini sürgüne göndermeye zorlanan, iki yılını hücre hapsinde geçirmiş bir eştir Şeriatî. Mutlaka benzeri koşullarda bütün kadınlar da rastlanabilecek ölçüde yakınmış olmalıdır Puran, onun bir eş, bir aile babası olarak evde hissedilen eksikliği konusunda.

Evinde bulunduğum sürelerde dikkatle dinlemeye çalıştım Puran Hanım’ı. Sıklıkla tekrarladığı birkaç konu vardı: İlki, eşinin tercüme edilen eserlerinin bedeli konusunda Türk yayıncıların kendisine geçmiş yıllarda yaptığı ve Fecr Yayınevi’nin telafi etmeye uğraştığı haksızlık. İkincisi, eşinin iki yıllık hücre hapsi sırasında bir anne olarak içine düştüğü yalnızlık. Üçüncüsü, dört çocuklu evli çiftin aileyi taşıyan tarafı olmayı ister istemez üstlenmiş olmak. Dördüncüsü ise, hayat serüvenlerinin izlediği seyir nedeniyle eşinin tuttuğu yolda ilerlemesine karşılık kendisinin -kadın ve anne olması hasebiyle- bilimsel alanda hayal ettiği gelişmeyi gösteremediği inancının burukluğu. (7)

Sorbon Üniversitesi’nde mukayeseli Farsça-Fransızca alanında doktora yapmıştır Puran. “Fakat Ali bir yerlere yükseldi, bense bir yerlerde kaldım. Biz aynı eğitimi almıştık. Kadınlar böyledir. O aslında benim beşinci çocuğum gibiydi. Her şeyini ben toparlardım arkasından.”

Bu sözler aklıma Şeriatî’nin *Yalnızlık Sözleri*’nde kendi kişiliğini tasvir ederken sarf ettiği şu cümleyi getiriyor: “Güçlü bir düşünür, iyi bir hatip ama hayat yolunda felçli ve bastonsuz yürüyen bir hasta, aynı zamanda güvenilecek, ama sürekli dalgalı bir gerçek...” (8)

Puran Hanım, Ali Şeriatî’nin ütopyasını tamamen paylaşan bir eş sayılmaz, bununla birlikte onun tarafından hayat arkadaşı olarak seçilmesine neden olabilecek özelliklerden yoksun olmadığı söylenebilecek güçlü bir kadın. *Bir “siyasal ütopyacının” eşi, siyasal ütopyacının ta kendisi değildir.* Puran Hanım’a yaptığım ilk ziyaretin ardından eve dönmek için taksi beklerken, Adem Özköse ile bunu konuşmuştuk.

Güçlü görünen, meslek sahibi, kendine özgü fikirleri olan bir genç kadındır Puran, eşini yitirdiğinde. Sevilen bir eşin bıraktığı boşluğu kim ya da hangi uğraşı doldurabilir ki... Çocuklar, evet, onlar vardır. Puran Hanım 42 yaşında, önce zorlu bir kaçışın, ardından uzak diyarlarda tartışmalı bir ölümün kendisinden ayırdığı hayat arkadaşının ardından, bir başına dört çocuğunu yetiştirme sorumluluğuyla başbaşa kalmıştır. “Devrim’den bir yıl kadar önceydi. Mevcut ortamda hükümet de bize karşıydı, fakat ayakta kalmalıydım; çocuklarımı güvenlik içinde olmaları ve tahsillerini sürdürmeleri için Fransa’ya götürdüm.”

İlk kez bir aşkı paylaşarak evlendiği adamla gitmiş olduğu Paris’e bu kez yalnız başına, çocuklarıyla giden genç sayılabilecek bir kadın, o şehirde merhum eşinden, onun kitaplarında yer alan çok katmanlı cümlelerinden hangi sahneleri bularak veya keşfederek dolaştı acaba...

Yazdıkları, hakkında yazılanlar, eşinin doğrudan anlattıkları, Şeriatî’nin sadık bir eş olduğunu ortaya koyuyor. Buna karşılık zor mücadele dönemlerinde işsizliğin ve karşılaştığı baskıların sebep olduğu bir anlaşmazlığa dair bazen aşık, bazen de kapalı cümleleri var *Yalnızlık Sözleri*’nde. Onun “kitap,

zindan, kalem, iman ve fedakârlık için yaratıldığını” düşünen ablasının bir dava adamı olarak evlenmesine hiç iyi gözle bakmadığını belirtiyor, aynı kitapta. Ablasının yüceltici sözlerine karşılık Şeriatî, bir insanın yüceltilme isteği kadar yüceltme isteğine de sahip olduğuna inanıyor. Puran onun gözünde yüksek değerlere sahip bir kadındır. Onlar öncelikle despot bir rejime karşılıklı biraraya gelmiş düşünce yoldaşı değiller mi?..Aralarında aşk olsa da evlilik yürümesi için özen isteyen, çaba gerektiren bambaşka bir ilişki biçimidir. “Çığırından çıkmış bir tarz”; aile ortamını bu şekilde tarif ediyor Şeriatî. Telefonlar çalar, mektuplar gelir, genellikle öğle saatlerinde eve gidemez, pek çok kez gece yarılarını bulur dönüşü. Bu akışı aile yaşantısıyla bağdaştırmaz bir taraftan, üzüldür, çünkü eşi onu düşünmediğini sanıyordur. Onu, çocuklarını ve evini sevmediğini sanıyordur. Her zaman sinirli, şaşkın, dargın ve kavgalıdır Puran. Oysa onun işten eve, evden işe gidip gelecek bir adam olmaya-acağı en başında belli değil miydi? Gerçi dava diye, ya da başka bir sebeple normal insan hali dışına çıkan suratı asık insanları sevmez kendisi de ve aileleri için saadet sebebi olan iyi insanların değerini takdir eder. Üstelik de kişilik olarak eşine ve çocuklarına çok bağlıdır, buna karşılık kendisi gibi eşinin halinden bunca şikâyet ettiği çok az insan olduğunu düşünür. Nihayet bu konuda eşinin haksız olmayabileceğini de kabul eder. Bazen sanki haftada bir iki saat, o da tesadüfen görüştükleri bir hakikat. Fakat eşinin buna rağmen kendi sevgisinden, bağlılığından emin olması gerektiği konusunda yine de ısrarlı-

dır. Çok az insanda rastlanabilecek şekilde bütün kalbi ve ruhuyla eşini seviyor, çocuklarını düşünüyor ve yuvasına değer veriyor ne de olsa.

Şeriatî, yüklediği misyonu üstlenmekten uzak duran Puran’a çıkmaz, tavır da koymaz. Sözleri sitemdir, temennidir, bazen yakarıdır. Onu kendinden dolayımlı, kendine mecbur bilmez. Rızasını ister. Bulamadığı halde de yıkılır. “Eşimin halini daha da kötüleştir-memek ve ona kol kanat germek için kendi perişanlığımı ve hastalığımı hissetmiyordum” diyor ve bu tahammül gücünü de müeakip satırlarda sevginin gücüne bağlıyor. (9) **“Gerçek samimiyette ilahi ve mucizevi bir güç saklıdır”** diye yazıyor. O, bir çocuk gibi sevilme-k nedir, bunu da tattı hem. Öte taraftan anlaşılmadığını düşündükçe sustu, kendisiyle bile dertleşmek-ten kaçındı, bu durumda ise eğer susarsa, yalnız başına direnmeyi sürdürürse onu kaybedeceğini ve çocuklarının da gideceğini anladı. Bunu düşününce büyük bir korku-ya kapıldı, birinden yardım istemesi gerektiğini düşündü. Birisi elinden tutmalı, kollamalıydı onu. “Öfkeyle ve şiddetle esen bu fırtına karşı-sında beni manen destekleyecek, teskin edecek, her tasavvurunda ve hayalimde daha dayanıklı, merha-metli (görünen) bir duvara dayan-malıyım. Her akşam daha da artan ateş sebebiyle başımı birinin kuca-ğına bırakmalıyım” diye yazıyor. Biri ona kendisine duyulan ihti-yacı hatırlatmalı, sağlıklı bir hayat sürdürceğini ve çocuklarının da yanında bulunacağını söylemeliydi. O kişi de elbet Puran olmalıydı ve Ali, gururu yüzünden artık onun kendisinden daha fazla uzaklaş-masına müsaade etmemeye karar

vermişti. Yanında kalması için yüre-ğini açtı, gururu bir kenara bırakıp daha pek çok söz söyledi, mesela onun kendisini koruması gözetmesi gerektiğini, aksi takdirde kendisinin öleceğini açıkça ifade etti, ancak her zamanki adeti üzere ona duy-duğu ihtiyacı bütün gerçekliğiyle anlatmaktan da kaçındı: “Özellikle üzerimdeki etkisini anlamasını iste-miyordum, rahatsız olmasını iste-miyordum, sadece üzüldüğümü anlaması bana yeterdi, fazlası onu perişan ederdi” diye ifade ediyor kaygısını. O’nun üzerindeki etki-sinin nefret, kötümserlik ve kinle ilgili olmadığını anlatabilmeliydi. İtidalli yaklaşımıyla aradaki gergin-liğin atlatılmasında başarılı da oldu o defa; böyle yazıyor. (10)

Puran’a Mektup: Şeriatî Hüseyinî-i İrşad konferansları için gittiği Tahran’dan Meşhed’de bulunan Puran Hanım’a yazdığı bir mektupta, ailenin düzeni konusun-da onun üstlendiği yeni bir sorum-luluğun, bir gece işinin yükünü olabildiğince ağırlaştıracağını belir-terek, bununla bağlı endişelerini dile getiriyor: Hem dışarıda hem evde çalışmak doğal olarak Puran’ın sinirlerini yoruyor, bu yükün onun için ağır olduğu açık, aslında önce-liğin çocuklar olması gerekiyor; çocuklar şefkatine ihtiyaç duyuyorken Puran’ın onlara fazla vakit ayıramaması, on dört yıllık evlilik ve dört çocuktan sonra hâlâ çalış-maya mecbur kalması ailelerinin selameti açısından elbette ciddi bir meseledir. En küçük Mona geceleri uykuda olduğu için annesini hemen hiç göremiyor ve Şeriatî bu nedenle çocuk adına endişe duyuyor. Üste-lik bu aile içinde Puran’a çocuk-ların duyduğu ihtiyaç Şeriatî’ye göre sıradan eğlenme ve oyalanma

durumlarına açık herhangi bir ailede olacağından çok daha fazladır. "Görüyö musun aziz Puran'ım, ben bu akli ve bilimsel nedenlerden dolayı bu birkaç saatlik gece mesailerini bırakmanı istiyorum. Yoksa sen ne zaman benim seni sınırladığımı gördün?" diye devam ediyor mektubuna.

Bu mektup Şeriatî'nin her zaman üreten, akli katılım yönünde çaba gösteren bir kadın idealine sahip olmakla birlikte, kendi yaşadığı tecrübenin de etkisiyle çocuklu aile düzeninin dadı ve bakıcılarla değil annenin (hatta babanın da) çocuklarına mümkün olduğu kadar çok vakit ayırabileceği bir şekilde yürümesine verdiği önemin altını çiziyor. "Çocukları annelerinden mahrum bırakmamak gerektiğini" defalarca belirtirken, Batı'daki tecrübe ve tespitlerden görüşlerini destekleyecek misaller aktarıyor düşünürümüz. Batı'da çalışan kadının anne olduktan sonra işten geçici ya da tamamen ayrılması bağlamında istatistiksel verilerle ve kendi dokuz madde halinde sıraladığı fazla mesaiyi sürdürdüğü takdirde aile olarak neleri yitireceklerine ilişkin eleştirisiyle Puran'ı bu gece işinden ayrılmaya iknaya çalışıyor. (11)

Bununla birlikte fazla mesai yapmak zorunda kalan Puran'a maddi anlamda destek olamıyor. Dolayısıyla dile getirdiği eleştirilere karşılık gelen sıkıntıların farkında olsa da Puran'ın fazla mesaisi sürüyor. Şeriatî'nin ailesine karşı sorumluluklarını tam olarak yerine getiremediği için Puran'ın ağır yük üstlenmesinden duyduğu huzursuzluk Yalnızlık Sözleri'nin akışında sıklıkla karşımıza çıkıyor. Hayatını her zamanki gibi sürdürmemek elinde değil, öte taraftan çocuklarına ve

eşine düşkünlüğü de bir gerçek. Meşhed Üniversitesi'nde ders verdiği, SAVAK tarafından baskı altında tutulduğu, kitaplarının yasaklanması için çaba gösteren, bunu sağlamak için sürgünde bulunan Ayetullah Humeyni'ye mektuplar yazan din adamları tarafından konferanslarının iptali için baskılara maruz kaldığı bir dönemde, onu mutsuz eden, zora düşüren, bir çıkmazda olduğu hissine kapılmasına yol açan asıl şey, ailesiyle ilgili problemler yaşıyor olmasıydı.

Kızları

Kızlarına vasiyetnamesinde kızlarını nasıl hayatının ümidi olarak gördüğünü dile getirirken, toplumun onlara sunacağı iki türlü kadın olma seçeneğini aslında iki tuzak gibi gördüğünü dile getiriyor: Hayat ümitlerini, geleceğini evliliğe bağlayan, iffet ve asalet görüntüsü altında değer kazanmaya çalışan dindar kadın ya da modern ve aydın olma iddiasında, aslında kapitalistler için bir tezgâh olarak görülen, kendini süs bebeği olarak algılayan kadın... İkisi farklı görünseler de aynıdır onun gözünde. "Bir kimse insanlıktan çıktığı zaman artık onun bir baykuş ile bir serçeçik olması arasında ne fark var?" diye soruyor. Doğu tuvaleti ya da Batı tuvaleti fark etmez bu durumda. İşte böyle

bir kader karşısında bambaşka bir ufku işaret edecek bir babanın yoksunluğunda bir genç kız ne ölçüde mucizeler yaratabilir ve ne zaman galibiyet kazanabilir? Şeriatî, şair Pervin Etisami gibi mucizevi örneklerden hareketle yine de bir umudu olduğunu belirtiyor.

Furuğ Ferruhzad şiirlerini okuduğunu gösteren notlar da var. Furuğ'un "kuş ölüyor/uçuşu hatırla" şeklindeki mısrasını önce onun bir kitabında okumuştum.

Puran Hanım'ın Tecrîş'teki evinin duvarında çerçeveletilmiş olarak gördüğüm oğlu İhsan'a vasiyetinde onun 3 T'den, "tekrar, taklit ve tercüme"den uzak bir yönelim içinde olması dileğini açıyor. İhsan doğduğu sırada Paris'ten yazdığı mektupta ise, oğluna mirasının "kitap, fakirlik ve özgürlük" olduğunu belirtiyor. (12)

II- Hacer, Hatice, Fatıma ve Zeynep İrmağı

Şeriatî'nin sosyolojik çözümlemelerinde en sık yer verdiği kadın, elbette Fatıma'dır. Bunun yanında Hacer, Hatice ve Zeynep'e de zekâları, direnişi mümkün kılan imanları ve sadakatleri nedeniyle sıklıkla atıfa bulunur.

Hacer ya da aşk...: Hacer'in imani gücüyle insanlık için bir örnek olduğunu düşünür Şeriatî. Allah ona emzikli çocuğuyla evini terketmesini bildirdiğinde, hiç tereddüt etmeden uymuştu bu emre. Hiç bir bitkinin, bir deve dikeninin bile bitmediği korkulu Mekke vadisine girmesi söylendiğinde, Allah'a olan aşkıdan bu emri anladı ve kabul etti.

Yalnız bir kadın kucağında bebeğiyle susuz bir vadiye niye gönderilsin? Susuz. Barıksız.

Kimsesiz. Allah kendisine mutlak olarak güvenilmesini istediği için yaşıyor bütün bunlar, bu gün bizim aklımız almasa bile: “Su varlık için gerekli, bebek süt ister, insan arkadaşına muhtaçtır, kadın bir desteğe ihtiyaç duyar ve bir anne yardım bekler. Bütün bunlar doğru, ama aşk bütün bu ihtiyaçların yerini alabiliyor. Eğer ruhu onu tanırsa, bir kimse yalnızca aşkla yaşayabilir. Ey yalnız kadın, yarımsız, emzikli ana, sen ve yavrun Allah’a güvenmelisiniz. Aşkla güvenlik duyarak O’na dayan!” diye yazıyor Şeriatî Hacc’da. (13)

Hacerin eteği: Hacer, Sara’nın Habeşistanlı siyahi cariyeye. Çocuğu olmayan Sara, onun İbrahim’in eşi olmasına rıza gösterdi. Hacer’in seçme şansı var mıydı? Yoksul ve alçakgönüllü cariyeye anne olduktan sonra Sara’yı rahatsız etmeye başladı varlığıyla. Evin soylu hanımefendisinin hışmını çekmek hiç kolay olmasa gerek. Ben Hacer’in bu nedenle de yollara düşerken bir kurtuluş umudu taşıdığını düşünüyorum. Öte taraftan cariyeye, köle bir kadın olarak yaşadığı horlanmaların ötesinde ilahi taltifler birbiriniz izleyecektir. Şeriatî bu taltif sembollerine çekiyor dikkatimizi: İbrahim’in zevcesi olma şerefine yanı sıra, onu daha da çok şerefliendirmek için eteğinin sembolüyle Kâbe arasında bir bağ kurulması sağlanmıştır işte!

Hacer’in eteği İsmail’in doğduğu yer. Mezarı Kâbe’nin üçüncü sütununun yanında. Hiç kimsenin, peygamberlerin bile camiye, mabede gömülmesine izin verilmemişken siyahi bir kadının evinin Allah’ın eviyle yanyana olması ne anlama geliyor? İsmail’in annesinin gömülü olduğu yere doğru uzanıyor Kâbe;

bu demektir ki, Allah’ın evi onun eteğine doğru ilerliyor.

Siyahi bir cariyenin ve iyi bir annenin mezarı, Kâbe’nin bir parçası durumunda, müminlerce sonsuzca tavaf edilmeye açık. Muhteşem uluhiyeti içinde Allah tamamen kendi kendine ve yalnızken, kimseye ihtiyaç duymuyorken, sayısız ve sonsuz yaratıkları arasından siyahi bir kadını seçti, yerleştirdi evine. Yaratıklarının arasında en zayıf ve en acizine kendi yanında bir yer, evinde bir oda verdi. “İslâm toplumunda meçhul asker böyle seçilir” diye dile getiriyor bu seçim karşısında duyduğu heyecanı. Hacc menasiki Hacer’in hatırlanmasıdır. “Hicret” kelimesi “muhacir” kelimesi gibi kökünü onun isminden alır. Muhammed (s.a.v.), “Örnek muhacir Hacer gibi davranandır” demişti ya... Hicret, Hacer’in yaptığıdır. Aşk ve onur için terketme, meçhule doğru yol alma... Vahşetten medeniyete, küfürden İslâm’a geçiş...

Hacer’in ana dilinde ismi “şehir” anlamına geliyor. İsmiyle bile medeniyetin sembolü olan siyahi kölenin göçünün medeniyete doğru

bir hareket olduğunu dile getiriyor Şeriatî.

Çok aynı olmasa da postmodern dönemlerde Baudelaire’nin *Kötülük Çiçekleri*’nde başlattığı antikonformist edebiyat ve sanat hareketini çağrıştırıyor, Hacer’in seçilişi karşısında kapıldığı coşku. İnsanlık aradan geçen zamana karşılık yine de siyah kadınların bir ruhu olmadığını inanmaya, savunmaya dönüyor.

Hiçbir şey tamamen şimdiki zamanın icadı değil, insanlık da öyle. Köle bir kadın, Hacer, Allah’ın evinin biricik mukimi. Şeriatî bize bunu hatırlatmaya devam ediyor.

“Hacer’in mezarı Kâbe’yi tavaf ederken ortada kalır. Sen ey kendini herşeyden kopartmış ve Allah’ın hacca çağrısını kabul etmiş olan muhacir, aynı anda Allah’ın Kâbesini ve Hacer’in mezarını ziyaret edecek-sin!” diye sesleniyor Şeriatî hacı adaylarına. (14)

Hatice’nin sadakati: Hatice dava adamının, hayatı iman ve cihattan ibaret gören erkeğin güvenilir yol arkadaşı, düşüncelerini toplamak için başını dayayacağı omuz. Şeriatî, kendi haticesi yanbaşında değilken hep eksik, yanlış, zor durumda olduğunu bazen metaforik ifadelerle dile getiriyor.

Her zaman Fatıma’yı idealize etse de kendisi için Hatice gibi güçlü ve sadık bir kadın düşünüyor. Puran da güçlü bir kadın. Ancak o Puran’ı tıpkı Hatice gibi sadık bir iman yoldaşı olarak görmeyi de umuyor.

Hatice cahiliye toplumunda kimsenin göremediğini görmüş kadın. İffetli elçiye yoksulluğuna, emir altında çalıştığına bakmadan evlenme teklif etmedi mi? Aralarında öyle bir bağ var ki evlilik söz konusu olduğunda ileri sürü-

len yaşla, toplumsal statüyle, kadının dul ve çocuklu olmasıyla ilgili toplumsal tabular önemini yitiriyor yanında.

Yalnızlık Sözleri'nin ilk cildinin onuncu bölümünde Hatice ismi etrafında sorgulanıyor Puran. "En yakın akrabalarını korkut!" Peygamber (a.s.) aldığı vahyi en yakın akrabalarına bildirmekle emrolundu. Hatice yanındaydı her aşamada. Peki Şeriatî'nin Hatice'si nerede? "Benim Hatice'm cahiliyeden çıkmıyor, onu seviyor, kendisini yetiştirmemi istemiyor." O'nun Hatice'si her konuda ince, düşünceli elbette. O'na özen gösteriyor, gündün güne daha fazla seviyor, çocuk gibi okşuyor, hizmet ediyor, giyim kuşamıyla ilgileniyor. Ancak onun fikirlerini bir yetiştirilme seviyesinde kabullenmiyor, benimsemiyor. O'nun Hatice'si diyor ki, "ben seni nasıl olduğun gibi seviyorsam, sen de beni olduğun gibi sev."

Oysa o bir dava adamı, bir tür elçi; bu nedenle de böyle bir sevgi ilişkisiyle yetinmesi beklenemez: "O benim aile saadetine, huzuruna, mutluluğuna, dostluğa ve aşka ihtiyacım olmadığını bilmiyor" diye dile getiriyor kapıldığı anlaşılama sıkıntısını. (15)

Ne bekliyor öyleyse? Kafa arkadaşlığı mı? "Gaybi ateşlerle yanan ruhu, açılacak kimseyi bulamıyor, "Allah'ım, benim Hatice'mi de Muhammed'in Hatice'si gibi bana aşık ve imanlı kıl ki bana bir maşuk gibi bakmasın." Öncelikle bir sahabi, bir havari gibi istiyor eşini, Musa'nın Harun'u, İsa'nın Sn. Paul'u gibi aynı gaye için yanında olmalıydı Puran.

Yazdıklarına da, dostluklarına da güvenmiyor, inanmıyor oysa kendi Hatice'si. O ise artık sürekli

yazmaya karar vermiştir; ola ki ölümden sonra bir Hatice gelir de ulaşır o yazılanlara, kıymetini takdir eder....

O Hatice, dokuz yıl yaşadığı eşinin evcimen biri sayılamayacağını, sahabisiz bir elçi olduğunu bilir. Dost-arkadaş-kavim-tanındık-aşık-inanan-eş-dert ortağı-sevgili-gönüldaş, hepsi; ama sahabi olmuyor Puran, havari olmayı benimsemiyor. O'nun hayatındaki gerçek Hatice, yazdığı kitabı eline aldığı anda okuduklarına tahammül edemiyor bile. Bu ise bir dava adamı için en dayanılmaz bir deneyimdir, çünkü mesela Hüseyin'in başına gelenlerin sebebi düşmanlarıyken, onun yaşadığı bir başınalığın ve garipliğin sebebi eşidir. Oysa o eş yine bir yalnızlık döneminde ortaya çıkıp yalnızlığına ortak olmuştu: "Uzun ve kara bir gecede aniden mehtabın ortaya çıkışı" olarak tanımlıyor buluşmalarını. On yıl geçmiştir aradan. "Yabancı insanlar arasında tanıdık bir çehre. Bir ömürlük boğucu hayatın ardından alınan bir nefes. Bir ömürlük körlüğün ardından aniden açılan gözler. Bir ömürlük dilsizliğin ardından konuşan dil..." O iyiliklere sebep olan, Puran'dı. Hatice'nin ayak sesleriyle geldi, ama aynı yürüyüşü sürdürmedi. O'nun Hatice'si perişan, sinirli, kararsız ve hoşnutsuzdur. Yazdıklarını uydurma sözler olarak görür, küçümser. Aydınlar ve mollalar karşısındaki yalnızlığını koyulaştırır onun bu güvensizliği. İhsan'ın büyüyeceği günleri özler, dolu dolu konuşabilmek için.

Öte taraftan sevgili eşinin hayatına getirdiği iyilikleri hatırlamaktan vazgeçmesi de imkânsız. Puran'ın güçlü, dışa dönük, mücadeleci, sor-

gulayan kişiliğini, kendisinde bir sığınak arayacak, belki yetiştirilmeyi talep edecek içe dönük geleneksel bir kadın profiline tercih etmesinin sebebi, şu satırlarda saklı olmalı:

"Birbirimizle yeni tanıştığımız o ilk yıllarda birer sınıf arkadaşaydık ve o henüz benim hayatıma adım atmamıştı. Ben ne idim? Kimdim? Yaşlı bir gençtim. Negatif görüşlü, acı düşünceli, münzevi, tedirgin, tehlikeli, maceracı, başı havada ve hayallere dalan bir genç! Babam hep, "Bu oğlum nasıl hayatını sürdürebilecek? Kendi başına nasıl derleyip toparlayacak hayatını? Zavallı eşi ve çocukları neler çekecek? O yemek yemesini bile beceremez. Yemeği ağzına vermek gerek. Para saklamasını bilmez. Günlük harçlığı beş tûmendir ve 6-7 tûmen kaybeder. Allah onu yaratmış ki Kızıl kale zindanının bir köşesine atınsınlar ve bir yük kitabı etrafına döksünler; sigarası için bir kül tablası ve elinin altında da birkaç paket sigara, ves-selam" derdi. (16)

Ehlileşen her şey, şehirdeki yuva, hem aşınadır, hem de bir mağara korkusu uyandırır. Birlikte yaşamak hiç kolay değil, ama bırakıp gidemez de; çocuklarının sınıksız kalması demek olur bu. Sığınak çocukları için muhakkak ki öncelikle Puran'dır. Şeriatî kendisinin çocuklarına sığınak olamayacağını ayırt eder. Annesiz, baba yanında büyüyen çocuk iyi bir terbiyeyle olsa olsa Sadık Hidayet, Muhammed Hicazi olur, diye düşünür... Muhammed Hicazi devrimden önce ülke tarihinde verdiği rejim karşıtı konferanslarla tanınan, ancak Şeriatî'nin muhtemelen popülist söylemleri nedeniyle eleştirdiği dini aydın.

Fatıma ya da Kevser'in sahibi:

Şia mezhebinin masum kabul ettiği 14 şahsiyet içinde bulunan tek kadın olan Fatıma, İran Devrimi'nden önce de toplumda büyük bir saygınlığa sahip bir örnek kadın ve kadın meselelerinin ele alınışında Müslüman ahaliyi derinden etkilemekte olan en önemli kutsal figürlerden biriydi. İran Devrimi sırasında olsun, devrimi izleyen yıllarda olsun, bu figür, kızı Zeynep ile birlikte kadınları devrimin gerçekleştirmek istediği amaçlar için mücadeleye çağırmada etkili modeller olarak gündemde kaldı. Devrim'in başlarında doğan çocukların adlarını ya Fatıma ve Zehra olurdu, ya da Zeynep. Fatıma üzerine sayısız kitap yazıldı, Fatıma'yı örnek almak üzere sayısız kadın derneği kuruldu. Batı Dünyası'nın değerleriyle ilişkili olduğu düşünülen 8 Mart Kadınlar Günü'ne alternatif olarak seçilen gün, Fatıma'nın dünyaya geldiği gün olarak belirlendi. Ülkenin muteber kadın üniversitesinin devrimden önce "Farah" olan adı da devrimden birkaç yıl sonra "Ez-Zehra Üniversitesi" olarak değiştirildi.

Bu ilgi yoğunlaşmasına karşılık kuşkusuz Fatıma konusunda modernist yazar ve ulema ile geleneksel yazar ve ulema arasında görüş farklılıkları yok değildir. Şeriatî'nin -kısmen Massignon'dan etkilendiği söylenebilecek- Fatıma yorumlarında müslüman kadın toplumsal bir birey, bir aktör olarak tanımlanırken, Ayetullah Cevad Amuli gibi geleneksel ulemanın Fatıma'dan kaynağını alan yorumları, kadını 'anne' ve 'eş' konumlarıyla aile hayatı içinde tanımlama eğilimini yansıtır.

Kimliğimizi oluşturan sayısız etken var. Bugünün imgelerine

duyduğumuz güvensizlik oranında geçmişten süzülüp gelen sağlam imgelere daha sık başvurma ihtiyacı duyuyor, modernizm karşısında duyduğumuz tedirginlik oranında da Kur'an'a uygun bir hayat sürdürdüğünden şüphe duyulamayacak müslüman kadınları tanıma ve izlemeyi bir okuma anlama yolu olarak önemsiyoruz."

Bu tanıma ve öğrenme isteğiyle 80'li yılların başlarında Hz. Fatıma ve Hz. Zeynep'le ilgili iki biyografi çalışması yapmıştım. O yıllarda Ali Şeriatî'nin 'Fatıma Fatıma'dır isimli kitabından yapılmış kısa tercümeler kanalıyla karşıma çıkan Fatıma tasvirleri, bana dönemin kadın meseleleri tartışmaları açısından çok çarpıcı ve açıklayıcı görünmüştü. Şeriatî'nin Kevser Suresi ile Ehli Beyt arasında kurduğu bağlantı, bu surenin kız çocuğu sahibi olduğu için Peygamberimizi ebter yani soyu kesik olarak adlandıran cahiliye toplumu seçkinlerinin soy sople ilgili kaygılarını cahiliye kültürüyle ilişkilendiren yorumları, Fatıma'yı daha yakından tanımak için yeni okumalara yönlendirmişti beni.

Fatıma'yı güncelleştirecek şekilde okumayı da önce bir Fransız bilim adamı, Louis Massignon düşünmüştür ve Şeriatî bunun ziyadesiyle utanç verici olduğunu ifade eder. (17)

Düşünen, katılan, sorumluluk sahibi bir müslüman kadın tasarlar Şeriatî ve bu tasarısında Şia kültürünün büyük önem atfettiği Hz. Fatıma ve Hz. Zeynep'e sıklıkla atıflarda bulunur. (18) Kendisini kadınlar konusundaki görüşleri nedeniyle köşeye sıkıştırmaya çalışan bir kısım ulemaya, Temmuz ve Kasım 1972'de verdiği kadın konu-

lu iki konferansın metinlerini daha sonra "Fatıma Fatıma'dır" ismiyle kitap olarak yayınlanacaktır.

Fatıma hakkında konuşmak öyle kolay değildir Şeriatî'ye göre, kişiliği onca zengin olduğu halde. Niye? Çünkü bu zengin kişiliği oluşturan kaynakları ve şartları iyi kavramak gerekir, klişelere başvurmadan kaçınılmak isteniyorsa. Fatıma tabii bir "kadın"dı, ancak İslâm'ın öngördüğü gibi bir kadındı. Onun çehresinin tasvirini peygamber kendisi resmetmişti. Onu zorluk, fakirlik, mücadele ocağında, kendi derin insani eğitim merkezinde yetiştirerek eşsiz bir insan kılmıştı.

"Onunla ilgili ne diyeceğimi bilemiyorum" diye yazıyor. "Nasıl diyeceğimi bilemiyorum. Meşhur Fransız hatibi Boushey'i taklit etmek istedim. O, bir gün Lois'in de hazır bulunduğu bir mecliste "Meryem"den söz ederken şöyle diyordu:

Bin yedi yüz senedir dünyanın tüm hatipleri Meryem hakkında konuşuyor.

Bin yedi yüz senedir Doğu ve Batı'da tüm filozoflar ve düşünürler Meryem'in faziletlerini beyan ediyor.

Bin yedi yüz senedir dünya şairleri, tüm zevk ve yetenekleriyle Meryem'i övüyor.

Bin yedi yüz senedir tüm sanatçılar, ressamalar, heykeltıraşlar Meryem'in simasını ve tutumunu gösterebilmek için mucize sanat eserleri meydana getiriyor. Ama tüm bu söylemler, düşünceler, çabalar ve yüzyıllar boyunca yapılan tüm bu sanat eserleri şu tek kelime kadar Meryem'in azametini anlatmaya yetmedi: "Meryem, İsa'nın annesidir."

Ben de bu tanımı Fatıma'ya uyarlamak istedim:

Dedim ki; Fatıma yüce Hatice'nin kızıdır.

Ama baktım ki bu Fatıma değil.

Ardından Fatıma Muhammed'in kızıdır, dedim.

Fakat bu da Fatıma değildi.

Fatıma Ali'nin eşidir, diyecek oldum.

Ancak gördüm ki, Fatıma bu da değil.

Fatıma Hüseyin'in annesidir, diyeyim dedim.

Ama yine gördüm ki bu Fatıma değil.

Bir an için Fatıma Zeynep'in annesidir, dedim içimden.

Oysa gördüm ki Fatıma bu da değil.

En sonunda şu neticeye vardım: Evet, bunların hepsi doğrudur, fakat Fatıma bunların hiç birisi değildir. Fatıma Fatıma'dır." (19)

"Fatıma öncelikle Fatıma'dır"; bu tespitle saklıdır Şeriatî'nin kadın görüşü işte! Bir kadın öncelikle kendi olmalı, kendi adının sahibi. Ancak önce kendi adının sahibi olan kadın Hüseyin gibi, Zeynep gibi çocuklar yetiştirir.

Mekke kadınıdır Fatıma; kuruluş dönemi ruh haliyle, devrimcidir. Medine'ye hayır diyen kadındır Şeriatî'nin kaleminde; Asiyeye Cabbar'ın da gördüğü üzere. Şeriatî'yi okurken derdini kuyulara anlatan Ali'nin yanında Fatıma sabırsız ve isyancı ruhuyla konuşmayı sürdürüyor. Ali'nin gücüne, Ali'ye duyduğu güvenin gücüne dayanıyor. Ali de yüce bir dağ gibi yanında durmuş, ona teselli veriyor. Zülfikarı kınından çekip savaş meydanlarına koşan Ali'nin mazlum ve münzevi dönemlerinde Fatıma'nın

gözleri sadece Ali'yi ve Ali için görmektedir. (20)

Zeynep ya da cümlelerin öteki yarısı: Zeynep, Kerbela'da katliama maruz kalan 72 kişiden geriye kalanlardan biri, Kerbela'nın sesi. Hüseyin'le birlikte Kerbela'ya giden kabile içinde yer aldı. Bazen ölümsüz bir söze, bir cümleye dönüşen sadece eylemdir. Bazen de haklı eylem tamamlanmak için sadece sizin tam zamanında atacağınız adıma, vereceğiniz karara, yükselteceğiniz sese ihtiyaç duyar. Eğer inandığınız bir itirazın dillendirilmesinde üzerinize düşeni yapmazsanız, cümlelerin anlamını açığa vuran öteki yarısı da olamazsınız.

Kerbela faciasının ardından Zeynep, hilafet makamını krallığa dönüştüren Yezid'e karşı ağabeyi ikinci kez öldürülmesin ve kıyamının amacı duyulsun diye zor bir mücadele içine neredeyse öncülük rolünü üstlendi. Facianın ardından geriye kalan yaralıların bulunduğu bir kervanla İbni Ziyad'ın sarayına götürülürken Kufe halkına uyarılar ve kınamalar yönelttiği konuşmalar yaptı. Usta bir hatip olduğunu gösteren benzeri konuşmaları İbni

Ziyad'ın ve Şam'da da Yezid'in sarayında da sürdürdü.

Medine'de ise, susmakla sürgüne gitmek arasında bir seçim yapmaya zorlandı neticede. Kardeşinin Yezid'le uzlaşmaktansa ölümüne gitmesinin nedenleri üzerine konuşmaktan vazgeçmek istemedi, bunun için bir pazarlığa yanaşmayarak sürgünü seçti. Bir rivayete göre (bugün mezarının bulunduğu) Şam'a, başka bir rivayete göre ise Mısır'a sürgüne gönderildi. Her şeye rağmen hak sözü dillendirme sorumluluğuna sahip çıktığı için de yüzyıllar boyunca konuşmayı sürdürdü ve gün geldi Ali Şeriatî'nin "Ve Cevap Veriyorum" başlığı altında geliştirmeye devam ettiği tek boyutlu, kadın varlığını sönükleştiren din algısı eleştirisine, nefes almaya devam eden bir açıklama cümlesi halinde katıldı. (21)

İranlı sosyolog Haşim Ağaceri'ye göre Hüseyin bir hatırlatıcıdır; Kerbela ise, daimi bir yolculuğun ve haklı sözü ayakta tutma sorumluluğun sembolü. Hz. Adem'den bu yana Hak yoluna davet için binlerce peygamber gönderildi toplumlara, şu var ki vahiyle aydınlanan toplumlar bir zaman sonra yeniden bozulma gösterdiler. Hüseyin'in yapmak istediği buydu işte: Başlangıç ilkelerini hatırlatmanın bir yolunu aramak...

Kerbela Faciası'nın kahramanı Hüseyin ise, bu faciayı dünyaya duyuran ses Zeynep oldu. Kerbela meselesini anlatmayı geride kalanların, süre tanınanların borcu olduğunu düşündü, bu borcun ifası için yollara düştü. Sırf bu nedenle bile bir açıklamaya dönüştü varlığı, Antigone misali.

Modern dünyaya Zeynep adını hatırlatan ise Şeriatî'dir. Şimdi

Şam'da, İmam Hüseyin'in kızkardeşi ve Kerbela'nın kadın kahramanı Zeyneb'in türbesi yanına gömülü olması rastlantıdan uzak.

III- Modern Kadın-Geleneksel Kadın Ortaklığı

Şeriatı genel olarak kadınların bilimsel alanda yeteri kadar etkili olamamalarını, onların toplumsal değer yargıları karşısındaki zayıflıklarına bağlıyor, bu zayıflığa sebep olan toplumsal yargıların rolünü şu sözlerle eleştiriyordu: “Kadının el ve ayaklarını bağlıyorlar ve ondan yol yürümesini istiyorlar... Daha sonra da kadın zayıftır diyorlar...” Öğrencileri için tuttuğu bir defterde, bir kız öğrencisi için, “Geleceği çok aydınlık, eğer kadınlığının kurbanı olmaz, elbiseyi kitaba tercih etmezse...” şeklinde bir not düşmüştü. Kız öğrencilerine şöyle bir soru sorduğu kaydediliyor: “Evin odalarını hatta kömürlüğünü derleyip toparladığınız, ev eşyalarını itina ile toplayıp düzenlediğiniz kadar kendi ruhunuzun odalarıyla ilgileniyor musunuz?” (22)

Şeriatı açık ki müslüman kadının geleneksel konumundan memnun değildir, ancak onun için ideal olanın herhangi bir Batılı kadın gibi yaşamak olduğunu da düşünmemiştir. Bu konuda ilk gençlik yıllarından itibaren belirgin kaygılara ve eleştirilere sahip olduğunu gösteren pek çok ifadesi var. Gençlik yıllarında sempati duyduğu Hüdapereş Sosyale Hareketi, Meşhed'deki “İslâmi Hakikatleri Yayma Merkezi'nin üyelerinin gündemlerine aldıkları çeşitli fikirleri ve tartışma başlıklarını belli bir düzen içerisinde bir sonuca ulaştırmaya çalışan bir hareket olarak değerlendirebilir. Hüdapereş Sosyalestler

Hareketi'nin tüzüğünde yer alan bir madde, daha sağlam bir yeni nesil geliştirmek için kadınların haklarına kavuşturulması ve bu haklara saygı gösterilmesini talep ediyordu.

Gençlik yıllarında müslüman kadının geleneksel konumundan duyduğu rahatsızlığı, yakın bir arkadaşına hediye ettiği en sevdiği şairlerin şiirlerinden oluşan bir antolojiye yaptığı resimler ortaya koyuyor. Kırmızı kaplı, yüz sayfalık bu antolojideki şiirlerin çoğunun sahibi olan Şair Tevekkülî'nin ‘Kurtuluş’ başlıklı şiirinin yanına Şeriatı, ellerine bağlanmış zincirleri kıran bir kadını resmetmiştir. (23)

Modern kadının nitelik ve karakter açısından geleneksel kadın tipinden farklı olduğu sanılmaktadır çoğu zaman. Oysa Şeriatı en azından İran'ın modern kadınlarını geleneksel kadınlardan ayıran farkların sadece görünüşte olduğunu öne sürer. Farklı olan sadece giyim, süslenme, tüketim, eğlenme ve davranış biçimiyle zevklerdir. Ancak düşünme tarzı, duygu derinliği, uyanıklık düzeyi, manevi gelişim derecesi, sosyal sorumluluk ve inanç anlayışı, dünya görüşü, ahlaki değerlerin varlık ve yokluk seviyesi her iki kadında da aynıdır, en azından benzeşmektedir. Modern kadın eski zincirlerinden kurtulduğunu sanırken “özgürlük” ile “kurtuluş”un birbirine çok karıştırılan iki deyim olmasından ileri gelen tutarsızlıkları sergiler. Kadınların bir esaretten veya kölelikten kurtuluşu “özgürleşme” olarak görülmese de belki özgürleşme yolunda bir başlangıç olabilir: “Kaçış” ya da “kurtuluş” fiilleri olumsuz bir nitelik taşıırken “özgürleşme” insanın bilinci ile, çalışarak elde ettiği bir düzeyi gösterir. Bir kişinin zindan

dan çıkması onun için bir kurtuluştur, ancak belli bir gelişme ve bilinç düzeyine varan insan zindanda tutsak da olsa özgürdür.

Modern olduğu zannı içindeki İranlı kadın “şuursuz, duygusuz, şımarık, ölçsüz, beyinsiz ve kalpsiz” görünür ona hayat tarzıyla. Dünya görüşü diz üstüne kadar, zahiri Batılı dişi garsonları, dansözleri andırıyor. Bâtını ise meraklı molla bacılar misalidir, iftiracı, kötü kalpli, hasetçi, gıybetçi, işe yaramaz ve marazidir. Niye öyle olmasın ki, tek işi alış veriş yapmak için mağazaları gezmek, evlerde oturmak, konuşmak, örmek, onu bunu kötölemek, komşuların işlerine burnunu sokmak gibi şeylerdir. “Zavallı Avrupalı kadınlar böylesine taklitçileri olduğu için kimbilir ne kadar utanıyorlardır”, diye yazar. Aradalıktan ileri gelen güvenilmez bir profile sahiptir, Müslüman toplumların modernleşmeyi tüketim düzeyinde ve vitrinel bir teşhir yorumuyla algılayan kadınları. Eskiden onlara kişilik veren ne varsa, onları da zahiren modernleşme yolunda unutmaya hazır olmaları nedeniyle bir karikatür etkisi sunarlar. Şöyle anlatıyor: “Ne Doğulu'durlar ne de Batılı; ne kadındırlar, ne de erkek; ne yenilikçidirler ne de muhafazakâr; ne toplumsaldırlar ne de evcil; ne iyi bir eştirler ne de iyi bir sevgili; ne akılları var ne de kalpleri; hiçbir şeyleri yok! Altmış yetmiş kiloluk renklendirilmiş, seslendirilmiş bir et ve yağ yığınıdırlar. Sadece gençlerin şehvetli bakışlarına hitap ediyorlardır. Yapabildikleri tek şey; ikinci vakti dört beş sıralarında kiraladıkları otomobille kız lisesinin önünden geçerler, gece boyunca “Günün Kadını” dergisinin sütun-

larına sevgilileri adına bir kıta şiir dizerler veya Şehriyar’ın divanı, Cevat Fazıl ve Müstean’ın kitapları esasınca aşk mektupları yazarlar.”

Bu tespitlerinde Şeriatî’nin kadınların üzerine çok fazla gittiği gibi bir duyguya kapılıyor insan. O faziletli, ağır başlı, ilgili, sorumluluk sahibi, toplumsal konularda duyarlı ve giyim kuşam konularında da kendine ait bir zevk sahibi kadınlar hayal ediyor. Oysa yaşadığı toplum Şayegan’ın ifadesiyle en azından yüz senedir sürdürülen ağır modernizasyonun baskılarıyla, aldıkları ya da alamadıkları eğitim nedeniyle de kadınlarının ve erkeklerinin adam yerine konulma konusunda büyük bir güvensizliğe düşürüldüğü bir toplumdur.

Ancak Şeriatî bu bağlamda kadın ve erkek arasında bir taraf tutmaz, hatta erkeklere daha fazla yüklenir. Şöyle devam ediyor: “Yukarıda okuduğumuz kadınlar, elbiselerini hafiften bir değiştirdi mi erkek olurlar ve ses tonları da zorla veya Arif Destî’nin sesi gibi erkeğin sesine dönüşür. “ (24)

Modern kadın zahirde kendisini kuşatan eski kabullerin, adet ve ananelerin zincirlerinden kurtulmuş görünse de bu zincirlerin yerine özgürlüğü koyamamakla malûldür, Şeriatî açısından. O, bileklere kelepçe gibi vurulan engelleri kırmanın kendi başına bir erdem olduğuna inanmaz. Sormak gerekir: Bu kelepçeleri kim çözdü, neden çözdü? Özgürlük herhalde bir gelişmedir ve değer arayışı yolunda katedilen bir aşama ile mümkündür.

Kız ve erkek çocuklara ilişkin olarak iki ayrı terbiye ve ahlak anlayışı, kız çocuğunu sadece hayat karşısında zayıf düşürmez, entrikacı da kılar: “Eğer kız olsa, eyvah! Evde

erkek kardeşi karşısında gülmesi, mutlu olması, ne diyelim, güzel olması, hatta kız olması suç ve şeriatın zıddınaymış gibi tavırlar... Derslere katılamaz. Yazı yazmak da haramdır. Çünkü, bozulma ve fesadın aracıdır. Bir oğlana mektup yazması mümkündür! Ne yapsın? Yüksek topuklu ayakkabıyı, şeffaf çorabı, şapka, aynayı, sürmeyi ve tarağı çantanın içinde saklamalı. Siyah çadora bürünüp kalın çorap ve ayakkabısını giyerek evden çıktı. Vahşet ve din çevresinden uzaklaştı ve ruhu rahatladı. Bir üzüm asmasının içinde, bir sokak kalabalığında veya tuvalette binlerce mahcubiyetle dini şiarları çıkarır, kendince özgürlük şiarlarını giyinerek modern bir kadın olur. Birkaç saat sonra daha önce yaptığı işin tersini dini mıntıkaya dönmek için yapar! (...) Yirmi yıllık baskı, hafakan ve tıkanma... Reaksiyon!”

“İbrik ve çador” baskısı nedeniyle dinden uzaklaşmayı reaksiyona bağlar Şeriatî. Batılı kadının özgürleşmesinin akli katılım süreçleriyle ilgisi olduğunu, İran’da ise kadınların özgürleşmeyi sadece görünüşte sebeplerle algıladığını düşünür. Sosyal, hukuki, ruhi ve düşünsel kayıtlardan kurtulan Batılı kadın, seçme, düşünme, yaşama, sevmeye özgürlüklerini kazanırken bir bakıma eksik akıllı ve alçak yaradılışlı sayıldığı dönemin hatırası olan gelenek ve renklerden de kurtulmuş olur. İran’da ise kadın özgürlüğü olsa olsa tesettürden, geleneksel üsluplardan kurtularak sömürge mallarının tüketim pazarı olma özelliği kazanma heveskarlığıyla anlaşılır.

Batılı kadın sadece erkek gibi kararlar alma, seçme, inanç ve duyarlılığını açıklama özgürlüğü-

ne sahip olmakla kalmaz, erkek **düzeyinde** karar alır, seçer, inanır ve duyar; erkek **biçiminde** değil. İranlı modernistler ise kadın özgürlüğünün gerçekleşmesini onun her açıdan erkeğin aynısı olmasına bağlarlar. (25)

Aydın kadın farkı: Modern kadının eski zincirlerinden kurtulmasını bir başarı olarak değerlendirsek bile, yeni konumunu önyargıdan uzak bir şekilde yüceltmekte zorlanacağımız açıktır. Eski zincirlerini kırmak aydın kadın için başarı ve gelişme olabilir, hatta övgüye değer de bulunabilir. Ama Şeriatî’ye göre modern kadının eski zincirlerinden kurtulduktan sonra içine düştüğü fitne ve sapkınlık daha ağır zincirlerle süren bir esaretten farksızdır.

Bu noktada aydın kadınla modern kadın arasındaki ayrımın altını çizmeye çalışır:

Aydın kadın zincirlerini kırarak özgürlüğe ulaşırken, modern kadın “kayıtsızlık” olarak nitelendirilecek bir duruma ayak basıyor. Bu iki durumun farkı özgürlükle laubalilik arasındaki farktır. Aydın kadın zincirlerini kırarak özgürlüğe kavuşurken, sorumlu bir varlığa erişirken, modern kadın sorumluluğu göz ardı ettiren bir kayıtsızlık içinde tutsaklığını tekrarlar. Aydın kadın ilerici, özgür, sorumlu, bilinçli, amaç ve değer sahibidir. Ahım şahım süslenmeye ve süse tapmaya ihtiyacı yoktur onun. (26)

Modern kadın süslenme eğilimi, tüketici hayat düzeni ve şehvet uyandırmaya dönük giyim tarzıyla değersizdir, başıboştur. Onun oluşmaya çalıştığı yerde açılan boşlukta aşkı ve şiiri yitirmiştir insanlık.

Ancak bu oluşan boşluk ve meydana gelen yitimin biricik sorumlusu kadın değildir.

Süsle varlık edinmeye çalışan kadın: Şeriatî'nin gerek modern gerekse geleneksel kadın eleştirilerinde öne çıkan olumsuz eğilim "süsleme ve süslenme düşkünlüğü"dür.

Düşünürümüze göre yüzeysel, yoksul, ruhsal güzelliklerle manevi değerlerden, insanı yücelten devrimci düşünce ve fikirlerden, ilimden, felsefeden, irfandan ve edebiyattan yoksun insanlar süsleme yoluyla nafile bir uğraşmayla bir anlam kazanmaya çalışırlar. Bu çaba sadece insanlarda değil toplumlarda da gözlenebilir. Aşırı süsleme yüzeysel bir okumayla inceltilmiş medeniyetin değil, çöküş hali içindeki medeniyetin göstergesidir. (Lükse kapılan toplumlar gelişmiş değil, az gelişmiş sayılabilirler bu anlamda.)

Şeriatî kendi toplumunda geleneksel kadınların modern kadınlardan, tahsilsiz kadınların ise aydın kadınlardan daha fazla süs eşyasına meylettiğini gözlemler. "...Neden böyle yapıyorlar? Pek değersiz ve hiçbir yüceliği olmayan ruhları var, kişilikleri bir hiç düzeyinde; böyle olunca da var olduklarını kanıtlamak için süsten başka bir şeylerinin, bedenlerini yokluktan kurtaracak hiçbir nesnenin olmadığını görüyorlar. (...) Bir hiç olan bedenlerinin ve yine bir hiç olan kişiliklerinin böylelikle varlık dünyasına ayak bastığını sanıyorlar; bu yapay varlıkları sayesinde yoksunluklarını ve hiçliklerini gideriyorlar. "

Şeriatî hiçlikten kurtulmak için en basit var oluş seviyesini seçerek göze çarpmak şeklinde süslenen, kokular süren, takılar takan ve böylelikle toplum içine çıkan kadınlardan bir hayli küçümsemeyle, "Kırk sütunlu kırk pencereli" ve "kırmızı boyalı" kadın tipleri

olarak söz ediyor. Üslubundaki acı-lık, döneminin Tahran'ında izlediği modernliği abartılı bir şekilde Batı moda merkezlerinin bir takipçisi olmaya bağlayan kadınların ve bu kadınlar kadar vakitlerini ve enerjilerini boş uğraşlarla ziyan ettiği izlenimi edindiği geleneksel çevrelerden kadınların uyandırdığı buruk duygularla pekişiyor olmalı. Veblen ve Mary Wolstonecraft'ın gösterişçi tüketim veya temsili tüketim eleştirilerini hatırlatıyor cümleleri: Süslenme ya da çıplaklaşma yoluyla bir kadın yoksun olduğu insani erdemleri kazandığı yanılsamasına nasıl kapılabilir? Çünkü nihayet birileri, mesela kişilikleri ceplerindeki parayla ölçülen babaları ve kocaları bu yanılsamanın sürmesine destek veriyor.

Açık veya kapalı giyinmeyle ilgili yoktur bu teşhirciliğin Şeriatî'ye göre: "Bilgiden, soyluluktan, manevi kişilikten, yüce duygulardan, amaçtan ve sosyal sorumluluktan uzak olan bu kadın siyah çarşaf altında ve modern kadın çehresi karşısında duyduğu aşağılık duygularını süslenmekle gidermiş oluyor.

İnanç, sanat, insanlık, fikri, sosyal ve hatta kadınlık güzelliklerini sergileyemediği veya bu güzelliklerden yoksun olduğu için, çareyi aşırı biçimde süslenmekte buluyor. Süslenmekle ve yalancı bir kişiliğe bürünmekle bağırarak istiyor: "Ey insanlar bakın ben de varım!" (27)

Görüş ayrılığı zevklerin, güzellik anlayışının farklılığından ileri geliyorsa, bu uçurum nasıl oluşmuş olabilir? Söz konusu olan sadece taklitte elde edilmek istenen bir paye olmalı. Uzun eteğin moda oluşunu geleneğe dönüşün bir göstergesi olarak okuyacak kadar saf olmadığını belirtiyor Şeriatî. Çıplaklık kültürünü ise savaşın yol açtığı yıkıntıların topluma bir yansıması olarak açıklıyor. Savaşın yol açtığı açlık ve çıplaklık sahnelerinin ideal vücudu ise Twiggy olacaktır.

Düşünen, sorumluluk alan

kadın: Erdemli ve olgun bir kadın tipi vardır ki, Şeriatî gerek geleneksel gerekse de modern kadın tiplerinin, onun karşısında aşağılık duygusuna kapılarak zaafalarını örtbas etmeye çalıştıklarını düşünür. Bu nedenledir ki kendini bir şekilde gösterme yoluyla var olmada daima ifrata kaçacak, yoksun oldukları insani değerlerin yerini doldurmak üzere ilgi çekici moda yöntemlerine başvuracaklardır. Bir insanın benliğinde ve dünyasında yüce değerler, sanat, çeşitli güzellikler, insani çekicilikler, düşünce ve ruhi değerler yer etmemişse o insanın, boşluğunu duyduğu tüm bu erdemlerin yerini süslü, gösterişli şeylerle doldurma-ya çalışma yolunu tutması tabiidir.

Burada Şeriatî kişisel varlıkla sosyal onur arasındaki çelişkiye getirir sözü: Modern ya da geleneksel olsun, iki kadın tipinin de kişisel varlığında bir boşluk, fikri

ve duygusal, bilimsel veya sanatsal bir fukaralık, sosyal ve aklaki değerler açısından da bir yoksunluk söz konusudur. Sosyal onurları varlıklı bir erkeğe, baba veya kocaya bağlıdır. Özel bir tefekküre sahip olmadan ve üretmeden, emek vermeden yaşamak, bu kadınların bir diğer karakteristik özelliğidir. Geleneksel kadın öyle sanıldığı gibi ille de dinsel düşünceye sahip değildir. Çalışma hayatına yabancısıdır, evinin dışında çalışmak için yetiştirilmemiştir, bu nedenle de çalışma hayatına atılmaya mecbur kaldığında yapabileceği işler sınırlı olacaktır.

Suçlamalara cevapları:

Hüseyinî-i İrşad döneminde, erkekler kadar kadınlar da konferanslarına ilgi gösteriyorlardı. Kurumun dini bir çevreye getirdiği yeni üsluplar, geleneksel olarak kabul edilen norm ve davranış kurallarından farklılık gösterdiği için, tepkileri üzerine çekmeye başlamıştı. Konferans verirken sandalyede oturması, ‘sünniciliği’ ile açıklanırken, kravat takması da eleştiri konusu oluyordu. Daha fazla eleştiri çeken ise, kadın dinleyicilerin varlığıydı. Muhalliflerine göre Şeriatî’nin ilk günahı Ehl-i Beyt’e olan düşmanlığıysa, ikinci kabahati İrşad konferanslarına kadınların da gelmesine yönelik müspet tavrıydı. İrşad’a giren insanlara bir kılık kıyafet sınırı konulmuyordu. Kadınlar erkeklerden ayrı bir balkonda oturarak programları izliyorlardı. Şeriatî’nin konferanslarına mini etekli kadınların da katılıyor olması, kimi din adamlarının aile reislerinden çocuklarını bu konferanslara hatta İrşad’a gitmekten alıkoymalarını talep etmesine neden oldu. “Kadınların akıl ve dininin noksan olduğunu ve bu nedenle kolayca kandırılabil-

ceklerini” ileri süren bir din adamı Ensari Kumi, Şeriatî’yi “kadınları evlerinden çıkıp kendilerini, şehvet ve fuhuş batağına atmaya kandırmakla” suçluyordu.

Bu tür iftiralar karşısında Şeriatî, soğukkanlı bir duruş içindeydi. Ancak konferanslarını dinlemeye gelen kadınların uygunsuz kıyafetleri konusundaki bir tepki karşısında kendini kaybettiği kaydediliyor. Bir konferansından sonra yanına gelerek, “Doktor Şeriatî, hep İslâm’dan bahsediyorsun, ama kızların buraya mini etekle geldiğinin farkında mısın?” diye soran bir dinleyicisine bağırarak şöyle söylemiştir: ‘Niçin böyle saçmalıklardan bahsediyorsun ve onlar mini etek giyiyor olsa bile, sen onlara niye bakıyorsun?’

Şeriatî Müslüman toplumdaki kadın algısının değişmesi gerektiği konusunda ısrarlıdır. “Hanımlar konusunda belli bir düşüncemiz, bir sanımız var; bunun değişmesi gerekir” diye görüşünü ortaya koyuyor, kendisine yönelik çeşitli suçlamaları ve ciddi eleştirileri tartıştığı bir İrşad toplantısının konuşmalarından oluşan “Ve Cevap Veriyorum” da...

“Müminlerin can yoldaşı ve arkadaşı olan hanımlar” hakkındaki toplumunun erkeklerinin sahip olduğu yaygın görüşü şu şekilde dile getiriyor düşünürümüz: “Kadınlar insan olmak bakımından erkeklerden daha az bir akla sahiptirler, onların akılları kısadır. Öyleyse onlar yalnızca evde oturmalı, ilmi, insani ve toplumsal tüm haklardan yoksun olmalı, evinde çocuklarını doğurmalı; dinin yararı adına görevler üstlenecek olan nesillerin çoğalması için üremeyi sağlamalıdır.”

Günümüzün kadınlarının bu beklentiye cevap vermemeye başlaması, yerleşik kadın algısını sarsarken, yerleşik kabullerin ötesine geçen kadınlara karşı bir tepkinin doğmasına da sebep oluyor. Şeriatî kadınlardaki yeni yönelimleri şöyle değerlendiriyor: “Erkeğin usa vurma ve tefekkür kuvveti daha güçlü, buna karşılık kadınların duygu sistemi ve duyguları daha güçlüdür. Bugün hemen her toplumda erkeklerle kızlar birlikte eğitim görüyorlar; isteyin ya da istemeyin bu bir gerçekliktir ve uygulanmaktadır.”

Bu arada hoca olarak kişisel deneyimlerine getiriyor sözü: Kendisi hem bir kız öğretmen okulunda hem de üniversitede öğretmenlik yaptı, meslek hayatının her döneminde kız ve erkek öğrencileri olageldi. Bilinç, kavrayış, okuryazarlık, fıkırsel çabalar açısından kız öğrencilerinin erkeklerden daha düşük ve noksan olduğuna hiçbir zaman tanık olmadığı gibi böyle bir farkı hissetmedi bile.

Burada Şeriatî kendisine kadın meseleleri bağlamında eleştiren katılımcılara şunları söylüyor: “... Zira siz, kızlarınız buluş çağına erip genç birer kadın olduklarında yapıları nedeniyle zayıf düştükleri zaman, ‘Siz zayıfsınız’ diyor ve onlara hiçbir alanda fırsat tanıımıyorsunuz; dini meclislere, konferanslara, inceleme ve araştırmalara katılmaları; öğretim-egitim görmeleri için fırsat vermediğiniz gibi, okumak, kütüphanelerde araştırma-incelemeler yapmak ve üniversitelere gidip öğrenim görmek üzere onlara en küçük bir hak verdiğiniz de asla görmedim. Ama bugün onlar en azından sizin bildiklerinizi bilmek ve Hüseyinî-i İrşad’a gelme

hakkına sahiptirler. Hüseyiniye-i İrşad ilmi ve dini meseleleri bugünün koşullarında, bugünün platformunda ve bugünün insanı için ve bugünün düşünce sistemine uygun olarak gündeme getiriyor, kadınların da bu konuda hakları olduğunu savunuyor. Böyle bir ortamda kadınlar neden İrşad'a gelmekten mahrum kalsın; ama siz onlara bunu yasaklıyorsunuz. Sizler acaba bugüne kadar "kadın olsaydım da şu kütüphaneden yararlanıyordum" diyebileceğiniz, kadınlara ait bir kütüphane açtınız mı? Hayır! Böyle birşey yapmadığınız gibi, onlar için bir üniversite de kurmadınız. Hatta halihazırdaki duruma göre daha ileri, daha değerli ve daha ciddi bir düzeye sahip bir dini meclis bile oluşturmadınız. Erkeklerinizi okuttunuz, uzmanlıklar kazanmasını sağladınız; ya kadınlar? Onları böyle şeylerden mahrum bıraktınız. Bu iş yalnızca dinsel açıdan ele alındığında ise, kadınlara verdiğiniz hak, sadece ağlamak üzere, bulundukları yerden dışarı çıkıp ağlama hakkıdır. Yoksa, tefekkür ve bilinç kazanımı adına öğrenimini sürdürmek değil."

Şeriatı buna rağmen kadınların başka yollardan yararlanarak artık erkeklerle eşit seviyede eğitim/öğrenim görmeye başladıklarını, oysa normalde bu hakkın onlara Müslüman toplum tarafından çoktan verilmiş olması gerektiğini belirtiyor. Bu, kadınların erkeklerle denk eğitim ve öğrenim görmesine muhalefet eden kesimler için büyük bir konumsal bocalamaya yol açacak bir değişikliktir düşünürümüze göre: "...nereden bakılırsa bakılsın tefekkür, bilinç, dua ve ümit düzeyleri sizinkinden farksızdır" diyerek, bu tespitinin altını çiziyor. Kız

öğrencilerin dersliklere ilk katıldığı yıllarda araya çekilen perdelerle nasıl geri planlara itildiklerini de hatırlatıyor.

Sınıflara perde çekilmesi konusu devrimin başından bu yana Ayetullah Humeyni'nin muhafaletine rağmen dönem dönem gündeme getirildiği, içinde bulunduğumuz yıllarda ise kimi İran üniversitelerinde uygulanmasının tartışılmaya başlanması nedeniyle, Şeriatı'nın devrimden önce dillendirdiği perde eleştirisini aktarmanın güncel bir karşılığı var:

"... Perde çekiliyordu. Bunun ortasına tekrar iki üç kat örtü çekildi. Perdenin arkasındaki örtüler ortadan açıldı. Orada dipten bize (öğretmene, konuşmacıya) doğru o perdeyi iterlerdi. Bundan da öte onların konuşmacıları görme, soru sorma, itiraz etme ve anlayıp anlamana gibi hakları yoktu. Evet, bir zamanlar böylesine aşağılanıyorlardı. Onlar talihsizlik ve uğursuzluk etkenleri idiler."

Peki ya kendileri acaba kurtuluşları yolunda ilerliyorlar mıydı ya da aşağılanmışlıklarına rıza göstermek için açıklamalar mı üretiyorlardı?

Şeriatı burada çarpıcı bir tespitte daha bulunuyor ve Müslümanların bugünün kadınının taleplerini ve gelişme koşullarını kavramadığı takdirde, İslâm tarihindeki kadın gerçekliğinden de kopacağını anlatan açıklamalara girişiyor: Kimdir günümüz kadını? Sorular soruyor, dünya ve ülke gündemini takip ediyor, edebiyatla ilgileniyor, roman dünyasına ayak atıyor, yüksek ideolojik tartışmalara katılıyor, evren-kainat üzerine okumalar yapıyor, sanat, marifet, felsefe alanında çalışıyor, okuyor,

incelemelerde bulunuyor. Hal böyleyken Müslüman cemaatlerin ve çevrelerin Hüseyiniye-i İrşad'ın o günkü toplantısına katılan kimi şahsiyetlerin de yaptığı gibi kadınların gösterdiği bu olumlu gelişmelerden niye rahatsız olduğunu anlamakta zorlanıyor Şeriatı. Nasıl bir suçtur ki kadın olmak, dinleme, soru sorma ve katılım hakları dahil herhangi bir hakkının bulunması ve işlerlik kazanması gerekli görülüyor? Müslüman erkeklerin kadınların fikrî ve yetenek düzeylerini önemsememe ve takdir edememesi, kabul edilemez bir zaafıdır onun nezdinde. **Kadınların yeteneklerine ve kendilerini geliştirme çabalarına değer vermeyen bu insanlar, erkek olarak yaratılmanın yanı sıra bütün hakları ve yetenekleri erkeğe sunduğuna nasıl bu kadar emin olabiliyorlar?** Bu ayrımcılığı öne süren İslâm mıdır, yoksa başka bir saikten mi kuşkulandığımız gerekiyor? İslâm'ın emrettiği tesettüre gereğince riayet eden kadınlara ilmi ve sanatsal toplantıları sadece kadın olmalarından ileri gelen bir suç sayarak yasaklamak nasıl İslâm'a mal edilebilir? Bu tür bir yasaklama çabası, İslâm'ın doğasında kadın olmanın, dışı olmanın bir zayıflık ve suç şeklinde yer ettiği kanatına mi götürmeli bizi?

O takdirde Fatıma da İslâm Peygamberi'nin sahabelerinin nazarında dişiliği suç sayılanlardan mıdır? Yoksa Peygamberimiz de mi dişî olmayı bir suç olarak görüyordu, İslâm adına yaşatılan bu tür bir algıyı nasıl değerlendirmek gerekir? Kur'an'da bahsi geçen ya da İslâm tarihinde yeri olan saygıdeğer kadınları bir bir düşünelim. Hacer Kur'an'da nasıl bir konuma sahiptir acaba? Gelelim Zeynep'e.

Hüseyin’in kızkardeşi Zeynep de benzeri bir muhakemeyeyle dişiliğinden dolayı suçlu mu sayılmaktadır? İbni Sa’d’ın *Tabakat*’ında Peygamber (a.s.)’ın ashabının bir parçası olan kadınların adlarını içeren özel bir cilt ayrılmıştır. Şeriatî bu bilgileri hatırlatarak, “zayıflığı” ya da zaaf hali içinde olmayı cinsiyet dışında sebeplerde aramak gerektiğinin altını çiziyor ve bir temennide bulunuyor:

“Eğer bizim sınıflarımızda da hanımlar olsaydı, bir locada oturur ve oradaki konuşmaları dinlerlerdi. Kavrayış, bilinç ve burada oturan beylerin sahip olduğu şekilde bir tahsil düzeyine sahip olmak bakımından ele alındığında, hanımların büyük bir çoğunluğu hiç de daha aşağı düzeyde değildirler. (28)

Cariyeleşmek: Bunun yanında Şeriatî, kadının değerinin mücevher veya altınla ölçülmesine yol açan gelenek ve adetleri, başlık parasını mesela, onun henüz cariyeye olarak kabulünün göstergeleri olarak değerlendirir. Başlık parası ya da resmi akit muamelelerinde kadını maddi açıdan güvence altına almayla çalışan her adım, bir alım-satım işlemiyle ilgiliymiş gibi görünmektedir ona. (29) Germaine Tillion’un da dillendirdiği bir yaklaşımla, İslâm’ın nihai planda kadının ekonomik bağımsızlığının sağlanması suretiyle bireysel varlığının güçlendirilmesini murat ettiğini düşünür. (30)

Çeyizi hakkında bir yıl boyunca kavga gürültü içinde heyecan ve istekle konuşan, başlık parası meblağı üzerine çene çalan, gelinlik, hediye takılar, nikah gereçleri düğün kutlama töreni hakkında abartılı bir titizlik gösteren kadının cariyeye olduğunu öne sürer

Şeriatî. “Kelimenin tam anlamıyla, hem ruhsal hem de sosyal açıdan bir cariyeye.... O henüz kişilik ve değerini erkeğin evine gitmesi için belirlenen parada görüyor çünkü. Bu para kadının tıpkı kölelik çağlarında cariyeler için yapılageldiği üzere güzelliğinin, yaşının, eğitiminin, aile ve ırkının durumuna göre tespit edilir. Başlık, resmi akit muameleleri, “evet” deme meclisleri, bir kıymetlendirme üzerinden gerçekleşilir. Düğün hazırlıkları, başlık meblağı tespit edilmiş cariyenin alım-satım işleminin bir sonucu olarak görünür düşünürümüze.

Kimileri bütün bu kıymetlendirmelerin, kadının gittiği evde göreceği saygınlığa olumlu etkisinden söz ederler. İleride yaşaması muhtemel güçlüklerin bir bedeli gibidir mehir ya da başlık parası. Kocasını ola ki başka kadına giderse, asla eskisi kadar kıymet verilmeyen biri olarak yaşaması gerekecek ya, hiç değilse yanında parası olsun. Oysa kadının mustazaf konumu üzerinden tespit edilen bu yargı, kıymetlendirme sebeplerine dair kabulleri beslemeye devam eder. “Dul kadının narhı düşüktür. Kocaya varmakla elinden bir şey çıkartır ki kaçınılmaz olarak pahası da düşer. Bu kıymet düşüşünü başlığı artırmakla gidermeli. İşte bu, kadının henüz cariyeye olduğunun ya da kendini cariyeye gibi gördüğünün belirtisidir. Cariye gibi düşünür ve bigudi, sürme, takma kirpik, ruj ile özgürleşemez; ne acı!”, diye konuşur. (31)

Burda, Günün Kadını ve *Çağdaş Kadın* gibi isimleri olan kadın dergilerini takiple sürdürülen görünüşte modernleşmenin kadınların kişiliklerinin gelişimine büyük zarar verdiğini savunur Şeriatî. Sinema dergileri ve filmleri de bu eleştirilerinden payını alır. (32)

IV- Solanj, Chapelle, Rosas; “Sen Kimsin, ‘Ben’ Değil misin?”

Anlaşılmadığına, hiç olmazsa hakettiği ölçüde anlaşılmadığına inanır, zaman zaman da bunun kendisi için mukadder olduğunu düşündürten uzun açıklamalara girişir: “Hayatım hep düşünceyle, hüznle geçti, çocukluk çağım bir rüya gibi yaşandı. Gençliğimi başka bir dünyada yaşadım; kargaşa hareket ve iki kelimeyle, kitap ve cihat dünyası. Asla neşe, mutluluk ve zevke alışamadım. Gençlik denilen nimetle tanışamadım. Her şey geride kaldı ve ne yazık ki bereketsiz geçti, onca yıldan geriye yenilgi tadından başka bir şey kalmadı.”

Hiçkimsenin dilini ve duygularını anlamadığını farkedince konuşmadı ya da havadan sudan konuştu. İstenilen içerikte, huzursuzluğa sebep olmayan şeyler anlattı. Başka türlü bir konuşma yapmaya kalktığına suçlamalara maruz kaldığını, tahammülsüzlükle karşılandığını gördü. (33)

Bu neşesiz ifadelerin yanında iyi şeylerin varlığı da hatırlanmalı: “Ama şu var ki güçlüydüm, kararlıydım, bilinçliydim, akıllıydım, herşeye ve herkese hakimdim” diye yazıyor. Her darlıktan kurtuldu, yüzlerce uçurumdan sağlam çıktı. İnsanları peşinden sürükledi. İsteddiği kimseye kendini sevdirmeyi başardı. Zihinleri etkiledi, gönülleri fethetti. Şehname tipinde bir adamdı o! Bir hayatın içine sığmazdı, sansürün de etkisiyle farklı isimlere yükledi eleştirilerini.

Yalnızlığında seçtiği hayal şehirlerinden biriydi, doktora öğrencisi olarak yaşadığı Paris; söyleştiği hayali sevgili ise bazen Solanj, bazen

Rosas. Muhayyel çifti Chandel ve Madam De La Chappelle...

Puran Hanım, onun bir karar alma sıkıntısı yaşadığında ya da rahatsız olduğu bir konu bağlamında kendisini rahatlatmak için bazen bir hikaye uydurduğunu yazıyor. Bir hikaye uyduruyordu, duruma göre işi şakaya vurduğu da oluyordu. Bunları yapamadığında ise sert cevaplar veriyor ya da umursamaz bir tavır takınıyordu. (34)

Yaratıcı muhayyeleri ve parlak zekası konusunda ise Meşhed Ün. Edebiyat ve İnsani Bilimler Fakültesi'nde ders verdiği dönemlerde Tarih Bölümü öğrencisi olan Hasan Ekberi Merznak'ın aktardığı Meşhed Edebiyat Fakültesi'nde görev yapan Fransız bir hanım öğretim üyesine ait şu gözlem bir fikir verebilir: "Dr. Şeriatî her gün yeni bir fikir ve yeni bir düşünceyle ve yapıcı bir şekilde derse giriyorken, fakültenin dekanı her gün yeni bir papyon, yeni bir elbise ile fakülteye geliyor. Dr. Şeriatî her an yeni bir düşünce, yapıcı ve yeni bir söze sahipti." (35)

Yukarıda anlattığım gibi, Şeriatî başında örtü bulunmayan eşi Puran'ı İslâmî kurallara titizlikle riayet eden ailesine kabul ettirmek için bir mücadele verdi. Gelgelelim evliliklerinin orta çağında Solanj isimli hayalî bir sevgiliye seslenmeye başladı düşünürümüz. Solanj bir dönemde doktora öğrencisi olarak bulunduğu Fransa'da ikâmet ediyordu; hayalî bir yanı olan sevgili bir söyleşinin uzayıp gidebilmesi için olabildiğince uzak bahçelerde bulunmalı. Şeriatî bir tür ev hapsinde sanki hayatı kısıtlanmış, kafeste yaralı bir aslan gibi yaşıyor dört duvar arasında. Ailece gelecekle-ri belirsizlik içinde, dört çocukları

var üstelik ve evin sorumluluğu kendiliğinden Puran'ın omuzlarına yüklenmiş. İş başından aşkın kadın ise artık şiirlerin, teorilerin, dinî ahkâmın içinden sorulardan çok, somut hayatın sorularıyla çıkıyor eşinin karşısına.

Sürgüne hazırlandığı yıllarda Şeriatî bir gün evde oğlu İhsan'la sohbet ederken iş dönüşü telaşı içinde evde koştururan Puran, ayıklanmak üzere bir sele dolusu fasulye koyar önlerine. Baba-oğul boş duruncaya kadar bir işe yarasınlar!

Kelimelerin peşinden sürüklenen adam, ailesine de düşkün olmasına düşkündür, yine de fasulye ayıklamayı reddeder. Canı çalı fasulyesi çeken onu istediği gibi çiğnesin, o ayıklamayacak! Fasulye ayıklama konumu, kelimelerin büyüyle genişleyen salonlardan büsbütün kopuşunun ilamı olacaktır sanki. Kahramanımızın abartılı tepkisini başka nasıl anlamalı...

Türkiye'de İslâmî duyarlığa sahip gençlerin ellerinde Monna Rosa şiiriyle dolandığı yıllarda uzak bahçelerde gezinen rüya kadınının bazen trenle çıkıp geleceği tutarmış. Aynı yıllarda Şeriatî'nin Solanj'ının da bazen "Rosas" ismiyle görüldüğü oluyor metinlerinde. Rosas aynı zamanda elleri iş yapmaktan morarmayan, rüya âlemlerinde gezinir gibi yaşamayı kendine yediren kalem parmaklı hayalî kadınların ortak adı.

"Kara kuru kız" ya da Poran ise niye Solanj olamadığını, merhum eşinin hatırasını kollayıp gözettiğini hissettiren açık örtük bir dille anlatı, *Eşim Ali Şeriatî* isimli kitabında.

Şeriatî'nin birçok eserinde bahsi geçen Fransız kökenli Kuzey Afrikalı (Tunuslu) çok yönlü bilim adamı Chandel, anlaşılan sansür

yıllarında doğrudan ifade etmek istemediği düşüncelerini söylediği hayalî kendiliği. Ciddi, ağırbaşlı, davasına adanmış bir aydın ve eylemci o; tam da kendisi. *Yalnızlık Sözleri*'nde Chandel'le Madam de la Chapelle arasındaki bir aşk ilişkisini anlatıyor: Chandel Chapelle ile Roma'da yaşadığı dönemde tanışıyor ve bundan dört yıl kadar sonra da 1969'un Ekim ayının ortalarında bir Çarşamba günü öğleden sonra, Chandel'i görmek için Belçika'dan Paris'e geliyor. Chandel'in misafirini götürdüğü adres, Şeriatî'nin Paris yıllarında kaldığı *Clichy, Rue Lacroix 15 numara*'daki evdir. *Yalnızlık Sözleri*'nde bu hikaye anlatılırken isimler yer yer karışır. "Lacroix'nın fantastik rüyası"dır Madam de la Chapelle. Yıllar boyunca aynı adreste Belçika'dan gelecek 615 numaralı uçağı bekleyen kimdir peki? Chandel, Lacroix, Şeriatî?..

Bir bakıma Solanj isimli Fransız kızla yaşadığı muhayyel aşkın bitiminden dokuz yıl sonra ortaya çıkıyor bu aşk hikayesi karşımıza. Herhalde Solange'ın mahlası olan Chapelle'in bir diğer adı da Rosas'tır. Biyografisinin yazarı Rah-nema, Rosas'ın Şeriatî'nin takılıp kaldığı hayalî bir kadının adı gibi görüldüğünü düşünüyor. Rosas bir yazısında ömrünü İslâm'ın gerçek ruhunu anlamaya vakfetmiş güzel bir İsveçli İranolog olarak belirir. Chapelle'in ise mağribin devrimci bağımsızlık hareketi kurucularından biri ve Chandel'in yoldaşı olduğu anlatılır. Başka bir yerde ise yeni akımı temsil eden seçkin bir ressamdır. Ancak ana hikayede Chapelle doğulu bir tanrıçayı andıran bir Yahudidir. Chandel de Chapelle de düşmanları olan, takip altında insanlardır. *Zamanla birbir-*

lerini sevmeye başlar ve birbirlerini tanıdıktan sonra buldukları bir güçle belki de artık hayata, faşizme ve yalnızlığa katlanamaz hale gelirler.

Tıpkı klasik aşk hikayelerinde olduğu gibi istenilerek erişilmez kılınan, böylelikle de çoğalan bir aşktır bu, arada engeller vardır. Aşık çift, aslında tek kişi olduklarını duyarlar. Bu geçici bir ilişki, oyun ya da macera değildir. Chapella'nın onun "başarıları yanında başarısızlıkları, sosyalliği yanında yalnızlığı, tevazusunun yanında gururu olduğunu görüp bunu dile getirmesi üzerine" şöyle cevap verir yazar: "Sen kimsin, ben değil misin?" Chapelle, Şeriatî'nin "öteki" benliği, onsuz kimlik bunalımı asla çözülemeyecek olan tamamlayıcı benliğidir sanki. Aşk ilişkisi bir taraftan metafizik ve manevi, diğer taraftan ise maddi ve içgüdüselidir. Rosas'a duyulan aşk ise, manevi ve metafiziktir. Bu, ortalıkta dolaşan aşk söylenlerinden farklıdır. Rosas onun her zaman boş yere beklediği varlıktır. Büyük idealleştirme, Puran'ın yaşattığı tartışmaya açık hayalkınlığı kadar, Şeriatî'nin hayal gücünün de eseridir kuşkusuz. Öte taraftan sembolleştirme ve kurguda mevcut sayısız şifre, bu metinlerin özel bir dikkatle çözümlenmesini de talep ediyor.

Paris'teki Lüksemburg bahçelerinde karşılaştığı bir kıza ait cümlelerinden de anlaşılacağı üzere bütün bu kadınlar masumiyet, fazilet iyilik bakımından birbirlerine benziyorlar. Ne var ki üç yıl sonra bir restoranda karşılaştığı Lüksemburg bahçelerinde gezinen meleksi kız, kanlı canlı, işveli, şehvet düşkünü bir kadına dönüşmüş olacaktır.

Bunca kurguyu, gerçekliğin saf fanteziyle karışmasını Rahne-ma, "İslâmi bir militandan pek de beklenmeyecek bir hareket" olarak anlatır. Oysa Şeriatî'nin okurları, gerek *Kevir*'de, gerekse *Hubut*'ta ve konferans metinlerinin çözülmesinden oluşan kitaplarında da yazarın hayal gücünün ve kurgulama yeteneğinin sayısız örneğini görürler. Bana kalırsa Şeriatî'nin bütün bu "sevgili" ya da "aşık dava arkadaşları" kurguları, Puran'da bula-madığı desteği ödünlemeye dönük içli girişimlerdir. Puran elbette ona destek oluyor, evlerinin çocukları için bir yuva ve birlikteliklerinin de aile olmasını sağlıyor. Bu konudaki minnetini de defalarca dile getiriyor Şeriatî. Ancak besbelli Puran onunla aynı dünya görüşünü paylaşmıyor, yazdıklarına, anlattıklarına beklediği kadar değer vermiyor. "Birbirimizi işte böyle kabul edelim" deyip çıkmak istiyor işin içinden. Şeriatî kadın-erkek ilişkilerinde hiyerarşiyi benimsemeyen bir insan. Benim dediğim gibi olacak, diye tavır koymuyor. Bazen sessizleşerek, bazen inleyerek, bazen de metaforlara başvurarak Puran'ı yanında olmaya çağırıyor.

Şeriatî'ye göre aşk iki insan arasındaki yakınlık ve mesafe arasında gidip gelen çalkantılı bir tecrübeyken, sevgi huzurlu, daimi ve ebedidir. Puran hep orada var olacak, uyumsuzluğu, mesafesi, sitemleri, buna rağmen vazgeçilmezliğini sağlayan kıymet verilmiş nitelikleriyle; ama o cümlelerine can akıtmak için bazen Solanj, bazen de Rosas olarak andığı sevgilinin sunacağı ilhamla Allah'a yakınlaşmasını sağlayan vecd halini ummaya devam edecektir. İran'da "Hüma", Hindistan'da

"Suma" adı verilen büyüleyici çiçek, Şeriatî'nin dilinde "sufinin çiçeği" olarak "rosas" adıyla İslâmi bir kimlik kazanıyor. (Bütün bu hayali sevgililerin yanı sıra yine hayali bir düşünür olarak metinlerinde bahsi sık geçen Chandel, SAVAK baskısı nedeniyle doğrudan konuşamayan ideologun sözlerini iletmeye aracı-lık eden "suç ortakları".

Yalnızlık Sözleri'nde Solanj sıklıkla ilim irfan peşinde bir genç kız olarak tasvir ediliyor: "Bir gün küçük bir kız, Solanj'a benzeyen... Solanj mı? Evet, ama Solanj çocuk değildi. Evet ama bu Solanj'ın çocukluğu gibiydi. Her neyse, bir kız çocuğuydu, yanıma geldi, pedagoglara göre aşâğılık kompleksine kapılmaması ve sağlam bir ruha sahip olması için sözlerinin ciddiyetle dinlenilmesi gereken küçük bir kız çocuğu yanıma geldi..." diye anlatmaya başlıyor, bir kız çocuğunun kendisine sorduğu çok bilmişlik içeren sorulara cevap verirken nasıl Valery'nin "Nasihat meyvede gizli bir vitamin gibi olmalıdır" şeklindeki deyişini dikkate alacak şekilde onunla konuştuğunu. Öyle ki çocuk niha-yet konuşmanın sonunda vardığı noktaya kendi çabalarıyla ulaştığına inanmıştır neredeyse. (36)

Solanj Bodin, Şeriatî'nin Paris'e ilk gidişinde yaşadığı apartman dairesinin sahibi olan Mr. Bodin'in baldızıdır ve Şeriatî'nin anlatımında Solanj Bodin olarak anılır. 1959'da İran'a, Puran'a yazdığı bir mektupta dinine bağlı katolik bir aile olan ev sahiplerini anlatırken 22 yaşında ve çok güzel bir matmazel olarak ondan övgüyle söz eder. Güçlü ahlaki inançları olan genç kız dansetmeyi bilmez, o güne kadar hiçbir dans salonuna gitmemiştir. Evinden

de bir erkeğin eşliği olmaksızın çıkmaz. Şerati onun iffetini, iyiliğini ve faziletini korumak için bir mücadele verdiğini düşünür. Gayretli, çalışkan, eşine az rastlanan bir genç kızdır Solanj. Zor bir hayat yaşamış olsa da yaptığı herşeyi severek ve zevk alarak yapmıştır. Üniversitede sosyoloji öğrenimi görmektedir. Aynı mektup işte bu nitelikli genç kızın boğularak öldüğü haberini de veriyor. Bu tanıma ve ölüm Şerati metinlerinde yer yer bir metafor olarak belirecektir. Şerati'nin öfkesine parlayan mütebessim gözlerle cevap veren genç kız, sürekli okuyan, düşünen, ve böylece her gün söyleyecek yeni şeyleri olan zeki bir aydındır. Felsefi, şiirsel ve sanatsal bir ruha sahiptir. Ancak siyasetten nefret eder ve Şerati'yi siyasi ilgilerine kapılmaktan uzak tutmak için çabalar. **Dinine bağlı bir Katolik'tir ve bir Katolik kurumunun idaresinde haftada üç gece fakir ve kör Vietnamlı öğrencilere ders notlarını okur.**

Solanj karakteri ne kadar gerçekliğe karşılık geliyor, karar vermek imkânsız, çünkü sonuçta gezindiği, yer aldığı paragraflar kurgusaldır; zaman zaman bir sayıklama içinden var eder kahramanını Şerati "... düşünceleri yazdığım bir kitaptaki düşüncelerdi; kalbi içindeki her şiiri benim yazdığım bir şiir kitabıydı. O da beni avucunun içi gibi bilirdi" diye anlatıyor. Şerati kendisini keşfinde payı olan Solange'ın, onu bir psikiyatr gibi gözlemlediğini, her hareketini izlediğini, her söylediği sözü sorguladığı ve verdiği her cevabı yorumladığını anlatır. Onu her zaman analiz eder, ama hiçbir zaman övmez ya da şımartmaz.

Solange'dan yayılan tutkulu bir aşk değil, mistik duyguyu andıran bir sevgiydi. Yarattımasıyla Allah'ın

varlığının kanıtı olan bir iyilikti Solange, Şerati'nin kaleminde. Bazen ondan "Fereşte-i Tenha" diye söz ediyor; yani "Yalnız Melek". Söz konusu *Yalnız Melek* bazen Şerati'ye özdeşleşecek kadar benzer; varlığından acı duyan biri olarak görüldüğünde. Rahnema, Solange'ın kendi irfani benliğinin bir tezahürü olduğunu öne sürüyor. Solange da Rosas gibi "Sofi'nin Çiçeği" olabilir. Bir yerde Rosas'ın "Yalnız bir meleğin mırıltılarının yazarı" olarak takdiminde de özdeşliği yakalamamız isteniyor gibidir. Rosas, Solange'ın hayatının yazarı olarak takdim edilirken, diğer tarafta Şerati bize Solange'ın Rosas'ın hayatını oynadığını söyler. Fransızca bir şiirinde "iki sandalyenin kendilerini sabırsızlıkla beklediği" ve adı 'Chez Mme Canard' olan kafeteryada aşkını ilan ettiği yabancının da Solange ve aynı zamanda Rosas olduğunu düşündürüyor tasvirleri. (37)

Solange genç yaşta aniden bir deniz kazasında ölür; tarih 8 Ağustos 1958'dir. Onun boğulduğu Manş denizinde yüzerek denizden hesap soran kahramanımız bir cevap alamaz. Tarihlerle bakılırsa Şerati Solange ile olsa olsa iki ay kadar zaman geçirmiş olabilir. Böyleyken Şems-Mevlana etki-leşime benzetir Solange'ın kendi aydınlanmasında oynadığı rolü. Solange'la arasında kurduğu okuyucunun sahilliğine emin olamadığı bağ yıllar sonra Chandel'le Chapalle arasındaki metafizik aşka canlanacaktır. Mevlana'yı çarpan yıldırım ya da insan ruhunun yeryüzüyle gökyüzü arasındaki boşluğu doldurabilecek kadar geniş olabileceğini gösteren merhametli, sadık dostun

tebessümü! Dante'nin genç yaşta yitirdiği sevgilisi Beatrice'si ile kıyaslar Solange'ı, dolayısıyla betimlemelerinde bir Dante etkisi alınıyor Rahnema. Dante kaybettiği sevgilisi ile dokuz yıl sonra hayalinde görüşür. Şerati de denizin dokuz yıl sonra kaybettiği aşkını kendisine geri verdiğini yazar.

İnsanı bu dindar Fransız kızının Puran'ın Şerati için olmak istemediği yerde ikame eden bir imge olduğuna daha çok inandırıyor bu idealleştirme. O, Hz. Süleyman'ın kiliminin üzerine oturup uçmak isteyen adam. (38) Bir özlem, bir bekleyiş, yalnızlık hissi... Şerati beklenen yolcusunun gelmediğini anlatmaya çalışıyor sayfalar dolusu söyleşiye karşılık. Belki de gelmesi istenmiyor, belki de kavuşmak asla mümkün olamayacak ve ola ki sadece kendi yolunda ilerlemektir yapılması gereken, aynı zamanda bir bekleme halini sürdürürken... Hubut'ta şöyle yazıyor: "Bu göğün altında ruhu bitkin düşüren bekleyiş neyin bekleyişidir? Bu tarih içinde kanık ruhlarda asla yatışmayan susuzluk neyin susuzluğudur? Aşk ve isyan büyük gönüllerin peşini neden bırakmaz? "Su sesi" içimizde hangi hayatın, hangi ülkenin, hangi "el"in uzak anısını uyandırıyor?" (39)

Sonuç

Şerati, okuyucusunda geniş çağrışımlar uyandıran açılımlar sunan, düşünmeyi öğreten bir mütefekkir. Kendisinden "güvenilecek ama sürekli dalgalı bir gerçeklik" diye söz etmesi boşuna değil. İnanmadığı bir cümleyi sarfetmek için mesleğini, çevresini hatta ailesini yitirmeyi göze aldı.

Onun pek çok alandaki görüşleri gibi kadın meseleleri alanında dile getirdikleri de, eleştirel kapsamıyla yazarlık hayatının başından itibaren benim için ufuk açıcı olma-ya devam etti.

Şeriatî evrensel eşitliğin İslâmî hayat tarzının bütün sosyal ve hususi veçhelerine hakim olan “doğal ve temel bir ilke” olduğunu düşünüyordu. Kur’ân’da belirtilen insanın zürriyetinin ortaklığı düşüncesi, herkesin eşit yaratıldığını ve hiç kimsenin kendi arzusunu başkasına dayatamayacağını göstermiyor mu? Kadınlara erkek aynı kökenden geliyorlar, söz konusu olan eşitlik farklılıkları hesaba katacaktır. İslâm’ın istediği her iki cinsi de kendi tabii mevkiinde görmektir.

Kadınlara ilgili meselelere kendi döneminin aydınlarına göre daha geniş bir açıdan baktığı söylenebilir kesinlikle. Yazı ve konuşmalarında kadını kendisiyle eşit bir insan, bir yol arkadaşı olarak görmek istediğini, bununla birlikte kadınların ezilmişlikleriyle ilgili sorunların, kendi kişisel itiraz ve çabaları olmaksızın, bir vesayet ilişkisi çerçevesinde kalınarak çözümlenemeyeceğini vurgulamaya özen gösteriyordu. Puran Hanım hatıralarında, Şeriatî’nin, İslâm’da kadın haklarının tartışıldığı bir toplantıda, kadınların ev hayatıyla sınırlandırılmasını savunan bir konuşmacının görüşlerine niye itiraz etmediğini soran bir kadın dinleyicisine, orada asıl itiraz etmesi gereken kişinin, hayatı sınırlandırılmak istenen bir kadın olarak kendisinin olduğu, şeklinde bir cevap verdiğini kaydediyor. (40)

Cinsiyetçi bir yazar olmadığı muhakkak. Konferanslarında

ve yazılarında zaman zaman epik olmakla birlikte tahakküm ve kibir bildiren bir anlamda eril bir dil kullanmadığı söylenebilir. Kadınlar konusunda yüreklendirici, sorumlu, şefkatli ve ilgilidir. Kadına yol arkadaşı olarak değer verdiğini gösteren sayısız örnek var; bazılarını metin içinde değindim. Onun idealindeki Müslüman kadın ev hayatının sınırlarında varlık göstermesiyle tanımlanamaz. Kadına bakışı bu anlamda mekânsal değildir. Nerede olursa olsun düşünen, sorumluluk alan ve teyakkuz hali içinde bir kul olarak tarif eder idealindeki Müslüman kadını ve bu tarif, idealindeki Müslüman kadınıninkinden farklılık göstermez. Ağzına vur lokmasını al şeklindeki muti, itaatkâr Müslüman kadın imgesine karşılık açmaya çalıştığı Fatıma ve Zeynep tasvirleri, müdahil, özgüven sahibi, hakikat arayışı içinde yol alan, sade ve mütevazı, içsel bir iffete sahip ve takva örtüsü bilincine erişmiş bir Müslüman kadın kişiliği idealini ortaya koyuyor.

Dipnotlar

- * 17-18 Kasım 2012 Bağlarbaşı Kültür Merkezi’nde yapılan Ali Şeriatî Sempozyumu’nda sunulan tebliğ metnidir.
- 1 Ali Rahnema, *Ali Şeriatî*, Kapı Yay., 2006, İst., sf. 267.
- 2 Rahnema, *a.g.e.*, sf. 119.
- 3 Puran Şeriatî, *Eşim Ali Şeriatî*, Birey Yay., 2002, İst., sf. 64.
- 4 *A.g.e.*, sf. 64.
- 5 *A.g.e.* sf. 66.
- 6 *A.g.e.*, sf.71.
- 7 Şeriatî’nin kitapları, Asım Gültekin’in Kitap Postası dergisi için tasarladığı bir dosyada yer alan rakamlara göre farklı isimlerle Türkçe’ye 60’ya yakın cilt halinde çevrildi. Bu rakam Farsça’da 30, Arapça’da ise 28. Türkçe basılmış olan Şeriatî kitaplarının büyük çoğunluğu, ne yazık ki çok kötü bir dille tercüme edilmiş. Daha Türkçe’yi bile doğru dürüst bilmeyen kişilerin, bir hayli çetrefilli bir dili olan, cümleleri çok katmanlı, kelimelerle oyun oynamayı seven bir düşü-

nürün eserlerini çevirme konusundaki cesaretlerini hep şaşırtıcı bulmuştumdur.

- 8 “Ali Şeriatî: Sürekli Dalgalı Ama Güvenilir Bir Gerçeklik”; 2007 Mart ayının son haftasında Bayrampaşa Belediyesi’ne bağlı kültür merkezinde öğrencileri tarafından Ahmet Sarıoğlu Hoca’nın anısına düzenlenmiş olan *Asrın İdraki ve İslâm* başlıklı sempozyumunda sunduğum tebliğin başlığıydı.
- 9 *Yalnızlık Sözleri*, C. 1, sf. 117.
- 10 *A.g.e.*, sf. 119.
- 11 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 160-161.
- 12 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 77.
- 13 Ali Şeriatî, *Hacc*, sf. 56-57.
- 14 *Hacc*, sf. 48.
- 15 *Yalnızlık Sözleri*, C.I, sf. 105.
- 16 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 61.
- 17 *Kültür ve İdeoloji*, sf. 23, Bir Yay.
- 18 *Biz ve İkbal*, sf. 149-150.
- 19 *Fatıma Fatımadır*, Fecr Yay., 2010, sf. 212.
- 20 *Yalnızlık Sözleri*, C.II, sf. 449, 167.
- 21 Ali Şeriatî, ...*Ve Cevap Veriyorum*, YediGeceKitapları, 1991, sf. 97.
- 22 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 109.
- 23 Rahmena, *a.g.e.*, sf. 44, 67.
- 24 *Yalnızlık Sözleri*, C.I, sf. 261.
- 25 *Öze Dönüş*, 293-294.
- 26 *Biz ve İkbal*, sf. 44-45.
- 27 *Biz ve İkbal*, sf. 39-40, 41, Mayıs 1984.
- 28 ...*Ve Cevap Veriyorum*, sf. 95-97, Yedi Gece Kitapları, İstanbul 1991.
- 29 *Öze Dönüş*, sf. 295.
- 30 Germaine Tillion, *Harem ve Kuzenler*, sf. 180, 185, Metis, 2006.
- 31 *Öze Dönüş*, 293-297.
- 32 *Öze Dönüş*, sf. 297. Kaldı ki “Ne Yapmalı?” isimli kitapta toplumun İslâmî bilinç kazanması bağlamında sinemaya büyük önem atfettiği görülüyor. Devrimden önce bir grup Müslüman sanatçı ve mühendis tarafından kurulan Ayat film şirketi üzerindeki etkisi de biliniyor.
- 33 *Yalnızlık Sözleri*, C.I, sf. 103.
- 34 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 112.
- 35 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 127.
- 36 *Yalnızlık Sözleri*, C.I, sf. 244-245.
- 37 Rahnema, *a.g.e.*, sf. 242.
- 38 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 214.
- 39 *Hubut*, sf. 172.
- 40 Puran Şeriatî, *a.g.e.*, sf. 162.

Muhammed İkbâl:

'Sentezci' Filozof ve 'Âşık' Şair

M. Kürşad ATALAR

Muhammed İkbâl kimdir ve onu Çağdaş Müslüman Düşünce açısından önemli kılan nedir? O, acaba Şeriatî'nin deyimiyle, Afgani'nin diktiği ıslah ağacının kökleşmesini sağlamış, "asrımızın en büyük düşünürü" müdür, yoksa Gibb'in ifadesiyle, dönemin Müslüman düşüncesine hakim olan 'modernist eğilim'in en önemli temsilcisi midir? Acaba İkbâl 'akl'ın yerine 'aşk'ı öneren, tipik manada bir sufi midir, yoksa toplumun sorunlarına karşı duyarlı, 'politik' bir şahsiyet midir? O, Batı düşüncesi ile İslâm'ı uzlaştırmaya çalışan 'sentezci' bir filozof mudur, yoksa Çağdaş Müslüman düşünceye önemli katkılarda bulunmuş 'özgün' bir düşünür müdür? Acaba farklı çevrelerin onu farklı şekilde tanımlamasının nedeni düşüncelerinin çelişkiler içermesi midir, yoksa onun çok-yönlü bir kişiliğe sahip olması mıdır? İkbâl tasavvufçulara göre bir sufi; felsefecilere göre bir filozof, Batıcılara göre Batı düşmanı bir Müslüman politikacı, Batı karşıtlarına göre ise mücahit bir allamedir. Peki bunların hangisi doğrudur? Bu soruya cevap verebilmemiz için, öncelikle onun hayat hikayesini ve yaşadığı dönemin genel özelliklerini bilmemiz gerekmektedir. Çünkü İkbâl, gerçekten de son derece çalkantılı

bir tarihsel dönemde yaşamıştır ve hakkında farklı görüşler serd edilmesinde dönemsel etkilerin payı büyüktür.

Kısa Hayat Hikayesi

Muhammed İkbâl, 1877'de, altı çocuklu bir ailenin en küçük çocuğu olarak, İngiliz hakimiyeti altındaki Hindistan'ın Pencap eyaletine bağlı olan Siyalkut'ta doğdu. Ataları Brahman dinine mensup iken sonradan Müslümanlığı seçen, Keşmirli orta sınıftan bir aileye mensuptu. Dedeleri gibi, babası da tasavvufa eğilimi olan dindar bir insandı. Yöre adetlerine göre eğitim çağına geldiğinde (yani 4 yıl 4 ay 4 günlük olunca) mahalle mektebine gönderildi. Burada Seyyid Ahmet Han'ın fikirlerinden etkilenen ve İkbâl'in üzerinde büyük etki bırakan Mevlana Muhammed Hasan'dan, Arapça ve Farsça'nın yanı sıra şiir sanatına dair ilk bilgileri aldı. Orta öğrenimini Siyalkut'taki *Scotch Mission School* (İskoç Misyon Okulu)'da 1893'te tamamlayan İkbâl, üniversite eğitimi için Pencap'ın başkenti olan Lahor'a gitti. Felsefe eğitimi gördüğü *Government College* (Devlet Üniversitesi)'tan 1897 yılında mezun olan İkbâl,

1899'da Arap Dili alanında yüksek lisans derecesi aldı. Öğrenimi sırasında, İntişar-ı İslâm *Tarihi* adlı meşhur eserin sahibi Thomas W. Arnold üzerinde olumlu izlenimler bırakan İkbâl, yine onun önerisi ile Arapça dersler vermek üzere *Oriental College* (Doğu Üniversitesi)'a öğretim üyesi olarak atandı. Bu okulda 1901 yılında İngilizce, 1903 yılında ise felsefe dallarında öğretim görevlisi olarak çalışan İkbâl, felsefe tahsilini ilerletmek üzere, yine Arnold'un tavsiyesi ile 1905 yılında, Cambridge Üniversitesi'ne bağlı *Trinity College* (Teslis Üniversitesi)'a kaydoldu. Burada J. M. E. McTaggart'ın denetiminde doktora eğitimine başladı. O dönemde Cambridge'te felsefe dalında sadece master yapılabildiği için, doktora tezini vermek için Temmuz 1907'de Münih Üniversitesi'ne gitti. Aynı yıl İran'da Metafiziğin Gelişimi adlı teziyle doktor unvanını aldı. Almanya'dan İngiltere'ye döndükten sonra Temmuz 1908'de hukuk diploması da alan İkbâl, aynı ayın sonunda ülkesine geri döndü. Lahor'daki *Government College*'de Felsefe ve İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde felsefe profesörü olarak göreve başlayan ve 1911 yılına kadar da bu görevi sürdüren İkbâl, resmi görevin

görüşlerini serbestçe ifade etmesine engel oluşturduğunu düşündüğü için istifa etti. Londra'dan döndükten sonra avukatlık da yapmaya başlayan İkbal, geçimini 1934 yılına avukatlık yaparak sağladı. Üniversitedeki görevinden ayrılmasına rağmen, Lahor ve Delhi'deki eğitim kurumlarıyla irtibatını koparmayan İkbal, Londra'da yapılan Yuvarlak Masa Toplantıları'nda eğitim reformlarıyla ilgili olarak birçok komitede üye olarak çalıştı. 1933 yılında Afgan Kralı Nadir Şah'ın daveti üzerine Seyyid Süleyman Nedvi'nin de aralarında bulunduğu bir grupla birlikte Afganistan'a gitti ve burada hükümete ve Kabil Üniversitesi'ne eğitim reformuyla ilgili önerilerde bulundu. İkbal, felsefeye vukufiyetinin yanı sıra, çok genç yaşlarından itibaren şiirle de ilgiliydi. Şiirleri 1901 yılından itibaren *Mahzen* adlı dergide yayımlanıyor ve büyük beğeni ile karşılanıyordu. Önceleri tabiat tasvirlerine ağırlık veren ve Tennyson, Longfellow gibi Anglo-Sakson şairlerin etkisi altında şiir yazan İkbal, daha sonra felsefi, dini ve siyasi alana yöneldi. Şiirde bariz bir biçimde Cemaleddin Rumi'nin etkisi altındaydı. Lahor'daki *Encümen-i Himayet-i İslâm* adlı cemiyetin toplantılarına düzenli olarak katılan İkbal, burada okuduğu ünlü Şikva ve *Cevab-ı Şikva* adlı şiirleri ile ülke çapında üne kavuştu. 1911 yılında Trablusgarp Savaşı üzerine yazdığı *Hız. Peygamberin Huzurunda* adlı dokunaklı şiiri, onun sadece kendi ülkesinin değil dünya Müslümanlarının meselelerine karşı da duyarlı olduğunu gösteriyordu. 1915'te yayınlanan ve ilk şiir kitabı olan *Esrar-ı Hodi*

(Benliğin Sırları)'nin ardından, birkaç yıl arayla, her biri büyük ilgi gören 9 şiir kitabı daha yazdı. Şiirdeki zirvesi kabul edilen ve felsefi ve siyasi görüşlerini en derli toplu bir şekilde ihtiva eden *Cavidname*'yi ise ömrünün sonuna doğru 1932'de yazdı. İkbal, çok-yönlü bir kişiydi ve siyasetle de ilgiliydi. 1910 yılından itibaren Cinnah'ın başında bulunduğu *Muslim League* (Müslümanların Birliği) teşkilatı ile irtibatı vardı. Aktif siyasete katılmasa da, ülkesinin sorunlarına, dünya Müslümanlarının meselelerine karşı duyarlı idi. 1910-1923 yılları arasında Hint Müslümanlarının siyasi bilincini artırmak için çalışan İkbal, 1924'te Lahor Mili Liberal Birliği'ne üye oldu; 1926'da Pencap Yasama Meclisi üyeliğine seçildi ve 1930'da Bütün Hindistan Müslümanları Birliği'nin yıllık toplantısında başkanlık yaptı. Burada yaptığı tarihi konuşmada, ilk kez Hint Müslümanlarının ayrı bir devlet kurmaları gerektiğini dile getirdi. İngiltere'de yapılan İkinci ve Üçüncü Yuvarlak Masa Toplantıları'na da yine delege olarak katıldı. İkbal, konferans ver-

mek üzere kendisine yapılan davetleri de geri çevirmiyor ve dini ve siyasi konularda halkını bilinçlendirmeye çalışıyordu 1928-1929 yıllarında Medres, Haydarabad ve Aligarh'ta bir dizi konferans verdi ve bunlar daha sonra İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden İnşası adıyla yayımlandı. 1934 yılında uzun süren ve hayatını sona erdirecek olan bir hastalığa yakalandı. Artık konferans vermek üzere çağrıldığı davetlere de icabet edemiyordu. Buna rağmen *Bab-ı Cibril* ve *Darb-ı Kelim* adlı şiir kitaplarını bu dönemde yazdı. 1938 yılının Mart ayında hastalığı ağırlaşan İkbal, Nisan ayının 21'inde vefat etti.

Dönemin Şartları ve 'Savunmacı' Söylemi

İkbal, İslâm dünyasının her bakımdan çökmekte olduğu bir dönemde yaşadı. Müslüman toplumlar, 19. yüzyılın son çeyreğinde, neredeyse tamamen sömürgeci güçlerin denetimi altına girmişlerdi. Müslüman idareciler dirayetsiz, Müslüman alimler yetersizdi. Toplum ise, genel olarak, bir 'uyuşukluk' hali yaşıyordu. Böylesi bir vasatta, sorumlu alim ve mütefekkirler, sorunun kaynağına yönelmişler ve çözüm için önerilerde bulunmuşlardı. Afgani, 'ıslah'ı öneren 'acilci' bir yaklaşım ile İttihâd-ı İslâm'ın çare olacağını ifade etmiş, ancak gelişmeler onun öngörüsü doğrultusunda olmamıştı. Müslümanlar, bırakınız İttihâd'ı sağlamayı, varolan son siyasi güçlerini de kaybetmişlerdi. Bu kez, Abduh, Uyanış'ın somut semerelerini almak için zaman gerektiğini vurgulamış ve çareyi uzun soluklu bir 'eğitim' faaliyetinde görmüştü.

İşte İktbal'in düşüncesi, böylesi bir siyasal ve düşünsel vasatta şekillenmiştir. İktbal de, Afgani gibi, siyasal gelişmelere karşı duyarlıdır ve bir biçimde 'siyasal' faaliyetin içinde de bulunmuştur. Ancak o, siyasal faaliyetin başarısı için öncelikle 'şahsiyetli' Müslümanın (*merd-i mümin*) gerekli olduğunu düşünmektedir. Ona göre politik faaliyetin kalitesini şahsiyetin gelişmişliği belirler. İktbal'in Benlik Felsefesi olarak tanımlanabilecek düşüncesinin özünü bu anlayış oluşturur. İktbal, Müslüman dünyasının birliğini istemektedir; ancak aktif politikanın bu noktadaki 'sınırları'nın farkındadır. Taşlaşmış geleneksel düşüncelerin etkisi altında, taklit hastalığından muzdarip kitlelerle uzun soluklu bir siyasal mücadelenin sürdürülemeyeceğini bilmektedir. Hindistan Müslümanlarının siyasal mücadelesine katılmasına (hatta başka coğrafyalardaki Müslümanların verdiği siyasi mücadeleleri desteklemesine) rağmen, o, asli çözümün, güçlü bir Benlik (yahut şahsiyet) oluşturmakta olduğuna inanmaktadır. Birçok yazısında ve şiirinde, "bir toplum kendi nefsinde olanı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği nimeti değiştirmez" ayetine atıfta bulunmasının nedeni de budur. Bu tespitin ise, 'dönemin şartları'nın analiziyle ilgili olduğu açıktır. Müslüman toplumlar, aslında, nefislerinde olanı değiştirdikleri için bu izmihlal halini yaşamaktadırlar. O halde, bu değişimin nedenlerinin izahı gerekmektedir ve İktbal de, sorumlu bir düşünür ve şair olarak bunu yapmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, onun bu çabasını, 'islah' ve 'değişim' isteyen

Afgani ve Abduh'un çabasının bir devamı olarak görebiliriz. Peki bu değişim nasıl sağlanacaktır? İktbal'in yaklaşımı, bu noktada, tipik olarak Abduh'un görüşleriyle paralellik arz eder. Buna göre Müslüman ferdin yahut toplumun inşası gerçekleşmeden, Müslümanların siyasal açıdan güçlü olmaları mümkün değildir. Bunun için de, öncelikle, 'düşünce' temelini sağlam olması gerekir. İktbal'in felsefi düşüncelerini sistematik olarak ifade ettiği en önemli eserin isminin "*Dini Düşüncenin Yeniden İnşası*" olması bu yüzden boşuna değildir.

Ancak burada şu hususun altını çizmek gerekir ki, İktbal'in söylemi de, tıpkı Afgani ve Abduh gibi 'savunmacı' karakterlidir. Kanımca, bu da, esas itibarıyla, 'dönemin şartlarıyla' ilgilidir. İktbal'in yaşadığı dönemde, Müslüman dünyası, her yönden (siyasal, kültürel, ekonomik, vs.) Batı'nın 'saldırısına' maruz kalmıştır ve dönemin alim ve mütefekkirleri, buna cevap verirken çoğunlukla 'savunma' pozisyonunda kalmışlardır. İktbal'in yazılarına 'sentezci' bir üslubun hakim olmasının nedeni budur. Bu, düşüncenin henüz 'yetkin' olmaması ile izah edilebileceği gibi, 'saldırı'nın şiddeti ile de açıklanabilir. İktbal, felsefi fikirlerini temellendirirken dönemin popüler Batılı düşünürlerinden Bergson, Nietzsche, Whitehead gibilerin görüşlerinden yararlanmakta ve bilim ile dinin yahut düşünce ile sezginin vs. çelişmediğini kanıtlamaya çalışmaktadır ki, bu üslup, tipik manada, 'savunmacı'dır. Fakat örneğin, İktbal'den yaklaşık yarım asır sonra yazan Ali Şeriatî, "İslâm artık saldırıya geçmiştir"

diyebilmektedir ve yazdıklarının içeriğinde de bu iddianın kanıtları görülmektedir (benzer bir durum, Şeriatî ile aşağı yukarı aynı dönemde yaşayan Seyyid Kutub için de geçerlidir. O da *Yoldaki İşaretler* adlı eserinde: "İnsanlık artık İslâm'a muhtaçtır; geleceğin dünyasında İslâm söz sahibi olacaktır" tarzı özgüvenli bir üslup kullanmaktadır). Gerçekten de, Şeriatî'nin yaşadığı dönemde, 'şartlar' değişmiş ve modernite eski cazibesini yitirmiştir. O dönemde, Batı'da postmodernite hakim düşüncedir ve Müslüman düşüncesi de görece gelişme kaydetmiştir. Bu şartlar altında İslâm'ın "saldırıya geçtiği" rahatlıkla ifade edilebilir; ancak İktbal'in yaşadığı dönem çok farklıdır ve bu dönemde böylesi özgüvenli bir söylemi kullanmak zordur. Bu, elbette, onun savunduğu kimi görüşleri mazur göstermenin gerekçesi olamaz; fakat sonuçta 'verili şartlar'ın düşünce üzerindeki etkisini göstermesi bakımından da 'anlamlı'dır.

Bu noktada İktbal'in hem Afgani'den hem de Abduh'tan önemli bir farkı olduğunu da ifade etmemiz gerekiyor ki o da şudur: İktbal, Batı düşüncesine (özellikle de 'felsefi' boyutları itibarıyla) vakıftır ve Batı'ya yönelik eleştirilerini bu bilgiye sahip olarak yapmaktadır. O, sonuçta bir 'sentez' çabası göstermektedir ve görüşlerinde eklektik yönler de bulunmaktadır: ama düşüncesindeki aynı felsefi derinliği hem Afgani'de hem de Abduh'ta göremiyoruz. İktbal, bu açıdan (yani Batı'yı 'iyi tanımak' ve teorik temellerine vakıf olmak bakımından) Afgani ve Abduh'tan ileridedir. Batı'yı iyi

tanımak ise, modernite eleştirisi-
nin kalitesi açısından önemlidir
(nitekim Ali Şeriatî onu özellikle de
bu vasfı nedeniyle över ve ‘gerçek
Müslüman alim’ tipolojisinin iyi bir
örneği olarak gösterir).

Şurası bir gerçektir ki Batı’yı
derinlemesine tanıma noktasında
Çağdaş Müslüman Düşünce’nin
‘zaafları’ vardır. Düşünce dünya-
mızın sembol isimlerine baktığı-
mızda, güçlü bir geleneksel eğitim
alanların (Kutub ve Mevdudî gibi)
genellikle modernite eleştirisi nok-
tasında yetersiz olduğu, güçlü bir
modernite eğitimi alanların (İkbāl
ve Şeriatî gibi) da geleneksel ilimler
noktasında eksiklerinin bulundu-
ğunu görmekteyiz. Her iki eksikli-
ğin de Hakikat İddiası’nın ‘ispatı’
bir şekilde savunulması noktasında
olumsuz sonuçları olduğu malum-
dur. Ancak Çağdaş Müslüman
Düşünce’nin moderniteyi ‘mağlup
etmesi’ gibi bir amacın ‘tebliğ’ ve
‘cihad yükümlülüğünün bir gere-
ği olduğu kabul edilecekse, ikinci
grubun söyleminin amaca ulaşmak
bakımından (özellikle de küre-
selleşmenin artık bir olgu oldu-
ğu düşünüldüğünde) daha şanslı
olduğu kabul edilmelidir. Bu nok-
tada Sartre’ın Şeriatî için söylediği
söylenen sözün üzerinde düşün-
memiz gerekiyor. İddiaya göre o:
“benim bir dinim yok; ama olsaydı,
bu, Şeriatî’nin dini olurdu” demiş-
tir. Burada şu soruyu sormamız
yerinde olacaktır: “Sartre bu cüm-
leyi niçin Kutub yahut Mevdudî
gibi alimler için değil de Şeriatî için
kullanmıştır?” Bu, önemli bir soru-
dur ve bendeniz cevabı şu şekilde
verebileceğimizi düşünüyorum:
“çünkü Sartre’ın sorularına Kutub
veya Mevdudî’nin değil Şeriatî’nin

söylemi cevap içeriyor!” Bu cevap,
yeterli olmayabilir; ancak en azın-
dan Sartre’ın ‘frekansı’ndadır ve
onun ‘anlayabileceği’ şekilde ifade
edilmiştir. Yani Sartre (veya Batı
düşüncesinin zirvesinde sayılan
filozof ve entelektüeller) Şeriatî’nin
sözlerinde kendi sorularına bir
biçimde cevap bulabilmekte, ancak
Kutub ve Mevdudî gibi alimlerde bu
cevabı bulamamaktadır! Bu niçin
önemlidir? Tabii ki Batı moderni-
tesine karşı verilen mücadelenin
başarısı açısından önemlidir. İşte
İkbāl’de gördüğümüz felsefi derin-
lik bu yüzden önemlidir. Onu,
tabiri caizse, sığ denizlerde rahatça
yüzmek yerine derin okyanuslarda
boğulma riskini göze almış biri ola-
rak niteleyebiliriz. Sonuçta güvenli
‘sentez’ limanına sığınmıştır ama
çabasını, hakkaniyet adına, Çağdaş
Müslüman Düşüncenin gelişmesi
sürecinde ‘yeni’ bir katkı olarak
takdir etmemiz de gerekmektedir.

‘Sentezci’ Filozof

İkbāl’in düşüncesi, son tahlilde,
‘sentezci’ olarak nitelendirilebilir.
Nitekim birçok cümlesinde ‘sentez’
kelimesini olumlayarak kullandı-
ğı *Dini Düşüncenin Yeniden İnşası*
adlı eserinin Önsöz’ünde, çabasını,
“dini düşüncenin bilimsel formda
ifade edildiği bir yöntem arayışı”
olarak tavsif etmekte ve “din ile bili-
min karşılıklı uyum içinde hareket
edeceği günlerin yakında geleceği-
ni” söylemektedir. Ona göre Batı
bilimi, özellikle de tümevarım yön-
temini kullanarak ulaştığı sonuç-
lar itibarıyla, ‘İslâmî’ kökenlidir.
Hatta İkbāl, onu, Müslümanların
kurup geliştirdiği gözleme dayalı
yöntemin ‘bir ileri aşaması’ olarak
görür ve dini düşüncenin ‘yeniden

inşası’ çabasında ondan yararlanı-
labileceğini söyler. Ancak İkbāl’in
çabasını, basit bir ‘uzlaş’ı arayışı’
olarak nitelemek doğru olmaz. O,
kimi ‘modernistler’in yaptığı gibi,
Batı düşüncesini haklı çıkarmak
adına dinden yararlanmaya çalış-
mamakta, bilakis, dini düşünceyi
haklı çıkarmak için Batı düşünce-
sinden istifade etmeye çalışmakta-
dır. Nitekim *Yeniden İnşa* kitabının
“Bilgi ve Dini Tecrübe” başlıklı ilk
bölümünde, dini düşüncede ger-
çekleşecek bir revizyonun (yahut
‘yeniden inşa’ faaliyetinin), Batı
düşüncesini olduğu gibi adapte
ederek değil, “bağımsız bir eleş-
tirel tavrı” veya “bağımsız bir
ruh”la yapılabileceğini söylemek-
tedir (hatta bu ruha sahip olma-
yan ve Batı’yı her yönüyle taklit
etmeyi öneren Tevfik Fikret gibi-
lerini, İslâm-karşıtı propagandanın
destekçileri olarak görüp takbih
etmektedir). Ancak şu da bir ger-
çektir ki, o dönemde Batı bilimi-
ne karşı ‘bağımsız eleştirel tavır’
alabilmek kolay değildir ve o da
bunun farkındadır. Kitabının “Dini
Tecrübenin İfşaatlarının Felsefi
Açıdan Testi” adlı ikinci bölümün-
de kullandığı şu ifade bu konu-
da yeterli bir ipucu sunmaktadır:
“gerçekliğin bütününe talip olan
ve bu yüzden de beşer tecrübe-
sinin bütün verilerinin sentezini
amaçlayan her çabada merkezi bir
konum işgal etmesi gereken dinin,
Gerçekliği bölümleyerek anlamaya
çalışan yaklaşımlardan korkmasına
gerek yoktur.” Dikkat edilirse, o,
burada “dinin, gerçekliği bölümle-
yerek anlamaya çalışan yaklaşımlar-
larla uzlaştığı görülür” gibi daha
nötr bir ifade yerine, “korkmasına
gerek yoktur” gibi ‘apolojetik’ bir

üslup kullanmıştır ve kanımca, bu, boşuna değildir. Zira o dönemde (hakim anlayış olan pozitivizmin etkisiyle), gerçekliği bölümleyerek anlamaya çalışan bilimin sonuçlarının gerçekliğin bütününe talip olan dinin temellerini sarsacağı yönünde hakim bir kanaat vardır ve buna karşı (eleştirel bir tavırla) dini savunmak 'yürek istemektedir.' Bendeniz bu ifadeyi, İkbâl'in 'bağımsız eleştirel tavrı'nı hangi zorlu şartlar altında ortaya koymaya çalıştığını göstermesi bakımından ilginç bir örnek olarak görüyorum. Gerçekten de o dönemin şartları, 'eleştiri'nin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Zira güçlü bir eleştiri için, Batı'yı iyi tanımak gerekmektedir ve o dönemde bunu hakkıyla başaracak pek kimse de yoktur! İkbâl'in şansı, kaliteli bir felsefe eğitim alması ve Batı'yı bizat Batılılardan öğrenmesidir.

Şurası açıktır ki, İkbâl, 'sentez' çabası gösterirken özellikle hakim paradigmaya karşı 'içerden' eleştiri getiren Batılı düşünürlerin görüşlerinden yararlanmaktadır. Bunlar arasında Bergson ve Nietzsche'nin ayrı bir yeri olduğuna kuşku yoktur. Çünkü Bergson, son tahlilde, hayatı 'bütün yönleriyle' anlamaya çalışan ve (dönemin hakim pozitivist anlayışının aksine) hakikatte ulaşmada 'sezgi'yi öneren bir düşünürdür ki, onun bu yaklaşımı, İkbâl'in amaçlarıyla da uyumludur. Çünkü o da hayatı bölümleyen anlayışları hatalı bulmakta ve 'eylem'i de bu yüzden önemsemektedir. (*Yeniden İnşa* kitabının ilk cümlesi aynen şöyledir: "Kurân düşünceden ziyade 'eylem'in önemini vurgulayan bir kitaptır.") Hakeza Nietzsche'nin düşüncesi

de bazı açılardan İkbâl'in hedefleriyle uyumludur. O, Nietzsche'yi "Tanrı öldü" dediği için eleştirir ama şu cümleyi kurmaktan da çekinmez: "onun beyni kafir, kalbi mümindir." Bu ifadenin de ima ettiği gibi, o, 'kalple ilgili' hususlarda Nietzsche'ye itibar etmektedir. Öylesine ki *Esrar-ı Hodi* (Benliğin Sırları) adlı manzum eserinde kimi bölümler, açıkça, Nietzsche'nin 'üstün insan'ı öven ve eylemliliğin temeline 'güç istenci'ni yerleştiren görüşlerinin tekrarı mahiyetindedir. Şu dizeler bunu net olarak göstermektedir: "Hayat güçten doğar. Hayatın itici gücü, elde etmek zevkidir / Yersiz af, hayat coşkusunu öldürür. O hayat düzenini bozar / Gücsüzlük hayatın yolunu keser, içinde korku vardır ve doğurduğu yalandır / Ona bazen merhamet dediler, bazen de hoşgörü... Bazen ona tevazu elbisesi giydirdiler / Eğer iddia sahibi güçlüyse davasının hüccete ihtiyacı yoktur / Batıl, güç ile haklı görünür. Hak, batıl seviyesine düşünce, batıl kendini hak zanneder / Ey emanet adabından habersiz olan! Kendini iki cihandan üstün say / Hayat sırlarını öğren. Allah'tan gayri her şeye zalim ve cahil ol." Ancak bu ve benzeri satırlara bakarak, İkbâl'in Nietzsche'nin 'üstün insan' (übermensch) kavramını tümünden onayladığı ya da Hitler'i doğuracak bir 'güç istenci'ni olumladığı söylenemez. Onun kastı (başka eserlerine de bakıldığında) esasta Nietzsche'ninkinden farklıdır. Nietzsche, 'üstün insan'ı önerirken, aslında, Batı toplumlarında giderek artan bir eğilim olarak 'toplum için bireyin feda edilebileceği' düşüncesine karşı çıkmaktadır (onun

sosyalizme yönelik eleştirilerinin altında da aslında aynı kaygı yatar). O, batıda bireyin toplum karşısında giderek azaldığını/küçüldüğünü görmüştür ve buna isyan etmektedir. İkbâl'de de buna benzer görüşler vardır; ancak maksat (ve bağlam) başkadır.

İkbâl, her şeyden önce, Müslüman dünyasının çöküş halini yaşadığı bir dönemde yazmaktadır ve bu gidişatı tersine döndürecek şeyin, esas itibarıyla 'şahsiyetin güçlenmesi' olduğuna inanmaktadır. Bu da, müminin "aşk ve dert" sahibi olmasını gerektirmektedir. Gayesi yahut emeli olmayan insan, aslında bir ölüdür. Emeli olan insan, onu gerçekleştirmek için çalışmak zorundadır ve çıkmış olduğu hayat yolculuğunda hiç durmadan ilerlemelidir, zira durduğu anda yok olur! Hatta o, 'eylem'e öylesine değer verir ki, 'mü'min' olmayı bile onunla izah eder. Kişi, "mü'minin" demekle mümin olmaz; o, sadece bir 'aday'dır. Onun müminliği, sürecin sonunda belli olacaktır ve bu süreç de tüm hayattan ibarettir. İkbâl, bu sözleri, uyuşukluk hali yaşayan Müslüman dünyasına söylemektedir ki, bununla amacı bellidir: o, Ümmet'i uyandırmaya çalışmaktadır. Eylem, İkbâl'in düşüncesinde öylesine merkezi bir yere sahiptir ki, çelişik gibi görünen ifadelerini vuzuha kavuşturmak için dahi bu kavramın yardımına başvurulabilir. Nitekim İkbâl, gücün önemine dair ifadelerinde tevazu, merhamet, hoşgörü gibi kavramları olumsuzlamakta, ama benliğin terbiyesinde fakr, itaat ve nefsin zabtı gibi kavramları olumlamaktadır. Bu, ilk bakışta 'çelişki' gibi görünebilir,

ancak daha dikkatli bir gözle bakıldığında, İkbāl'ın bu kavramları olumlamasının ardında, yine 'güc' yahut 'güçlü şahsiyeti' oluşturma arzusunun olduğu görülür. Şu ifadeler bu arzuyu net bir şekilde ortaya koyar: "Bugün ay ve yıldızları zaptedenler, önce kendilerini disiplin zincirine vurmuş kişilerdir / Damlalar birleşme kanununa uyararak deniz olurlar. Kumlar da birleşme kanununa uyup sahra olurlar / Mademki bütün varlık düzen içinde güçlüdür; sen niçin sağlam düzenden gafilisin / Ey eski kaidelerden kendini azade sayan, dön ve o gümüş zinciri ayağına yeniden tak / Senin nefsin deve gibi hep kendisini düşünür. Onun gibi egoist benliğe binmiş ve onun gibi başına buyruk / Eğer erkeksen nefsin devesini dizginle. Ta ki özün çakıl ise mücevher olsun / Her kim ki kendi nefesine hükmetmezse, emin ol başkasının emrine girer." Bu dizelerde, açıkça, 'nefs terbiyesi'nin güçlü şahsiyeti oluşturmadaki önemi vurgulanmaktadır ki, bu yaklaşımı Nietzsche'de bulmak mümkün değildir. Bu da onun sentezi amaçlayan çabasının 'öykünmecî' olarak nitelenemeyeceğini gösterir.

Benzer bir durumu, onun Benlik Felsefesinde ve ilahiyatla ilgili düşüncelerinde de görürüz. O, klasik 'aşkinci' ve 'içkin-ci' Tanrı anlayışlarını eleştirmekte ve Whitehead ve Hartshorne gibi süreç felsefesini savunan filozoflarınkine benzer bir 'dinamik' Tanrı anlayışını savunmaktadır. Ona göre, Tanrı ne vahdet-i vücudçuların savunduğu gibi alemde içkindir ne de Aristo'nun söylediği gibi "göğe çekilmiştir." O, 'dinamik'

bir varlık olarak "her an bir iştedir." Dolayısıyla, O'nun yaratma eylemi sürekli'dir. Hayat ise bir 'oluş' sürecine tabiidir ve Tanrı, bu süreç içerisinde "insanla birlikte hareket eder." Tanrı insanı hayatta yalnız bırakmaz, bu da onun 'özgürlüğü'nün teminatıdır. Zira ancak Hayy olan bir Tanrı, onu sahte tanrıların köleliğinden kurtarabilir. Hayata hükmeden dinamik, sürekli mükemmelleşme yönündeki arzudur. Tanrı, Mutlak Ego olarak, mükemmelliği temsil eder; insan ise, kusurlu bir varlıktır. Kemale ermesi için sürekli çaba göstermesi gerekir. Bu da ancak 'eylem' ile mümkün olur. İnsanın kaderi önceden belirlenmemiştir; bilakis, o, kendi kaderini kendisi tayin eder. Görüldüğü gibi, İkbāl'ın Benlik Felsefesine de 'dinamik hayat' fikri damgasını vurmaktadır. O, Bergson ve Nietzsche gibi düşünürlerin bu fikirle uyumlu görüşlerini almakta, bağdaştıramayacak olanlarını ise reddetmektedir. Ancak ifade edilmelidir ki, İkbāl'ın bunu yaparken tercih ettiği üslup, tipik manada, klasik Kelamcılara benzemektedir. Yani o, kendi tezini ispatlamak için rakiplerinin kavramlarını kullanmaktadır. Bu ise, bir nevi kavramları 'İslâmileştirme' çabasıdır ki, Batı düşüncesinin temel kavramları (örneğin, hümanizm, rasyonalizm ve sekülerizm) noktasında bu çabanın sonuçsuz kalacağı açıktır. (Nitekim Gazali de, Kelamcılar bu üslupla filozoflara cevap vermeye çalıştıkları için eleştirmiştir). O, samimi niyetlerle, İslâm'ı (Mehmet Akif'in deyimiyle) "çağın idrakine söyletmeye" çalışmakta, ancak bunu 'yetkin' bir biçimde yapamamaktadır.

'Aşık' Şair

İkbāl aynı zamanda bir şairdir ve şiiri, fikirlerini ifade etmede bir 'araç' olarak görmektedir (1935 tarihli bir mektubunda, "ülkenin durumu ve geleneklerinden dolayı" şiir yolunu seçtiğini ifade eder). Aslında o, genel olarak sanatı, 'toplum' için yapılması gereken bir faaliyet olarak görür (bu konuda Mehmet Akif ile aynı görüşü paylaşır). "Sanat sanat içindir" anlayışı, ona göre, "hayat ve güç konularında insanları aldatmak için icat edilen akılcıca bir buluştur." Onun için, insan faaliyetlerinin en yüksek gayesi hayattır ve o nedenle de "Hz. Musa'nın darbesine sahip olmayan bir sanat yararsızdır." Şiir de aynı gayeye hizmet için vardır; yani şiir toplumsal bir amaca hizmet etmelidir. Böyle olduğu için de "şiir, nübüvvetin mirasıdır." (İkbāl üzerine uzmanlaşmış oryantalistlerden Annemarie Schimmel, onun şiirlerinde Allah'ın isimlerinden en çok *Hayy'ul-Kayyum*'u kullanmasının sebebinin 'hayat'a verdiği değer olduğunu söyler). İkbāl'ın şiirde Mevlana Celaleddin-i Rumi'yi üstadı olarak kabul etmesinin nedeni de aynıdır. Ona göre, Rumi'nin şiiri, durağanlığı getiren 'akl'ın yerine dinamizmi doğuran 'aşk'ı önerdiği için değerlidir (hakeza o, Batı edebiyatında Goethe'yi de benzer düşünceleri nedeniyle önemsemektedir). İkbāl, hayata, dinamizme ve eylemliliğe o kadar değer vermektedir ki, bu, şiirinde kullandığı sembollerini bile belirlemektedir. Onun şiirinde en çok öne çıkan Peygamber isimleri, Hz. Musa ve Hz. İbrahim'dir. (Nitekim son şiir kitaplarından birinin adı

Darb-ı Kelim'dir ki, burada da Hz. Musa'nın o ünlü 'vuruş'una kinaye vardır). Hakeza sahabeler arasında gücü ve cesareti ile ün bulan Hz. Ali'nin ismi şiirlerinde daha çok öne çıkar. Yine tasavvuf şiirinin iki önemli sembolü olan 'gül' ve 'bülbul' yerine, o, şiirlerinde 'lale' ve 'şahin'i kullanmayı tercih eder. Lale, 'kan'ın, şahin ise 'güç'ün sembolüdür. 'Pervane' de İktbal'in sevdiği sembollerden biridir. O, ateşin etrafında kendi varlığını feda eder ki, bu da aslında 'aşk'ın tam tarifidir. Şair, İktbal'e göre, 'âkil' değil, 'aşık' olmalıdır (Akıl, sahibini aşk sarayının kapısına kadar götürür ama orada bırakır; oradan sonrası aşkın alanıdır!). O, aşkıyla yanmalıdır. İktbal, bu yüzden, şiirinde sıklıkla 'molla' tipini yerer ve onun gerçek manada bir mümin tiplemesi olamayacağını söyler (bilindiği gibi, Yunus Emre de 'Molla Kasım' tipolojisini aynı nedenle eleştirmektedir). Ona göre, molla'nın cenneti yemek, uyku ve şarkıdır; aşkın cenneti ise daima yürüyüş ve varlığı müşahade etmektir. Yunus'un mısralarında ifade edildiği gibi, "ham iken pişmek için", gözde yaş, ayağın altında ateş olmalıdır. Bunun için ise, hasret ve arayış lazımdır. Hedefi olmayan ve buna ulaşmak için hiç bitmeyen bir gayret (*kûş-i nâ-tamâm*) göstermeyen kişi 'aşk'ı tadamaz. Bu kişi ancak 'yarı yanmış' (*sûz-i nâ-tamâm*) biri olabilir. 'Aşk'ı gerçek anlamda tatmayana da *merd-i mümin* (gerçek mümin) denmez.

Görüldüğü üzere, İktbal'in düşüncesinin ana kavramları, onun şiirine de damgasını vurmuştur. Ali Şeriatî'nin isabetli tespitiyle, onun düşünce yapısını üç kavram özet-

lemektedir ki, bunlar "aşk, dert ve amel"dir. Aşk, İktbal'in şiirinde, bir ideal için adanmışlığın karşılığıdır. Ki bu da onun, gaye sahibi olmayı (dert) ve o gaye uğruna fedakarlığı (amel) öven felsefi yaklaşımıyla uyumludur. İktbal'i, bu anlamda, 'aşık' bir şair olarak nitelendirmek mümkündür. Onun düşünce yapısında nasıl ki akıl ve bilimin karşısında sezgi vardır ve bunlar birbirini nakzetmek zorunda da değildir, aynı şekilde, şiirinde de akıl ve ilmin karşısında 'aşk' vardır ve yine bunlar birbirinin zıddı şeyler değildir. Zira İktbal'e göre evrensel dualitenin her iki unsuru da yerine göre anlamlı ve değerlidir. Önemli olan dualitenin her iki unsurunun işlevini doğru tespit edebilmektir. Ancak şurası da açıktır ki, İktbal, son tahlilde, sezgi ve aşkı önermektedir. Ona göre, akıl ve ilim kesintisiz hayat yolculuğun ilk basamakları, sezgi ve aşk ise zirvesidir. Bu da yine onun 'sentezci' yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, İktbal'i, aklı, ilmi, deneyi vs. 'küçümseyen' klasik sufizm taraftarı bir düşünür ve şair olarak değerlendirmek yanlış olur (nitekim o, İbni Arabî sufizmini eleştirmektedir). Onun yaptığı, bunlar arasında bir hiyerarşi kurmaya çalışmaktır. Akıl ve ilim bu piramidin tabanında; sezgi ve aşk ise tepesindedir.

Siyasi Düşünceleri ve Duruşu

İktbal, kimilerince *guftar ka gazi* olmakla (dini mevzuları sadece sözle tartışıp, fiiliyatta bir şey yapmamakla) suçlanmıştır, ancak bunu, hakkaniyetli bir değerlendirme olarak görmek mümkün değildir. O, doğrudur, Muhammed Ali

Cinnah gibi aktif bir siyasi mücadele vermemiş yahut Mevdudi gibi bir İslâm cemaati kurmamış ya da benzer türde bir siyasal yapı içerisinde bulunmamıştır ama bu, onun siyaseten pasif bir kişi olduğu yahut siyasal hedefleri olmadığı anlamına gelmez. O, hayat hikayesinin de tanıklık ettiği üzere, hem ülkesinin hem de dünya Müslümanlarının sorunlarına karşı duyarlı bir kişidir ve inancı doğrultusunda mücadelesini de vermiştir. Ancak ilkin şunu ifade etmemiz gerekiyor ki, onun düşünce ve hareketlerini belirleyen ana ilke, bireyin şahsiyetinin (Ego) güçlendirilmesidir. Ona göre birey güçlü olursa, toplum da devlet de güçlü olur. Bu nedenledir ki o, "dini düşüncenin yeniden inşası"na merkezi önemi vermiş ve bunun gerçekleşmesi yönünde gayret göstermiştir (hatta ölümünden bir yıl önce çağın ihtiyaçlarına cevap verecek bir İslâm araştırmaları enstitüsü kurulmasının artık elzem olduğunu söylemiştir). Bununla birlikte, o, fil-dişi kulelerden konuşan bir şair veya entelektüel de değildir. Hint Müslümanlarının siyasal hareketi olan *Muslim League*'ya mensubudur, Londra'daki Yuvarlak Masa Toplantıları'nda ülkesini temsil etmiştir, Keşmir Müslümanları Birliği'nin başkanlığını yapmıştır ve 1920'li yılların sonunda Pencap eyaletinin Yasama Meclisi'nin de üyesidir. O, gençliğinden beri, şiirleriyle İslâm'ın savunuculuğunu yapmış; Ümmetin uyanışı için çalışmış ve görüşlerini anlatmak için ülkesinde konferanstan konferansa koşmuştur. Trablusgarp Savaşı nedeniyle yazdığı şiirler Hint Müslümanlarını derinden etkiledi-

gi gibi, Kurtuluş Savaşı sırasında Milli Mücadele'ye yardım yapılması yönünde yürütülen kampanyaya da o öncülük etmiştir. Hakeza 30 Aralık 1930 tarihinde Allahabad'ta yapılan *Muslim League* toplantısında ilk kez Hint Müslümanlarının çoğunluk esasına dayalı olarak 'ayrı bir devlet' kurmaları gerektiğini o ifade etmiştir. Daha sonra Cinnah ile mektuplaşmalarında da, aynı düşüncesini defaatle tekrarlamış ve onu bu konuda ikna etmeye çalışmıştır. Bu nedenle, İkbāl'i Pakistan'ın 'manevi babası' olarak görenler bile vardır. Hatta ömrünün son yılında Mevdudi ile birlikte bir İslâm Anayasası üzerinde dahi çalışmışlardır. Fakat bu çalışma İkbāl'in vefatı üzerine yarım kalmıştır.

Kanımca, siyasi düşünceleri açısından, İkbāl'i, 'İslâmcı' kategorisine dahil etmek mümkündür. O, bütün yazıları ve şiirlerinde, Müslümanların inançları doğrultusunda yaşayabilecekleri bir siyasi güce sahip olmaları gerektiğini ifade etmiş ve bu bağlamda 'İslâm devleti' fikrini savunmuştur (Pakistan fikrini ortaya atmasının sebebi de bu düşüncesidir). Ona göre, Müslümanlar, bütün güçsüzlüklerine rağmen, hala insanlık için 'şahitlik' yapma göreviyle yükümlüdürler ve bunun gereğini ellerinden geldikince yapmalıdırlar. İkbāl'in düşüncesinde dünya Müslümanlarının birliği ve kardeşliği daima ana temalardan biri olmuştur ve bunun için sık sık eserlerinde Hacc'ın ve namazın önemini vurgulamıştır. Ona göre, Hacc, vatana bağlılığı yıkar, çünkü orada herkes eşittir; namaz da aynı işlevi görür ve statü, sınıf vs. farklılıkları-

nı ortadan kaldırır. İkbāl, ırkçılığa da karşıdır ve bütün müminlerin kardeş olduğu düşünür. Ona göre ırkçılık, insanın özünü tanımamak anlamına gelir. Nitekim *Peyam-ı Maşrik*'ta bu düşüncesini şöyle ifade eder: "Su ve çamur bağlarından kurtulmadığın için / Diyorsun ki: 'Ben Yunanlıyım, Afganlıyım!' / Ben önce insanım, tamamen renksiz ve kokusuz / Ancak ondan sonra Hintli ya da Turanlıyım." Ona göre Müslümanların birliğini sağlayan şey, inançtır; toprak, ırk, dil, vb. bağlar, birliğin esas olamazlar. Laiklik kavramına da eleştiri yönelten İkbāl, din ile devleti birbirinden ayırmanın dini katletmek anlamına geleceğini söyler (1931 yılında, siyasi meselelere uzak durmak isteyen Çiştî tarikatının önderlerine gönderdiği bir mektupta bu hususun altını özellikle çizmektedir). Siyasi rejim noktasında ise, İkbāl yine 'sentezci' bir sergilemektedir. Ona göre, insanların sadece sayılması esasına göre işleyen bir sistemi olumlamak mümkün değildir, zira "iki yüz eşek kafasından bir insan fikri çıkmaz." Fakat 'eşitlik' ve 'hak' kavramı temelinde işleyen bir demokrasi, ona göre, İslâm'ın ruhuna uygundur ve bu nedenle o, İslâm'ı bir 'dini demokrasi' olarak tanımlar. Yine İkbāl, sosyalizmin eşitlikçi görüşlerine de sempatik bakar. Ona göre, işçi sınıfının kapitalizm tarafından sömürülmesi bir zulümdür ve buna karşı çıkılmalıdır. Yazılarında Lenin'e ve Marks'a yönelik bazı olumlu atıflar bulunmasının sebebi de yine sosyalizmin eşitlikçi söylemidir (mesela Marks için "Allah'ın nurundan yoksun Musa" veya "çarmıhsız İsa" demiş;

hatta Sir Francis Yogushusband'a yazdığı mektupta: "Bolşevizm artı Allah, hemen hemen İslâm ile aynıdır" ifadesini kullanmıştır. İkbāl'in Cinnah'a yazdığı bir mektupta da, sosyal-demokrasi konusunda olumlu ifadeler kullandığı bilinmektedir).

Tartışmalı Görüşleri

İkbāl'in, benlik felsefesi bağlamında savunduğu görüşler (özellikle de ego, süreli ve süresiz zaman, insan-ı kamil, varlığın sürekli evrimi konularında öne sürdüğü düşünceler), İslâm'ı bir 'dini demokrasi' olarak tanımlaması vs. çokça eleştirilmiştir ama bunlar arasında en çok eleştiriyi, kanımca, bazı Kurân ayetlerine getirdiği yorumlar hak etmektedir. O, ayet tefsirlerinde, öğretisini destekleyecek şekilde bazı 'zorlama' çıkarımlarda bulunmakta ve sonuç itibarıyla, görüşlerinin ikna edicilik düzeyini düşürmektedir. Örneğin, ego kavramını izah ederken, kaçınılmaz olarak, 'ilk insan' meselesini ele almakta ve bu bağlamda 'Adem' kelimesinin, Kurân'da bir kişinin ismi olarak değil, "benliğinin bilincinde olan insanlığın" sembolü olarak geçtiğini söylemektedir. Ona göre Adem'in kıssasında anlatılan, 'ilk insan'ın hikayesi değil 'her insan'ın ahlaki tecrübesidir. Adem'in yeryüzüne inışıyle ilgili kıssa da aslında temsildir ve 'inış', "insanlığın ilkel bir içgüdüsel arzu halinden, şüphelenebilen ve isyan edebilen, bilinçli bir özgür benliğe geçişi"ni temsil eden bir terimdir. O konuyla ilgili yorumlarında bir adım daha ileri gider ve: "Cennet ve Cehennem, mekan değil, birer haldir" der. Ona göre, Cennet ve

Cehennem'in Kur'an'da yer alan tasvirleri "sadece bir vasfın temsilleridir." Sonsuz azap diye de bir şey yoktur; Cehennem, "katılaşmış bir benliği, bir kez daha Allah'ın Rahmeti'nin canlı soluğuna duyarlı hale getirmek için, cezalandırmak suretiyle ıslah edici bir tecrübedir." Cennet de bir tatil mekanı değil, "müfsit güçlere karşı kazanılan zafer sevincidir." İkbâl, aynı şekilde, "sizi tabakadan tabakaya geçiririz", "geceyi gündüzün, gündüzü de gecenin üzerine bürür", "O, alemleri altı günde yarattı", "Ol deyince oluverir" gibi ayetlerin 'süresiz zaman' fikrini desteklediği yahut "arzin onlardan neyi eksiltmekte olduğunu biliriz" ayetinden ölümünden sonra yeni bir bedenle yaratılmanın mümkün olduğu neticesini çıkarır ki, bunlar hep 'zorlama' yorumlardır. Burada sorulması gereken soru şudur: İkbâl, niçin ayetlerin 'zahiri' manasına değil de, 'batini' manasına itibar etmektedir? Bunun, sadece üslupla ilgili bir sorun olduğunu, içerikte sakıncalı bir hususun bulunmadığını savunanlar olmuşsa da, mesele bununla bitmemektedir. Zira o zaman da akla "Allah kasdını ifade edecek uygun kelime bulamıyor mu?" şeklinde bir soru gelir ki, bunun cevabını vermek hayli zordur. Açıktır ki İkbâl'in bu yorumlama tarzını benimsemesi, Çağdaş Müslüman Düşünce'nin ilk evresine damgasını vuran 'modern etki'nin bir sonucudur. Onun burada yapmak istediği şeyin, Abduh'un Fil Suresi tefsirinde sicil taşlarını 'çiçek mikrobu' olarak yorumlarken yapmaya çalıştığı şeyden özde bir farkı yoktur. Bunu, özetle, bir 'aklıleştirme' çabası olarak tanımlamamız müm-

kündür. Rasyonalizmin hakim paradigma olduğu bir dönemde bu yorumlama tarzının tercih edilmesinin nedenini anlamak belki mümkündür ancak yapılı onaylama imkanı da yoktur (Nitekim Kutub, *Fizilal*'de bu tarzı haklı olarak eleştirmektedir).

Bununla birlikte, bu yorumlama tarzını gerekçe göstererek, İkbâl'in bir nevi 'dinde reform' çağrısında bulunduğunu iddia etmek de mümkün değildir. İkbâl, içtiha-dın önemine vurguda bulunmakta ve klasik mezheplerin görüşlerinin sorgulanabileceğini vs. söylemektedir ama bunlarla kastı, dinin reforma ihtiyacı olduğu değildir. Bilakis o, Akif'in deyimiyle, "İslâm'ı çağın idrakine söyletmeye" çalışmaktadır. O, Şeriat'ın sınırlarına saygılıdır ve 'hükümler' konusunda da hassastır. Nitekim boşanma ve miras alanında kadın-erkek eşitliğini talep eden Ziya Gökalp'i bu görüşleri nedeniyle eleştirir ve onunla ilgili olarak şunları söyler: "...öyle görünüyor ki, o, İslâm'da aile hukuku hakkında fazla bir şey bilmiyor. O, Kur'an'da mirasla ilgili yer alan hükmün ekonomik anlamını kavramış görünmüyor... Hukuki payların eşitsizliğinden yola çıkarak, bu hükmün, erkeklerin kadınlar üzerinde üstün olduğunu vazettiği sanılmamalıdır." İkbâl, benzer bir hassasiyeti tesettür (Hindistan'da *purda*) konusunda da gösterir ve örtüyü "geriliğin alameti" olarak gören seküleristleri takbih eder. Onun ideal kadın tipi, tevazu, iffet, itaat ve anneliğin timsali Hz. Fatıma'dır ve tesettür, bu kadın tiplemesinin vazgeçilmezidir. (Bilindiği üzere, İkbâl'in bütün eşleri purdalıdır!)

İkbâl'in, bir yandan 'modernist' olarak nitelenebilecek bir yorumlama tarzını benimsemesi, öte yandan hükümler konusunda 'gelenekçi' denilebilecek bir tutum sergilemesi, onu tanımlama çabası gösterenlerce 'çelişki' olarak görülmüştür (örneğin, oryantalist Gibb bu kanaattedir) ancak, dikkatli bir gözle bakıldığında, bunun doğru olmadığı görülür. Onun yapmaya çalıştığı şey, basitçe, dini savunmak için modernitenin kavramlarından yararlanmaktan ibarettir. Örneğin, o, içtihad edebilme yetkisinin 'yasama meclisi'ne devredilmesini önerecek kadar ileri gidebilmiştir (nitekim bu nedenle Türkiye'de Cumhuriyet rejiminin bu yöndeki icraatlarını önceleri sempati ile karşılamıştır), ancak ülkede laik kanunların benimsenmesinden sonra bu desteğini çekmiş ve uygulamadan memnuniyetsizliğini de açıkça ifade etmiştir. Ona göre, bir ıslahat yapılacaksa, bu, 'şarkın ruhu'na uygun olmalıdır (yani 'içtihadın sınırları'na riayet edilmelidir). Bu yüzden o, *Darb-ı Kelim*'de bu sınırı aştığını düşündüğü dönemin iki 'modernleştirici' liderini (yani Mustafa Kemal ve Rıza Pehlevi) şu sözlerle eleştirmiştir: "Ne Mustafa'da ne de Rıza Şah'ta bunun işareti var / Şark'ın ruhu hala yeni bir beden arıyor." Dolayısıyla, İkbâl'in "dini düşüncenin yeniden inşası" noktasındaki gayretini bir reform çağrısından ziyade 'ıslah' çabası olarak görmek gerekir. O, bu konuda cehd ortaya koymuş bir kişi olarak takdiri hak etmektedir; ancak bu işi 'yetkinlikle' yapabilme noktasında önemli zaafları olduğu da açıktır.

“Bir Kelepir Darbe-i Hükümet”

“... İTC yani onu vücuda getiren bizler, tarihin bizim omzumıza yüklemiş olduğu vazifeyi ifa edecek bilgi ve becerme kuvvetine malik değiliz. Bunun birincisini kültür, ikincisini tecrübe verir. Bizde bunlardan ne birincisi ne de ikincisi vardır. İçimizden bunları, bugün bizden daha iyi temsil eden bir zümre ve bunun başında herkesi arkasından seve seve koşturacak bir monör, bir hareketçi çıkıncaya kadar tarih bizden daha iyisini beklememelidir.”

Ömer Naci Bey

Öner BUÇUKCU

23 Temmuz 1908’de ilân edilen Meşrutiyet’in Osmanlı Devleti’nin bütün dertlerine derman olacağı ümid ediliyordu. 33 yıllık bir “istibdad” rejimi süresince uyumuş olan Osmanlı toplumu “inkılâb-ı âzîm”le birlikte ciddi bir politik dinamizm kazanmıştı. Meşrutiyet Osmanlı unsurlarının bir arada yaşayabilmesine yönelik en son umuttu. Diğer taraftan Meşrutiyet’le birlikte önemli boyutlarda bir iktidar krizi de baş göstermişti. Ne Padişah ne de diğer baskı grupları iktidarı kontrol altına alamıyorlardı. Gerçi İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) tarafından bir “askerî vesayet” rejimi tesis edilmiş

görünüyordu ama İTC’nin iktidar boşluğunu tek başına ve güçlü bir biçimde doldurduğu söylenemezdi. Hatta bir dönem İTC’nin siyasî sahnenin tamamen dışına çıkarılmasına ilişkin gelişmeler de aşağıda konu edilecektir.

Söz konusu iktidar boşluğuna talip grupların sert politik mücadeleleri iç politikadaki vaziyeti iyice kötüleştirirken dış politikada da devletin elini güçsüzleştiriyor ve bunalımların üzerine akl-ı selimle ve devamlılık arz eden bir hükümet politikasıyla gidilmesini engelliyordu.

Yukarıda kısaca çizilmeye çalışılan çerçeveye içerisinde patlak veren

Balkan Savaşları siyasal krizi en üst seviyeye çıkardı. Hele Osmanlı ordusunun daha dün denilebilecek kadar yakın bir zamana kadar kendi idaresinde olan, devlet ve ordu geçmişleri daha çok yeni devletlere karşı peş peşe aldığı ağır mağlubiyetler vaziyeti daha da ağırlaştırmıştı. Öyle ki Çatalca hatlarında direniş gösteren orduya moral vermek için Sultan Mehmed Reşad’ın bizzat ordunun başına geçmesi tavsiyesinde bulunulduğunda Sultan: “*Ben harbe gitmekten çekinmem ama ordu bu hale geldikten sonra bozgun askerin önüne düşüp de İstanbul’a ne yüzle avdet ederim*”² cevabını vermişti.

İttihat ve Terakki Cemiyeti

Türk siyasal hayatına Babiâli Baskını olarak geçen hadise yukarıda kısaca aktarılan ortamda gerçekleşti. Biz bu yazıda söz konusu hadiseyi temel dinamikleri ile anlatmaya çalışacağız.

Manzara-i Umumî³

23 Temmuz 1908'de Hürriyet'i ilan ettiren İttihad ve Terakki Cemiyeti 1909'da 31 Mart olayı esnasında ilk defa iktidarı kaybetme tehlikesiyle burun buruna gelmişti. İttihatçılar birkaç gün boyunca sokaklarda İttihatçı avına dönüşen 31 Mart olayını cemiyetin "İnsan lojistiğini" sağladığı Rumeli'de toplanan Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelmesi ile atlatabilirdi. Aslında 1908'den itibaren İttihad ve Terakki Cemiyeti ne iktidarı tam manasıyla ele alabiliyordu ne de hiç kimse İTC'yi hesaba katmadan iktidar hesabına girişebiliyordu. Diğer bir ifade ile İTC ülkede tam bir "vesayet idaresi" tesis etmişti. 1909'da Kanun-i Esasi'de yapılan değişikliklerle Padişah'ın Meclis-i Mebusan üzerindeki yetkileri neredeyse tamamen kaldırılmıştı. Bu değişiklikleri gerçekleştiren İTC kısa bir süre sonra yapılan değişiklikleri hafifletmek isteyecekti, zira

İTC 1909'dan sonra da kendi seçtiği mebuslara tam manasıyla nüfuz edemiyor; mebuslar İTC Merkez-i Umumisi'nin ortaya koyduğu genel siyaset çerçevesini benimsemiyorlardı. Bu durum bir iktidar boşluğunun doğmasına sebep oluyor neticede Cemiyet en başa yani 31 Mart hadisesinden önceye dönmüş oluyordu.

Payitahttaki otorite boşluğu o kadar büyüktü ki İTC bütün siyasiler için tam manasıyla "Ne seninle ne sensiz" pozisyonunda bulunuyordu. Bu durumda Sultan Abdülhamid'in *hal'inden* sonra tahta çıkan Sultan Mehmed Reşad'ın iktidar boşluğunu dolduracak dirayete sahip olmamasının da rolü büyüktü. İTC iktidar boşluğunu bir nebze olsun doldurabilmek için Padişah'ın 1909'da kaldırılan yetkilerinden bir kısmının geri getirilmesini tartışmaya başladı.

İçerde bu gelişmeler olurken İtalya 28 Eylül 1911'de Osmanlı'ya bir ultimatom vererek Trablus'taki İtalyan vatandaşlarının güvenliklerinin sağlanmasında Babiâli'nin üstüne düşenleri gerçekleştirmede, bu sebeple İtalya'nın bu eyaleti işgal etme kararı aldığını ilettili. 29 Eylül'de ise Osmanlı'ya savaş ilan

etti. Trablusgarp Savaşı iç siyasette etkisini hemen gösterdi. İbrahim Hakkı Paşa Trablusgarp Savaşı'ndan dolayı sorumluluğu kabul ederek istifasını sundu. Padişah sadrazamlık vazifesini Kıbrıslı Mehmed Kamil Paşa'ya önerdi ancak Kamil Paşa görevi ancak İTC'nin sahneden çekilmesi koşuluyla kabul edebileceğini iletterek reddetti.⁴ Bunun üzerine padişah Sultan Abdülhamid'in de defalarca sadrazamlığını yapmış olan (Küçük) Sait Paşa'ya sadrazamlık vazifesini önerdi. Said Paşa görevi kabul etti ve sekizinci kez sadaret mührünü aldı.

Trablusgarp Savaşı ülkedeki muhalefeti de canlandırmıştı. 21 Kasım'da Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) kuruldu. HİF'te liberallerden koyu tutuculara kadar çok çeşitli siyasi yelpazeden insanlar bir araya gelmişlerdi ve aralarındaki en önemli tutkal İTC düşmanlığıydı. HİF'in kurulduğu dönemde Kıbrıslı Mehmed Kamil Paşa da Mısır'da Port Said'de İngiltere Kralı ile görüşmüştü. Kamil Paşa bu görüşmenin gururu ile Aralık ayında *-Hüseyin Cahid'in⁵ köşesinde "Mezardan Bir Ses" diye adlandırdığı-* Padişah'a bir mektup yazarak İmparatorluğun başına gelenlerden İttihatçıların sorumlu olduğunu, bu cemiyet dağıtılmadan düzlüğe çıkılamayacağını, başa gelebilecek çok daha büyük felaketlerin ancak İngiltere ile bir ittifak yapılarak önlenilebileceğini söylüyordu. Bu arada İstanbul'da Rıfat Paşa'nın Paris Büyükelçiliği'ne atanması sebebiyle bir ara seçim gerçekleştirilecekti.

11 Aralık 1911'de HİF, kurulmasının yirminci gününde ilk büyük başarısını elde etti ve 1 oy farkla İttihatçıların adayı değil İtilafçıların adayı seçilmiş oldu.

İtilafçıların gittikçe güçlendiklerini sezen İttihatçılar kendi üyelerini kabineye sokmayı böylelikle yeniden güçlenmeyi denediler ama çok sert bir karşı koyuşla karşılaştılar. Bu arada Padişah'ın yetkilerinin bir kısmının geri verilmesine yönelik kanun tasarısının meclisten geçemeyebileceğini anlayan (Küçük) Sait Paşa istifa etmiş bir gün sonra güvenoyu alarak yeniden kabineyi teşkil ettirmişti.

Bütün bu ortam içerisinde iktidarın iyice ellerinden kaydığını fark eden İttihatçılar ellerindeki son seçeneği uygulamaya koydular: Meclis-i Mebusan dağıtılacak ve yapılacak seçimlerde İttihatçı rengi çok daha ağır basan bir Meclisle yola devam edilecekti. İTC ülke çapında örgütlü tek siyasi oluşumdu, kim ne derse desin ordu içerisinde hala çok kuvvetliydi ve 1908'de Hürriyet'i ilan ettiren örgüt olmanın verdiği prestij ve getirdiği tecrübe vardı. İTC bunlara güveniyordu. Neticede 1912'de Türk Siyasal Hayatı'na "Sopalı Seçimler" olarak geçen seçimler gerçekleşti. İttihatçılar mecliste çoğunluğu ele geçirdi ama kısa süre sonra Cemiyet yeniden eski kısır döngü içerisine çekilecek; Merkez-i Umumi'nin belirlediği genel siyaset milletvekillerince takip edilmeyecek, bu çerçevede padişah'a yetkilerinin bir kısmını iade eden kanun tasarısı görüşülemeyecektir.

İç siyasette bu gelişmeler yaşanırken Arnavut muhalefet gruplarıyla ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile irtibatlı oldukları anlaşılan ordu içerisinde Halaskâran-ı Zabitan diye bir grup ortaya çıkıp ordu adına beyanatlar yayınlamaya, Padişah'a mektup yazmaya başladı. Bu arada Sait Paşa kabinesinde Harbiye Nazırı olan Mahmud Şevket Paşa istifa etti.

Cemiyet bu görevi Nazım Paşa'ya (Tanzimat dönemi sadrazamlarından Ali Paşa'nın damadıdır) önerdi ama Nazım Paşa Cemiyetin kabul edemeyeceği bir takım istekler öne sürünce teklif geri alındı. Esasında Nazım Paşa bu dönemde HİF ve Halaskâran-ı Zabitan grubuna dayanarak siyaset içerisinde var olabiliyordu. Cemiyetin durumu gittikçe içinden çıkılmaz bir hal alıyordu. Öyle ki herkeste bir umutsuzluk durumu hâkimdi. Talat Paşa, Meclis-i Mebusan reisi Halil (Menteşe) Bey'e şöyle diyordu: *"Aziz dostum, bir bunalımı atlattırıyoruz, ikincisi çıkıyor karşımıza. Devamlı olarak kendi kendime ülkeyi batırıyor muyuz, diye sormaktayım. Öyleyse bırakalım, öbürleri başa geçsinler. Onlar da bu vatanın evlatları değil mi? Belki de bizden daha iyi başarırlar. Biz de yardım ederiz. Amaç, vatana hizmet değil mi?"* Tüm bu kargaşalıkta Sadrazam Sait Paşa istifa etti. Padişah kendisine, *"Niye istifa ediyorsun? Sana güveniyorlar"* deyince Sait Paşa, *"Onlar bana güveniyor ama ben onlara güvenmiyorum"* demişti.

Padişah ülkeyi kargaşadan çıkarmak için inisiyatif alıyormuş gibi yaptı. Ordunun siyasete karışmamasını isteyerek akıl adamlardan oluşan bir kabinenin teşkili için çalışılacağını irade etti. Bu çerçevede 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nde Doğu Anadolu'da büyük başarılar göstermiş, Erzurum savunması ile ün yapmış Gazi Ahmed Muhtar Paşa'ya Sadrazamlık teklif edildi. Ahmed Muhtar Paşa görevi kabul etti ve tarihe "baba-oğul kabinesi" ya da "büyük kabine"⁶ adı ile geçecek hükümet kurulmuş oldu. (21 Temmuz 1912)

Kabinenin en belirgin özelliği İttihatçı karşıtı renginin çok belirgin

olmasıydı. Öyle ki Sadrazam kabinesinin ilk toplantısında Harbiye Nazırı Nazım Paşa'ya *"Cemiyetin birkaç günlük ömrü kaldı"* demişti.⁷ Bu durumdan faydalanan "Halaskâran-ı Zabitan" Meclis başkanına hitaben bir ultimatoma göndererek meclisin 48 saat içerisinde dağıtılmasını istedi. Meclis'te hararetli tartışmalarla Harbiye Nazırı'ndan izahat istenmesine karar verildi. Bu sırada Gazi Paşa Meclis'in anayasal çerçevede dağıtılmasını sağlamak için Ayan Meclisi'nden bir kanun tasarısı geçirdi. Bunun üzerine kararın meclise okunacağı saatten birkaç saat önce toplanan Meclis-i Mebusan, kendisini süresiz olarak tatil ettiğini duyurdu. Böylelikle dağıtmanın önüne geçilmiş oluyordu. Meclisin dağıtıldığına dair karar Mebusan Meclisi'nde boş sıralara ilan edildi.

Bu tarihten itibaren İttihatçılar üzerindeki baskı artmaya başladı. Bir kısım İttihatçılar tutuklanıp sürgüne gönderilirken bazı önde gelen İttihatçılar göz hapsine alındı. Tanin gazetesinin çıkması engellendi. Tanin gazetesi Cenin, Senin, Hak, Renin gibi adlarla çıkmayı denemişse de siyasi takibat nedeniyle yayınına ara vermek durumunda kalmıştır.

Bu arada Balkan Devletleri'yle savaşa girme ihtimali gün geçtikçe artmaktaydı zira Balkan devletlerinin tamamını ihtiva eden ittifağın haberleri geliyordu. Bununla birlikte Osmanlı ordusu böyle bir savaşa hazır değildi çünkü Gazi Paşa sadarete gelir gelmez ilk iş olarak orduyu terhis etmişti. Ayrıca zabitler arasındaki siyasi çekişme de ordu gücünü etkiliyordu. Bununla birlikte bir grup idealist subay Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı yerel direnişi örgütlemek üzere bölgede bulunuyorlardı. Yani Balkan devlet-

leriyle savaşmak için bu kadar kötü bir zaman olamazdı. Diğer taraftan özellikle İTC savaş yönünde müthiş bir propaganda yapıyordu. Avrupalı devletler çıkabilecek bir savaş neticesinde Avrupa'da meydana gelecek sınır değişikliklerinin kabul edilmeyeceğini açıklamışlardı. Yani çıkacak bir savaşta herkes Osmanlı Devleti'ni galip görüyordu.

"Nihayet" Karadağ Osmanlı'ya savaş ilan ettiğinde Hüseyin Cahid köşesinden "*Nihayet savaş*" diye derin bir oh çekmişti. Ama hadiseler beklendiği gibi gerçekleşmedi. Ordu müthiş bir bozguna uğradı kısa sürede İstanbul'a 65 km. mesafedeki Çatalca savunma hattına kadar geriledi. Üstelik ordu gerilerken muazzam miktarda cephane ve mühimmatı da Balkan Devletleri'ne bıraktı. Devlet-i Âliye yaklaşık üç yüz yıldır geriliyor, toprak kaybediyordu ama ilk kez eski payitahtını kaybetme tehlikesi belirmişti: Bulgarlar Edirne'yi kuşatmışlar, aynı zamanda Çatalca hattını büyük bir güçle dövüyorlardı. İstanbul'da herkeste müthiş bir infial belirdi. Ordu "sahada" iş göremediği için "masada" bir şeyler yapma imkânı doğurabilmek, mümkünse İngiliz himayesini sağlamak için Kamil Paşa göreve getirildi.

İttihatçılar en başından beri Kamil Paşa'nın göreve gelmesine şiddetle karşı çıkıyorlardı bu onlar için hezimetti. Tüm bu karmaşada HİF'in kendisini feshetmesi ve bütün kulüplerini kapadığını duyurması İTC üzerindeki baskıyı arttırdı. Kamil Paşa ülkedeki bütün kulüplerin kapatılmasını öngören bir kanunu geçirmeye uğraşıyordu. Bu arada Selanik düşmüş sabık hükümdar Sultan Abdülhamid İstanbul'a getirilmişti. Kamil Paşa'nın Selanik düştükten sonra

İTC'yi kastederek şöyle dediği rivayet edilir: "*Selanik'te merkezlenmiş bir ihtilal partisiydiler. Selanik elden gitti, onların da çekilmeleri gerekir.*"

İttihat-Terakki'nin Hamleleri

Kamil Paşa hükümeti Balkan Savaşlarında müthiş bir bozgunun üzerine iktidara gelmişti, siyasi kanalları açmak suretiyle en azından Edirne'yi kurtarmayı amaçlıyordu. Bu sırada Büyük Devletler'in de araya girmesi ile Londra'da Balkan Sorununu çözüme bağlamak için bir konferans toplanmıştı. Babiâli'nin barış görüşmelerine başlamak için ileri sürdüğü şartları içeren belge konferansta Balkan devletleri tarafından kabul görmeyince devreye İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey girdi ve Büyük Devletler'in elçilerinin katılımıyla hazırlanan barış şartları Osmanlı'ya iletili. Bu belgeye göre Osmanlı'nın Edirne'yi Bulgarlara bırakması isteniyordu.

İçerde ise Kamil Paşa İttihatçıları sıkıştırmaya devam ediyordu. Sait Halim Paşa ile Talat Bey iki kez Kamil Paşa'yı ziyaret ederek ortamı yumuşatmak istemişler ancak ellerine nasihatlerden başka bir şey geçmemişti. Ülke siyasetinden tamamen silinmek üzere olan İttihatçıların Aralık ayından itibaren bir hükümet darbesini ciddi şekilde tartışmaya başladıkları anlaşılıyor. Talat Bey Brüksel'deki İttihatçılara yazdığı bir mektupta "darbe" yapmaya karar verdiklerinden bahsetmekte; Harbiye Nazırı Nazım Paşa ile yapılan birtakım görüşmelerden bahsetmektedir.⁸ Hükümetin Edirne'yi anlaşma masasında bırakma ihtimalinin belirmesi sadece harekette katalizör görevi üstlenmiş gibi gözükmektedir.

Kamil Paşa kabinesi içerisinde de ciddi huzursuzluk hâkimdi. Yusuf Hikmet Bayur'a göre⁹ Sadrazam Kamil Paşa Harbiye Nazırlığı'nı Nazım Paşa görevdeyken Mahmut Şevket Paşa'ya önerdi, Mahmut Şevket Paşa görevi kabul etmedi. İttihatçılar bu huzursuzluktan yararlanarak Harbiye Nazırı Nazım Paşa ile irtibat kurdular. Nazım Paşa da bu olaydan sonra İTC'ye yaklaşılmaya başladı. Nazım Paşa esasında kabine içerisindeki yerini HİF ve Halaskâran-ı Zabitan ile olan ilişkisine borçluydu ancak sadrazam olmak hayaliyle bir yerden sonra ikili oynamaya başlamış ve hem İTC hem de HİF'i aynı anda idare etmeye başlamıştı.

Nazım Paşa ile (Prens) Sait Halim Paşa¹⁰ ve Talat Bey, Sait Halim Paşa'nın yalısında bir görüşme gerçekleştirdiler. Görüşmede Talat Bey Nazım Paşa'ya sadrazamlık önerdi, Nazım Paşa kabine üyeleri kendi seçmek koşuluyla bu görevi kabul edeceğini söyledi. Talat Bey bu teklife kabine üyelerinin büyük kısmının İTC mensubu olması ya da İTC'ye meyilli olması kaydıyla evet dedi. Bundan sonra Nazım Paşa Babiâli Baskını'nın başarıya ulaşmasında kilit öneme sahip olacak iki atama gerçekleştirdi. Bunlardan ilki "Hürriyet kahramanı" Enver Bey'in İstanbul'daki Hürsit Bey'in Kolordusuna Kurmay Başkan olarak atanmasıydı. Bir diğer önemli atama ise İTC'nin bir diğer önemli ismi olan Cemal Bey'in İstanbul'da Menzil Müfettişliği'ne atanması oldu.

Eldeki bilgilere göre hükümet, İttihatçıların bir hükümet darbesi planladığından en azından içişleri bakanı seviyesinde haberdardı. Dönemin Dâhiliye Nazırı Ahmed Reşit Bey Kamil Paşa kabinesi

kurulduktan 20 gün sonra ellerine İttihatçıların suikast tertiplediklerine dair belgeler geldiğini; hatta vesikalar elde edildiğini, mesele- nin Divan-ı Harb'e götürülmesi- ne rağmen sonuç elde edilemedi- ğini söylemektedir. Diğer taraftan HİF'in önde gelen üyelerinden Rıza Nur Harbiye Nazırı Nazım Paşa'ya "İttihatçıların baskın hazırlığında olduğunu" haber verdiğini; Paşa'nın "Pof! Martavaldır... Keşke puşt- lar yapsalar da, bu iş için yeni bir tabur hazırladım, işlerini bitiriversem..." (...) "İşim var, İngiliz sefa- rine gideceğim" demekle yetindiğini söylemektedir.¹¹

Yine dönemin İstanbul Muhafızı Memduh Paşa İttihatçıların Babıâli'nin içtima halinde olduğu bir gün hükümet darbesi gerçek- leştireceklerine dair istihbarat elde ettiklerini söyleyip Nazım Paşa'dan önlem almasını istediğinde; Nazım Paşa'nın "Birkaç güne kadar sad- razam olacağım. Bu gibi tedbirlere de ihtiyaç kalmayacaktır." şeklinde mukabele ettiği Ahmet Hilmi tara- findan aktarılmaktadır. Bu bilgiler- den de anlaşıldığına göre Nazım Paşa İttihatçıların iktidarı bir silahlı eylem neticesinde ele geçirece- ğinden haberdardır. İttihatçıların Maliye Nazırı Cavit Bey'in 1944'te tefrika edilen günlüklerinden elde edilen bilgi de bu durumu teyid eder niteliktedir: " (...) Nazım Paşa ile Said Halim Paşa görüştü. Esaslarda tamamen muvafık kal- dık. İtikadımca seri, kati, pratik yol budur. (...) Fethi'nin (Okyar), Enver'in Harbiye nazırlıklarını bugün bizim ordu çekemez. Biz mal- larımızı biliriz..."

Kabineyi devirme fikrini kafasın- da şekillendiren Talat Bey İTC'nin o anda İstanbul'da bulunan önde gelenlerinin katıldıkları bir toplan-

Mahmut Şevket Paşa

tı tertip etti. Talat Bey toplantıya özellikle Enver Bey'in katılmasını istiyordu zira Enver Bey cemiyet içerisinde çok sevilen ve sözü dinle- nen bir zabitti. Ancak ilk toplantıya Enver Bey kolordu İzmit yakınla- rında olduğu ve Kadıköy'e çok geç saatte vardığı için iştirak edemedi, geceyi Kadıköy'de bir inzibat kara- kolunda geçirdi. Beşezade Emin Bey'in evindeki toplantıya şu isim- ler iştirak etti: Prens Sait Halim Paşa, Talat Bey, Hacı Adil Bey, Ziya Gökalp, Binbaşı İsmail Hakkı Bey (Cafer Tayyar Eğilmez'in kardeşi- dir), Kurmay Binbaşı Fethi (Okyar) Bey, Midhat Şükrü (Bleda), Yarbay Cemal (Paşa), Doktor Nazım, Kara Kemal, Mustafa Necip. Talat Bey hükümet darbesi fikrini açıp katı- lımcıların fikirlerini almak için daha çok dinleyici durumunda kaldı. Bu sırada Fethi Bey hükümeti devirme fikrine muhalif olduğunu, ordunun çok zor bir dönemden geçtiğini, hükümetin Edirne'yi vermek üzere olduğunu, bu durumda zaten cemi- yetin kendiliğinden prestij kazana- cağını ve darbeye gerek olmadığını söyledi. Katılımcılar Fethi Bey'in fikrine yaklaşmaya başlayınca Talat Bey sonuç alınmaksızın toplantıyı bitirdi.¹²

Beşezade Emin Bey'in evin- de ikinci toplantı Enver Bey'in

katılımı ile gerçekleşti. Fethi Bey Gelibolu'daki vazifesine geri dön- müştü. Enver Bey, Kamil Paşa hükümetinin başarılı bir siyaset yürütüp yürütemeyeceği sorusuna hiç kimsenin olumlu cevap vere- memesi üzerine "Tek yol kalmış- tır o da hükümeti devirmek, neye duruyoruz" diyerek kararı aldır- mış oldu. Bunun üzerine ortaya kabi- neyi kimin kuracağı sorusu atıldı. Talat Bey ve Said Halim Paşa bu tarihe kadar Nazım Paşa ile görüş- müşler ve sadrazamlık vaat etmiş- lerdiler¹³ ancak Talat Bey bu soruya duraksamaksızın Mahmud Şevket Paşa diye mukabele etti. Mahmut Şevket Paşa Hareket Ordusu'na kumandanlık etmiş, Harbiye Nazırlığı yapmıştı, Cemiyet içeri- sinde sevilirdi ama hiçbir zaman tam İttihatçı olmamıştı.¹⁴ Üstelik bir önceki Harbiye Nazırlığı'ndan isti- fasında Talat Bey'in dahil olduğuna inanılıyordu, en azından Talat Bey Mahmut Şevket Paşa istifa etmesin diye bir şey yapmamıştı. Bu yüzden Mahmut Şevket Paşa'yı ikna görevi Mithat Şükrü (Bleda), Ali Haydar Mithat Bey ve İsmail Hakkı Beylere verildi. Mahmut Şevket Paşa ilk görüşmede Ali Haydar Mithat Bey'e Kız Kulesi'nin önündeki akıntıya bakarak şöyle mukabele etti: "Sizin bana tavsiyeniz şudur: Şu akıntı- ya kendini at... Harbi kazanmak için hiçbir ümidim yoktur. Yüzde kırk ümidim olsa hiç tereddüt etmez kendimi ortaya atardım. Bırakınız bu adamlar Sarayda toplansın- lar¹⁵, Edirne'yi Bulgarlara vermek yolunda kararlarını versinler. (...) Bana söylediğiniz taşkın fikirler hep Enver Bey'in kafasından çıkıyor. Çok rica ederim. Şimdi gidiniz ve Enver Bey'i görünüz. 'Bu dakikada bir hükümet darbesi yapmak kadar hata olmaz' deyiniz." Enver Bey'in

hareket konusundaki ısrarı üzerine Mahmut Şevket Paşa da, harekâtın başarısızlıkla sonuçlanması durumunda feci bir sonuç doğacağını tahmin etmesine rağmen “Allah muvaffakiyet ihsan buyursun” diyerek sadrazamlığı kabul etti.¹⁶

İttihatçı zabitan o dönemde genellikle Babiâli'deki Messeret Kahvehanesi'nde toplanıyordu. Harekât planına göre Enver Bey ve beraberindekiler Menzil Müfettişliği'nde¹⁷ (Celal Bayar İTC Genel Merkezinde bekleyeceklerini söylemektedir.) bekleyecekler, Talat Bey ve diğer İttihatçılar gereken kalabalığı topladıktan sonra Enver Bey harekete geçecekti. Talat Bey Babiâli'ye çıkan sokakları teker teker dolaşmaya başladı, beklenen sayının altında bir katılım olacak gibi görünüyordu ama bu işin geri dönüşü yoktu. Yanındaki Sapancalı Hakkı Bey'e Enver Bey'e her şeyin hazır olduğunu haber vermesini söyledi. Haber ulaşınca Enver Bey kendisi için hazırlanmış kırata binerek Babiâli'ye doğru sağ arkasında İzmitli Mümtaz Bey; sol arkasında Yakup Cemil Bey ve Mustafa Necip Bey olduğu halde yürümeye başladı.

Enver Bey Babiâli'ye yaklaştıkça arkasındaki kalabalık artmaya başlıyordu. Bu sırada İttihatçıların “Hatib-i Şehr-i Ömer Naci, “Vatandaşlar, hükümet Edirne'yi Bulgarlara vermeye karar verdi. İşte Hürriyet kahramanı Enver Bey, bu duruma engel olmak için Babiâli'ye gidiyor. İTC bu duruma asla müsaade etmeyecek” diye hararetle sloganlar atmaya başladı. Birden Babiâli'ye açılan sokaklardan yüzlerce sarıklı medrese talebesi gelmeye başladı. Hüsrev Sami (Kızıldoğan) hoca kılığına girerek medrese öğrencilerini tahrik etmiş ve Babiâli'nin

önüne dökmeye muvaffak olmuştu.¹⁸ Tüm bunlar yaşanırken Babiâli'yi korumakla görevli olan silahlı tabur hiçbir şekilde hareket etmiyordu. Babiâli'yi korumakla görevlendirilen tabur Halaskâran-ı Zabitan mensuplarından oluşuyordu. Bir iddiaya göre Enver Paşa, Hurşit Paşa Kolordusu'nun Kurmay Başkanlığına atanınca Harbiye Nazırı Nazım Paşa'yı İstanbul'daki bütün taburların askeri eğitim görmeleri gerektiği konusunda asker yemini ederek ikna etmiş ve Babiâli'den aldırılmıştı. Bir diğer iddia ise Nazım Paşa'nın bu birliği direkt kendisinin görevden aldığı yönündedir. Hangi iddia doğru olursa olsun, Ahmet Bedevi Kuran'ın ifade ettiğine göre bilinen tek gerçek Babiâli'yi korumakla görevlendirilen yeni taburun komutanı Baloncu Osman Bey'in herkes tarafından sıkı bir İttihatçı olarak bilindiğidir.

Hiçbir mukavemetle karşılaşmayan Enver Bey ve beraberindekiler içeri girdiler. Babiâli'ye girişte çıkan küçük çaplı çatışmada Harbiye Nazırı'nın Yaveri Kıbrıslı Tevfik Bey ve Sadaret Yaveri Nafiz Bey ile İttihatçı Mustafa Necip öldü. Patlama sesleri üzerine odasından çıkan Harbiye Nazırı Nazım Paşa “Böyle anlaşılmamıştık” diye bağışmaya başlayınca Yakup Cemil Bey tarafından sağ şakağına kurşun sıkılarak öldürüldü. Sadaret odasına giren Enver Bey saygılı bir dille sadrazamın istifasını istedi. Sadrazam bu hareketin çok kötü neticeler doğurabileceğini ifade edip istifa etmemekte direndi. Ancak Talat Bey'in sert ve ısrarlı bir şekilde istifa istemesi üzerine istifanamesini kaleme aldı: “Ahali ve cihet-i askeriyeden vuku bulan teklif üzerine huzur-ı şahanelerine istifaneme-i acizanemin arzına mecbur olduğum

muhat-i ilm-i ali buyruldukta ol bapta ve katibe-i ahvalde emr-ü فرمان hazret-i veliyyül-emr efendimizindir. 10 Kanunisani 328”¹⁹

İstifanameyi alan Enver Bey Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'nin arabası ile Saray'a doğru yola çıktı. Bu sırada Yakup Cemil İttihatçı muhalifi olmalarıyla ün salmış birkaç kişiyi daha Nazım Paşa gibi “aradan çıkarmak” istiyordu. Enver Bey bu durumun önüne geçmek için saraya giderken Yakup Cemil'i de yanına aldı. Tevafuken baskın esnasında Padişahın Başmabeyncisi Ali Fuad (Türk geldi) Bey de Babiâli de bulunuyordu. Enver Bey'le birlikte Saray'a geldiler, Enver Bey huzura çıkıp Kamil Paşa'nın istifasının kabulünü, yerine de Mahmut Şevket Paşa'nın atanmasını ordu ve ahali adına talep etti. Padişah Enver Bey'in bütün isteklerini kabul etti. Enver Bey hemen Başmabeyn odasına geçerek Mahmut Şevket Paşa'nın evini arayıp, Paşa'nın direkt Saray'a gelerek Sadaret mührünü almasını istedi.²⁰

Padişah'ın bütün istekleri sorgusuz kabul etmesinin arkasında Kamil Paşa kabinesinin güçsüzlüğü bulunuyordu. Sabık hükümdar Sultan Abdülhamid Selanik'ten İstanbul'a getirildikten sonra Padişah'a eski Sultanın yeniden tahta geçirileceğine dair haberler geliyordu. Kamil Paşa kabinesinde eski hükümdarın adamlarının çoğunlukta olması Sultan Mehmed Reşad'ın da canını sıkıyordu. Yani Kamil Paşa iktidarını Padişah'a dayandırarak devam ettirecek durumda değildi. Diğer taraftan HİF de istediği adamları istedikleri yerlere getirmeyen Kamil Paşa hükümetinden desteğini çekmişti. Hatta parti içerisinde bu çerçevede büyük bir kırılma yaşanmış; Gümölcineli İsmail önderliğindeki

parti içi klik yönetimi ele geçirmişler ve kabineyi devirmek için bir plan yapmışlardı.²¹ Ahmet Hilmi'ye göre eğer İttihatçılar Perşembe günü Babiâli'yi basıp kabineyi devirmeselerdi Cumartesi günü İtilafçılar Babiâli'yi basacaklardı.²² Yani Kamil Paşa HİF ve Halaskâr Grubunun da desteğini yitirmişti. Edirne meselesi de eklenince Kamil Paşa hükümeti kolaylıkla alaşağı edildi.

Hareket saat 15.00 sularında başlamıştı, akşam saat 20.30 sularında kabine Mahmut Şevket Paşa tarafından teşkil ettirildi. Mahmud Şevket Paşa hem sadrazamlık vazifesini hem de Harbiye Nazırlığı görevini üstlendi. Kabine görevlendirme fermanında Şeyhülislâm'ın isminin zikredilmesi adettendi ancak Padişah ve Mahmut Şevket Paşa arasında bu konuda ihtilaf belirince ilk defa Şeyhülislâm'ın ismi fermanında zikredilmedi. Mahmut Şevket Paşa görevlendirmeden sonra direkt Babiâli'ye geçti. Bina önündeki kalabalık hala dağılmamıştı, burada kalabalığa hitap ederek işlerini kolaylaştırmalarını ve dağılmalarını istedi, İstanbul Muhafızlığı'na Cemal Bey'i atadı. İçeri girerek eski kabine üyelerine yeni Adliye Nazırı Mollazade İbrahim Bey'i göndererek bir istekleri olup olmadığını sordurdu. Kamil Paşa en kısa sürede evlerine gönderilmelerini isteyerek yeni Sadrazama iletmek üzere İbrahim Bey'e bir de mesaj emanet etti: "Paşa hazretlerine söyleyiniz, gelişleri bize benzemedi, dikkat buyursunlar gidişleri bize benzemesin..."²³ Sadrazam Mahmut Şevket Paşa bu sözden yaklaşık üç ay sonra Harbiye Nezareti'nden Babiâli'ye geçerken suikast neticesinde öldürülmüştür. İttihatçılar ise Babiâli Baskınından sonra memleketin kaderini tamamen kendi ellerine almışlardır.

Kaynaklar

- Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devri'nde Ordu ve Siyaset*, Cedit Neşriyat, Ankara, 1992.
- Ali Birinci, *İkinci Meşrutiyet Devrinde İTC'ye Karşı Çıkanlar-Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990.
- Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'nin *Hatıratı*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997.
- Fethi Tevetoglu, *Ömer Naci*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul, 1973.
- Hüsametdin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Sebil Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, c.4, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.
- Mahmut Şevket Paşa'nın *Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul.
- Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yay., İstanbul, 1995.
- Oral Sander, *Siyasi Tarih*, C. I-II, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.
- Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.
- Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. III-IV-V, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.
- Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C. I, Arba Yayınları, 1992.
- Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I Kısım.II, C.II, Kısım.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Dipnotlar

- 1 Burhan Felek, *Yaşadığımız Günler*, Milliyet Kitaplığı, İstanbul.
- 2 Ali Fuat Türkgeldi, *Görüp İştittiklerim*, TTK Yayını, Ankara, 1947, s. 81.
- 3 Siyasi Tarih yazımı için yararlanılan kaynaklar: Oral Sander, *Siyasi Tarih*, C. I-II, İmge Kitabevi, Ankara, 2005. Oral Sander, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, İmge Kitabevi, Ankara, 2006. Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. III-IV-V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat Terakki*, İmge Kitabevi, Ankara, 2001. Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, C. I, Arba Yayınları, 1992. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, C. I Kısım.II, C.II, Kısım.I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.
- 4 Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Kaynak Yay., İstanbul, 1995, s. 122.
- 5 Hüseyin Cahid (Yalçın) bu dönem İttihatçıların neşrettiği Tanin gazetesinin başyazarlığını yapmaktaydı.
- 6 Baba-Oğul kabinesi denilmesinin sebebi Gazi Ahmed Muhtar paşa'nın oğlu Mahmud Muhtar Paşa'nın da kabine-de Bahriye Nazırı olarak yer almasıdır. Büyük Kabine denilmesinin sebebi ise kabinede eskiden sadrazamlık yapmış 3

siyasetçinin daha olmasıdır.

- 7 Feroz Ahmad, *a.g.e.*, s. 136.
- 8 Alkan, *a.g.e.*, s. 171.
- 9 Yusuf Hikmet Bayur Sadrazam Kıbrıslı Kamil Paşa'nın torunudur. Dolayısıyla döneme ilişkin bir takım ilk elden bilgiler aktarması dolayısıyla önemlidir.
- 10 Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın torunlarından olduğu için Prens unvanı kullanılmıştır.
- 11 Doktor Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, c.I-II, Altındağ Yayınevi, İstanbul, 1967, s. 401.
- 12 Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, c. 4, Sabah Kitapları, İstanbul, 1997, s. 120.
- 13 Zira İttihatçıların istedikleri atamalar gerçekleşmişti ve yukarıda anlatıldığı üzere kendisine gelen hükümet darbesi yapılacağı yönündeki uyarıları Nazım Paşa dikkate almıyordu.
- 14 Hatta günlüklerinden anlaşıldığı kadarıyla sadarete geçtikten sonra İttihatçılardan korkmaya başlamıştır. Ayrıntılı Bilgi İçin Bkz. *Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü*, Arba Yayınları, İstanbul.
- 15 Kıbrıslı Kamil Paşa Grey Notasından sonra Edirne'nin verilmesinin siyasi sorumluluğunu tek başına kaldıramayacağını bildiği için Saltanat Şurası'nın toplanmasını istemiş; Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan Şura'ya yalnızca Mahmut Şevket Paşa katılmamıştır. Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi Şura toplanması fikrinin kendisinden çıktığını söylemektedir. Bkz. *Şeyhülislâm Cemaleddin Efendi'nin Hatıratı*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997.
- 16 Fethi Tevetoglu, *Ömer Naci*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları, İstanbul, 1973, s. 180-185.
- 17 Hüsametdin Ertürk, *İki Devrin Perde Arkası*, Sebil Yayıncılık, İstanbul, 1996, s. 91-92.
- 18 Fethi Tevetoglu, *Age.*, s. 184-185.
- 19 Celal Bayar, *Age.*, s. 20-23.
- 20 Bkz. Celal Bayar, *Age.*, s.25-35.
- 21 Ali Birinci, *İkinci Meşrutiyet Devrinde İTC'ye Karşı Çıkanlar-Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1990, s. 197-199.
- 22 Ahmet Hilmi'den Aktaran, Ahmet Turan Alkan, *II. Meşrutiyet Devri'nde Ordu ve Siyaset*, Cedit Neşriyat, Ankara, 1992, s. 171-173.
- 23 Celal Bayar, *a.g.e.*, s. 37.

HAC NOTLARI

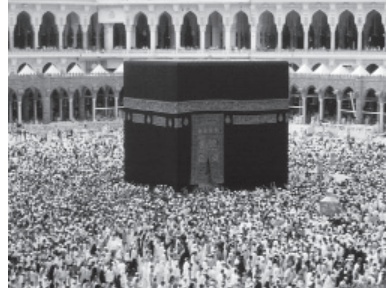
Cevher ŞULUL

Hac ibadeti bir Müslüman'ın bedeniyle ve malıyla hayatında yaptığı en önemli ve en onurlu yolculuklardan biridir. İnsan, Allah'a daha da yakınlaşma ve sevap kazanma niyetiyle vatanını, ailesini ve çocuklarını terk eder, yolculuğa çıkar.

Hacca davet edildiğim zaman kısa süreli bir tereddüt yaşadım. Zira hem bu ibadetin gerektirdiği manevi ruhani olgunlukta olduğuma hem de bu bağlamda gerekli hazırlıkları yaptığımı inanmıyordum. Yine de bu daveti ilahi bir lütuf telakki ederek yola koyuldum.

Bu nedenle de bu yazıda, Hac ibadetini yaparken yaşadığım kişisel tecrübeden, Hacc'ın meşakkatinden ya da tanık olduğum bir takım olumsuzluklardan söz etmeyeceğim. Zira bu mevzuda bardağın dolu tarafını görmek gerektiğini düşünüyorum. Burada daha ziyade Hacc'ın hikmetlerinden biri olan sosyal boyutuna temas edeceğim. Kuşkusuz her ibadetin bir sosyal boyutu vardır; ilaveten Hac ibadetinin, İslâm milletleri arasında uluslararası bir kongre olma özelliği vardır. Bir anlamda İslâm dünyasına ait problemlerin ele alındığı büyük bir platformdur.

Eğer Hac, bu gayeye hizmet etmiyorsa Hacc'ın en önemli hikmetlerinden biri tahakkuk etmiyor demektir. Bunun örneği, Birinci Dünya Savaşı'nda İslâm dünyasında yaşanan hadiselerdir. O asra tanıklık eden büyük bir zat Birinci Dünya Savaşı'nda, başımıza gelen musibetlerin en önemli nedenlerinden birinin Hac ibadetinin ihmalin-

den kaynaklandığını söylemektedir. Ona göre Hac ibadeti, İslâm'ın yüksek siyasetinin doğal bir sonucu olarak Müslüman halklar arasında tanışma, yardımlaşma ve işbirliğini öngörmektedir. Bu ibadetin ihmali düşmana milyonlarca Müslüman'ı (Hintli, Tatar, Kafkas, Arap veya Afrikalı) İslâm aleyhinde istihdama zemin hazırlamıştır. Bir süre sonra işin hakikatini anladıklarında ise artık çok geç olmuştu.

Uluslararası Kongre Olma Özelliği

Bu nedenle de son zamanlarda Mekke'de Hacc'ın, sınırlı da olsa uluslararası kongre olma özelliğini yansıtan farklı görüş ve düşünceleri içeren İslâm dünyasına ait sorunların ele alındığı birden çok sempozyum veya konferans yapılmaya başlanmıştır. Bu konferans ve sempozyumların bir kısmına katılma imkânı buldum.

Bu etkinliklerde; ilk dönem İslâm toplumunun özellikleri, problemlerin çözümünde İslâm bilginlerinin rolü, İslâm toplumunun birlikteliğinin sağlanmasında Hac ibadetinin etkisi gibi konular ele alınmıştır.

Bu yapılan etkinliklerin en güzel tarafı sonuç kısmında farklı ülkelerden gelen, dilleri ve renkleri

farklı insanların kendi yaşadıkları coğrafya ile ilgili olarak verdikleri bilgiler, yaptıkları öneriler ve yorumlardır.

Örneğin Eski Kudüs müftüsü, şimdi Mescide-i Aksa'nın imam-hatibi Dr. İkrime Sa'ad Sabri, Filistinli gruplar arasındaki kavga ve ihtilaflardan dolayı Kudüs'teki eğitim-öğretimin felç olduğundan, öğretmenlerin maaşlarını ödeyemediklerinden söz etti. Gündeme getirdiği diğer bir konu da Fransa'da yapımına başlanan ve Fransa hükümetinin engellemeleri sonucunda yapımı yarıda kalan cami idi.

Hindistanlı bir başka Müslüman ise; Hint yarımadasında 200 milyon Müslüman ve 800 milyon Hindu'nun yaşadığını anlattı. Hinduların %80'inin İslâm'ı duymadığını, bu nedenle de gerek yarımadada yaşayan Müslümanlara gerekse Hindulara hitap eden televizyon yayınlarının yapılması gerektiğini belirtti.

Afrika kökenli bir gazeteci ise, Batı Afrika'daki Müslümanları bekleyen tehlikelere dikkat çekti. Ona göre Fransa, Mali'de iç savaş çıkarak halklarının çoğunluğu Müslüman olan Moritanya, Senegal, Burkina Faso gibi ülkelerin ekonomilerini çökertmek istemektedir. Ayrıca bu ülkeler, misyonerlik faaliyetlerine maruz kalmaktadır. Yine ona göre İslâm dünyasının ciddi anlamda bu coğrafyaya sahip çıkması gerekir.

Batı Trakya'dan gelen, Ezher Üniversitesi'nde doktorasını yapmış çok değerli bir din adamı ise AK Parti hükümetiyle birlikte Batı

Trakya Müslümanları'nın durumundaki iyileşmeden söz etti. Batı Trakya'da yaşayan Müslümanların, Osmanlı'dan sonra bile hâlâ takmakta oldukları fesi, AK Parti hükümetinden önce Türk konsolosluğuna giderken yolda çıkartmak zorunda kaldıklarını, hâlbuki fesi geleneklerinin bir parçası olarak kabul eden Yunan hükümetinin bile buna müdahale etmediğini söyledi.

Din adamları ile müftülerin; ekonomik durumlarının iyileştirilmesinde, Yunan hükümetine olan bağımlılığın azaltılmasında Türkiye'nin, Batı Trakya Türkleri'ne büyük destek verdiğini anlattı. Ona göre Batı Trakya'da ki en önemli problemlerden biri, müftülük seçimleridir. Halk bu konuda ikiye bölünmüştür. Türk hükümetinin, atanmış müftülerle de diyalog halinde olmasının birtakım yararları olduğundan söz etti.

Gürcistan'dan gelen bir katılımcının gayet akıcı bir dille Türkçe konuştuğunu görünce şaşırdım. Bana üniversiteyi Türkiye'de okuduğunu söyledi. Daha önceden Türkiye'ye gelip YÖS sınavı ile üniversiteye başladığını kendi döneminde Gürcistan'dan 30 kişinin bu sınavı girdiğini bunlardan sadece dört kişinin okuma hakkı elde ettiğini söyledi. Günümüzde Gürcüler için Türkiye'de üniversite okuma imkânının son derece sınırlı olduğundan bahsetti. Zira yabancı öğrenci kabulünün üniversitelere bırakıldığını, üniversitelerin ise bunu ekonomik bir gelir olarak gördüğünü ve harçların çok yüksek olduğunu belirtti. Ona göre bugün için Gürcistan'da Müslüman varlığının korunması; üniversite eğitimi almış, entelektüel birikimi olan gençler sayesinde ancak mümkündür. Diğer türlü hatırı sayılır Müslüman nüfus olmasına rağmen

dikkate alınmadıklarından söz etti. Örneğin 1930'larda Batum'un nüfusunun tamamı Müslüman iken bu gün sadece %60'ı Müslüman'dır. Kilise, Gürcistan'ın hiçbir yerinde Üniversite açma teşebbüsünde bulunmadığı halde nüfusunun çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Batum'a iki üniversite açmıştır. Ayrıca kilisenin ülkede Müslümanlara karşı uygulanan politikalarda ciddi

**Son zamanlarda Mekke'de Hacc'ın, sınırlı da olsa uluslararası kongre olma özelliğini yansıtan farklı görüş ve düşünceleri içeren İslâm dünyasına ait sorunların ele alındığı bir-
den çok sempozyum veya konferans yapılmaya başlanmıştır. Bu konferans ve sempozyumların bir kısmına katılma imkânı buldum. Bu etkinliklerde; ilk dönem İslâm toplumunun özellikleri, problemlerin çözümünde İslâm bilginlerinin rolü, İslâm toplumunun birlikteliğinin sağlanmasında Hac ibadetinin etkisi gibi konular ele alınmıştır.**

bir ağırlığı söz konusudur. Gürcü Müslümanların basın yayın alanında etkinlikleri olmadığı gibi eğitim alanında da herhangi bir varlıkları söz konusu değildir. Bu nedenle Gürcistan'dan gelip Türkiye'de üniversite okumak isteyen öğrencilere YÖK'ün pozitif ayrımcılık yapması gerekir.

Tanık olduğum bir başka şey, özellikle son yıllarda Türkiye'nin İslâm dünyasında saygı duyulan, itibar edilen, kendisi ile işbirliği yapılmak istenen bir ülke haline

gelmiş olmasıdır. Medine'de görüştüğüm bir iş adamı, Ak Parti iktidara geldikten sonra buradaki saygınlıklarının arttığını, bürokraside işlerinin daha kolay çözülür hale geldiğini, kendilerine olan bakış açısının değiştiğini belirtti.

Suudi Arabistan'da bulunan önemli yardım kuruluşlarından birinin temsilcisi bana; Türkiye'nin ne zaman kendi otomobilini üretmeye başlayacağını sordu. Yine aynı yetkili Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerin istenen düzeyde olmadığından, Türkiye'nin bu konuda yeterince istekli davranmadığından yakındı. Yine aynı zat, Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerin daha iyi gittiğini, iki ülkedeki iktidardaki partilerin aynı ismi taşımalarının da bu sürece olumlu katkı yaptığını vurguladı.

Yine Arafat'ta, Türkiye'den geldiğimi öğrenen bir Suriyeli ise yanıma gelerek bana; Türk milletine, hükümetine Suriye için yaptıklarından dolayı minnettar olduklarını, Suriye halkının bunu asla unutmayacağını söyledi.

Bütün bu söylenenler İslâm dünyası ile ilgili olarak ne kadar çok şey yapılması gerektiği konusunda bende sorumluk duygusu uyandırdı. Ayrıca İslâm dünyasının, zannedilenin aksine sadece Ortadoğu coğrafyası ile sınırlı olmadığını, dünyanın değişik bölgelerini ihtiva eden bir genişliği ifade ettiğini anladım, ne var ki birçok probleminin olduğuna kanaat getirdim.

İslâm dünyası, hem coğrafi olarak hem de yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynakları ile birlikte büyük bir nüfus potansiyeline sahiptir. Bu potansiyel iyi bir liderlikle doğru yönetildiği, kendilerine güzel örneklikler ve rehberlikler sunulduğu takdirde dünya coğrafyasının etkin bir aktörü haline gelebilir.

Abbas Pirimoğlu: “Çatışmanın Gerçek Özneleri Romanın Kahramanları...”

ALİ TEMİZ

Abbas Pirimoğlu'nun Kürt sorunu konusunu ele alan *Ateş ve Kadın* (Mola Kitap, 2012) romanı yayımlandı. Roman bir aşk hikâyesi değildir. Yer yer felsefi öğeler taşısa da, kuru bir felsefe romanı hiç değildir. Peki nedir? Toplum olarak yaşamakta olduğumuz acıklı bir halin hikâyesidir. Ateş otuz yılı aşan bir zaman diliminde yaşanan kirli savaşı simgeliyor. Her Kürt ve Türk gencinin ölümü ile büyüyen ve giderek ülkeyi saran ateş. Kadın ise rahmet ve merhamete, affetmeye, güzelliğe dair her insanda bulunan duygulara işaret ediyor. Romanın konusu kısaca şöyle: İki ana, ikisi de yaşanan anlamsız savaşta evladını kaybetmiş olan Türk anası Melek Ana ile Kürt Anası Azize Ana'nın bir vesileyle tanışıp, birbirlerinin acısını kendi yüreklerinde hissedip el ele vererek barış için yaptıkları gayreti dile getiriyor. Tabii bu arada pek çok dost ve düşmanda kazanıyorlar. Romanda Türkçülük (Kemalizm) ve Kürtçülük eleştirileri yanında Said Nursi, Nietzsche ve İdris-i Bitlisi, Kınalızade Ali gibi kişilerin görüş ve yaklaşımlarından da söz ediliyor. Kitapta ideolojik kör noktalardan bahsedildiği gibi Kürt Sorunu konusunda İslâmcı kesime dair bir özeleştiri getirilmeye de çalışılıyor.

Otuz yılı aşkın bir süredir gündemi işgal eden ve adı bir türlü konanayan çatışmayı Türkiye toplumu güvenlik eksenli bakış açısıyla sadece terör olayı olarak izleye geldi. Hian saldırılarda verilen “şehitlerle” öldürülen “teröristler” gün be gün haber ana başlıklarını işgal etmeye devam etti. Kaleme aldığınız *Ateş ve Kadın* romanı güvenlik söyleminin ötesine geçerek hatta ona meydan okuyarak çatışmanın gerçek özneleri üzerinden ilerliyor. Böylesine yakıcı bir konuyu ele alma düşüncesi nasıl oluştu?

Belki size garip gelecek ama yine “güvenlik” içerikli kaygıların nedeniyle. İstiyorum ki benim çocuklarım ve onların çocukları benim gördüğüm gibi “kavga” yüklü bir hayat yaşasınlar.

Barışı solusunlar. Romanıma gelince evet çatışmanın gerçek özneleri romanın kahramanları... Melek ana evladını bu kirli savaşta kaybetmiş bir Türk anası. Azize ana da yine dağda oğlunu kaybeden bir Kürt anası. Bu savaşta bunlardan daha sahici bir “özne” olabilir mi? Birilerinin yaktığı ateşte evlat acısı çeken analardan daha fazla kavrulan kim olabilir ki?

Hayatları çatışma ile yara almış kişileri merkeze almak Kürt sorunun hakkıyla konuşulabilmesi noktasında ne tür bir duyarlılık oluşturur?

Acıyı ortaya koymaya yarar. Merhameti kıskırtır. Bu savaşı destekleyen, savaşın devamında çıkarını gören Türk ve Kürt tarafında belli merkezlerin ürettiği Türkçü

ve Kürtçü ideolojilere karşı vicdanın isyanına imkan tanır.

Peki bu konuda bir düşünce kitabı yazsaydınız daha anlamlı olmaz mıydı?

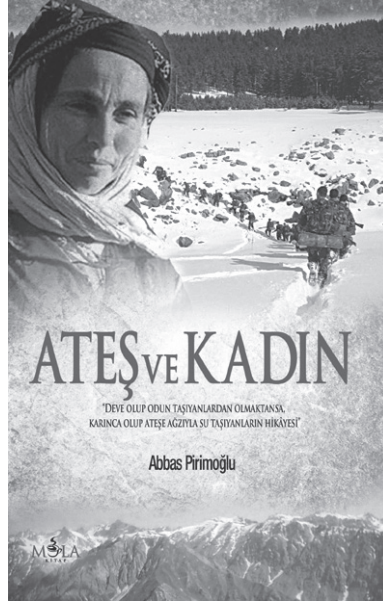
Muhakkak olurdu. Ama düşünce kitabı adı üstünde düşünceye, akla hitap eder. Halbuki yaşanan savaş akıl yürütülerek sürdürülen bir savaş değil. Resmi ideolojinin Türkçülük vurgusu ile buna karşı tepkisel olarak çıkan Kürtçülük arasında cereyan eden savaş. Kaldı ki akıl yürütmek için evvela amaç ve hedefler belirlenmeli. Sonra da o amaç ve hedefe nasıl ulaşılacağı akıl vasıtası ile tartışılmalı. Bu bağlamda amaç ve hedefleri ne belirliyor? İdeolojiler, onlar neye dayanıyor? Akla mı? Asla! Duygulara.

“Bir Türk Dünyaya Bedeldir” veya “Ne Mutlu Türküm Diyene!” gibi deyimlerin akıllara değil duygulara hitap ettiği belli. O zaman başka bir duygusal akımla ki ben buna vicdan ayaklanması diyorum, bu duygular değişecek ve yerine barışı tesis edecek olan duygular alacaktır. Doğrusu ben bu nedenlerle bir roman yazmayı daha uygun buldum.

Melek Hanım’la Azize Ana karakterlerini nasıl kurguladınız?

Efendimiz Hazretlerinin bir hadisi var: “Bana dünyanızdan üç şey sevdirdi: Gözümün nuru namaz, güzel koku ve kadın.” Ben bu hadis üzerine oldukça düşündüm. Romanda daha geniş işleniyor ama kısaca Efendimiz Hazretleri hem erkeklerin ve hem de kadınların Peygamberi. Bu demektir ki O, kadına da erkeğe de “kadın”ı sevin diyor. Demek ki kadın erkek bütün insanlarda duygular ikiye ayrılıyor. Erkeksi duygular, öfkelenmek, vurmak, kırmak, affetmemek gibi; bir de kadınsı duygular var, merhamet göstermek, affetmek, sevmek gibi; kadın güzelliğin simgesidir ve doğurgandır, toprak ana deriz mesela. İşte bu doğurgan duyguların galeyana gelmesi ile zaten yeni bir dünyanın yollarını açmış olacağız. İşte bu dünyaya giden yol için de aklımızı kullanacağız.

Anneler üzerinden yol alındığında sorunun çözüleceğine inanmak çok romantik bir değerlendirmeye gibi. Çünkü hem asker annelerinin hem de dağda ölenlerin annelerinin oluşturduğu dernekler var. Ve her iki kesimde de ağır-

lıklı havanın oluşturduğu duygu politikasının ana düşüncesi “bizi bizden başkası anlamaz” şeklinde özetlenebilir. Ne dersiniz?

Romanımda Nietzsche’den de istifade ettim. Nietzsche mevcut değerleri taşıyan insanlara sürü insan der ve onları “deve” ile simgeler. İkinci tür insan ise “aslan”dır. Bunlar mevcut değerleri taşımazlar, parçalarlar. Bu bağlamda özgürdürler. Melek ananın başından geçen ilginç bir olay neticesi Avukat Murat’la tanıştıktan sonra kendisini aslan gibi hissetmesi hatta “ben aslanım” diyerek ellerini pençe gibi ileriye doğru uzatması hep bu nedenden. Melek ana artık kocası Hasan Bey gibi düşünmez hale geliyor. Özgürleşiyor, yani deve gibi üzerine yüklenen ideolojiyi taşıyor, atıyor, parçalıyor ve kendisini bir aslan gibi hissediyor. Nietzsche üçüncü tür insanı değer koyan insan olarak niteler ve ona trajik insan der. Bunu da “çocuk” ile simgeler. Peki, bu değerler iyi midir? Hayır! Kötü müdür? Yine hayır! Peki nedir? İyinin ve

kötünün ötesindedir. Tıpkı bir çocuk gibi masumdur. İşte ben romanımda bu çocuk simgesini reddettim. Zira değer koymak hiç te masumiyeti değil, insanlar üzerinde tiranlaşmayı ve ilahlaşmayı getirir. Zira toplumsal değerlerin kaynağı bir Müslüman için insanlar da değil, ötelelerdedir... Zaten bu savaşın nedeni de ötelelerden gelen haberleri terk etmemiz nedeniyle değil mi?

Roman kişisi Murat Kerem’le roman yazarının bazı metinlerinin aynı olması roman açısından bir handikap değil mi?

Söyle söyleyeyim. Avukat Murat yazarın aynısı mı? Hayır, Peki gayrisi mi? Yine hayır! Avukat Murat gözünü açtığı andan beri kendisini hep bir savaşta bulmuş. Öğrenci olaylarına şahit olmuş. Zira o sırada iç düşman Komünizm idi. Bu esnada devlete yardımcı olmuş. Sonra devlet iç düşmanı “İrtica” olarak değiştirdiğinde hedefe kendisinin oturtulduğunu görmüş. Sonra sonrada en büyük tehlike “bölücülük” olmuş... Binlerce Türk ve Kürt genci bu yolda canlarını kaybetmiş. Her iki tarafta da sürü insanlar deve misali yanan bu ateşe odun taşıyor... Murat Kerem tecrübelerini tabii ki yazarına borçlu. Ama o yazarından bağımsız bir özne. Bence bu açıdan roman için handikap olarak değerlendirmenin yerinde olmayacağı kanaatindeyim.

İdeoloji kavramına dönük eleştiriler yoğun romanda. Niçin?

Sorunun kaynağına dikkat çekmek için. Merhum Cemil Meriç

Abbas Pirimoğlu

ideolojiler için “idrakimize giydirilen deli gömlekleri” demişti. Romanın kahramanlarından birisi de buradan aldığı ilhamla hayata giydirilen çelik yelekler diyor. Artık hayatlarımıza giydirilen bu zırhları taşımayalım... Aslan olalım ki özgür olalım. İnanın hayat ideolojilerden soyutlanınca daha yaşanılır ve daha da güzel. Neden bu güzelliikten kendimizi mahrum kılalım ki?

Yer yer felsefi öğeler taşıyan romanınız için felsefi roman değil diyorsunuz. Oysa ben güncel göndermeleri biraz daha az veya daha iyi işlenmiş olsaydı roman daha güçlü olurdu diye düşünüyorum. Ne dersiniz?

Mümkündür. Fakat en azından benim niyetimde roman felsefi bir roman olmaktan ziyade yaşanan hayattan alınan donelerin felsefenin de katkısı ile elde edilecek bir kurgu üzerinde bina etmeyi düşünmüştüm. Taktir tabii ki okuyucuların olacaktır.

PKK kendisini meşrulaştırırken devlet adaletsizliği kavramını gündeme getirir. Romanınızda

Kınalızade’nin adalet ve sevgi konusunda ifade ettiklerinden hareketle ayrıntılara odaklanan bölümler var. Bu bahsi açar mısınız biraz?

Elbette! Biliyorsunuz Kınalızade aslen Ispartalı olan bir âlim. *Ahlâk-ı Alai* isimli meşhur bir eseri var. Düşünürümüz burada adaleti toplumsal yapının oluşumunda çok önemser lakin ikinci sırada yerini belirler. İlk sıraya da “sevgi”yi oturtur. Çünkü adalette tartışan iki taraf vardır ve adaleti isterler der. Fakat sevgide taraflar kendi arzu istek ve haklarından karşıdaki namına vazgeçmiştir der. Onun içinde temeddünde yani toplumun vücut bulması hadisesinde “sevgi”nin adaletten daha öncelikli olduğunun altını çizer. İşte bu görüş Melek ve Azize anaların önünü aydınlatacak olan bir haldir.

Evlat acısı yaşayan Melek Hanım’ın İslâmcıları Kürt sorunu konusunda geç kalmakla suçlaması karşısında Nuri Hoca buna katılmadığını belirtiyor. Çokça gündeme gelen bir konu İslâmcıların Kürt sorunu ile

zamanında ilgilenmedikleri hususu. Bu düşüncenin gerçeklik payı nedir? Niçin böyle bir suçlama yöneltiliyor?

Şahsen ben İslâmcıların bu konuda sorumluluklarını gereğince yerine getirmediklerini düşünüyorum. Ben şöyle düşünüyorum. Bizlere maalesef çok zaman kaybettirildi. Devlet bence çok kurnaz davrandı. Bir başörtüsü meselesini gündeme getirdi, İslâmcılar bunun ötesine çok fazla eğilemedi. Şunu peşinen belirteyim. Başörtüsü Kur’an’da Allah’ın emri. Burada bir sıkıntı yok. Lakin sadece bir konuya hapsolmak da yerinde bir tavır olmasa gerek. Otokritik yapmanın hiçbir zararı olmadığını düşünüyorum. Birileri çıkıyor İslâm adına bomba atıyor Müslüman veya değil onlarca insanı öldürüyor. Bu mücadele etmek değil. Bu katliam yapmak. İşte burada İslâmcılar bence tepkilerini göstermeli ve cinayetleri tasvip etmediğini dünyaya ilan etmelidir... Bence İslâmcılar mücadele ettikleri Kemalizm’e biraz kendilerini benzettiler. Romanda bunları kendimce tartışmaya çalıştım. Elbette ki her konuda isabet ettiğim söylenemez, hatta hiç kimse için söylenemez. Fakat bence İslâmcılar geriye dönük yeterince bir öz eleştir geliştirmeliler ki, ileriye yönelik söyleyebilecekleri olsun.

Siz uzun yıllar Batı Anadolu’da yaşadınız. Asker aileleri Kürt sorununa nasıl bakıyor?

Elbette ki mevcut değerlerin tesiri altındalar. Üstelik bir de çeşitli ideolojik gruplar ve siyasi partiler tarafından istismar edil-

mek suretiyle onların acısından ziyade getirilerinin nesnesi konumuna itiliyorlar. Fakat her geçen gün değişiyor. Bu savaşın anlamsızlığını onlar da algılıyorlar. Başka anaların ölmemesi için bir şeylerin yapılmasını arzuluyorlar veya istismarcılara eskisi kadar pirim sağlamıyorlar.

Asker ailelerinin oğullarının ölümünden sonra kendilerini yeniden “şehit ailesi” olarak inşa etmeleri Kürt sorununun sadece terör olarak görülmesini yaygınlaştırıyor mu?

Bence yaygınlaştırmamalı. Zira terörle mücadele ile şehitlik arasında sebep-sonuç ilişkisini kurmak zor. Devlet hem seküler ve hem de dini terimleri kullanıyor. Olaya bence asıl bu açıdan bakmalı... Artık ne Kürt ne de Türk hiçbir gencimiz ölmemeli duygusu bu toplumun vicdanında yer bulmaya başladı. Gelişmelerin bu doğrultuda olması bizleri inşallah barışa götürecektir.

Birileri bu söylediklerime şöyle cevap verebilir: “Savaştan yararlanan içeride bir dünya adam olduğu gibi, dışarıda da Türkiye’ye karşı bu kartı kullanan güçler mevcutken barış düşünceleri ham hayalden öteye gitmez” diyebilirler. Ben de onlara “olsun!” diye cevap veririm. Olsun çünkü bunlar benim, senin, onun barış istemesine ve bu konuda vicdanları harekete geçirmesine engel değil ki. Yeter ki bizler bu konuda istekli olalım, bir gün gelir Kürt ve Türk gençlerinin savaştığını değil, kaynaştığını görürler. Hem romanımda bahsi geçen yeni bir İdris-i Bitlisi’nin yeniden orta-

ya çıkmayacağını kim bilebilir!? Keza yine romanımda da bahsi geçen Bediüzzaman’ın yıllar önce aydınlattığı yolun bizleri birleştirmeyeceğini kim iddia edebilir. Romanın isminin hemen altındaki pasajda zaten bunu vurguluyor. “Deve olup odun taşıyanlardan olmaktansa, Karınca olup ateşe ağzıyla su taşıyanların hikâyesi”

Peki PKK mensuplarının anneleri ve aileleri çatışmayı anlamlandırmaya çalışırken ne tür çerçeveler kullanıyor?

İdeolojik çerçeveler kullanılıyor. PKK hareketinin temelinde yatan temel motif geleneğin değersizleştirilmesidir. Türkiye’de gelenek değersizleştirildi. Elimizde şapka dışarıdan gelecek olan her türlü akımı bekler hale geldik. Açık hale geldik. Doğal dönüşümümüzü ve modernleşmemizi yaşayamadık. Bunun neticesinde toplumsal travmalara uğradık. Boşlukları anlamsız ideolojilerle doldurduk. Sen Türklük üzerine ideoloji üretirsen diğeri de Kürtlük üzerine üretir ve başlar kavga. Dışarıdan da bu kavgaya tempo yutanların olmamasını düşünmek abesle iştigal! Biz yüzlerce yıldır hepimiz bu topraklarda yaşıyoruz. Bizi bir arada yaşatan dünya görüşümüz ve kültürümüz mevcut. Kültürümüzde insana verilen bir değer var: “Hepiniz Âdem’densiniz Âdem de topraktan” anlayışı var. O zaman romanımdaki bir sözümü burada da dile getireyim: “Ne mutlu insanın diyene!”

Bir de romanımda da geçen bir kitaptan daha söz etmek istiyorum. Şemdin Sakık’ın “İmrâlı

’da bir Tiran Abdullah Öcalan” isimli kitabı. İşte o kitapta ideoloji üretenlerin ne denli tanrılaşmış ben sahibi olduklarını, halklarını nasıl hakir gördüklerini, başkalarını canlarını verirken nasıl kendi canının derdine düşüklerini açıkça ortaya koyuyor. Değişik bir ifadeyle Nietzsche’nin bildirdiği gibi değer koyanlar masum olmayıp nefislerini ilahlaştırdıklarını ortaya koyuyor.

Ana akım medyada yer alan haberler her iki taraftaki aileleri nasıl etkiliyor?

Son derece olumsuzdu. Halkı tam bir deve yerine koyuyorlardı. Sırtlarına yüklenen odunu taşıyan sürü insan. Fakat artık medya tek sesli değil. Eskiden birkaç patron vardı, bankaları ile birlikte yaptıkları diğer ticari faaliyetlerini sürdürmek için basın kullanılan bir araçtı. Darbecilerin ifadesiyle “kullanılmaya elverişli medya” idiler. Şimdi o güçleri yok, hatta bazıları günah dahi çıkarıyor. Ama olan memleketime oldu, sırf onların ticari menfaatleri sürsün diye binlerce Türk ve Kürt genci kara toprağa düştü. İnşallah bu yaptıklarının hesabını asıl ahirette verecekler. Burada yaktıkları ateşin hararetini orada yaşayacaklar.

Kürt sorunu konuşulurken genelde İslamcıların ırkçılığın İslam’la bağdaşmadığını ifade ettikleri görülüyor. Kürt sorununu konuşurken sorunun sadece ırkçılık üzerinden konuşulması doğru mu? Bu yaklaşım bazı eksiklikleri içinde taşıyor mu?

Tabii ki taşıyor. Bu topraklarda asırlardır yaşayan Kürtlerin

elbette hakları var. Ve gasp edilen hakları verilmeli. Lakin Kürt kadınlarına Efendimizin sevmemizi istediği kadınlardan olma çabasını göstermeli! Fitne ateşi muhakkak sönmeli, bunun için de sevgi, merhamet ve bağışlama ön plana çıkmalı! Türk kadınlarında da aynısı olmalı. Tekrar ediyorum burada kesinlikle ben Kürt kardeşlerimizin haklarının yanındayım. Muhakkak yeni bir anayasal düzenleme ile tarihimize açılan bu acı parantez artık kapanmalı! Romanımda da Melek ana Kamuran ve Zeynep hanımlarla Diyarbakır'a ziyaretine gittikleri Azize ana ile konuşurlarken geçen diyaloglarda vurgulanmıştır. Orada ben her türden karakterin birlikte konuşmasına itina gösterdim. Böylece okuyucu birlikte değerlendirme fırsatını bulsun istedim.

"Kürt sorunu ile layıkıyla ilgilenseydik" ifadesi esasında bir serzeniş olmanın ötesine geçemiyor gibi. Çünkü Kürt sorunu üzerinden Kürtlerin önemli bir kısmın önderliğini üstlenen seküler Kürt elitlerinin oluşum sürecini ihmal eden bir yanı var. 1950'lerden itibaren oluşan bu elitlerin zamanla toplumsallaşması olgusunun ne kadar farkında bu serzenişsi gündeme getirenler?

Kürt sorunu toplumumuzun genelinin yaşadığı sorundan ayrı ele alınamaz. Yani sorunlar arasında biri diğerini tetikleyen bir ilişki olduğu gibi kaynak itibarıyla da benzerler. Kemalizm toplumu üstten adam etmecisi tavrı ile toplumun dokularını mutasyona uğrattı. Kürtlerin gelenekten

gelebilecek önderlerini katlederek dumura uğrattı. İnsanlar Kemalist okullara yöneldi ve yukarıda bahsedildiği üzere geleneğe sırt dönmüş yeni elit kadrolar oluştu. Kemalist okullardan mezun bu elit kişiler ulusalcılığa ve sosyalizme açık bir öğretim sürecinin ürünleriydiler. Geleneksel medreseler kırsala doğru çekildi. Ayrıca hayatietini devletin ideolojisi ile sürtüşmemekte buldu. Bu kadro artık önemini ve hakimiyetini kaybediyordu. Yerine seküler liderler gelmeye başladı. Fakat bunlar kendilerine öğretilen Türkçülüğü Kürtçülük olarak değiştirerek içselleştirdiler. Sol hareketin içerisinde ayrılmak suretiyle Kürt milliyetçiliği üzerinde karar kıldılar. Lakin dikkat edilecek olursa burada yine ön plana geçen ideolojilerdir. Şayet İslâmcılar gereken önemi verselerdi bence süreç bu şekilde yaşanmayabilirdi. Tabi, bu arada, İslâmcıların zaten içinde bulundukları olumsuz ortam ve uğradıkları haksız baskı ve saldırılar karşısında bu mecali, ne kadar gösterebilirlerdi, bu da işin tartışmaya değer başka bir boyutu olsa gerek.

Günümüz Müslümanlarının bazı noktalarda Kemalistlerle ortak olan bazı yaklaşımları olduğu yerli yersiz ifade ediliyor. Roman kişilerinden Murat da bu konuya değiniyor. Siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?

Bence Murat çok haksız değil. Nuri Hoca ile romandaki tartışmalarda İslâmcıların Kemalizm'den etkilendiğini söylüyor. Bunu da kişi kültürü ve taklitçilik olarak belirliyorum. Yani bu iki hasleti

Kemalistlerden aldıklarını iddia ediyor. Elbette bu tartışılacak bir iddia. Lakin otoritenin kesinlikle kişiler olmadığı, kişilerin eleştiriden vareste uzakta olmadığı hususu Hz. Ebubekir'in tavrıyla ortadadır. Seni düzeltiriz diyenlere bırakın kızmayı, sevinçten secdeye kapanıp Allah'a şükrediyor. Bunu günümüzde hangi İslâmi önderden görmeyi umabilmeyi bulabiliriz, bilmiyorum. Ayrıca taklide gelince, taklit büyük bir bela. Zira günün farkında olmadan geçmişin şuursuzca taklidi, geleneği yaşatmak değil, sadece tüketmek olur kanısındayım.

Uzun zamana yayılan çatışmanın açtığı tahribatı tamir edecek zihinsel, ahlaki ve bütünsel bir dönüşüm anlamına gelen pozitif barış yaklaşımı nasıl oluşturulabilir?

Geçmişimizi bilerek, değerlerimizi öğrenerek. Yetiştirdiğimiz devlerin eserlerini hazmederek. Yani barış elzem fakat o kadar uzaklarda değil. Zira, İslâm kelime anlamı itibarı ile barış anlamını taşır. Kınalızade'nin dediği gibi "seveceğiz sonra adaleti tesis edeceğiz." Bence, en önemlisi duygusal kopukluktur. Bu kopukluk giderilince kardeşçe birlikte yaşamaya karar kılınca, önceden bu işi nasıl başardığımıza bakarak aklımızı kullanarak günümüze uyarlayacağız. Doğrusu ben, bundan daha sağlıklı bir tavır, bir yöntem düşünemiyorum.

Romanıma gösterdiğiniz ilgi ve şahsımla yapmış olduğunuz bu mülakat nedeniyle teşekkürü bir borç bilirim.

KAYIP HAYATLAR

Naci CEPE

Kayıp hayat; insanlar, hayatlarını istedikleri şeylerin dışında sürdürmeleriyle ortaya çıkan hazin ve üzücü bir durum. Kayıp hayatlar, ihmal-lerimizin ya da ertelediğimiz eylemlerimizin toplamıdır.

Hayat, insana hiçbir şeyi dayatmaz.

Hayat, insana ders verir.

Kişi, tercihlerini ve önüne gelen fırsatları kendi seçimine göre yapar. Kimi insan, seçimini yanlış, kimisi de doğru yapabilir.

Yanlış yapan mağlup olarak başlar hayata. Seçimini değiştiremez ise o hayat, hüsrana uğramış yenilgilerin kucığında buhar olur gider.

Hayatın yaşam karinesi ise hakikatin ipine tutunabilmektir.

Hayat, yaşamak için kullanılan bir süreçtir.

Bu süreci iyi kullanabilmek çok önemlidir.

Önümüzdeki imkanlar, nasıl olsa elimizde deyip, insanın önüne çıkabilecek olası engellerden hiç korkmadan bu engelleri basit görüp bir tüfeyli gibi onursuzca yaşamının sonuçta faturası çok ağır olabilir. İşte bu hesabı doğru dürüst yapamamak, kişinin bir anlamda kendi kendi-

ne verebileceği bir onursuzluk cezası olur. Kendine acımadan verilebilecek en büyük hesapsız ceza; kaybolacak bir hayatın içinde yok olmak gibi bir şeydir.

Hayatın içinde kendi kendine yaptığı yanlışlar yüzünden dolayı kaybolmak, öylesine bir kederdir ki insanın itibarını, haysiyetini, kimliğini ve ruhunu ayaklar altına alıp kendine acı vermekten başka, ölmeden bir ölü gibi yaşamaktan ibaret hale gelmiş bir kayboluştur.

Hayat, kaybettirmez.

İnsana kaybettiren en kuvvetli saik; düşüncesizce, umarsızca aldığı kararlar ve hesapsızca yaptığı seçimleridir.

Bir hayat hazinesini, savurganca, hoyratça israf ederek yaşamak sadece ve sadece kaybettirir. Yaşanıp acıyla sonlanmış bir akıbetin önceden görünür işaretlerini veren müessif olayın bir sorumlusu varsa o da kişinin ta kendisidir.

Bir insan, kazandıklarını israf ile savurursa,

Bir insan, kendine bahşedilen bir zamanı, kıymetini bilmeden boşa geçirirse,

Bir insan, öğrendiği bilgileri yaşadığı topluma karşı en sağlık-

lı bir biçimde kullanamazsa,

Bir insan, değerlerine karşı saygınlığını deruhte edemezse,

Bir insan, toplumuna karşı ödev bilincinde olamazsa,

Bir insan, yine toplumuna karşı sevgi ve saygısında kusur ederse,

Bir insan, varolan işte tüm bu imkanlarını tutum yapmadan hiç bitmeyecekmiş gibi müsrifçe yaşarsa elbette ki sonunun hezeyanlarla biteceği de malum olacaktır.

Bir insan, kutsamaya çalıştığı bir gücün karşısında haysiyetini ayaklar altına alıp o, güç karşısında yaltaklanmalara başlarsa, öylesine bir tutsak kölemen olur ki bu da kimliksizce ve seviyesiz bir onursuzluğu baştan kabul etmek gibi bir şeydir. Söz konusu bu durum ise hayatın içinde kaybolacak bir insan hayatının, önceden karakter renginin de ortaya çıktığının bir başka işareti olabilir.

Bir insan, kutsadığı güç ile hayata ve içindekilere istikbarla içinde meydan okumalarını müstekbirane biçimde yapmaya başlarsa o istikbarlığın en son aşamasına geldiğinin işaretlerini verir. Çünkü, her güç zirveye

ulaştıktan sonra düşüşe geçer ve bu güç kaybıyla da çöker gider. Hiçbir insanın sahip olduğu elindeki güç ne olursa olsun baki değildir.

Gücün sembol isimleri olan Firavun, Nemrut, Karun ve Hamanlar dün de bugün de iktidar olup muktedir olamadıkları güçlerini kaybettiklerinde “Kayıp Hayatlar” olarak silinirler.

Bir insan, sonradan görme kimliğiyle hayasızca oluşturduğu kirli serveti üzerinde, utanç duymadan dayanılmaz kompleksleriyle erdemli bir toplum içinde yaşamaya çalışırsa, dostsuz ve silik kişiliğiyle yalnız kalması da kaçınılmaz olur. Böylesine bir konumla misal olmuş insanın hayatı da elbette ki kirli zenginliğin içinde saklı kalmış “Kayıp bir hayat”tır.

Şöhret, servet ve şehvet gibi geçici isteklerle süslenmiş bir hayatın içinde bulunan bir insanın kendine mukayyet olmadan hesapsız, ölçüsüz ve sorumsuzca o hayatı kullanmasının neticesinde bedelinin de yine hüsrarla sonlanabilecek “Kayıp Hayatlar” olarak yaşanması da kaçınılmaz olur.

Bir insan, yaptığı kötü olan utanç verici işleri ailesine ve toplumuna sürekli eza verecek şekilde yapıyorsa, üstelik bu eylemlerini sık sık tekrarlıyorsa, o zaman önce ailesinin üzerinde sonra da yaşadığı toplumdaki şahsiyet kimliğini sıfırlar ki bu tavır da “Kayıp bir hayatın” içine dahil olur.

Yaşadığımız bu renkli, görkemli hayatta nice şöhreti silinmiş ve serveti yok olmuş insanların

şehir parklarındaki oturma yerlerini kendilerine mekan ettiklerine tanık olduğumuzda; varlıktan sefalet düşmenin o soğuk yüzüyle tanışırız. Bir de bu tarif edilmez düşüşü yaşayanın, önceden tanıdığınız bir kimlik olduğunu düşünün bakalım. Kim bilir nasıl bir halet yaşayacaksınız? Hayattan kopmuş ya da hayatın içinde kötülerin tuzağına düşürülmüş bu insanların hayatlarının nasıl ellerinden kaydığını gördüğünüzde irkilip donup kalırsınız değil mi? İşte bu hayatlar da “Kayıp Hayatlar”dır.

Hayat, insanı yoksul ve sefil kılmaz.

İnsanların bizzat kendi kendisinin düşüncesiz ve hesapsız yaptığı seçimler sonunda,

İlk olarak kendi kendisine yazık eder. Sonra da başkalarına.

Yükselmesini bilenler, inişi de bilirler.

Kusursuzluğu bilenler, göz göre göre kusur yaparlar.

Günahı bilenler, yine bile bile günah işlerler.

Hiçbir insan, sütün çıkmış ak kaşık olmadığı gibi masum da değildir.

Hayatın içinde yaşayan insanın düşüncesizce ve hiçbir şeye aldırış etmeden gafilce,

Kendi kendine yaptığı yanlışlar ancak kişiyi yaşadığı hayattan soyutlar.

Bunda hayatın, feleğin ya da kaderin ne suçu var? ”Size bir iyilik geldiyse bu Allah’tan dır. Bir kötülük geldiyse bu da kendi kendinize yaptıklarınız yüzündendir. “İlahi öğretinin aynen bildirdiği gibidir.

Aslında hayat, kimseye yanlış yapmaz. Hayatın içinde yanlış yapan insandır.

Hasarladığı zamanlara sürgün eder kendini sebep olduğu hatalarıyla.

Hayatta yaşayacağı zamanı kederlendiren de hüsrana olan da kaybeden de insandır.

Bu sebeplerle haysiyet yoksulluğu, iffet yoksulluğu ve maddi yoksulluk içinde,

Hayattan bile bile kopup ayrılanlardır bu insanlar.

Dip vurgunları yemiş insanların bir çoğu;

Kimi, hesapsızca kullandıkları hırs ve tamahları yüzünden,

Kimi, pederşahi zenginliğinin hiç bitmeyeceğini sanmasıyla,

Kimi, “Ben bilgim sayesinde her zaman kazanırım” deyip kendi kendini yeterli bulmasıyla,

Kimi, fahşaya ve fuhşa meyledip zaaf göstermesiyle,

Kimi, ahmakça, rakipleriyle yaptığı rekabet sonunda müflis olmasıyla,

Kimi, şükürsüz ve kanaatsizliğiyle,

Kimi, savurganlığıyla,

Kimi, hodperest olan hodbînliğiyle megaloman olur.

Kimi, mazlumlara yaptığı mezalimiyle,

Kimi, bohem yaşam tarzının içinde debelenerek boğulur.

Kimi, eyyamcılışarak ya da lümpenleşerek bir ot gibi yaşayarak,

Kimi de öylesine hiç eder hayatını?

Kimi, hodefürûşça/kendini satarak hiçliğin sığınağına bırakır gider

Kimi, başıboş ve derbeder bir hayat yaşar.

Kimi, hayatının önüne çıkan fırsatını bir kumar oyunu gibi oynar ve kaybeder.

Kimi, heva ve heveslerine uyarak yaşamı hiçe sayar.

Hayatını bir hiç uğruna teslim eden kimi ahmaklar, yaşadığı hayattan gafilce firar eder.

Yukarıda saydığımız gaflet veya gafillik içinde oyalanılmış her eylem,

İnsanın kendini hayattan kovabilecek "Kayıp Hayatlar" yaşamamasından başka nedir?

İşıldayan bir hayatı münzevice terk ederek bırakmak, hayattan kendini kovmak gibidir.

İyiliklerle anılabilecek iyi bir isim bile al/a/madan kapkara kayıplara karışmak ne hüzn.

Hayattan izole olup, yaşayan bir ölü gibi kendini dirençsiz bırakmaya,

Hayatı, kendine zehir edip kahretmeye,

Kendine öfke beslemeye, Beslediği öfkeyle kendini toplumdan tecrit etmeye,

Bir hayatı "KAYIP HAYAT" haline getirmeye hiçbir insanın hakkı yoktur.

Kendine ceza verip, hayatın zorluklarına pes etmek,

Ve hayatın içinde sürekli var olacak müşkillerine karşı,

Bizzat insanın kendisinin verebileceği bir mücadeleyi terk etmek,

Nemelazımcılığı kendine ihale etmek için başlı başına yapılan bir KOLAYCILIK'tır.

Aslında mücadeleyi terk edenlerin yenilgisi;

Kendine ait fitrat yenilgisi değil, kibrine boyun eğilmiş bir yenilgidir.

Varlıktayken çok yükseklerle tavan yapanlar.

Kibirleri yüzünden hata yaptıklarında,

Tepeden aşağıya pike yapıp yere çakıldıkları zaman,

Haliyle düşüşleri de acı olur.

Her mağlubiyet, hayatı sonlandırılacak bir yenilgi değildir.

İnsanlar, yenile yenile mağlup olmamayı,

Hata yapa yapa hata yapmayı öğrenirler.

Hayat, inişli çıkışlı yolları olan bir gerçektir.

Her mağlubiyetten sonra bir muzafferiyetin varlığını da hiçbir insan,

Zinhar! Unutmamalıdır.

Bugün her şeyin var olduğu bir konfor cehenneminde,

Yaşayan bir çok insan, "Rahat"ından kendine taviz vermeden yaşıyor.

Kimsenin kendisine NASİHAT ile VAAZ verilmesini istemiyor.

Çünkü, en güçlü vaiz, kendi bencil nefsidir.

Hayatını, seküler bir yaşam tarzıyla sözleşmişçesine egoistçe yaşamak istiyor.

Kendine, ailesine ve yaşadığı topluma sorumluluklarını unutmuşçasına yaşıyor.

Ama başı boşça yaşıyor.

Özgürlük budur işte! Diyor.

Kim bilir, varsılığın doymuş imkanları içinde mutlu olunmuş,

Kahredici ve tarifi zor bencil yalnızlıkların kucağında kaybolmuş ne hayatlar vardır.

Kim bilir, sevgiye hasret, sevgiye susamış ve sevginin rahmetini bekleyen ne insanlar var.

Kim bilir, sevgi ahlâkının ayaklanmasını bekleyip onu ne kadar özleyenler var.

Kim bilir, sevginin şefkatli tebessümüne muhtaç kaç insan var?

Kim bilir, mega kentlerin kibir kulelerinde bile isteyerek kendini insanlardan uzaklaştırmış,

Ve zamanla fitratın sessiz sesini duyarak insanla konuşmaya hasret kalmış kaç insan var?

Bu insanlar, belki bu hayata tutunmuşlardır.

Ama hayatı şekillendirecek sevgi ahlakının ne olduğunu bilmedikleri için.

Tutunacaklarını zannettikleri bu hayatın içinde kimsesiz yalnızlıklar içinde yaşıyorlar.

Alayışı, debdebisi ve afulen-zası/refah gribi olan bütün yaşam sahiplerini bekleyen sonuç,

İnsansız bir hayata kendi kendilerini bile bile mahkum etmeleridir.

Post modern her insan, insanın toplumsal bir varlık olduğunu bilir.

Bilmelerine rağmen kendi benlik zindanlarında bilerek ve isteyerek yaşarlar.

Ama insandan uzak kalmış, Yalnızlaşmış ya da yalnızlaştırılmış bir hayat biçimi;

Hamd ve şükürden koptuysa, Kanaatten koptuysa,

Sevmekten koptuysa,
Ağlamaktan koptuysa,
İnsaf ve Merhametten koptuysa,
Acıyı yaşamaktan koptuysa,
Hayatı okumaktan koptuysa,
Vicdan ve yükümlülüklerinden koptuysa,
İnsandan koptuysa,
Birlik ve beraberlikten koptuysa,
Tasdik ve ikrarla iman etmekten koptuysa,
ve
Rabbinden koptuysa,
Kendi yalnızlık zindanlarında bile isteyerek kimsenin müdahalesi olmadan yaşamayı yeğler.
Tabi bu bir tercihtir.
Kimse kimseyi zorla bir inat ve yaşam tarzına zorlayamaz.
Bu temel ilke aşkın hakikate aittir.
Bireyci bencil yalnızlıklar, hayattan kopmanın bir başka yüzüdür.
ESAMESİ BÜYÜK OLAN BU HAYATLAR DA KAYIP HAYATLAR'DIR
Ya kent hayatının soğuk yüzüyle karşı karşıya gelmişler ne yapsın.
Sokakları kendilerine mekan edinen adları "Sokak çocuklarına" çıkan bu çocukların mekanı, Biçarelersizliklerinden, Köprü altları, metruk harebeler kendilerine mekan olmuş.
Kentın sahipsiz bu çocukları ne yapsın?
Parçalanmış ailelerin şefkat mahrumu yoksul çocukları,
Ve

Anasız, babasız kalmış kimsesiz yetim çocuklar ne yapsın.
Bunlara KAYIP HAYATLAR'ın sahipsiz çocukları mı demeli?
NE DEMELİ?
Kimsesiz ve yetim bu çocuklara bir de yafta yapıştırılmış "Suçlu çocuklar" diye,
Hayatta yetimlerden başka kimler kovulmuş olabilir?
Dünyadan habersiz, Ana ve babasından habersiz.
Nerede ve nasıl doğacağın-
dan habersiz.
Hiçbir yetim ve kimsesiz çocuk, yaşadıkları ortamı kendileri talep edemeden yaşıyorlar.
Bu hayatı tadıp yaşayanlara ne yazık ki toplum, "Kayıp Hayatlar" şeklinde görüyor.
Görülüyor ya da görülüyor.
Ama sahici bir gerçek var ortada.
Bu çocuklar yaşıyor ama KAYIP HAYAT'lı değiller.
Bu çocukların durumlarına bir öteki diye isim de takabilirler.
En fazla da "Hayatları Kaymış" çocuklar diyebilirler.
Bu ne demektir?
İkballeri ve istikballeri kaybolmuş, hamileri olmayan çocuklar demektir.
Annesiz ve Babasız olmaları ayrı bir konu,
Ve yoksulluklarıyla pençeleşmeleri ise çok ayrı bir konu.
Peki! Bu çocukların mekansız ve açlık içinde kalınan hayatlarını kim kaybetti?
Nasıl "Kayıp Hayat"lı olduklar?
Anne Babaları bir şekilde öl-

müşse ya da karanlık bir zindana düşmüşse,
Bu çocuklara kim sahip çıkacak?
Elbette
Devlet diyeceksiniz.
Ama o çocukları araştırmadan ve bilmeden konuşup yargılayıp öteleyen,
Biz toplum insanları sahip çıksak daha iyi olmaz mı?
Sadece maddi destekle değil, ilgiyle ve sevgiyle...
Aslında bu dünyada yapılacak en iyi hizmet, bir yetim çocuk büyütme-
dendir.
Bu çocukların bir mekanı olursa, desteğin kimi maddiyat eliyle, kimi şefkat eliyle olmalı.
Çünkü bu çocuklar açlıklarını nasıl olsa giderirler.
Ama sevgiye ve şefkate susamış açlıklarını nasıl doyuracaklar?
Ademoğlu ya da İnsanoğlu olan her insanın, bir kötü tarafı var bir de iyi tarafı var.
Yetimlere nasıl sahip çıkılırsa sonuçta sahip çıkıldığı şekilde yetişir.
Bir yetim; itilerek, kovularak, tartaklanarak ve kötülük dolu tarzda yetişirse ezilir.
Ezilenlerin çoğu bastırılmış duygularla yaşarlar.
Birçoğu bir suç potasında bir çoğu da ezik psikolojilerin içinde,
İçine dönük infialleriyle başbaşa kalır.
Sağlıksız yaşam bekler bu gurabayı...
Lakin!
Şefkat ve sevgisiyle yetişen yetim insanlar, daha şanslıdır.

Bu anlamda “Kayıp hayat”lı olmak bir gayya kuyusunun içine düşmeye benzer.

Kimse, böylesine bir yerde bulunmak istemez.

“Kayıp Hayatlar”ın içinde öyleleri de vardır ki bunlar, bir hiç uğruna çapsız ve tiyniyetsizce yaşamayı kendine layık gören zavallı basiretsiz insanlardan başkaları değildir.

Bu tür insanların ebeveyn isimleri yaşıyor olabilir.

Ama bu insanların ahlaken insan olma özellikleri yaşamıyor.

Çünkü, ahlaken ölmüş insanların ruhu da yoktur.

Bu insanlar, sünepe/mıymıntı huy içinde ruhsuz yaşarlar.

Bazı insanlar, kendi zanlarına göre “Kayıp Hayatlar” içine dahil olanları,

Sefil ve sefih olarak yaşanır bilir.

Bazıları ise “Kayıp Hayatlar”ı hayata tutunamayanlar olarak bilir.

Bazıları da mendebur, merdut, melun, asalak ve hokkabaz hayta zannedebilirler.

Ama bir toplumun haylası ne kadar çok olabilir ki diye hiç düşünmezler.

Ancak, kimsesiz kalmış yetim biçareler

Sokak çocukları,

Parçalanmış aile çocukları, yoksullar ve evsizler,

Tüm zamanlarda az veya çok hep rastlanılır.

Çünkü bu insanları yaşadıkları toplum üretir.

Neden mi? Sahip çıkmayarak tabi...

Adı üzerinde biçare işte!

Bu tür insanlara sahip çıkılmadıkça bu insanlar kalabalıklaşır.

Kalabalıklaştıkça o toplumun ön yargılarıyla suçlanmış “Güناه çocukları” diye ötelenir.

İtilip kakıldıkça sahipsiz bu çocukların sayıları da artar.

Bu durumda sorumluluk kimin olur?

Seyredilenlerin mi, yoksa seyirci kalıp seyredenlerin mi?

Yoksa baka kalıp görmeyenlerin mi?

İnsan, toplumsal bir varlıksa ve her toplum bir aile ise,

Hayata tutunamayan bu insanların,

Sokaklarda, köprü altlarında ve metruklarda,

Ne işleri var! bu insanlık ailesi mensuplarının? Denmeli en azından.

Denmeli ve sahiplenmeli ki bir nefes alıp hayat bulsunlar.

Hayata tutuna tutuna yaşamayı öğrensiner.

Peki görmezlikten gelenler ne yapacaklar?

İnsansız bir hayat zindanında kimsesizliklerine terk olunacaklar.

Ya psikoterapistlerin konukları olacaklar,

Ya da yaşlandıklarında,

Kimsesiz yalnızlıklarını son nefese kadar bekleyecekler.

İnsanın insana en çok ihtiyaç duyduğu, hasretle yanında insan beklediği o günlerinde,

Etrafta hiçbir insan yok.

Çaresizlerin yanında ise en azından kendilerinden olanlar çok.

Dünya, gittikçe çareleri olanların bundan böyle BENCİL biçaresizliklerini konuşacak.

İşte! Gerçek “Kayıp Hayatlar”dan bir başka enstantene.

Kimi, insanlar tarihe sevilecek bir çentik atıp giderler.

Kimisi de kara boşlukların içinde şeref ve haysiyetini “Kayıp Hayatlar” potasına atar gider.

Bu şekilde yaşanmış bir müspet karşılığı olmayan müptezel hayatlar elbette ki,

“KAYIP HAYATLAR”dır.

Kimi de hayatın içinde düşünerek yaşayıp sorumluluklarının peşinde olurlar.

Kendi görelî kabulleriyle değil,

Mutlak esaslardaki kabullerin dahilinde güvenlik içinde olurlar.

Hayat ise insanın yaşadığı bir ömrün nasıl geçtiğinin tanığıdır sadece.

Bir insan, nasıl yaşarsa yaşadığı hayat biçimine göre ölür.

Bir ömre bedel olacak bir hayat yaşamışsak bunun karşılığı saklanmış olarak geri döner.

Bir ömre bedeli olmayan hayat ise yaşanmamış demektir.

İçinde iyilik filleri olan bir hayat iyiliklerle yad edilecek bir hayattır.

KAYIP DEĞİLDİR, İyiliklerin zaferidir.

Vesselam.

Arşın Gölgesine Varıncaya Dek!

“Bulmak lazım ‘geç olmadan’ o güzel ahlakı yaşayan ve yaşatan öncü nesli, o öncü genci!” çağrısıyla yola çıkmıştık. 8 Aralık Cumartesi günü, 1000’i aşkın genç arkadaşımız birbirinden güzel insanlardan, güzel şeyler dinlemek üzere **“Bir Gençlik Aranıyor, Geç Olmadan! – Güzel Ahlakı Kuşanan Genç”** sempozyumumuza icabet etti.

Kayıt işlemlerinin tamamlanmasının ardından, sunuculuğunu Erkam Şahin’in yaptığı program Kur’an Tilaveti ve sinevizyon gösterimi ile başladı. Ardından Orhan Özer, Genç Öncüler’in amaçları ve faaliyetlerine dair bir konuşma gerçekleştirdi ve “sele karşı set olmaya” davet etti gençleri.

“Sosyal Yaşantıda Ahlak”

başlıklı ilk oturumda birinci konuşmacı, Doç. Dr. Mustafa Tekin’di. **“Farklı Toplumlarda Ahlak Anlayışı”** üzerine konuşan Mustafa Hoca ilk olarak din ve ahlak kavramları kavramlarını açıkladı. Ardından, insan-Allah, insan-insan ve insan-eşya arasındaki ilişkinin doğru biçimde tanzim edilmesi için ahlaka olan gereksinimimiz üzerinde durdu. “İnsan merkezli” ve “ilah merkezli” ahlak anlayışlarını kıyaslayan Mustafa Hoca, insanı ve onun taleplerini kutsayan bir anlayışın bizi “haz ahlakı”na doğru sürüklediğine dikkat çekti. Konuşmanın dikkat çekici bir diğer husus ta, Allah (c.c.) ile kurmuş olduğumuz ilişkilerde samimi ve dürüst olmanın, diğer tüm ilişkilerimizi

de etkileyecek olmasıydı. İkinci konuşmacı ise **“Gençliğin Ahlak Dinamikleri”** başlıklı konuşmasıyla Abdurrahman Arslan’dı. Konuşmasına İslâm’ın yalnızca bir ahlak olgusuna indirgenilmeye çalışıldığına dikkat çekerek başlayan Abdurrahman Hoca, İslâmi kavramları doğru kullanmanın önemine değindi ve dönüşmekte olan ahlak anlayışımız üzerine toplumdan örnekler verdi. Modern hayatın dayattığı algı ile İslâm ahlakı anlayışının çelişkilerini ifade ederken, “katı bir eşitlikçi” yapı ile İslâm’ın adalet kavramı arasındaki tezatlığa dair açıklamalar da bulundu. Hocamızın üzerinden durduğu bir diğer konu ise, ibadet halimiz ile gündelik hayattaki beden hareketlerimiz arasındaki yabancılaşma oldu.

Oldukça farklı ve faydalı konulara temas edilen birinci oturumun ardından namaz ve ikram arası verildi.

“Gençliği Edebinle Ebedileştir!” başlıklı ikinci oturumun ilk konuşmacısı, Nureddin Yıldız Hocamızdı. **“Arşın Gölgesindeki Genç, Güzel Ahlakı Kuşan!”** başlıklı konuşmasında, arşın gölgesine varmak isteyen bir gencin Allah’a (c.c.) kulluk standartla-

rına göre yetişmesi ve her şeyi Allah'a (c.c.) göre görmesi gerektiğini vurgulayan Nureddin Hoca, bulunduğumuz her yerde Allah (c.c.) adına bulunan adam olmamız gerektiğini ifade etti. "Arşın gölgesine varıncaya dek oturmayacak bir gençlik" olmamız gerektiğini belirtirken, ümmetin gençlerinin istikrarsızlık sorununa da dikkat çekti hocamız ve her anı şuurlu bir şekilde yaşamamız gerektiğini ifade ederek konuşmasını sonlandırdı. İkinci konuşmacı, "Bir Güzel Ahlak Timsali: Hz. Osman (r.a.)" başlıklı konuşması ile Muhammed Emin Yıldırım'dı. "Biz, menkıbeleri uyumak için değil, uyanmak için dinleriz." diyerek sözlerine başlayan Muhammed Hoca, ilk olarak iffet-haya-edep kavramları ile özdeşleşen Hz. Osman'ın (r.a.) hayatını kısaca anlattı. "Ben sizin içinizde nasılsam, Allah (c.c.) ile başbaşa kaldığımda da öyleyim." diyen Hz. Osman (r.a.) gibi ihsa-

nı hayatımızın her anına hakim kıldığımız ve Rabbimiz bizi her an görüyormuşçasına yaşadığımız takdirde o şuuru yeniden inşa edebileceğimizi ifade etti. "Hakk ile meşgul olup batıla yer bırakmamak" gerektiğini ifade eden Muhammed Hoca, imanımızın

eşcinsellik, şiddet gibi gençliğin karşı karşıya olduğu tehlikelere dikkat çekti. Batı zihniyeti ve İslâm arasında sıkışan gençlerin şizofren bir yapı kazandığını belirtirken, bir Genç Öncü'nün nasıl bir duruş sergilemesi gerektiği üzerine de konuştu. Hz. Yusuf'un (a.s.) ve Hz. İbrahim'in (a.s.) hayatlarından örneklikler anlatan Burhanettin Hocamız, rehberlik ve öncülük görevini üstlenen gençlerin çok daha dikkatli olmasının gerekliliğini de ifade etti.

Hal ile tebliğ yapan güzel insanlardan, güzel ahlaka dair güzel

sözler duymak, belki de unuttuklarımızı hatırlamak programın en büyük kazancıydı. Sıra, hocalarımızın da ifade ettiği gibi, onları hayata geçirebilmekte... Bu yolda atacağımız adımlarda, programlarımızda, yeni tanışmış olduğumuz arkadaşlarımızı da tekrar görmek duasıyla.

Genç Öncüler
BİR GENÇLİK ARANIYOR!
GEÇ OLmadan-II
-GÜZEL AHLAKI KUŞANAN GENÇ-

1. OTURUM / 11.20-12.30
NUREDDİN HOCAMIZ
Fatih Toplantı Salonu Akademi
2012, 2012, 2012, 2012
Gençlik Ahlakı (Burhanettin Can)
BURHANETTİN CAN

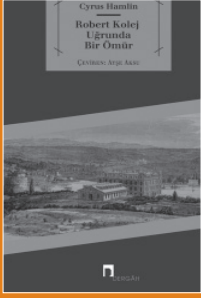
2. OTURUM / 13.15-15.15
BURHANETTİN CAN
Gençlik Ahlakı (Burhanettin Can)
BURHANETTİN CAN
21. Yüzyılda Gençlik ve Genç Öncüler
PROF. DR. BURHANETTİN CAN

8 ARALIK 2012 CUMARTESİ
FEZA SALONLARI KARAGÖMRÜK/FATİH

KAYIT: 16.00
AÇILIŞ: 16.30

İRTİBAT: 0212 635 42 52
#genccilar #gencciler #GençÖncüler

bize yüklediği mesuliyetleri yerine getirmenin önemi üzerinde de durdu. Sempozyum'un son konuşmacısı, "21. Yüzyılda Gençliğin Yol Haritası ve Genç Öncüler" başlıklı konuşması ile Prof. Dr. Burhanettin Can'dı. Gençlik üzerine yapılmış araştırmaların sonuçlarını sunan Burhanettin Hoca, madde bağımlılığı, internet,

**Robert Kolej Uğrunda
Bir Ömür**
Cyrus Hamlin
Dergâh Yayınları,
2012

Robert Kolej kurucusu Amerikalı misyoner Cyrus Hamlin'in bütün hayatını içtenlikle kaleme aldığı ve yaklaşık otuz beş yılını geçirdiği İstanbul'u, oradaki okul mücadelesini, ilk öğrencilerini, gördüğü tepkileri, Avrupa ve Amerika'daki kolej dostlarını anlattığı bu hatırat; aslında, satır aralarında bize dair keşfedilmeyi bekleyen pek çok gerçeği bulabileceğiniz tarihî bir vesika hükmünde. Bütün bu yönleriyle bu çalışmanın modern Türk eğitim tarihi araştırmalarına önemli bir katkı, yabancı okullar konusuna merak salan kişiler için bir başucu kitabı, her kesimden insanın Robert Kolej'le ilgili okuyabileceği Türkçe müstakil iki eserden biri olduğunu söylemek mübalağalı olmaz.

Devrim Üzerine
Hannah Arendt

İletişim Yayınları, 2012

Devrim bir başlangıçtır; fakat şiddetle yoğrularak savaşa yaklaşan ve siyasal alanın dışına itilen bir devrim, yıktığı tiranlığın yerine yeni bir tahakküm odağını geçirmekten kaçabilir mi? Devrim, halkın iktidarını getirecek bir araçtır; fakat halkın tam katılımını engelleyen ve yeni güç odakları yaratmaktan öteye gitmeyen bir devrim hareketi kamusal mutluluğu ve iktidarı yaratabilir mi? Mutluluğa erişmenin yolunu şiddete ve zor kullanımına dayandıran bir devrim özgürlüğün yolunu açabilir mi? İfade etme, tartışma ve karar verme yetkisini halkın kendisine değil, yalnızca temsilcilerine veren bir devrim amacına ulaşabilir mi?

Fransız ve Amerikan devrimlerini karşılaştırarak devrim olgusunu modern perspektifte değerlendiren Hannah Arendt, devrim hareketlerinin amaçlarıyla vardıkları nokta arasındaki uçurumda bugünün yakıcı sorunlarının köklerini ortaya koyarken, devrimler tarihini başka bir gözle görmemizi sağlamakla kalmıyor, gerçek bir devrim ihtimaline uzanan yollara da ışık tutuyor.

Ankara'da Kırk Beş Yıl
Süleyman Arslantaş

Beyan Yayınları, 2012

Siyaset ve kültür dünyasının önemli isimlerinden Süleyman Arslantaş, Türkiye'nin yakın dönemine tanıklığını Ankara'da Kırk Beş Yıl adını verdiği kitabında anlatıyor.ERCÜMENT ÖZKAN'la geçirdiği uzun yıllar, birlikte verdikleri mücadele yakın tarihin merak edilenleri arasında yer alıyor. Bir dergi çevresinde verilen İslami mücadele aynı zamanda bir ekol haline gelerek pek çok insanın gelişimine katkıda bulundu. Nehir söyleşi formatındaki eserde Arslantaş, çocukluğundan başlayarak hayatının bütün yönlerini anlatmaya çalışmış. Ağırıklı olarak Ankara merkezli bu hayat, Türkiye'nin önemli bir döneminin arka planını da gözler önüne seriyor. *Ankara'da Kırk Beş Yıl*, bir dönem kitabı olması açısından içinde siyasi, kültürel ve sosyal pek çok özellik barındırıyor.

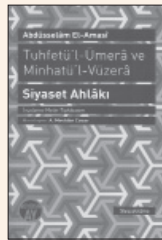

Mağrur Öfke: Necip Fazıl
Metin Önal Mengüşoğlu

Okur Kitaplığı Yayınları, 2013

Cumhuriyet devri İslamcılığının en önemli isimlerinden biri olarak kabul edilen Necip Fazıl, yalnızca düşünce ve sanatıyla değil, aynı zamanda pek çok siyasi tartışmaya zemin hazırlamasından dolayı hâlâ gündeldir. Necip Fazıl, *Büyük Doğu* dergisi ile özdeşleşti ve Büyük Doğu düşüncesi ile ünlendi, çeşitli sıfatlarla övüldü ve yaftalandı ama aslında gerçek boyutlarıyla henüz kritiğe tabi tutulmuş değil.

Kendisiyle hayli hatırası bulunan birisi sıfatıyla Metin Önal Mengüşoğlu, bu zihin açıcı çalışmasında Büyük Doğu idealinin kurucusu, öncüsü, üstadı olan Necip Fazıl'la tanışmasından başlayarak onun şiirine, düşünce dünyasına, öfkesine, siyasi mücadelesine ve Müslümanlık anlayışına odaklanıyor. Düşüncenin, edebiyatın ve elbette kavganın ne olduğunu ve ne olmadığını bu metinlerden yola çıkarak kendi üslubuyla sorgularken eğri tutulan adalet terazisini de sorguluyor.

Tuhfetü'l-Ümerâ ve Minhatü'l-Vüzerâ-Siyaset Ahlâkı

Hazırlayan: A. Mevhibe Coşar

Büyüyen Ay Yayınları, 2012

Siyasetnâme klasiklerinden olan Tuhfetü'l-Ümerâ ve Minhatü'l-Vüzerâ-Siyaset Ahlâkı, tek nüshası İngiltere British Library'de bulunan bir eser olup, bu bakımdan hem aslıyla, hem günümüz Türkçesiyle "eve dönen bir kitap"tır. Devlet başkanlığının gerekliliği, seçimi, başkan olma ilkeleri, başkanda ve yardımcılarında bulunması gereken nitelikler, askerlerin ve devlet görevlilerinin davranış kuralları Siyaset Ahlâkı'nın işlediği konular arasında. Hem siyasetçiler hem de siyasetin uygulamalarına muhatap olan bütün insanlara seslenen eser asgari olandan başlayarak ideal olana doğru açılım kazanan bir perspektif sunuyor. Eser bir yandan, siyasetçilere siyasetin temelinde yer alması gereken etik ilkeleri gösterirken, bir yandan da siyasetin uygulamalarına muhatap olan tüm insanlara bilinçle, yaşadıklarını anlamlandırma, kritik etme imkânları veriyor.